



T. C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**MEHÂSİNÜ'L-EDEB
(İNCELEME- METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASAN SAİYAF

BURSA - 2018



T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

MEHÂSİNÜ'L-EDEB

(İNCELEME- METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASAN SAİYAF

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Sadettin EĞRİ

BURSA - 2018

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 701541002 numaralı HASAN SAİYAF'ın hazırladığı "MEHÂSİNÜ'L-EDEB (İNCELEME-METİN)" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 3./5/2018 günü 10.30. - 12.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin Başarılı..... (başarılı / başarısız) olduğuna Oybirliği..... (oybirliği / oyçokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)



Dr. Öğr. Üyesi Sadettin EĞRİ

Uludağ Üniversitesi

Üye



Dr. Öğr. Üyesi Abdülkerim GÜLHAN

Balıkesir Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Gülay DURMAZ

Uludağ Üniversitesi



Üye

Akademik Unvanı, Adı

03/05/2018



SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 26/04/2018

Tez Başlığı / Konusu: Mehâsinü'l-Edeb (İnceleme-Metin)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 244 sayfalık kısmına ilişkin 25/04/2018 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (*Turnitin*) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.


26.04.2018

Adı Soyadı: Hasan SAIYAF
Öğrenci No: 701541002
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora


Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sadettin EĞRİ
26.04.2018



YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “MEHÂSİNÜ’L-EDEB (İNCELEME- METİN)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza


27/04/2018

Adı Soyadı: HASAN SAIYAF

Öğrenci No: 701541002

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : HASAN SAİYAF
Üniversite : ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı : Eski Türk Edebiyatı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı :
Mezuniyet Tarihi : / / 2018
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Sadettin EĞRİ

MEHÂSİNÜ'L-EDEB (İNCELEME- METİN)

XVI. yüzyıl Osmanlı devrinin usta şair ve yazarlarından olan Gelibolulu Mustafa Âlî'nin kaleme aldığı son derece mühim eserlerinden biri de *Mehâsinü'l-Edeb*'dir. Bu eserinde, Mustafa Âlî, devrin siyasî anlayışı ve sosyal durumunu ele almıştır. Eser hem siyasî hem de ahlâkî özellikler gösterir. Âlî, Kayseri ilinin sancak beyi iken bu kitabı yazıp Sadrazam Damad İbrahim Paşa'ya sundu. Eser, ünlü Arap edib Câhiz'in *Minhâcü's-Sülûk ilâ Adâbı Sohbeti'l-Mülûk* adlı eserinden bazı yerleri çıkarılarak hazırlanmış ve dönemin siyasî ve sosyal durumuna göre gerekli bazı ilavelerin yapılması suretiyle yazılmış bir tercümesidir. Daha sonraki yıllarda *Mehâsinü'l-Edeb* adlı eser, İstanbul'da doğmuş ünlü divan şairlerinden olan Osmanzâde Tâib (ö. 1724) tarafından özetlenmiştir. Âdet, hâlet, ülfet, işret, himmet ve hikmet gibi konuları içeren bu eser toplam on beş fasıldan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasetnâme, Gelibolulu Âlî, ahlâk, hikmet, âdetler, nasihatler.

ABSTRACT

Name and Surname : HASAN SAİYAF
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Turkish Language and Literature
Degree Awarded : Master
Page Number :
Degree Date : / / 2018
Supervisor (s) : Dr. Öğr. Üyesi Sadettin EĞRİ

MEHÂSİNÜ'L-EDEB (ANALYSIS- TEXT)

Mehasinu'l-Edeb is considered to be one of the most important works of Mustafa Ali of Gallipoli. An eminent poet and writer of 16th century Ottoman Era. In this book, Mustafa Ali has taken social conditions and political viewpoint of his times to reflect upon. The work depicts both, the political and the ethical characteristics. Ali wrote this book during his governorship of Kyseri province and tributed to garand vizier İbrahim Pasha. The work has been prepared by taking some of the influential portions of reknowned Arab litterateur Cahiz's *Minhacu's-Suluk ila Adabi sohbeti'l-Muluk*, a translation which was authored with some additions in accordance with the social and political conditions of that time. In later years, a critical summary of *Mehasinu'l-Edeb* was written by one of the prominent Divan poets of İstanbul origin, Osmanzade Taib (died in 1724). The work is divided into 15 chapters, containing subjects such as; custom, conditions, festivities, courage and wisdom.

Key Words: Policy Manual, Ali of Gallipoli, ethics, philosophy, customs and habits, counsels.

ÖNSÖZ

Uzun bir süre esaslı ve kendine has oluşturmuş olduğu gelenek içinde yaşayan divan edebiyatı, kendine has fikri, perspektifi ve tarzı ile sayısız ehemmiyete hâmil olan temsilciler yetiştirmiştir. XVI. yüzyıl, klasik Türk edebiyatında, özellikle de şiir alanında, siyasî ve sosyal bakımdan en canlı ve şanlı dönem olarak adlandırılmaktadır. Bu asır Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî ve sosyal alanda kurumsallaştığı ve şiir, düşünce, siyaset ile beraber hemen hemen her alanda çok önemli eserlerin verildiği bir dönemdir.

XIII. ve XIV. yüzyıllar arasında teşekkül eden divan edebiyatı, XV. yüzyılda önemli şâirlerin yetiştiği ve önemli eserlerin verilmeye başlandığı dönemdir. Bu dönemde Türk edebiyatı Anadolu dışında da önem kazanmaya başlamıştır. Bu yüzyılda gelişimini sürdüren Türk edebiyatının Doğu Türkçesi sahasında, Fuzûlî ve Bâbü'r Şâh gibi önemli şâirler yetişmiştir.

XVI. yüzyıl Osmanlı sahasında bilim, kültür, sanat ve edebiyatta devletin büyümesiyle paralel olarak gelişmeler kaydedilmiştir. Osmanlı hükümdarları bir yandan devleti güçlendirmeye çalışırken öbür yandan da bilim ve sanattaki ilerlemeleri desteklemiştir.

Bu yüzyılda, nesir alanında meziyet ve fazilet kazanan önemli temsilcilerden biri de Gelibolulu Mustafa Âlî'dir.

Gelibolulu Mustafa Âlî, Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda yaşayan önemli bir tarihçisi, aynı zamanda bir bürokrat ve dönemin önemli şâirlerinden biridir. Kısa sürede yaşamına pek çok önemli eserler sığdıran şâir, divan kâtipliği, tımar defterdarlığı, sancak beyliği gibi devletin çeşitli rütbelerde önemli vazifeler ifa etmiştir.

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin eserlerinden olan *Mehâsinü'l-Edeb* on beş fasıldan oluşan bir siyasetnâmedir. Bu eser üzerinde yaptığımız bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, eserin yazarı Gelibolulu Mustafa Âlî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve tarihçiliği hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eserde geçen kavramlar tahlil edilmiştir. Üçüncü bölümde ise eser transkripsiyon alfabetiyle günümüz harflerine aktarılmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında her bakımdan bana yardımcı olan ve büyük emek gösteren değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Sadettin EĞRİ, Dr. Müslüm YILMAZ'a ve çalışma esnasında manevi destek veren Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

HASAN SAİYAF

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.g.t. : Adı geçen tez
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
ev. : Çeviren
Edi. : Editör
haz. : Hazırlayan
KBY : Kültür Bakanlığı Yayınları
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
öl. : lm
s. : Sayfa
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy. : Sayı
thk. : Tahkik eden
vd. : Ve diğerleri
vb. : Ve benzeri
vs. : Vesaire
Yay. : Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
İÇİNDEKİLER	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Hayatı, Adı ve Mahlası	2
1.2. Tarihçiliği, İlmî ve Edebî Şahsiyeti	6
1.3. Eserleri	8
1.3.1. Tarihî Eserleri	8
1.3.2. Edebî Eserleri	12
1.3.3. Sosyal Hayatla İlgili Eserleri	13
1.3.4. Diğer Konulardaki Eserleri	14

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN İNCELEME	17
2.1. ESERİN KONUSU	17
2.2. ESERİN İÇERİĞİ	17
2.3. GEREKÇELER VE BÂBLAR	21
2.4. TARİHİ VE EFSÂNEVİ KİŞİLİKLER	50
2.4.1. Nûşirevân	50
2.4.2. Behrâm-ı Gûr	52
2.4.3. Hüsrev Pervîz	56
2.4.4. İskender Zülkarneyn	58
2.4.5. Erdeşîr	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	62
---------------------------------	----

3.2. ESERİN NÜSHALARI VE NÜSHA BİLGİSİ.....	63
3.3. METİN TRANSKRİPSİYONU.....	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK.....	132
SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA.....	164



GİRİŞ

XV. yüzyıl, klasik edebiyat çerçevesinde çeşitli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Eski dilin hâkim olduğu bu dönemde, Arapça ve Farsça ifadeler ve kelimeler yoğunlaşmıştır. Bu dönemin edebiyatı, Şeyhî, Ahmet Paşa ve Necatî gibi şair ve nasirlerle Anadolu'da kuruluşunu tamamlamıştır. I. Mehmet, II. Murat, Fatih Sultan Mehmet ve II. Bayezid'in hâkim olduğu bu dönemde Türk edebiyatı, özellikle şiir ve nesir alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir.

Bu dönemde manzum ve mensur birçok eserler yazılmış, edebiyat bir yükselme dönemine girmiştir. XIV. yüzyıla göre bu dönemde daha çok divanların telif edildiği görülmektedir. Dini ve tasavvufî konular dışında pek çok tarihî eserler kaleme alınmış, şehzâdeler, eski hükümdârlar, dönemin padişahlarının hayatları; kişilikleri, iffeti, hassâsiyetleri ve ilişkileri gibi farklı konularda eserler vücuda getirilmiştir.

Türkçenin yazı dili haline getirildiği bu dönemde birçok önemli eserler kaleme alınmıştır: Ahmed-i Daî'nin *Çeng-nâme*, Şeyhî'nin *Har-nâme*, Zaifi'nin *Gazavat-nâme*, Halîl'in *Firkât-nâme*, Kıvâmî'nin *Fetih-nâme*, Firdevsî'nin *Kutb-nâme* ve Cafer Çelebi'nin *Heves-nâme* gibi eserler bu mahiyetteki önemli eserlerdendir. Tercüme yoluyla yazılmış mesnevilerden farklı olan bu mesneviler, İran Edebiyatı'nın estetik değerleri, orijinal konusu ve yeni fikirleri çerçevesinde kaleme alınmıştır.

XVI. yüzyıl, siyasî, askerî, kültürel, sosyal ve iktisadî gibi hemen hemen tüm alanlarda mühim gelişmelerin ortaya konulduğu ve dini kaynaklardan beslenen Osmanlı kimliğinin bu dönemde ön plana çıktığı bir dönemdir. Hayat, kültür ve edebiyat gibi her alanda bu kimlik kendi etkisini göstermiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ; HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı, Adı ve Mahlası

Osmanlı Devleti'nin önemli bir aydını ve bürokratlarından olan Gelibolulu Mustafa Âlî, 2 Muharrem 948/1541 (24-25 Nisan) tarihinde Pazartesi gece saat birde Gelibolu'da dünyaya gelmiştir.¹ Mustafa Âlî'nin asıl adı Mustafa'dır. Fakat genellikle doğum yeri ve lakabıyla tanınmıştır.² Öncesinde kullandığı Çeşmî mahlasını 17 yaşına geldiğinde yerine "ulu, yüce" anlamına gelen "Âlî" ismini kullanmaya başlamıştır. Aşağıdaki beyit bunu izah eder.

Mahlasum olsa acîb mi Âlî

Olmuşam fenn-i belâgatta Âlî³

Babası tüccar olup adı Ahmet'tir. Abdullah veya Abdülmevlâ olarak bilinen dedesinin adına bakıldığında Âlî'nin bir devşirme soyundan geldiği düşünülmektedir.

¹ Faris Çereçi, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Kühül'l Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri,-2000, c.1, s.9; Mehmet Şeker, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Mevâdü'n-Nefâis Fi-Kavâidi'l-MecÂlis*, Türk Tarih Kurumu, Ankara,-1997, s.1.

² Mustafa İsen, *Gelibolulu Mustafa Âlî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mas Matbaacılık, Ankara,-1988, s.1. a.yer.

³ a.yer ; Şeker, a.g.e., s.2-3.

Âlî'nin eserlerine bakıldığında Hırvat ve Boşnaklara çok önem verdiği görülmektedir. Bundan dolayı dedesinin de Boşnak-Hırvat soyundan gelmiş olduğu tahmin edilmektedir.⁴

Âlî, altı yaşındayken okula başladı. Habîb-i Hamîdî'den Arap dili ve grameri, tefsir ve fıkıh derslerini hemşehrisi olan Surûrî'den almış. Altı yaşındayken öğrenim hayatına Gelibolu'da başlamış olan Mustafa Âlî, daha sonra İstanbul'da Rüstem Paşa, Haseki ve Semaniye medreselerine giderek eğitimini tamamlamıştır. Medreseyi bitirdikten sonra mülâzemet görevini almıştır. Bu görevi sırasında ilk eseri olan '*Mihr ü Mâh*'ı yazdı. Bu eseri, o sırada şehzâde olan II. Selim'e sundu. Mustafa Âlî'nin amacı kâdi veya müderris olmak, aynı zamanda da bilim adamlığı yolunda ilerlemektir. Fakat Âlî'nin şehzâdeyle olan ilişkisi, mesleği ile beraber hayatını da değiştirdi.⁵

Şahzade Selim, Âlî'ye kendi bünyesinde divan kâtibi olarak çalışmasını teklif etti. Âlî, iki yıl kadar şehzâdenin vali olduğu Kütahya ilinde bulunmuştur. Bazı zamanlarda da şehzâdeyle yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Âlî ile şehzâde arasında şöyle bir hadise geçmiştir.

Bir kış günü Şahzade Selim, maiyetiyle birlikte bir av partisi düzenledi. Bir ara kalabalık arasında bulunan Âlî'ye gözü takılarak, kendisinin altındaki atı ve kolundaki doğanı ile birlikte o ân ki durumunu anlatacak bir beyit söylemesini istedi. Âlî ise, hemen bu beyitini okudu.

Şâh-bâz-ı himmetün destünde olsun ber-karâr

Olur elbette hümâ-yı saltanat bir gün şikâr

Şehzâde Selim bu güzel beyitten hoşlanıp, hemen Âlî'ye 100 sikke altın bahşetti.⁶

Âlî, şehzâdeye 1562-1563 yıllarında hizmet vermiştir. Ardından Şehzâde Selim'in lalalığından tanıdığı Şam Beylerbeği Lala Mustafa Paşa'nın bir davet üzerine Âlî, Şam'a giderek altı yıl Lala Mustafa Paşa'nın divan kâtipliğini yaptı. Âlî, Yemen fethi sırasında

⁴ İsen, *a.g.e.*, s.1-2; Şeker, *a.g.e.*, s.2.

⁵ Çereçi, *a.g.e.*, s.9-10; İsen, *a.g.e.*, s.2; Şeker, *a.g.e.*, s.4.

⁶ İsen, *a.g.e.*, s.2-3; Şeker, *a.g.e.*, s.6.

Lala Mustafa Paşa ile Mısır'a gitti. Fakat bu sırada, Mustafa Paşa Yemen fethine katılmayı arzu etmediğini İstanbul'a bildirdi ve bu isteği üzerine, Mustafa Paşa ve Âlî buldukları görevlerinden azledildi. İlerleyen zamanda Lala Paşa, dostlarının yardımı sayesinde İstanbul'da kendisine vezirlik görevinin verilmesini sağladı.⁷

Âlî, Mısır'dan Manisa'ya kadar vali olan Şahzade III. Murat'ın yanına geldi. Ardından III. Murat ile birlikte İstanbul'a döndü. Burada Şeyh Muslihiddîn aracılığıyla *Heft-Meclis* adlı eserini, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'ya sunması üzerine divan kâtibi olarak Bosna Beylerbeyi Ferhat Paşa'nın yanında görevlendirildi. Âlî, *Heft-Meclis* adlı eseriyle İstanbul'da önemli bir görev almayı bekliyordu; fakat İstanbul'dan çok uzak bir bölgeye sürgün edildi.⁸

III. Murad'ın tahta çıkışına kadar Bosna'da kaldı. Padişahın tahta çıkışını kutlayan bir kaside yazarak padişaha sundu. Ancak buradan da umduğunu bulamayarak Bosna'ya geri döndü. Daha sonra Âlî, 985/1578 yılında, Gürcistan, Şirvan ve Azerbaycan'a serdâr tayin edilen Lala Paşanın yanına münşilikle görevlendirildi.⁹

Âlî'nin gönlü her zaman yüksek makamlarda olmuştu. Sürekli kıymetinin bilinmediğinden yakınan Âlî, artık kendisine nişancılık vazifesinin verileceğine inanıyordu. Fakat yine olaylar düşündüğü gibi gerçekleşmedi ve iki yıl daha münşilik görevine devam etti. Şirvan fethedildikten sonra Âlî, Halep'te tımar defterdârlığına görevlendirildi. Ancak Halep'teki görevine gidemedi. Âlî 986/1578 kışını Erzuruma geçirmeye hazırlanırken, Koca Sinan Paşa'nın emri üzerine, Trabzon'da ordu için gönderilmiş olan mühimmatın depolanmasıyla ilgilenmeye gönderildi. Bu görevi tamamladıktan sonra Halep'e geri döndü. Halep'te çalışmalarına uzun bir süre devam etti.¹⁰

Âlî, bu görevi sırasında hayatını ihtiva eden ve sultanlara öğütler veren *Nüshattü's-Selâtin* adlı eserini yazmıştır. Gürcistan, Azerbaycan ve İran seferlerine dair yazdığı, *Nusretnâme*'si ile Şahzade Mehmed'in 990/1582 yılındaki bir sünnet düğününü konu alan

⁷ İsen, *a.g.e.*, s.3; Çereçi, *a.g.e.*, s.10; Şeker, *a.g.e.*, s.6-7.

⁸ İsen, *a.g.e.*, s.3.

⁹ *a.yer.*; Çereçi, *a.g.e.*, s.10; Şeker, *a.g.e.*, s.7-8.

¹⁰ İsen, *a.g.e.*, s.4; Çereçi, *a.g.e.*, s.10; Şeker, *a.g.e.*, s.10.

Câmiü'l-buhûr der Mecâlis-i Sûr adlı eserlerini padişaha takdim etmek için 991/1583 tarihinde İstanbul'a gitti. Eserlerine karşılık olarak daha üst mevkide vazife almak isteyen Âlî, yeni bir vazife almanın aksine Halep'teki görevinden de azledildi. Azledildikten iki sene sonra 993/1585 yılının baharında Erzurum defterdârlığına atandı. Altı ay sonrasında Bağdat Mal defterdârlığı'na atandı. Bağdat defterdârlığından da azledilmesinin üzerine İstanbul'a döndü ve üç dört sene işsiz kaldı. 997/1589 yılında Sivas defterdârlığına tayini yapıldı. Ancak bu görevine de pek fazla devam edemedi. Kısa bir süre sonra bu kez Yeniçeri Kâtipliğine getirildi ve daha sonra Defter Emini oldu fakat kısa bir süre sonra her iki görevinden alındı. III. Murad'ın tahta çıkışı sırasında Âlî görevdeydi. Devrin şairler ile birlikte Âlî de padişahın tahta çıkışını kutlamak için kasidesini padişaha sundu. Bunun üzerine Âlî'ye iki yüz bin akçe hasla emekli edebileceği söylendi. Fakat Âlî, o sıralarda *Künhü'l-Ahbar* adlı eserini yazmakla meşgul olup, eserin tamamlayabilmesi için Mısır'daki kaynaklara ihtiyaç duyulduğu için durumunu açıklayarak Mısır defterdârlığına tayin edilmesine hasret gösterdi. Fakat işler beklendiği gibi olmadı. Padişah isteğini reddederek Âlî'yi 1004/1595-96'da Sivas defterdârlığı ile Amasya Sancak Beyliği'ne tayin etmiş. Âlî, bu görevine de devam edemedi ve sonra Kayseri Sancak Beyliği'ne atandı. İki kere atandığı bu görevde, ilk gittiğinde 28 ve ikinci gittiğinde 42 gün görevde bulundu.¹¹

Mustafa Âlî, bundan sonraki görev için Cidde'ye giderken yolda, '*Mevâ'idü'n-Nefâ'is fi Kavâ'idi'l-Mecâlis*' ve '*Hâlâtü'l Kâhire mine'l-Adâti'z-Zâhire*' adlı eserini de kaleme almış. Âlî'nin ölüm tarihi bütün kaynaklarda 1008/1599-1600 olarak belirtilmektedir, ancak bu yılın hangi ayı olduğu belli değildir. M. Cavid Baysun Âlî'nin ölüm tarihi Haziran başları 1600 olarak belirtmektedir. Mustafa Âlî'nin mezarı Cidde'de ise tam olarak nerede defnedildiği bilinmemektedir.¹²

¹¹ Çereçi, *a.g.e.*, s.10-11; Şeker, *a.g.e.*, s.12-13.

¹² İsen, *a.g.e.*, s.5-6; Şeker, *a.g.e.*, s.15-16.

1.2. Tarihçiliği, İlmî ve Edebî Şahsiyeti

Mustafa Âlî hakkında sıkça söylenen, onun gururlu bir insan olduğu ve bir türlü hakettiği yere gelememiş olmasıdır. İyi görevlerde bulunmasına rağmen her zaman bulunduğu halinden şikayetçi olup, kaleme aldığı en iyi eserlerinde dahi kendine lâyük gördüğü değer verilmediğine veya haksızlığa uğradığına dair yazılar yazmıştır. Mustafa Âlî'nin insanlardan farklı kılan küçüklüğünden beri şiir yazması ve onun ruhsal yapısının çok farklı olmasıdır. Ayrıca bunu etkin kılan şehzâde kâtipliği gibi mühim bir vazifede yer alması da etkili olmuştur. Âlî bir beyitinde:

Mahrûm olurdu nağme-i bülbülden ehl-i şevk

Bâğ-ı cihânda güller açılsaydı hârsız¹³

(Dünya bahçesinde güller dikensiz açılsaydı

Şevk ehlî bülbül nağmelerinden mahrum kalırdı)

diyerek halini şâirâne bir tarzda izah eder.

Küçük yaşlarında Çeşmî mahlasıyla şiirler kaleme almış olan şair, sonra “ulu, yüce” anlamı taşıyan “Âlî” ismini kullanmaya başlamıştır. Bu mahlasın değişikliği, aslında Âlî'nin ruh halini anlayabilecek anahtar sözcüklerden oluşmaktadır. Âlî'nin bu lakab meselesi onun çok iyi bir karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Mühim görevlerde etkin olmakla beraber kendine olan güveni sonucu daha yirmi yaşında iken “Doğduğumdan beri bilgili ve becerikli biri olmak için çalışıyorum.” diyerek Kânunî Sultan Süleyman'dan kâdılık veya müderrislik vazifesi talep etmiş, talebinin reddedilmesini de insafli ve mâkul bir karar olarak görmemiştir.¹⁴

¹³ İsen, *a.g.e.*, s.6.

¹⁴ Şeker, *a.g.e.*, s.21; İsen, *a.g.e.*, s.6-7.

Âlî' eserlerinde dünyevî mirâsların fânî olduğunu ve hırs gibi konuların kötülüğünden de bahsetmiştir. Âlî'nin ilmî hayatına göz gezdirdiğimizde, söylenecek kelimeler daha müsbettir. Erken yaşlarda öğrenim hayatına başlayıp, tahsil dönemini tamamladıktan sonra telif hayatına şiirler, hâşiyeler ve şerhler kaleme alarak giriş yapan Âlî'nin daha çok tarihi eserlerle birlikte edebiyât alanında siyâsî ve sosyal hayata dair çalışmaları da bulunmaktadır. Özellikle tarihle ilgilenen, tarafsız ve objektif bakımından olayları değerlendiren Âlî, iki kola ayrılmış olan grubunun ikinci koluna dahil bir tarihçidir.¹⁵

Âlî, hayatında bir çok olumsuz olaylara rağmen tarihçi, filozof, şair, nesir ustası, edîb, hattât, defterdâr ve idareci olarak tarihimize çok sayıda eser sığdırmıştır.¹⁶

İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın *Menâkıb-ı Hünerverân* adlı eserinin önsözünde ve bir çalışmasında yayınladığı bir belgede, Âlî'nin şiir ve nesir alanında önemli biri olduğunu işaret etmektedir. Bu da göstermektedir ki Âlî'nin İlmî yönünü de methetmektedir.¹⁷

Âlî'nin mahiyeti genellikle mensur türü eserlerindedir. Âlî, eserlerinde kendine ve kişisel fikirlerine fazlaca yer vererek basit ve halkın anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Âlî, her zaman bir yol gösterici ve gelecek nesile ayna tutacağı düşüncesiyle eserler vermiştir.¹⁸

Âlî'nin çoğunlukla çalışmalarını “zebân-ı vukû” ile yazıldığını görmekteyiz. Bu da canlı bir dil olduğunu kanıtlamaktadır. Âlî, anlatmak istediğini tam mânâsıyla dile getirmekte ve sade bir dile hâkim olması onu farklı kılmıştır. Eserlerinde Türkçe ile beraber, Arapça ve Farsça'yı da özen göstermiştir. Bu yeteneği sayesinde çok fazla kelime hazinesine sahip olup hangi keilmeyi nerede kullanacağını bilirdi. Dönemin ünlü yazarlarında bulunan düz yazıda kâfiyelere nesirlerinde çokça yer vermiştir. Bu da göstermektedir ki, dönemin şair ve yazarları hünerlerini gösterirken Âlî'nin nesrinde bu tür

¹⁵ İsen, *a.g.e.*, s.8-9; Şeker, *a.g.e.*, s.21-22.

¹⁶ İsen, *a.g.e.*, s.8.

¹⁷ *a.g.e.*, s.9.

¹⁸ *a.g.e.*, s.10.

üsluplar görülmemektedir. Âlî eserlerinde yapaycılıktan çıkıp, sade ve canlı bir ifadeler kullanmıştır.¹⁹

1.3. Eserleri

Dört Osmanlı padişahlık zamanında bulunmuş olan Mustafa Âlî, tarih ile birlikte diğer alanlarda da çokça eserler vermiştir. Âlî'nin şiir ve nesir olarak yaklaşık altmışa yakın eserleri bulunmaktadır. Bu eserlerin bir kısmı günümüzde bulunmamaktadır. Osmanlı zamanının da değerli bir tarihçisi olan Âlî'nin kimliği *Künhü'l-Ahbâr* adlı eseriyle tanınmaktadır.

Âlî'nin eserleri çok çeşitli alanlarda olması sebebiyle, ayrı ayrı konulara ayrılmıştır:

1.3.1. Tarihî Eserleri

Âlî'nin bu konuda kaleme aldığı eserler şu şekildedir.

I. *Künhü'l-Ahbâr*:

Âlî'nin en büyük ve en çok önem kazanan, Türkçe bir genel tarihi olan bu eser bir mukaddeme ile yazarın “Rükn” adını verdiği dört bölümden oluşmaktadır.

Eserin asıl önemli bölümü, 300 yıllık Osmanlı tarihini anlatan dördüncü Rüknu'dür. Bu Rüknu, iki cilt olarak düzenlenmiştir. Birinci cilt Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan, Yavuz Sultan Selim devri sonuna kadar olan kısmını konu edinmektedir. İkinci cilt Kanunî Sultan Süleyman devrinden itibaren, Sultan III. Mehmet devri başlarına kadar olan olayları içerir.²⁰

¹⁹ *a.g.e.*, s.10-11.

²⁰ İsen, *a.g.e.*, s.12.

Bu eser tıpkıbasım olarak, ayrıca içindeki şairler'in anlatıldığı tezkire kısmı olarak da yayınlanmıştır.²¹

II. Menâkıb-ı Hünerverân:

Âlî'nin Bağdat Hazine defterdârlığı görevi sırasında kaleme aldığı bu eser; meşhur hattatlar, nakkaşlar ve mücellitlerden bahsetmektedir. Bir ön sözle beş bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. Bu eserde Iraklı Muhammed Yezdî'nin elli hattâtı konu aldığı eserinden ve bununla beraber divan kâtiplerinden olan Hattât Kıvrımlı Abdullah'ın sözlü bilgilerinden faydalanılarak yazılmıştır.

Bu kitap basılmıştır.²²

III. Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-Âdâtı'z-Zâhire:

Âlî'nin bu eser, Mısır'ın tarihi ile ilgili değerli bir eserdir. Eser, Âlî'nin Mısır'ı ziyaretindeki hatıralar ve gözlemelerini anlatmaktadır. Mısır'daki Osmanlı beylerbeylerinden de bahsettiği için Osmanlılar çağının için önemli eserlerindedir. Eser, tenkidli metni ve İngilizce tercümesi ile birlikte yayınlanmıştır. Eser ayrıca sadeleştirilerek de neşredilmiştir.²³

IV. Fusûlü'l-Hall ü Akd ve Usûlü'l-Harci ve'n-Nakd:

1007/1598 yılında kaleme alınan bu eserinde Âlî, İslâm devletlerinin yükseliş ve batış sebeplerini anlatmıştır. *Künhü'l-Ahbâr* adlı eserin özeti olarak kaleme alınmış bu

²¹ haz. Ahmet Uğur ve diğerleri, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-Ahbâr*: Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki 901 ve 902 Nolu nüshalara göre, Kayseri: 1997.

Künhü'l-ahbar. / Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi, 1008/1600. -- İstanbul : Takvimhane-i Amire,-1277. Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi, *Künhü'l-Ahbâr*: *Fatih Sultan Mehmed Devri: 1451-1481*, hazırlayan M. Hüdaî Şentürk, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, Ankara,-2003. *Künhü'l-ahbar'ın tezkire kısmı*. / Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi, 1008/1600; haz. Mustafa İsen. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi,-1994.

²² İsen, *a.g.e.*, s.13.

²³ İsen, *a.g.e.*, s.13-14; Orhan Şaik Gökyay, *Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-Âdatı'z-Zâhire*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara: 1984.

eserde Âlî, İslam devletlerinin hallerini anlatmaktadır. 32 fasıl, tezyil ve hâtimedden olan bu eserin sadece üç faslı yayımlanmıştır.²⁴

V. Nusretnâme:

Lala Mustafa Paşa'nın 986-988/1578–1580 yılları arasında devam eden Gürcistan, Azerbaycan ve Şirvan savaşının tarihidir. Ayrıca savaşın fethine yazılan fetihnâmeler de bu eserde bulunmaktadır. Eserin tezhipli ve minyatürlü bir nüshası Topkapı sarayı Kütüphanesinde mevcuttur.²⁵

Eser basılmıştır.²⁶

VI. Fursatnâme:

Bu eser *Nusretnâme*'de anlatılan 986-987/1578-1580 yıllarında Azerbaycan, Gürcistan ve Şirvan savaşları tarihini anlatan, Sinan Paşa'nın emriyle yazılmış tamamlayıcısıdır. Eserin bir nüshası Berlin Devlet Kütüphanesinde bulunmaktadır.²⁷

VII. Nâdirü'l-Mehârib:

Selim'le Bayezid arasında olan Konya Savaşı'nı anlatan, 976/1568'de şiir ve düz yazı şeklinde yazılan bu eser II. Selim'in tahta çıkışına kadarki olayları anlatır. Edebi kudretini göstermek için eserde daha ziyade Farsça kullanılmıştır. Eserin müellif nüshası Kâhire'de Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye'de bulunmaktadır.²⁸ Bu eser *Nasihatu's-Selâtin*, *Sadef-i Sad-Güher* ve *Keşfü'z-Zünûn* adıyla da Süleymaniye ve Millet kütüphanesinde bulunmaktadır.²⁹

VIII. Heft-Meclis:

Kanunî Sultan Süleyman'ın Zigetvar seferini anlatan bu eser Sokollu Mehmet Paşa adına kaleme alınmıştır. Eser padişahın sefere çıkmasını, savaşı, ölümü ve II. Selim'in tahta

²⁴ *a.g.e.*, s.14; Çereçi, *a.g.e.*, s.12; Bekir Kütükoğlu, “Âli Mustafa Efendi”, *DİA*, c. 02, s.415.

²⁵ *a.g.m.*, s.415.

²⁶ Mustafa Eravcı, *Gelibolulu Mustafa Âlî, Nusret-nâme*, Türk Tarih Kurumu,-2014.

²⁷ *a.g.m.*, s.415.

²⁸ *a.g.m.*, s.414.

²⁹ Çereçi, *a.g.e.*, s.15.

çıkmasını gibi konular içerir. Eser 1316/1898 yılında basılmıştır. Basılmış nüshası³⁰ kütüphanelerde mevcuttur.³¹

IX. Zübdetü't-Tevârih:

Bu eser, Adudüddin el-Îcî'nin *İşrâku't-Tevârih* adlı eserini genişleterek yazılmış, peygamber, sahâbe, mezhep imamları ve muhaddisler gibi konuları içerir. Bosna Sancak Beyi Ferhat Paşa'nın isteği üzerine yazılmıştır. İstanbul ve diğer şehir kütüphanelerde nüshaları mevcuttur.³²

X. Câmiü'l-Bühûr der Mecâlis-i Sûr:

Bu eserde III. Murad'ın oğlu Mehmet için 1582 yılında yapıldığı sünnet düğünü anlatılır. Mustafa Âlî bu eseri Halep defterdârlığı sırasında yazmıştı. Eser manzum ve mensur kısımdan oluşmaktadır. Bayezid kütüphanesindeki bu eser, *Câmiü'l-Buhûr* adıyla kayıtlıdır.³³

XI. Mirkatü'l-Cihâd:

Bu esre, Battal Gazi ile Melik Danişmend Ahmed arasındaki savaşlarından bahseder. Bu eser daha önce Selçuklu padişahı II. İzzeddin Keykavus'un emriyle İbn Ala tarafından, daha sonra I. Murad'ın isteği üzerine Tokat dizdarı Âlî Arif tarafından süslü bir üslûpla yeniden yazılmıştır. Âlî, Niksar'da görevdeyken bu nüshayı bazı ilavelerle kaleme almıştı.³⁴

Eser, yüksek lisans ve doktora tezi olarak çalışılmıştır.³⁵

³⁰ Eser İkdâm Gatesisi imtiyaz sahibi ve başmuharriri Ahmet Cevdet Bey tarafında 1900 yılında basılmıştır. Sayfa adedi 55 olup 17 adet basılmıştır. Bazı büyük kütüphaneler birlikte TBMM kütüphanesi ve Anırkabir Özel Kütüphanesinde Atatürk'ün okuduğu kitaplar arasında bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Mustafa Eravcı, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve "Heft Meclis" Adlı Eseri*, Tarih Okulu, Ocak-Nisan,-2010, Sayı VI, 1-16.

³¹ Bekir Kütükoğlu, a.g.m., *DİA*, s.414; Çereçi, a.g.e., s.14.

³² Çereçi, a.g.e., s.13; Kütükoğlu, a.g.m., s.414.

³³ Çereçi, a.g.e., s.16.

³⁴ a.g.e., s.15.

³⁵ Hakan Şahinli, *Mustafa Âlî'nin Mirkâtü'l-Cihâd Adlı Eserinin Tenkidli Metni* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi S.B.E., Sakarya: 2004; Âlî Akar, *Mirkâtü'l-Cihâd :Dil İncelemesi-Metin-Dizin* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi S.B.E., İstanbul: 1997.

1.3.2. Edebî Eserleri

I. Divan:

Âlî, *Sadef-i Sad-Güher* adlı eserinde ikisi Türkçe, biri Farsça olmak üzere üç, *Künhü'l-Ahbâr*'da ise dört divanı olduğunu söylemektedir. İlk divanı 1567'de II. Selim'e sunmuştur. İkinci divanı 1574'te III. Murad adına tertip edilmiştir. Üçüncü divanı ise 1580 yılının başından 1591 yılına kadar geçen zaman içinde yazdıklarını toplayan *Lâyihatü'l-hakîka*'dır. İstanbul kütüphanelerinde bulunmayan bu divan, Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye'de *Vâridâtü'l-Enîka* ile birlikte aynı ciltte bulunan nüshası Fleischer tarafından açıklanmıştır.³⁶

II. Mihr ü Mâh:

Bu eser Âlî'nin ilk eseridir. 1561'de yazıp Konya'da Şahzade Selim'e sunmuştur. 1164 beyitten oluşan kitabın, Süleymaniye Kütüphanesiyle British Museum'da birer nüshası mevcuttur.³⁷

III. Mihr ü Vefâ:

1563 yılında Konya'da yazıp Şahzade Selim'e sunduğu ikinci aşk mesnevisidir. Bugüne kadar kütüphanelerde bulunmayan eserin baş kısmını ihtiva eden bir nüshası Vasfî Mahir Kocatürk'ün eline geçmiştir.³⁸

IV. Tuhfetü'l-Uşşâk:

Hüsrev-i Dehlevî'nin *Matlaü'l-Envâr* adlı eserine nazire olarak yazılmış bir mesnevidir. Şahzade Selim'in divan kâtibi olduktan sonra 1562'de ona sunduğu bu eser yaklaşık 3034 beyitten oluşup ahlâkî bir eserdir. Uzun zamandır kayıp sanılan bu eserin nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde bulunmaktadır.³⁹

³⁶ Ömer Faruk Akün, "Âlî Mustafa Efendi", , *DİA*, c. 02, s.417.

³⁷ *a.g.m.*, s.418.

³⁸ *a.yer.*

³⁹ *a.yer.*

V. Sade-i Sad-Güher:

Uzun süre gurbette olduktan sonra yeniden Gelibolu'yu nice yıllar sonra ziyaret ettiğinde, ordaki sevdikler ve ahbablarına hediye olmak üzere seçme şiirlerinden oluşmaktadır. İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi ve Ankara Genel Kitaplık'ta nüshası bulunmaktadır.⁴⁰

VI. Riyâzü's-Sâlikîn:

Âlî Şam'da 22 yaşındayken 1563'te başlamış bu eser, 1575-76 yılında tekrar ele alarak tamamlamış. 2802 beyitten oluşup bu eser dini, tasavvufî ve ahlâkî bir mesnevidir. Eserin Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunmaktadır.⁴¹

VII. Ravzatü'l-Letâif:

Nazım yolu ile yazılan bu eser, yine tasavvuf'a dair olup 3000 beyitten oluşmaktadır. 1577'den önce yazıldığı anlaşılan bu eserin nüshası nerede olduğunu bilinmemektedir.⁴²

Bununla beraber *Gül-i Sad-berk*, *Subhatü'l-Abdâl*, *Kırk Hadis Tercümelere*, *Mecmau'l-bahreyn*, *Bedî'ur-rukûm*, farklı farklı konularda kaleme alınan Âlî'nin diğer önemli eserlerdir.

1.3.3. Sosyal Hayatla İlgili Eserleri

I. Nushatü's-Selâfîn:

Halep görevi sırasında yazılan Âlî'nin bu eser, hükümdarlara gerekli vasıf ve şartları belirten bir siyasetneme olarak yazılmıştır. Eser, bir ön söz, dört bölüm ve bir sonuçtan olup, İngilizce tercümesiyle birlikte edisyon kritikli metin olarak yayınlanmıştır.⁴³

⁴⁰ *a.g.m.*, s. 419.

⁴¹ Akün, *a.g.m.*, s.418.

⁴² *a.yer.*

II. Mevâidü'n-Nefâis fî Kavâidi'l-Mecâlis:

Âlî'nin önemli eserlerinden olan bu kitap, umuduğu makamlara gelemeyişi, devlet bozukluğunu ve çeşitli âdetler acı bir dille tenkit edilmiş o çağının bir aynası gibidir.

III. Hülâsatü'l-Ahvâl der Letâfet-i Mevâz-i Sahîh-ı Hâl:

Manzum şeklinde yazılan bu eser, 12 bend'den oluşup, her bend'de 21 beyit vardır. Eser, padişah, vezir, şeyhülislâm, beylerbeyi, defterdâr, şeyh, şair, imam, kâtip, mütevellî ve tüccar gibi sosyal sınıfların durumu konuları içerir. Bu eser transkripsiyon metinle İngilizce tercümesi yayınlanmıştır.⁴⁴

IV. Tuhfetü's-Sulehâ:

Gazâlî'nin *Eyyühe'l-Veled* adlı risalesinin tercümesidir. Âlî bu eserde zaman zaman konulara ilavelerde de bulunmuştur.

Sultan III. Murad'dan Nişancılık görevini almak için Ali'nin *Hakâyiki'l-Ekâlîni*, muhtemel sosyal hiciv niteliğinde olan *Meâyibi'l-Erâzil* ve ahlâkî hikayelerden olan *Sad Kıssa* ve *Sad Hisse* de Âlî'nin sosyal muhtevalı diğer önemli eserlerdir.

1.3.4. Diğer Konulardaki Eserleri

I. Nevâdirü'l-Hikem:

Tokat'ta yazılmış ve III. Murad'a sunulmuş bu eser, bir mukaddeme ile başlayan eser, yazarın “nadire” adını verdiği yedi bölüm ve bir sonuçtan oluşmuştur. Eser, her dönemde yetişmiş olan bazı bilgin ve mutasavvıflardan, halifeler ve hilâfet meselesinden, hadisin önemi ve inceliklerinden, ayrıca bazı aklî ve ilmî meselelerden bahseder. Eserin nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde mevcuttur.⁴⁵

⁴³ Çereçi, *a.g.e.*, s.15; Kütükoğlu, *a.g.m.*, s.415.

⁴⁴ Çereçi, *a.g.e.*, s.25.

⁴⁵ Şeker, *a.g.e.*, s.54-55.

II. Hakâyıku'l-Ekâlîm:

III. Murad'ın, artık sınırları çok genişleyen Osmanlı devletinde görev vereceği memurların hangi vasıflarda olması gerektiğini anlatan küçük bir eserdir. Şimdilik bilinen tek nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁴⁶

III. Menşeu'l-İnşâ:

Bu eser bazı devlet büyüklerin adına ve kendisi için yazdığı mektuplardır. Eser beş bölümden oluşup, dostluk, durum, iş, tebrik ve taziyet gibi konular içerir. Eserin nüshası Bayezid Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁴⁷

IV. Münşeat:

Bu eserinde de mektupları toplamıştır. Türkçe ve Farsça örnekleri ihtiva eden bu küçük çalışmada, tarihî belge olan mektuplar vardır.

V. Nüzhet:

Nüshasını bulunmayan bu eserin adı Sade-i Sad-Güher'de geçmektedir.⁴⁸

Bunların dışında Şahzade Mehmet'e sunulan Tıfâşî'nin ilâveli tercümesi *Rahati'n-Nüfûs*, Hâce Muhammed Parsâ'nın (ö. 1420), *Faslü'l-Hitâb*'dan alınan tasavvuf ağırlıklı *Hilyetü'r-Ricâl*, III. Murad'ı öven *Câmiu'l-Kemâlât*, şehzâde Osman'ın doğumuyla yazılmış eseri *Ferâidü'l-Vilâd*, İbrahim Paşa hakkında yazılmış *Risâle-i Zırgamiyye* ve bir dua mecmuası olan *Dürer-i Measure* yazarın diğer küçük ama mühimm eserlerdir.⁴⁹

Ayrıca, *Târîh-i Engürüs*, *Selîm-nâme*, *Menâkıb-ı Kapûdân-ı Deryâ Halîl Paşa*, *Fetih-nâme-i Cezîre-i Rodos*, *Bahr-ı Nasâyih*, *İzzetü'l-Asr fî Sûreti'n-Nasr*, *Târîhü'l-Metâlî*, *Târîh-i Sultan Süleymân*, *Heft Dâstan*, *El-Berku'l-Yemânî fî fethi'l-Osmânî*,

⁴⁶ a.g.e., s.53.

⁴⁷ a.g.e., s.57-58.

⁴⁸ Şeker, a.g.e., s.60.

⁴⁹ a.g.e., s.20.

Enîsü 'l-Ârifîn, El-Mesâlik ve 'l-Memâlik ve Riyâzu 'r-Rahme de Âlî'nin olmadığı halde ona isnad olunan önemli eserlerdir.⁵⁰



⁵⁰ *a.g.e.*, s.60.

İKİNCİ BÖLÜM

2. METİN İNCELEME

2.1. ESERİN KONUSU

Mustafa Âlî'nin *Mehâsinü'l-Edeb* adlı eseri Arap edib Câhiz⁵¹ tarafından yazılan *Minhâcü's-Sülûk ilâ Âdâbi Sohbeti'l-Mülûk* adlı eserinin dönemin siyâsî ve sosyal açısından gerektiği durumlar sebebiyle bazı yerleri çıkartılarak halk ve padişahların yaşayışına göre gerekli bazı eklentiler yapılmak suretiyle ortaya çıkarılan bir tercümesidir. Dönemin siyâsî ve sosyal anlayışlarının şiir, gazel, hikâye ve nesir nazım türleri ile konu edildiği bu esere müellif, *Mehâsinü'l-Edeb* adını vermiştir. Eseri bir siyasetnâme olarak değerlendirmek mümkündür.

2.2. ESERİN İÇERİĞİ

Mehâsinü'l-Edeb 15 bâb halinde kaleme alınmıştır. Allah'ın varlığı ve yüceliğini ifade ederek başlayan eser, Hz. Peygamber'e, sahâbeler'e ve dönemin padişahına medh ü senada bulunulduktan sonra eserin içeriği hakkında şu bilgiler verilir:

Ĥamd ü şenâ-yı Rabbü'l 'âlemîn ve şalât ü selâm seyyidü'l-mürselîn ve tarziye-i âl ü aşhâb-güzîn ve du'â-yi devlet-i sulţânü'l-İslâm ve'l-müslimîn. Taqdim olındıktan sonra bu vechile serd-i muqaddemât merâm olunur ki süĥan-ı Sübhân dehrüñ ercümendi ma'ârif-pîşe Âli Beg Efendi mü'ellif-i *Künhü'l-Aĥbâr* olan zât-ı bülend-iştihârdur ki her eşer-i mu'teberi mânend-i mişl-i sâ'ir efvâh-ı enâm ü eyâdi-i kirâmda dâ'ir ve naql-i mecâlis-i ekâbirdür. Ez-cümle *Minhâcü's-Sülûk ilâ Âdâbi Şoĥbeti'l-Mülûk* nâm 'Arabi te'lif-i laţîfi

⁵¹ Arap edebiyatının en büyük nesir yazarlarından ve Mu'tezile kelâmcılarından biri olan Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Maĥbûb el-Câhiz el-Kinânî 150-160 (767-777) yılları arasında Basra'da doğdu tahmin edilmektedir. "Câhiz" lakabı kendisine patlak gözlü olmasından dolayı verilmiştir. Son yapılan araştırmalara göre 244 eser, kaleme alan Câhiz, 255 yılı Muharrem'inde (Ocak 869) doksan beş yaşlarında iken Basra'da vefat etti. Daha fazla bilgi için bkz. Ramazan Şeşen, Yusuf Şevki Yavuz "Câhiz", *DİA*, c. 7, s. 20-26.

ba' z zemāyim-i nāfi' a ile Türkiye terceme ve *Mehāsinü'l-Edeb* tesmiye eylemişler. On beş faş ile müretteb bir nüşha-i celiledür.⁵²

Eserin bâbları şöyledir:

Birinci Bâb: On iki gerekçe ve içinde hikâyelerle oluşan bu bâb, devlet hazineleri, halk malları, padişahların o mallarına olan meyl ve hırsı, devletle ilgili işler, elçiler, sadrazam, padişaha tebrik etme, sohbette olan konuşmaları, izâz ve ikrâm, padişahlara karşı saygılar, padişahların memlekete dair işler, memleketi korumakla kullanılan hileler, hakkı söylemek, dost ve düşman arasında fark tutmak ve hizmette olanların rütbeleri gibi konuları içerir.

İkinci Bâb: Padişahların meclisleri hakkında olan bu bâbde nedimler ve musâhiblere olan şartlar, meclislerde yüksek sesle konuşmamak, el sallamamak, sohbet esnasında gereksiz bir ifadelerle araya girmemek ve şeriat ahkâmlarına saygı göstermek gibi konular içerir.

Üçüncü Bâb: Bu bâb, dönemin melikler ve padişahların yaşayış tarzını, işretleri, şaraba olduğu meylleri, tecrübesizlikten dolayı padişahın sarhoş olduktan sonraki halini ve şaraptan kaynaklı devlet sorunları gibi konular içerir.

Dördüncü Bâb: Bu bâbde hükümdârlar ve padişahların meclisinden dağılmak anlamıyla kullanılan alâmetler ve işaretleri beyan edilir. Padişahların şan ve mertebelerine göre onların az konuşmak ve işâretle emirler vermek, padişahın göğe baktığı zaman sohbetin sona ermesine, esasını ele almasını, dağılmasına, 'vesselam' ve 'rahman' gibi ifadelerle meclislerin adâbları hakkında bilgi verilir.

Beşinci Bâb: Sadrazam, vekil, kâtipler, Âlimler, şairler, şeyhler, hanende ve sazende, elçiler, defterdârlar, sipâhîler, askerler ve hizmetçiler gibi devlete gereken ayanlar ve onlarla ilgili hikâyeler ve hâdiseleri anlatılır.

Altıncı Bâb: Bu bâb Padişahlardaki övülmeye değer âdet ve ahlâk, ve kusurların affetmesi ile şefkâtlar beyanındadır.

Yedinci Bâb: Bu bâbde padişahların ve kar-fermâ olan şerif kimselerin kusurları örtmek ve günahkârlara câiz cezalar hakkındadır. Müslümanın ayıp araştırması değil,

⁵² Mustafa Ali, *Mehāsinü'l-Edeb*, s. 02.

bilâkis gördüğü ayıp ve kusurları örtmesi gerekir düşüncesi ile “Kim bir Müslümanın ayıbını dilerse Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter.”⁵³ "Kim bir ayıp görür de örterse sanki kabrine diri gömülmüş bir yavruya can vermiş gibi olur."⁵⁴ hadisler aktarıldıktan sonra ayıpların araştırılıp ortaya dökülmesi, insanları birbirine düşürmekten, aralarında kin ve düşmanlık tohumları ekmek ve insanın gizli kalmış kusurlarını açıklamak ve herkese duyurmak gibi kötü davranışlar hakkında bilgi verilir.

Sekizinci Bâb: Padişahlardaki yüksek himmetler ve musâhiblerin onlara saygı göstermesi hakkında olan bu bâbde Allah’ın rahmetini kazanmaya vesile olan salih işler ve kalbin samimiyeti gibi güzel hasletler anlatılır ve bunların aksi olan cimrilik, bencillik, zevk-perestlik, gaflet gibi konular hakkında bilgiler verilir.

Dokuzuncu Bâb: Padişahların şahzadelere ve vezirlere karşı nasıl davranması gerektiği anlatılır. Özellikle padişahın akrabalarına, dostlarına, ahibâblarına ve çocuklarına muamelelerin diğer insanlara göre nasıl farklı olduğunu örneklerle izah edilir.

Onuncu Bâb: Devlete ait sırları saklamada uygulanan hikmet ve tedbirleri beyan eder. Büyük bir aile gibi olarak nitelendirilecek olan devletin mahrem konularına dair sırların gizli tutması şart olmakla birlikte bu şartlar, hem ayanlara hem de padişahlara vacib olduğu anlatılır. Devlet başarının temelinde sırrı saklamak olduğu ve başarılı olan padişahların daima böyle bir yol tuttuğu hatta devlet sırlarını hanımlarından gizledikleri izah edilir. Buna örnek olarak da Fatih Sultan Mehmet Han’ın: “Yapacağım işleri, sakalımın bir kılı bile bilse, onu kopartırım.” sözü ve Yavuz Sultan Selim Han’ın da yola çıkana kadar kimseye nereye sefer edileceğini söylemediği ve bunu soranlara da: “Sen sır saklayabilir misin?” diye sorar. Evet diyene ise, “İyi o zaman, ben de saklarım” cevabını verdiği temsil getirilir.

On Birinci Bâb: Padişahların gazabları, şiddet ve hiddet esnasında verdikleri cezaları ve bu konuda yapılan acil muamelelerin ne gibi hatalara mâl olduğu anlatılır.

“İnsan aceleci (tabiatta) yaratıldı.”⁵⁵ ilahî hikmete dikkat etmeyen insanın fitratında aceleciliği görmezden gelerek bazen büyük hatalar işlediğini anlatılır. Devlet işlerinde ve

⁵³ Ebu Dâvud, “Edeb”, 39.

⁵⁴ a.g.e., 38.

⁵⁵ el-Enbiya, 37.

emirlerinde olan acelik ise devlet ile birlikte o ülkede yaşayanları da felakete sürüklediği izah edilir.

On İkinci Bâb: Padişahlar, sadrazamlar ve musâhiblere ait güzel koku hakkındadır. Malum olduğu üzere kokular insanların üzerlerinde kullandıkları görülmeyen aksesuarlarıdır. Kokunun en büyük özelliği insanın karakterini yansıtması ve insanda koku hafızası bırakması, sosyal hayatta oldukça önemlidir. İslam dininde güzel koku kullanımının sünnet olması ve Peygamber Efendimiz'in ten kokusunun gül kokusu olduğuna inanılması gül ile birlikte Osmanlı döneminde güzel kokulara ayrı bir önem verilmesine neden olduğu bu bölümde örneklerle izah edilir.

On Üçüncü Bâb: Osmanlı ve öncesi padişahların ve özellikle Acem padişahların âdetleri *Minhac* adlı eserden iktibas edilerek açıklanır.

On Dördüncü Bâb: Padişahın konuşma esnasında yaptığı konuşmayı takip etmek ve edeb, ahlâk ile muamelelerin anlatıldığı bu bâb musâhiblere ve nedimlere lazım olan kanunlar hakkında bilgi verir.

On Beşinci Bâb: Padişahların reayasına, oğullarına, ayanlarına, musâhiblere ve hizmetçilere verilen nasihatler bu bâbde konu edilir.

2.3. GEREKÇELER VE BÂBLAR

BİRİNCİ BÂB

Nüsha'nın aslına bakacak olursak bu bölüm şiirle başlar. Mustafa Âlî, padişahların kendine has âdetleri ve huylarıyla ilgili konuları ele alarak onların âdetlerini diğer mertebe sahibi kişilerden ayırmıştır. Padişahların âdetlerinin daha düzenli ve örnek teşkil edebilecek şekilde mükemmele yakın olduğunu, padişahın meclislerindeki kendine has usulları ve kâideleri, meclise birer örnek olduğunu anlatmaktadır.

Padişahlar da Yüce Allah'ın farklı fitratlarda yaratmış olduklarından. Metnin bu bâbdeki genel çerçevesine baktığımızda, padişahlarda olması gereken mühim husûslar vardır ki taht-nişin olan padişah devlete ve halka zarar gelmesin. Olması gereken husûslardan biri, padişahın güzel ahlâklı ve dürüst tavırlara sahip olması gerektiğidir. Ayrıca, bunlarla beraber iyi kalpli ve her makamda hayır dualarını eksik etmeyen biri olması lazım. Padişahların ahlâkî oluşumları için gereken şartlardan diğerleri; dürüst, paktiyet, koruma özelliğine sahip, sâkin, devlete ve ayanların tayin ettiği kanunlara saygı ve özen gösteren biri olması lazım.

On iki gerekçeden oluşan bu bâb, dönemin padişahının, halkın, musâhiblerin ve devlet ayanlarının uyması gereken şartları ihtiva eder. Mustafa Âlî, o gerekçeleri şu şekilde anlatmaktadır;

Devlet'in korunması ve halkın muhafazası için her zaman devlet'in iç ve dış hazinelerinin dolu olması gerekir ki devlet ihtiyaç duyduğu zaman veya savaş olduğu zaman etraftaki memâlikten ve halkın mallarından yardım istemeye gerek kalmayın. Devlet'in iç hazinesinden murad; nakidler, paralar, arsalar, silahlar ve savaşta kullanılacak diğer âletlerdir. Dış hazineden murad; halk ve yaratıcı olan Allah'tır.

'Küllüküm râ'in ve küllüküm mes'ûlun an ra'iyyetihi', Hz. Peygamberimizin bu hadis-i şerifi örnek alınarak devlet'in muhafazası ve korunması nazm ü nizam üzere yapılmalıdır. Bu da din ve devlet işlerinin mühim olduğuna delâlet eder.

Metnin bu bâbında Mustafa Âlî, dönemin taht-nişin olan hükümdârlarının halk hazinelerine gösterdiği hırs yüzünden devlete zarar geldiğini ve hatta o hırstan geriye eline hiçbir şey geçmediği için bir sürü nimetten de mahrum kaldığını anlatmaktadır. Hatta din ve devlet emektarları paraya karşı bir menseb almak için mecbur kaldılar. Padişahın bu kötü davranışı ve ameli de nice bozuklukları ortaya çıkardı. Dönemin şairlerden olan Mevlana Tabayî de bu kıta ile devlet'in halini anlatıyor;

‘ Âlem yıkıldı hazret-i hünkâr bî-haber

Yükler tıllandı kafile-i sâlâr bî-haber

Gitdi nizâm-ı şevk rivâc mu‘ âmele

El müflis oldu nâkıd-i bâzâr bî-haber

Mustafa Âlî, bu bâbın devamında dönemin padişahlarının yanına tayin olan elçilerden bahseder. “Elçelere gereken şartlardan, elçilerin akıllı, zeki ve hakk yolunda uyanık olması lazımdır” şeklinde ifade eder.

Minhac kitabını örnek alan Mustafa Âlî, 531-579⁵⁶ tarihleri arasında İran’da hükümdar olan Nûşirevân’ın elçilerini ve onların yaptığı işlemleri nakleder. Nûşirevân’ın o dönemdeki kanunlarına baktığımızda, bir yere elçi gönderdiği zaman elçiyle gelen cevabı yoklar, sâdik veya hâin olması durumuna göre ceza veya ikrâm tayin ederdi.

O kanununu şu beyitle izah ediyor;

Bir nazarda hemen zebân-ı resûl

Bir girân-mâye seyfdür meslûl

Doğru söylerse oldu keremâni

⁵⁶ Ahmet Tefazzülî, “Enûşirevân”, *DİA*, c.11, s.255.

Kezb iderse hadid olur medhul

Gerekçe başlığının altında Mustafa Âlî, dönemin padişahlarında olması gereken şartlardan bahseder. Padişahın musâhibleri ve sadrazamları himmetli, marifetli, dürüst mizacli, pak tabiatlı olması şarttır.

Padişah da devlet kanunlarına saygı göstermelidir. Ayrıca konuşmasında öyle bir tesir oluşturmali ki kendisi dahi kabul ve makul görecek ve dolayısıyla halk da emirlerine itaat edebilecek.

Mustafa Âlî, “Sâhib ve musâhib arasında ancak bir mim farkı vardır. Fakat o mim musâhib ağzından dışı olan vâizler ve güzel nasihatları aynı ifade eder”, diye açıklar.

Şâhibde olmayup çü muşâhibde oldu mîm

Ya‘ nî ki ol vekîl celîl oldu bu kelîm

Esrâr-ı mülke oldu vezîrûn tekellümü

Ammâ muşâhibüñ sözi olmağ gerek ‘ amîm

“Mufâale” vezninde olan “Musâhib” kelimesi, sohbet eden, arkadaş, dost anlamına gelmektedir. Musâhib kelimesi Osmalı sarayında padişaha danışmanlık yapan, kişiliği ve bilgisiyle temayüz ederek ona arkadaşlıkta bulunanlar için kullanılmıştır. Nedim ve Musâhib aynı anlamı taşıyan bir ifade olduğunu bazı kaynaklarda görmekteyiz. Musâhib kelimesi ilk olarak XVI. yüzyıla ait kaynaklarda bulunmaktadır. Yıldırım Bayezid’in kaynaklarda “mashara” adıyla geçen bir kulunun nedim ve musâhibe benzer anlama geldiğini anlaşılmaktadır.⁵⁷

XVI. yüzyılın sonlarında Mustafa Âlî, bir musâhib’in bulunmasının gereğine işaret ederek bu kişinin evliyâ ve enbiyâ tarihini, hükümdârlar tarihini bilen, devlet ve saltanata zarar veren husûsları açık dille ve güzel örneklerle padişaha anlatan, ilmî sohbetlere önem

⁵⁷ Mehmet İpşirli, “Musâhib”, *DİA*, c.31, s.230.

veren, hak ve hukuka riayetkâr, kimseye kini, garazı olmayan, kerem sahibî, hareketleri ölçülü, makam hırsına kapılmayıp mazlumları koruma, zâlimlere haddini bildirme husûsunda padişaha sağlıklı bilgiler veren bir kimse olması gerektiğini belirtir.⁵⁸

Acem musâhibler ahlâk ve tabiat şeraitlerinin korunmasında mübalağa ederlerdi. Sadece kendilerinden değil atlarından bile bir pislik vazih olsa çok utanırlardı.

Padişahlar musâhiblerini kendileri seçer ve istedikleri zaman da hizmetten azlederlerdi.

Mustafa Âlî, gerekçe başlığının altında padişah musâhibinde olması gereken şartları anlatırken şöyle der;

Bir padişahın sırları her zaman saklanmalıdır. Padişahın sevdiğiyle dost olup onu övmek ve sevmediğiyle düşman olup kötölemek lazımdır. Her surette padişahın rızâsına uygun bulunulmalıdır.

Divan ve ayan arasındaki sohbetler fikhî ve şeriat ilimleriyle dolu olmalıdır. Ve bu sohbetler güzel ahlâk çerçevesinde olmalıdır.

Padişahın ismi ya da soyu sohbet arasında söylenmemelidir. Padişahın ismini sohbetten başka yerlerde de kasten söylemek kötü edeblerdendir.

Padişahlar açıkça tebrik edilmemeli veya kutlanmamalıdır.

Musâhib hümayuna geldiğinde konuşmanın açılışında padişah yok ise kendisi bir şey söylemeye cesâret etmemelidir. Ve padişah önemli bir konuşma yaparken örnekler veya ifadelerle konuşmayı bölmeyip bütün dikkatle dinlemeli ve sonuna dek başka bir şeylerle meşgul olmamalı, gâfil olmamalıdır. Dinleyicinin herhangi bir gafleti konuşmacının bunalmasına sebep olur.

Musâhiblerde olması gereken şartlardan biri de şudur ki, musâhib veya devlet erkânlarından bir kimse konuşurken de hızlı konuşmamalı, ki onu anlamakta zorlanmasın.

⁵⁸ a.g.m., s.231.

Ve konuşurken ne ellerini oynatsın ne de başını sallasın. Böyle yaparsa bu hareketler edeb dışı hareketlerden sayılır. Hoşuna gitmeyen kaba cümleler söylememeli ve çok fazla konuşmaktan kaçınmalıdır. Bir konu bittiğinde biraz beklemeli, eğer padişahın yana bu konuya ilgi zahir olmazsa ikinci mevzuyu açmamalıdır. Hükümdâr hakkında kötü cümleler kullanmamalı, padişahın düşmanı da olsa saltanat şanına yakışır edep ve saygı içerisinde olmalıdır. Hümayun huzurunda murabba oturmasın. Yastığa yakın ise ona eğilmemelidir. Hizmetten hiç soğumamalı, padişah bir şey söylerken dikkatlice dinlemeli ve hiç gâfil olmamalıdır. Can kulağıyla ve hazır vücutla teveccüh etmelidir.

Padişah musâhiblerine lazım olan şartlardan bir şart vardır ki, sözlerin ciddi ve mantıklı şekilde dile getirilmesidir. Ancak burada padişahı kötüleyecek veya ayıp olacak lafızlardan kaçınmalıdır. ‘Piş endişe ve ân-gehî guftâr’ lafzı bu mânâyı barındırır.

Minhac kitabında yazılmıştır ki düşük mizaçlı olmak geniş yollara erişemeye bir duvar gibidir. Zira sohbet ve muaşerete layık olmak için maharetli, kâmil, sâdık olmak lazımdır. Düşük mizaçlı olanlar özürlü gibidirler ve bu kişiler ancak belaya yol açarlar.

Bundan başka; güzel yüzlü, temiz, yeme ve içmesine özen gösteren, güzel ve temiz giyinen, diş fırçalama ve tırnak kesme konusunda devamlılık gösteren biri olması lazımdır. Hümayuna gelince güzel koku ile etrafını kokutmak yüksek mertebelerdendir.

Hoş râyiğalar ile gerek ehl-i taqarrüb

Takım ola ervâha ğada naql-i taṭayyub

Elbette dehânında gerek bûyi dil-âvîz

Âyîn-i mülûk üzere o kim ide te’eddüb

Padişahların uyması gereken şartlardan biri de, Âlimlere izaz ve ikram edip onların mertebelerinde rahat yaşamaları için bahşişleri, vazifeleri ve hediyeleri esirgememelidir. Mülûk-i Benî Ümeyye ve Abbâsiyye zamanlarında imamlardan nice riâyet olunmuşlardır.

Ama o zamanlarda Âlimlerde ictihad rütbesi yoktu. Ve eskilerin iyiliği ve doğruluğu bunlardan yüksektir.

Kanûnları koruma konusunda saygı göstermek hususî işlerdendir ki her devlet'in bekâsı için o devlet'in kanunlarına saygı göstermek ve ecdadların kanunlarına muhâlefet etmemelidir. Eski hükümdârlar ecdadlarının kanunlarına saygı gösterdiler ve alım satım yolunda hükümetin olduğu yoldan gitmişlerdir. Ancak Mülûk-i Benî Ümeyye, Abbâsî ve Fatimî halifeler aralarında bu konuyu belirten bir kanun çıkarmadı.

Padişahlara lazım olan şartlardan bir şart da budur ki, ara sıra toplantı yapıp zulümleri ve haksızlıkları araştırıp bu şikâyetleri kendisinin dinlemesidir. Erdeşîr Bâbekden Yezid Cerd günlerine gelince her Nevruz ve Mihircan günleri bahar ve hazana dâhil olan günlerdir. Acem ülkeleri bunun için toplanıp birbirlerine danışırlardı. Osmanlı imparatorları dahi Ebu'l-Fatih hükümdârlığa gelince kendileri divanda toplanırlardı.

Mülk ahvalini araştırıp tetkik etmek lazımdır. Büyük veya küçük meseleleri ve halk hallerini bilmek lazımdır. Etraftaki düşmanları gizlice araştırıp ve memleketin etrafını dikkatli araştırmak ve serhad emirlerinin haberlerini aniden takip etmek lazımdır.

Diğer şartlardan biri de, düşmanları daima küçüksemeyip onların hilesi karşısında uyanık olunmalıdır. *Minhac* kitabında yazılmıştır ki, harp hileleri müluk beyanında uzun bir hikâye olarak anlatılmıştır ki işin özü budur.

Diğer şartlara bakacak olursak, hak söylemekten çekinmeyip can kulağıyla dinleyip onu kabul etmek gerekir.

Diğer bir şart, dost ve düşmanları bilmek, iyiliğini seven ve kötülüğünü isteyenleri ayırt edebilmektir. *Minhac* kitabında anlatıldığına göre herhangi bir padişapta bu dört huy bulunmalı ki saltanat günleri uzun sürsün. Öncelikle, kendi nefesine reva görmediğini halkına layık görmesin. İkinci olarak, âkibetinden korkmadığı işleri sonraya bırakmasın. Üçüncüsü, halkının hallerini her zaman yoklasın. Son olarak da dünyevi istekler peşinden koşmasın.

Eğer devlet'te yüksek mertebeli olan, lâıyk olmayanın peşinden koşmayıp 'Et-tacu li'r-ra'sı ve'l-halhalu li'l-kadem' deliliyle yazarların doğruluğunu, kâtiplik fenlerinde mahâret sahibi olanları, kılıcı kullanmadaki himmet ve diyanet ile şöhret bulanları hizmette bulundurmayı koruma altına alırsa Allah'ın koyduğu nizam ve ümmetin güvenliğinin oluşmasına sebep olur.

İKİNCİ BÂB

Eserin ikinci bölümünde Mustafa Âlî dönemin padişahları ve musâhibleri arasındaki sohbetlerden bahseder.

Musatafa Âlî'nin kalem aldığı bu bölümde, padişah kanûnlarına göre, padişaha tayin olunan musâhiblerin devlet'te bir yüksek mertebede olması lazımdır. Edebî şartlara göre padişahın has meclisinde bulunan musâhibler padişah ile yüz yüze görüşemezdi, sohbet ederlerken aralarına perde çekilirdi ve ona bir vekil tayin edilirdi. Padişahın izni olmadan musâhib sohbeta başlamaz, emir gelince sohbeta başlardı. Mustafa Âlî, dönemin bu kanununu anlatırken *Minhac* kitabından Erdeşîr ve Yezid Cerd hikâyesini de nakleder.

Acem padişahlarının çoğu musâhiblerini genellikle şairlerden ve Âlimlerden seçerlerdi. Bu geleneği Osmanlı İmparatorluğunda Sultan Murad Han zamanında görebiliriz.

Âlim, şair ve sanatkârlara en fazla Fatih Sultan Mehmet zamanında önem verilmiştir. Başta kendisi olmak üzere Şahzade Bayezid, Şahzade Cem, Mahmut Paşa ve Ahmet Paşa etrafında şairlerin kümelendikleri görülmektedir.⁵⁹

Tenbih başlığı altında bir izah yapan Mustafa Âlî; sarayda, sohbet meclislerinde veya padişah karşısında geçirmek, öksürmek ve tükürmek gibi davranışların edepsizliğe alâmet olduğunu anlatır.

⁵⁹ İbrahim Aykol, "Fatih Sultan Mehmet Dönemindeki Edebi Çevreler", s.93.

Bu şartlara uymanın faydası şudur ki, bu edep kanunlarına saygı gösteren çoğu musâhibler sonrasında sadrazam gibi mertebeler kazanmışlardır.

Tenbih başlığı altında Mustafa Âlî şöyle anlatmaya devam ediyor; “Ukala demişler ki hükümdârların meclislerinde olan nedimlere göz ve kulak , el ve ayak görünmez, yani, iç hizmetçiler, hümayunun genç delikanlılarına tealluk etmesinler ulaşsınlar. Halk meclislerinde kullanılan kelimeler meclis dışında söylemesin. Hiç hırs göstermemek gerekir. Hümayundan izin alınmadan başka bir yere gitmemek gerekir”. Ardından Mustafa Âlî, Merhum Sultan Selim Sani'nin bu konuyla ilgili misalini aktararak bu konuyu zenginleştirir.

Mustafa Âlî padişah ve musâhibler arasındaki sohbet kanunlarını anlatırken, Acem hükümdarlarının kanunlarını da nakleder; Acem padişahları nedimlerin mertebelerini yüksek, orta ve küçük seviyelerine ayırırdı. Herkes kendisine belirtilen makamında dururdu.

Mustafa Âlî sohbet kanunlarını anlatırken, İbrahim Müsûlî'den zikredilen rivâyeti de anlatır. Benî Ümeyye hükümdârlarından Muaviye, Mervân, Abdul Melik, Velid, Süleyman, Hişam ve Mervan Bin Muhammed sürûr ü keyif edenler ile südur edenlerin hareketlerini görmemek için kendileri ile nedimleri arasına perde çekerlerdi.

Ömer Bin Abdül Aziz onun sohbetinde teveccüh ve konuşmasına önem vermezdi. Ölene kadar lâyük olmayan durumuyla zevk yoluna çıkmadı. Abbasî halifelerden Ebu'l-Abbâs nedim ile perdesiz muâşeret ederdi. Ama şarkıcı ve çalgıcılara gelince araya perde çekilirdi.

Mustafa Âlî, bu bölüme hikâyeler ve rivâyetler katarak eski dönemlerdeki kanunları, Acem padişahlarının kanunlarını ve Osmanlı kanunlarını birbirleri arasında karşılaştırdığını görmekteyiz.

Mustafa Âlî, Abbasî halifeleri ile musâhibler arasındaki kanunları ve meclisteki sohbetleri de anlatmaktadır. Ebû Cafer Mensur, Mihdî, Ebû Evn İrşadî, Hadî, Selim bin Selam, Ömer Bin Gazalî gibi isimler bu bölümde zikredilenlerdir.

Mustafa Âlî, zaman zaman Abbasî ve Emevî dönemlerindeki halifelerin musâhiblerle olan sohbetleri, padişah sarayında ve devlet erkânlarında olan kanunları kıssa ve hikâyeler şeklinde anlatmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÂB

İslam'ın bir sütün olarak, İslam farizelerden de İslam kurallarına uymaktır. *Kuran*'da haram denilen tüm şeylerden uzak durmalıyız. Şarap da o haram unsurlarından biridir ki bir mümin asla şaraba yaklaşmamalıdır, aksi takdirde imana verdiği ehemmiyetleri zayıflar.

Şarab'ın bu bilinen rivâyeti de eski zamanlardan beri devam etmektedir. Mustafa Âlî, metnin bu bâbında şarab'ın özelliklerini ve şarap'tan kaynaklanan sorunları, musibetlerini ve nâdir faydalarını ele alır.

Mustafa Âlî, *Mehâsinü'l-Edeb* kitabında dönemin ayş ü işret durumları şöyle anlatıyor;

Şarab'ın bir katresinin bile haram olduğu bellidir. Ama 'işmuhuma ekberü min naf'ahıma', (Faydası vardır ama, zararı daha büyüktür) cümleden kastedilen açıkçası bellidir. Yine bazı bilginlerin ifadelerine göre, vücudunu temizler ve gücünü artırır. Ve diğer yandan da korkak ve güçsüz olanlara himmet verir. Utangaçların da içini açar ve ferahlatır. Hatta parayla çözülmeyen işlerde şarap sorunu gideren gibidir ki o işi kolaylıkla çözer. Şarap sert olanları yumuşatır ve güzel yüzlü olanların nuruna şerbet katar.

Mustafa Âlî'nin kalemine göre; padişahlar bu cihana bir misal olmuştur. Eski padişahların çoğu şaraba alışkındılar, hatta şaraba alışkın olmayanlar da ara sıra içip kendilerinden geçerek sarhoş olurlardı.

Mustafa Âlî, padişahların işret meclislerinde içtiğini açık sözlülükle anlatmaktadır, hatta o alışkınlıktan dolayı ortaya çıkan töhmetlerele ön öne geldiler. Bazı padişahlar,

Allah'ın zikri ve Kuran tilavetinden hiç vazgeçmezlerdi ama kalan vakitlerde haftada bir iki gün mutlaka şarap içerlerdi.

Minhac kitabını örnek alan Mustafa Âlî, Erdeşîr meclisinde geçen olayları anlatmaktadır. Sarhoşluktan dolayı konuşamayan ve sohbet edemeyenler sohbetleri yazdırmak için hizmetçiler tayin ederdi.

Mustafa Âlî bu bâbde, Acem hükümdârlarından Behrâm-ı Gûr, Erdovân, Şapûr ve Nûşirevân'nın da şaraba alışkın olduğunu anlatmaktadır. Padişahların meclisinde iffet ve edeplere karşı cesâret Acem padişahların zamanında başlamıştır.

Tanrı bize cennette vaat ettiği şarabı

Niçin haram etsin bu dünyada akla sığar mı

Bı sarhoş Arap, devesini vurmuş Hamza'nın

Peygamber de yasak etmiş Arap'a şarabı⁶⁰

Tek tanrılı dinlerden olan Yahudilik ve Hristiyanlıkta şarap yasak olmamasına rağmen Müslümanlıkta “haram” yani yasaktır. Mustafa Âlî, bu bâbde Arap padişahlarından kimlerin şarap içtiğini ve hangi günlerde içtiğini anlatmaktadır. Numan Bin Munzir, Hişam ve çoğu hükümdârlar haftada bir gün şarap içerlerdi. Mülûk-ı Benî Ümeyye'den Yezid Bin Muaviye, Yezid Bin Abdül Melik, ve Emevî hükümdârlarından Yezid Bin Velid ve Velid Bin Yezid ayyaşidi, sürekli içerlerdi ve çoğu zamanları sarhoşlukla geçirdi. Aynı vasıftan gelen Abdül Melik ayda bir kere ve Velid Bin Abdul Melik hafta bir kere ve Süleyman Bin Abdül Melik ve Mervan Bin Muhammed üç günde bir kere içerlerdi. Ama Hazreti Ömer Bin Abdul Aziz kendi hilafeti zamanında şaraba hiç yaklaşmadı. Her çeşmeden su bile içmezdi. Hatta hamamda vücudunu şaraplı suyla temizleyen Hâlid Bin Velid'e “Şarab'ın içilmesi kadar vücuda sürülmesi de yasak.” demiştir.

⁶⁰Ömer Hayyam.

Mustafa Âlî'nin *Mehâsinü'l-Edeb* adlı bu kitabında halifelerin içkiyle olan ilişkileri de yer almaktadır. Mustafa Âlî, halifeler hakkındaki bu bilgileri, İslam dünyasının önemli ilim adamlarından olan Cahiz'in *Minhacü's-Süluk* adlı eserinden almıştır.

Bu kitapta içkiye alışkın olan Abbasî ve Emevî halifelerini şu şekilde anlatmaktadır; Abbasî halifelerden zevk ü sefa sofralarına en fazla rağbet eden halifeler; Hâdî, Reşid, Memun, Mutasım, Emin ve Vâsik'idi. Ebu'l-Abbas haftada bir kere salı gecelerinde içerdi. Hâdî ve Mihdî iki günde bir kere, Harun ve Memun haftada iki kere içerdi. Memun son zamanlarında sarhoş olmuştu. Mutasım cumadan başka her beşinci günlerde içerdi. Ama Vâsik cuma gecesinden başka her gün içerdi, eğer içmezse kendisini rahat hissetmezdi.

Asıl nüshaya baktığımızda Mustafa Âlî, eski zamanlarda hükmetmiş hükümdârdan kimlerin içtiğini de anlatmaktadır. Eski hükümdârlardan Âl-i-Subuk-Tigîn ve Âl-i-Selçuk Atabeyan ve Âl-i-Bûye ve Fatımîyye'nin çoğu padişahları içerlerdi.

Emevî ve Abbasîlerden içkiye fazla meyledenler olduğu gibi şaraba karşı hükümdârların isimlerini de görmekteyiz. Emevîlerden Ömer Bin Abdul Aziz ve Abbasîlerden Muhtedî ve Mensur gibi birçok halife de şaraba karşı olan yasaklara ve kanunlara bile karşı çıkmışlardır.

Osmanlı Devleti'nde her türlü sarhoşluk verici maddeler yasaklanmıştı. Buna dair bir belge de mevcuttur;

“Müskirat'ın memnuniyyet-i isti'mâli hakkında irâde-i şerefsadire-i cenâb-ı hilâfetpenâhi mantuk-ı alisi üzere vazifedaranca takayyüdat ifa edilmekte olduğu halde şu sıralarda ol bâbda müsamaha vukû'a gelmekte olduğu haber alınmakta ve hatta me'murinden bazıları tarafından müskirat resminin Duyun-i Umûmiye'ye ait olması cihetiyle bunun memnû'iyeti istihlâkını ve dolayısıyla resm-i mezkûrun mikdârını tenkis edeceği yolunda mütalaâ serd edildiği işitilmekte olmasıyla gerek bu bâbde ve gerek matbû'âtdan muntazar olan tezhib-i ahlâka bedel aksi hal muzırrı dâcî olmakda bulunan bir takım Romanlar hakkında memnu'iyetin kemakan muhafazasıyla beraber bazı mahallerde tiyatro namı altında icrâ olunan ve su-i ahlâka sebep bulunan lu'biyatın devamı câiz olmayacağı gibi

evvelce de tebliğ olunduğu üzere nisvan-i İslamiyye'nin levazım-i meturına itina ile ânın hilafı hâl ve kiyâfetden ittika eylemleri ve iş bu vasâyaya adem-i mura'âtan zevcelerinin muahaze ve muateb edilmeleri muktezi bulunmasıyla ve bu şeyler zâbitaya ait vezâiften olmasıyla zâbitaca hüsn-i ifâ'yı vazife edilmesi şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhî icâb-ı Âlisinden bulunmuş olmağla ol-bâbde emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.”⁶¹

Mustafa Âlî, metnin bu kısmında Osmanlı padişahlardan kimlerin şarap içtiğini anlatmaktadır. Osmanlı sultanlarından Osman Gazi Han hayat boyu hiç şaraba yaklaşmadı. Oğlu Sultan Orhan Gazi dahi işret meclislerine hiç rağbet göstermemiş. Her iki padişah da içmiyordu, ama toplantılarda komutanlarına iltifat maksadıyla içki sunmuşlardı ve bu âdet Gazi Zîşan, Yıldırım Bayezid Han ve Çelebi Sultan Muhammed Han döneminde de devam etmişti.

Mustafa Âlî'ye göre, Fatih Sultan Mehmet Han Gazi ve Sultan Bayezid-i Veli komutanlar ve vezirlerle ara sıra ayş ü nûş ederdi. Hatta Sultan Bayezid-i Veli sadrazam Gedik Paşa'yı işret esnasında katletmişti.

Mustafa Âlî'nin bu nüshasının aksine bir iddiaya göre de Yıldırım Bayezid içki içiyordu ve bunun sebebi de eşi Sırp prensesi Maria Despina idi.

Mustafa Âlî'nin bu kitabına göre, Sultan Selim Han şaraba fazla rağbet etmezdi ama ara sıra meclisinde bulunan hükümdârlarla içerdi. Sultan Selim Han gençlik zamanında da şaraba pek fazla önem göstermedi.

Taib Ahmed Efendi, Sultan Selim hakkındaki kitabında şöyle bir açıklama yapar; “Sultan Selim içki kadehine fazla iltifat etmezdi, ancak ara sıra içerdi. Heyhat, çabuk sarhoş olup şiir okurdu. Bir gün bir eğlence sırasında yine sarhoş oldu; ayağa kalktı ve elindeki bardağı öne doğru uzattı ve İran Şahı'nı anımsayıp şiir okudu.”

'Bint-ül inebin bokrini Cem etti izale'

⁶¹ İrâde Hususi, “*Serkâtib-i Hazret-i Şehriyâri Tahsin, Fi 15 Rebûlahir Sene 1323 Ve Fi 16 Haziran Sene 1321*”. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 130-52 ; Nermin Taylan, “*Osmanlı'da Yasaklar*”, Ekim Yay., İstanbul: 2014, s. 103.

Mustafa Âlî kitabında Sultan Selim Sani hakkında şöyle anlatıyor; “Sultan Selim Sani şarap meclisinde devamlılık halinde bile bir vakit namazını kaza etmezdi. Ne düzensizliğe karşı bir şey yaptı ne de değerli ecdadlarının koyduğu kanunlara karşı çıktı.”

Bununla beraber rivayet edilmiştir ki, ‘hayat boyunca bir kere sarhoş oldum’ buyurmuşlar, bu halde iken son zamanlarında Halvetiyye şeyhi Süleyman Efendi’nin öğütleriyle içki içmeye tövbe etti. Hatta bir gün hastayken hekimlerin iyileşmesi için verdiği ilaç için ‘içinde içki var mıdır’ diye sordu. İçinde içki olduğunu öğrenince o ilacı da kullanmadı.

Sultan Murad Han Sâlis gençlik çağında saltanatın padişahı olmuş iken şaraba rağbet etmediğinden başka meclislerde dahi şarab’ın zikrini bile ettirmedi.

Mustafa Âlî’nin bu nüshasına göre, içkiyi sevmeyen padişahlardan biri de Sultan Murad Han Sâlis’ti. Bir gün babası onu içki sofrasına çağırdı ve içki içmesine izin verdi. Ama padişahı daha önce haremde hekim başı Kurtoğlu’na şarap kadehine baş ağrısına sebep olacak bir madde koymasını emretti. Sultan Murad Han da bundan habersiz birkaç bardak içti ve birkaç gün baş ağrısından duramadı. Bu olaydan sonra Sultan Murad Han şaraba tövbe etti ve bir daha hiçbir zaman içki içmedi.

Acem şahı olan Abbas döneminde kuru ottan yapılan bir tütün ortaya çıktı. Dinî inanca göre tütün haram olmadığından dolayı bu tütün çok fazla yaygınlaştı. Karim Gazi Han bu tütünden kullanırdı ve çoğu zaman sarhoşlukla vaktini geçirirdi. III. Mehmet de babasının yolundan gitti, içki içmedi, fakat onun döneminde Osmanlı kötü bir şekilde tütün alışkanlığı baş gösterdi.

Mustafa Âlî yazdığı bu metinde Hind Padişahı Celalüddin Ekber’ı zikrederken şöyle anlatıyor; “Celaleddin Ekber bu müskirata alışkın olup olmadığı belli değil. Ama saz ve söz ile neşelenme huyu meşhurdur.”

Mustafa Âlî metinde Hint seyyahlardan bazı hikâyeler nakleder. Hikâyelerine göre, o dönemde Hint topraklarında şaraba pek fazla alışkanlık yoktur, ama o topraklarda bulunan bir ottan yapılan bir tütün bulunuyordu ki onun tesiri şaraptan fazlaydı.

Mustafa Âlî, tezyil başlık altında padişahların sofradaki hallerini de anlatmaktadır. Metinde Mustafa Âlî'nin anlattığı üzere, padişahlar sofralarında yemek yerken başka kimseyi yanına almazdı. Hatta şahzadeler için bile oturmak caiz değildi. Bu durum eski hükümdârların zamanlarında vaki olmuştur.

Padişahların sofralarına ait özel âdetler de olurdu. Padişahlar altın tepsilerden başka hiçbir şekilde yemek yemezlerdi. Mustafa Âlî'nin bu kitabına göre tepsilerin sayısı en az yirmi olurdu. Padişah âdetlerine göre önce padişahlara sonra da vâlidelere verilirdi. Padişahların tepsileri altınlı ve diğer erkânların tepsileri de gümüşten olurdu.

DÖRDÜNCÜ BÂB

Mustafa Âlî bu bâbde meclislerdeki sohbet esnasında veya sohbet bittikten sonraki padişahlara has işaretlerden bahseder. Yukarıda geçen bâblar gibi bu bâbde de Mustafa Âlî, Acem padişahlarını, halifeleri ve Osmanlı sultanlarını ele alır. Padişahların haletlerini ve işaretlerini anlatırken zaman zaman onlarla ilgili hikâyeler de anlatmaktadır.

Mustafa Âlî *Minhac* kitabından örnek alarak anlattığına göre, eski padişahlar kıyâfet değiştirmeye kalkarsa, kendi eline yelpaze alırsa veya kendisi bir yere dayanırsa bu, meclisin dağılmasına işaret olarak anlaşılmaktadır.

Behrâm-ı Gûr ellerini yüzüne sürdüğünde, Yezid Cerd “şeb şod” dediğinde, Behrâm “ben Behrâm”, Hürrem “uyumuş” dediğinde, Pervîz ayağını uzattığında, Kubâd göğe baktığında meclistekilerin dağılmasına birer işârettir.

Mustafa Âlî bu bâbde halifelerin işaretlerini de şöyle anlatmaktadır; Hazreti Ömer Radiyallahu Anhu zaman konuşulacağına işâret ederdi. İşa namazından sonra hikâyeler ve kıssalar anlatmayı yasaklardı. Benî Ümeyye'den Hişam ayağını uzatırdı. Mervan Bin Muhammed “Ma'a's-salama” derdi. Abbasîlerden Ebu'l-Abbas ve Mihdî “Ya Gulam” derdi. Hâdî “Esselâmü Aleyküm” derdi. Harun “Sübhâneke” okurdu. Memun yatağına dayanırdı. Vâsik ellerini birbirine sürerdi.

Ama Osmanlı saltanatlarının çoğu kendisi işaret etmeyip kapı ağasına söylerdi. Hümayun meclislerinde bulunanlara ve onun hutbesinden yararlananlarla çok yakından konuşmazdı, kapı ağasına ferman verip söylerdi. Yani muhatabı kapı ağası olurdu.

BEŞİNCİ BÂB

Mustafa Âlî bu bâbde, sadrazam, vekil, kâtipler, âlimler, şairler, şeyhler, hanende ve sazende, elçiler, defterdârlar, sipâhiler, askerler ve hizmetçiler gibi devlete gerekli olan ayanlardan ve onlarla ilgili hikâyelerden ve hâdiselerden bahseder.

Mustafa Âlî, bir devlet'in kurulması ile ilgili gereken husûsları anlatırken bir bina ve heyma'nın teşkilini örnek vererek izah eder. “Bir bina ve heymanın yapılması için gereken ip, tuğla vb. unsurlar gibi, bir devletin kurulması için de vekil, kâtipler, âlimler ve şairler gibi ayanların olması lazımdır”, şeklinde anlatmaktadır.

Mustafa Âlî bu bâbde, padişahlara lazım gelen asker ve leşker hakkında “Padişahlara büyük veya küçük leşkerlerin hizmet bakımından ihtiyaçları vardır. O yüzden vezir-i azam, devlet işleri ve memleketin nizamı için lazımdır. Kâtipler, yazışma ve mektuplaşma ile ilgili hizmetler için lazımdır. Zira kılıç ile kalem birbirine benzer, ama kalemin üstünlüğü bellidir. Farz edelim yüz bin asker olsa ama içlerinde okuryazar olmasa kılıçlar kalem yerine kullanılmaz. Mektup ile hallolunacak işler kılıç ile olmaz. Özellikle beytülmal ve hazinelerle ilgili bir kalem ve okuryazar bulunması lazımdır”, şeklinde anlatmaktadır.

Mustafa Âlî, şerî ve dinî ahkâmın icrası için, âlimlerin ve faziletli insanların devlet erkânlarında olması gerektiğini belirtmektedir. Vezirler, başkanlar, ümerâlar, sipâhiler, defterdârlar ve diğer piyâdeler de devlet işlerinde devlet'in korunması için lazımdır. Bunlarla birlikte, hizmetçiler ve özellikle mizahî mizaçlı musâhibler de padişahlara fıkralar ve hikâyeler anlatmak için lazımdır.

Mustafa Âlî'nin devlete gereken ayânlarını anlattığı bu bâbın hülâsası şudur; Allah'ın yarattığı bu toprakta her çeşitli mahlûk faydalıdır. Hekimlere gereken bu bitkiler gibi devlete ve bir padişaha gereken bu ayanlar da aynı derecede faydalı ve zaruridir ki, Allah'ın yarattığı hiçbir mahlûk maksatsız yaratılmadı ve 'Ve lekad ħalaknaküm absa' ayeti de buna delalettir.

Her ne ħalk eyledise bâri Ĥudâ

Her birinüñ menâfi' i peydâ

Kimi dâver kimi devâ-ı marâz

Kimi sükkân-revî ħaka ğadâ

Küllü şeyi bed'a bi ħikmetihi

Rebbüna celle şânühü ve 'alâ

ALTINCI BÂB

Mustafa Âlî bu bâbde, padişahların övülmeye değer olan ahlâklarını, âdetlerini, ayanların ve halkın yaptığı hataları affetmesi ile ilgili gösterdiği şefkati ele alır.

Her dönemin padişahı kendine has özellikleriyle vardır. Ayrıca bunun üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda, şimdiye kadar saltanat süren padişahların özelliklerinin tamamen birbirinden farklı olduğunu görmekteyiz.

Mustafa Âlî, *Mehâsinü'l-Edeb* eserinde padişahların özelliklerini şu şekilde anlatıyor;

Padişahların meclisteki haliyle yalnız olduğu zamandaki hali tamamen farklıdır. Gezmek için ata bindikten sonraki hali ile av anındaki haline benzemez. Ve padişahın nedimi de bu durumları farkederek böyle zamanlarda padişaha saygı göstermeli ve herhangi bir konuyla ilgili bir ricada bulunmamalıdır.

Padişah meclislerinde biri fazla içip de sarhoş olursa aff ü ceza padişahın tabiatına bağlıdır. Sarhoşluğun getirdiği edepsizlik devamlı bir hal alırsa padişah bu durumda ceza verirdi. Küstahlığı ise nâdiren de olsa affederdi.

İşret esnasında musâhiblerinden biri çok sarhoş olursa meclisten çıkartırdı ki sonra kötü ve edepsiz hareketlerde bulunmasın. Osmanlı'da Merhum Sultan Murad Han Sâlis şarkıcılarından ikisi fazla içtikten sonra hümayun sarayında sarhoş oldular. Harem ağaları da padişahın onların meclisten azledilmesini istediler. Padişah hemen azletti.

Aḥsenet luṭf-ı ṭaba'ına ol şâh müşfiküñ

Cür ü cefâyı görmeye lâyıḳ nedimine

Dâim 'aṭâ ü luṭfla demsâzlık ide

H̄ânendegân bezmine müstedimine

YEDİNCİ BÂB

Mustafa Âlî, *Mehâsinü'l-Edeb* kitabının bu bâbında, padişahların başkalarının yaptığı hataları örtmesi veya gunâhkârlara padişah tarafından verilen cezaları konu edinmiştir.

Mustafa Âlî'nin eserinde anlattığı üzere koyulan bir kanûn, padişahlarla birlikte ayânlar ve tüm erkânlar için geçerlidir. Herkes kendi yaptığı hatalarına karşılık bir ceza alır. Misal olarak, devlet sırlarını gizli tutmak vacip olan mertebelerdendir. Eğer bir sır bir kimse tarafından ifşa edilirse devletin kanunlarına göre ceza verilmesi vaciptir.

Mustafa Âlî, padişahın ve devlet'in bu özelliklerini ve kanunlarını anlatırken *Minhac* kitabındaki Behrâm-ı Gûr hakkında geçen avcılık hikâyesini de nakleder.

Ayrıca, Mustafa Âlî bu bâbde hikâye başlığı altında Sasânî hükümdârlarından olan Nûşirevân'ın devlet erkânları ve erbâbları, hizmetçileri ve mecliste bulunanlarla ilgili bir hikâye de nakletmektedir.

SEKİZİNCİ BÂB

Mustafa Âlî, kitabın bu bâbında, padişahlarda olan yüksek himmetleri ve bu himmetleriyle nasıl muamelede bulunduğunu beyan ederken şu şekilde aktarıyor;

“Yüksek himmet en güzel ödüllerden biridir. Özellikle selâtin kerâmının rızâları, arzularını tahsil etmek için en güzel vesiledir. “Ulüvvü'l-himmeti mine'l-iman”(Himmet yüceliği imandandır) sözü bu mânâdadır.”

Bülend himmet ve 'âlî nazar gerek âdem.

Ki himmetine göre keşide olur miqdâr

Mustafa Âlî, bu bâbde yüksek himmet ile ilgili şunları da ilave eder;

“Himmeti aşağılık olanların alçak olduğu bellidir. Gizli bir himmete sahip olan biri ne gönüllere hâkim olabilir ne de mutluluğun yolunu bulabilir. Saltanatın temeli; devlet'in esâslılık, sağlamlık, yüksek himmet ve cömertlik üzerine kurulması ile inşa olur.”

Mustafa Âlî hakk ve bahşiş konularını da ele alır. Padişahın kanunları bahşişleri kimlerin hakk ettiğini de anlatmaktadır. İnsanlar birbirlerinden farklı özelliklere ve hâsîyetlere sahiptir. Padişah tarafından verilen bahşişler, vâizler ve ödüller de işte bu insanların özelliklerine ve devlette olan derecelerine göre verilir.

Mustafa Âlî, bu konuyu anlatırken Acem padişahlarının bu konudaki muamelelerini de aktarmaktadır. Acem sultanları kâinata cömertlik ile bilinirler. Ayânlar ve reâya hiçbir şey arz etmeden ya da sormadan padişahın bahşiş vermesi Acem padişahlarının

âdetlerindendi. Benî Ümeyye ve Abbasî halifeleri de yüksek himmet, şân ve ihsân ile bilinirdi. Harun'ür-Reşid'in cömertliği de kıyamete dek unutulmayacaktır.

Mustafa Âlî, Hasan Bin Ziyad'ın "Kerem sahibi odur ki ona mensup olanlar kendinden sonra hiç kimseye muhtaç olmasın" rivâyetini de bu bâbde nakleder.

Osmanlıların cömertliği de dünya çarpında bilinmektedir. Mustafa Âlî bu bâbde, Merhum Sultan Murat Han Sâlis'in cömertliğini beyan ederek bu konuyu zenginleştirmiştir.

Mustafa Âlî, bu konu üzerinde âlimlerin düşüncelerini de nakleder. Çoğu âlimlere göre, Osmanlı sultanlarının cömertlik ve ihsanda bulunma âdetleri Benî Ümeyye ve Abbasîye gibi değildi. Tarihte yazıldığı üzere, Sultan Süleyman ve Sultan Selim'in cömertliği üstündür. Hatta Sultan Selim'in Rumeli Beyler Beyi Hasan Paşa'ya on bin altın bağışladığı malumdur.

Mustafa Âlî, *Minhac* kitabında geçen Abbasî halifesi Ebû Cafer Mensur'un hikâyesini şu şekilde nakleder; "Abbasî emirlerinden Ebû Zeyd Alî vefat etti ve onun altı tane kız çocuğu geride kalmıştı. Ancak miras bin altından fazla olmadığı için techîz ve tekfîn işlerinden sonra yetimlerde hiçbir şey kalmayınca halifeye arz olundu. Severecek merhamet deryasından her bir yetime otuz bin dinar bağışladı. Ve bir kızın yüksek mertebeli emirlerden biriyle evlendirilmesini ferman etti."

Mustafa Âlî, bu bâbı anlatırken; "Padişahlar için, ayân ve erkânların süslü elbiseler giymesi güzel bir âdet ve yüksek himmet için lazımdır. Âdetler, devlet kanunlarından sayılır." şeklinde izah eder.

DOKUZUNCU BÂB

Mustafa Âlî, *Mehâsinü'l-Edeb* kitabının bu bâbında, padişahların şahzadelere karşı olan muameleleri ve şahzadelerin devlet ayânlarına nasıl davranması gerektiği hakkında bilgi verir.

Mustafa Âlî, bu bâbın ilk kısmına *Minhac* kitabından bir örnek alarak başlar. Padişahların özellikle akrabalara, ahibâblara ve çocuklara yaptığı muameleler anlatılır. Mustafa Âlî'ye göre, eski padişahların çoğu kendisine yakın olanlarla da diğer insanlarda olduğu gibi her konuda aynı muamelede bulunmuşlardır. Hatta şahzadeler suçlu da olsalar devlet'te tayin olan cezalara lâyük olurdu. Bu konuyu anlatırken Mustafa Âlî, Yezid Cerd'in kendi çocuğu Behrâm'a yaptığı muameleleri de anlatmaktadır. Hikâyeye göre çocuğu bir gün izinsiz hümayuna girmişti, sorduğunda ise "izinsiz geldim" deyince padişah sert bir muamelede bulundu ve daha on üç yaşında olduğu için "Bir daha seni burda görmeyim." diye ikaz etti.

Halife Memun vefat etmeden önce oğullarından biri iyâdet için yanına gelmek istedi. Kapıcı ona izin vermedi ve dedi ki halife seni kapının kenarından bile görmesin, eğer böyle bir yerde senin girmesini öğrenirse bu senin ve benim edepsizliğimize yol açar.

Mustafa Âlî, bu bâbde hikâyeye başlığı altında Osmanlı sultanlarının bu âdetlerini anlatırken bu dönemde geçen hikâyeleri de nakleder; "Bir gün padişah gizli ve has ibâdethanesinde öğle uykusunda istirahat ederken kanuna karşı gelen şahzadelerden biri dalgınlıkla hümayuna girdi. Padişah henüz uyanmamıştı ama şahzadeyi görünce ne olduğunu sordu ve bu düzensizliğe kızarak yaptığının hata olduğunu söyleyip geri gönderdi. Ama şahzadenin bu hareketi kabahat olarak bilindi ve hıyânete sebep olabileceğinden kanûnlara göre onu saraydan uzaklaştırdı.

İçerü girmeyen bilâ ruşat

Virdüler şehzâdeye elemi

Ki buyurmuşdur resül-ı Huda

İttekû min mevâzi'ı tühemi

Mustafa Âlî, Osmanlı kanunlarını anlatırken şahzadelerin davranışlarından da bahseder. Osmanlı kanunlarına göre padişah nesebinde olan emirlerin devlete karşı yaptığı muameleleri ve padişahların onlara nasıl muamele ettikleri de yine bu bâbde zikredilmiştir.

Şahzadelerine uyması gereken şartlardan bahsederek, padişahın dostuna dost ve düşmanlarına da düşman olmalıdır. Zira şahzadelere şu da lazımdır ki, her zaman padişah rızası üzere olmalıdır. Hazreti Şeyh Akbar '*Kaddesallâhu Sirrehü'l-Azhar Mevâkiü'n-Nücûm*' adlı telifinde şöyle buyurmuş ki; mürid, hâzir ve gâyipte edeb muamelelerine saygı gösterip Şeyh yerine oturmamalı, daima fermanına kulak verip sevdiğine muhabbetten yüz çevirenlere adâvet gösterebilir.

Mustafa Âlî'nin eserinde anlattığı üzere, padişahlar inanç bakımından dürüst mertebelerdedir. "Hidmetü'l-Mülûk ve nisfû's-Sülûk" ifadesi üzerine, diğer yüksek mertebeli vezirler ve âlimler de bu üsluba önem vermeli ve bunu temel esâslardan bilmelidir.

ONUNCU BÂB

Mustafa Âlî, *Mehâsinü'l-Edeb* kitabının bu bâbında padişahlardan, devlet'in sırlarından ve o sırların gizli tutulmasıyla ilgili önemli bilgilerden bahseder.

Mustafa Âlî, sırların gizli kalması gerektiği hakkındaki görüşü izah eder. Hükümette olan hükümdârlar memleket ve saltanat sırlarını gizlemelidir ki, evlad ve ahbâblar dâhil hiç kimse o sır hakkında bir şey bilmesin. Hatta kendisi de o sırrı bir kenara atıp unutsun. "Küllü sırrın cävizü'l-işneyni şâ'a" anlamına baktığımızda, gizlenmiş bir sır başka birine söylense o sır mutlaka ifşâ olur.

Kendi sırrını gizlemeye kâdir olmayıp arkadaşına bu konuda tavsiye eden bir kimsenin aklında eksiklik olduğu anlaşılır. Sırları ifşâ olan nice devletler bozulmuş ve nice saltanat berbat olmuştur. 'Sır vermek olur sırrı 'ayân eylemek olmaz' sözü de bu

mânâdadır. Arapçadan tercüme şeklinde Türkçeye aktarılmış bu beyiti Mustafa Âlî, Türk devletlerine bir örnek olarak almaktadır.

Mustafa Âlî, Osmanlı padişahı Merhum Sultan Murad Han Sâlis'in bir sırrı ifşâ etmeye olan isteğini de hikâyeler kısmında nakleder. Vezirlerine ya da kendi nedimlerine gizlenecek bir söz söylese hemen vezir-i azama da söylerdi. Onun bu âdetinden dolayı sadrazam Sinan Paşa ile Ferhad Paşa arasında büyük bir düşmanlık vuku buldu. Sonucunda ise Sinan Paşa'nın Ferhad Paşa'yı katlettiğini bilinmektedir. Dahası onların bu düşmanlığı Erdel, Eflak ve Boğdan gibi vilâyetlerin elden çıkmasına sebebiyet vermiştir ve İslam memleketleri düzensiz bir hale girmiştir.

Budanlı fitne ve âşûba bâdi keşf-i râz oldu

Hele yemen-i kudûm pâdişâhî kâr-sâz oldu

ON BİRİNCİ BÂB

Mustafa Âlî kitabının bu bâbında, padişahların gazablarından, şiddet ve hiddeti esnasında ayânlara ve diğer insanlara verdikleri cezalardan ve bu konuda yapılan acil muamelelerin ne gibi hatalara mâl olduğundan bahseder.

Devlet ve padişahın kanûnlarına göre, padişah için hiddet ve gazab anında ferman verdiği muameleleri acilen uygulamak câiz değildir. Ceza verme konusunda biraz gecikilirse de bir kayıp olmaz ki acil verilen fermânların sonucu pişmanlığa sebep olmasın.

Daha önceki padişahlar ceza ve hapis işleri için bir ekip kurmuşlardı ki, bu konuda acil verilen emirler hemen yerine getirilmesin. Sonra, 'Es-sanî mine'r-Rahmân' ifadesini de esâs olarak adaletli ve insafî davranırlardı.

Mustafa Âlî bu bâbında, Sasânî padişahlarından Nûşirevân'ın hikâyesini naklederken, Nûşirevân'ın hiddet ve gazab konusunda ayânlara ve günâhkârlara karşı uyguladığı nâzik tavrı ve bu tavırların çözümünde uygulanan işlemlerden de bahseder.

Ayrıca Abbasî ve Emevî halifelerinin ceza ve gazap konusundaki musâhiblerine gösterdikleri merhametlerini de hikâye başlığı altında anlatmaktadır. Mustafa Âlî, halifelerin gazab ve hiddet anında yaptıkları merhamet timsali muamelelerin dönemin padişahları için birer örnek olduğunu anlatmaktadır.

Bu konuda padişahlara gereken şartları anlatırken, devlet erkânından birinin vâcibü'l-katlı gerektirecek bir suç işlese, devlet nizamına veya saltanatın izzet ve iffetine zarar gelse, devlet'te bir bozukluk vaki olsa, gazap ve hiddetlerini bir kenara bırakıp makûl bir şekilde tedbirli olmak gerekir.

Mustafa Âlî, yine hikâye başlığı altında eski hükümdârlardan Nûşirevân ve Kayser gibi padişahların döneminde geçen olayları, konuyu zenginleştirme maksadıyla kullanmaktadır. Ardından halifelerden Harun Reşid ve Cafer Bin Yahya'nın aralarında geçen bir hikâyeyi de aktarmaktadır.

ON İKİNCİ BÂB

Mehâsinü'l-Edeb kitabının bu bâbında Mustafa Âlî, padişahlara, sadrazamlara ve diğer devlet erkânlarına ait olan kokulardan bahseder.

Osmanlı döneminde kokulara ayrı bir önem verilmiştir. Güzel kokular Osmanlı için bir yaşam tarzıydı. İslam dininde koku kullanımının sünnet olması yani Hz. Peygamberden de vazih olması sebebiyle güzel kokulara ayrı bir önem verilmiştir.

Mustafa Âlî, padişahların kokulara olan rağbeti ve kullanımı hakkında bilgi verirken rivâyet ve hikâyelere başvurur.

Her padişah kendi asrında en yüksek mertebededir. Ve 'Es-sultanu zıllullahı fi'l-arz' (Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir) bu manadadır. Elbiseleri, kokuları, imameleri ve tacları herkesten farklı olmalıdır ki şevket ve debdebesinde halk arasında imtiyâz rütbeleri kazansın.

Mustafa Âlî, *Minhac* kitabından örnek alarak şu şekilde anlatıyor;

“Her padişah itr ve güzel koku kullansın. Ol günde musâhibler misvak kullanması kâfi görsünler ki, padişaha müşâbahat olmasın. Ve burun o kokulardan mahrûm kalsın”.

Mustafa Âlî, güzel kokuların kullanımının sünnet olduğunu izah eder. Ayrıca padişahların musâhiblerinin de iyi giyinmesi ve güzel kokular sürmesi lazımdır. Padişahların kıyafetlerinin ve imamelerinin herkesten farklı olması da vâcib mertebelerdendir. Padişahlara mahsûs olan elbiselerin benzerini başka birinin kullanması padişaha karşı işlenen bir kabahattir.

Mustafa Âlî, Acem padişahların kokulara, elbiselere ve imamelere verdiği önemi de anlatmaktadır. Ayrıca Abbasî reislerinden olan İbrahim Bin Mihdi ve Alî Bin Davud’un koku ve elbiselerle ilgili hikâyesini de nakleder.

Mustafa Âlî, bu âdetin Osmanlı devletinde pek kabul görmediğini anlatmaktadır. Kitapta yazıldığı üzere, meliklerin ve vezirlerin elbiseleri, halkın elbiseleri gibi olurdu. Hiç kimse de benzer kıyafetleri giymekten alıkonulmazdı.

Mustafa Âlî, “Merhum Sultan Selim, kavuğuna asla imame takmamıştı. Süslere itibar eksikliğinden dolayı diğerlerinden ayrılmıştı. Halk bana isteyerek elbise seçmesini mahsûs ederler ben kime hürmet ve riâyet kasd edeyim, diye buyurmuşlar”, şeklinde izah eder.

Kisve türkinî kisvet itmişler

İşlerinde işâbet itmişler

Türkî tecvîz idüp mücevvezede

‘ Arz-ı kıadr ü riyâset itmişler

Ne belâdur diyü bu bâr-ı girân

Hiçfesinde zarâfet itmişler

Ol sebebden Selîmi destârî

Zat-ı pākîne nisbet itmişler

Mustafa Âlî bu bâbde tekke ve kavuk konusunu ele alırken şu şekilde beyan eder;

“Kavuk, Sultan Bayezid Kadim zamanında ortaya çıkmıştır. Onlardan önce, tahtta olan hükümdar, Mevlvi tekke üstüne karışmış bir imame sarınmışlardı. O tekkenin kenarları altın tel ile işlenip imame, kenarlardan iki parmak aşağı göstermişlermiş. Özellikle Osman Han ve Sultan Orhan o tarzı sevmemişlerdi. Çağatay hükümdârlarının üslubunda Horasan tacı üzerine sûfi tarzlı bir imame sarınmışlardı”.

Mustafa Âlî *Minhac* kitabından nakledeyerek şu şekilde anlatıyor;

“Elbiselerin ve kokuların seçiminde padişahın tabiatı değişkendir. Bazıları güzel ve süslü elbiseleri ve kokuları tercih ederdi. Bir elbiseyi bir gün giymişler, kimi bir saat giyip çıkarmış, kimi de bütün gün giyip de revnakı gittikten sonra onu bir daha giymemişlerdir.”

Mustafa Âlî, eski hükümdârlardan Erdeşîr, Yezid Cerd, Kubâd ve Nûşirevân'ın, elbiselerini üç kere giydiğini anlatmaktadır. Sonrasında o elbiseleri şahzadeler, akrabalar veya yakınlarına bağışlardı.

Benî Ümeyye'den Muaviye Bin Abdul Melik, Süleyman, Ömer Bin Abdul Aziz, Hişam Ebû Mervan ve Abbasîlerden Ebû Cafer ve Memun kendi elbiselerini üç kere kullanırlardı. Yezid, Velid, Mihdî ve Harun Reşid birer kere giymişlerdir. Son zamanlarda kıymetli olan elbiseler yılın sonuna kadar giyilirdi ama Osmanlı sultanları, kullanılan elbiseleri harem ağalarına, vezirlere ve nedimlere bağışlardı.

ON ÜÇÜNCÜ BÂB

Mustafa Âlî bu bâbde, Osmanlı ve öncesindeki padişahların ve şahzadelerin âdetlerini *Minhac* kitabından iktibâs ederek aktarmaktadır. Ayrıca Acem padişahlarının âdetlerini de misal verir.

Mustafa Âlî, *Minhac* kitabından örnek alarak padişahların has âdetlerini şu şekilde anlatmaktadır;

“Eskilerde padişahlar kendilerine ait olan uyunacak yerleri harem ve halktan saklardı. Sürekli tek bir yerde yatmazdı. Sasânî padişahları yatacakları yerleri hass olanlardan başka kimseye bildirmezlerdi. Erdeşîr, Şapûr, Behrâm, Yezid Cerd, Pervîz ve Nûşirevân kırk değişik odalarda uyurlardı ve yatacağı odaları nöbetçilerden başka hiçkimseye bildirmezlerdi.”

Mustafa Âlî, Sasânî padişahlarından Pervîz ve musâhiblerinin arasında geçen bir hikâye naklederken dönemin âdetlerinden olan Nevrûz ve Mihircan âdetini de anlatmaktadır.

Nevrûz günlerinde memleket ve saltanat ile ilgili işler görülürdü. Mensebler ve diğer devlet nizamlarına dair ahkâmlar kararlaştırılırdı. Padişahın akrabaları, yakınları, has menseblerde olanlar, vezirler, âlimler ve diğer devlet erkânları mertebelerine göre hediyelendirilir ve ödüller verilirdi. Âlimler yazdıklarını anlatıp şairler de kasidelerini okuyunca kıymetli bahşişlerle şereflendirilirdi.

Mustafa Âlî, Osmanlı Devleti’nde yapılan Nevrûz âdetlerini şu şekilde izah eder;

Osmanlı Devleti’nde Nevrûz bağışı eski âdet ve şanlardandır. Her sene yılbaşı olan Nevrûz’da vezirler, eyâlet vâlileri ve belirli bazı devlet adamları tarafından padişahlara Hediye-i Nevruziye adıyla donanmış atlar, murassa silahlar, pahalı kumaşlar vesâir hediyeler verilirdi.

Erdeşîr, Behrâm ve Nûşirevân, Nevrûz ve Mihircan günlerinde hazinede olan elbiselerini hizmetçilere ve saraydakilere bağışlardı. Bir hükümdâr için önceden

kullanılmış olan elbiseyi kullanmak ayıptır, derlerdi. Bir has âdetten dolayı akrabaları, şeyhleri ve vezirleri ziyaret ederlerdi. Eski hükümdârlar da vezirler ve komutanların davetine giderlerdi. Bu konuda sadrazamların davetsiz gelmesi de bir âdettir.

Mustafa Âlî, bu bâbde Osmanlı padişahlarını nakleder. Osmanlı hükümdârı Sultan Süleyman, İbrahim Paşa'nın cemiyetine varmıştı. Sultan Selim daha şahzadeyken Defterdâr Torak Çelebi adlı musâhibine teşrif buyurmuştu. Sultan Muhammed Han daha şahzadeyken Nevali Efendi'nin yanına gitmişti.

ON DÖRDÜNCÜ BÂB

Mustafa Âlî, padişahın konuşması esnasında bu konuşmayı takip etmenin öneminden, edepten, ahlâk ile muamele edilmesinden bahsettiği bu bâbde musâhiblere ve nedimlere lazım olan kanunlar hakkında bilgi verir.

Mustafa Âlî, dönemin kanunu ile ilgili şu şekilde bilgi vermektedir;

“Musâhibler ve nedimlere lazımdır ki, hümayun huzuruna geldiğinde belirtilen kaide ve kanun üzere selama durup güzel ahlâk ve edeb ile olduğu yerde bulunmalı. Padişah konuşmasına başlamadan önce musâhibin konuşması yasaktır ve aynı zamanda edepsiz bir harekettir. Osmanlı ve öncesi padişahları hakkında kötü laflar kullanılmamalıdır.”

Mustafa Âlî'nin anlattığı üzere, şunlar da şartlara dahildir;

“Meclisteyken yanında kendinden daha yüksek mertebeli bir kimse varsa saygı göstermek şarttır. Padişah konuşmasına başlamadan kimse konuşmaya cesaret etmesin. Eğer seyr ü seyaha müteveccih ise işretler ile ilgili sözler söylesin. Eğer bir savaşa gidilecekse yoldayken savaşlarla ilgili konuşma yapsın. Eğer divana gitmek için kalkarsa hikmet, ahkâm ve devlet işleri dışındaki konuşmalarda bulunmasın. Ayrıca başlattığı konuşmalarını edeble tamamlasın.”

ON BEŞİNCİ BÂB

Mustafa Âlî bu bâbde, padişahların oğullarına, vezirlerine, reâyaya ve devlet erkânlarına verdiği nasihatlerden, ilgili rivâyet, kıssa ve hikâyeler örnekler vererek anlatmaktadır.

Mustafa Âlî, padişahların nasihatlerini şu şekilde aktarır;

Hükümdârlara, vezirlere ve büyük mertebelilere biri eğer “filan size şöyle dedi, hakkınızda fahiş şeyler konuştu” derse, demek ki kendine söylemiş olur.

Olduğu makuleyi şu beyitle anlatır;

Ḥazret Sulṭanıma bende-i nâ-çizden

Naql-i kelâm eylemiş varmış onuñ bir ma‘ak

Ben anı ḥud dimedüm farz idelüm ki didüm

Nükte-i meşhûredür sabbaka man ballağak

Edebsizce herhangi bir kelam dile getirilmemelidir. Meclislerde sohbet esnasında hiç kimseyi tan ü tenz etmemelidir. Yemek sofrasında hoş olmayan sözler ağza getirilmemelidir. Genç delikanlı bir hizmetçinin yüzüne bakmak veya işaret etmek edeb dışı bir harekettir. Biri nazım veya şiir parçası okurken, tamamlamadan önce araya söz katmak cehalettir.

“Temâşâ eylesün ḥazṣ eyleyen endâm seyrinden”, mânâsı üzerine kuvvetlerini zahir etmek ve uyumsuz bir harekette bulunmak küstahlığa alamettir. Edep odur ki, iç oğlanı asla dışarı hizmetçilerle konuşmamalı ve gözlerini efendisinden ayırmayıp emrine itaat etmeli.

Efendinin yanındayken geçirmek, öksürmek ve fazla yemek yemek, izinsiz ata binmek, diğer kişilerle sohbet etmek ayıptır. Tıraş günlerini geçirmek tembel olduğuna alâmettir. Mâlî muhafazasına memur olan ve anahtar sahibine, anahtarını korumak lazım ve

vacip mertebededir. Hizmetçiler ve emektarlar ile beraber yemek sofrasında oturmak münasip değildir.

Hizmetçiler hizmetteyken iffet, edeb, hayâ ve maârifete saygı gösterilmelidir. Hizmetçiler tarafından verilen mühürlenmemiş herhangi bir şey kullanılmamalıdır. Hamama giren musâhip sade-rû olarak çıkması gerekir.

Şarap meclisindeki sâkinin şarap içmesi meclis başının iznine kalmıştır. Meclis başı izin verirse sâki de içebilir. Ama o surette de fazla değil az içmek lazımdır. Çünkü sâki mecliste bir hâkim gibidir. Onun sarhoş olması meclisteki eğlencelerin bitmesine sebep olabilir.

Mecliste sâki olmak için sâkinin güzel yüzlü olması şarttır. “Et-tacu li’r-rası ve’l-ğalhalu li’l-kadem” ifadesine göre, kıyâfetleri saf ve süslü olması lazımdır. İşret meclisindeyken hizmetçilerin berş ve afyon kullanması, fazla şarap içmesi ve edepsizce konuşması büyük bir kabahattir. İki yeni hizmetçinin bir yatakta veya bir odada yatması caiz değildir.

Hizmetçiler için akıl ve zeka şarttır. Kahve veya şerbet verdiğinde diğer dereceleri bilmelidir. Bilmezse öğrenmelidir. Zira onun gecikmesi misafirlere ihanet ve sahiplere karşı cahil oluşuna işarettir. Güzel yüzlü hizmetçiler daima misvak kullanmalıdır ve soğan-sarımsak yememelidir. Tarçın ve karanfil kullanmak, güzel kokular kullanmak, elbiselerini temiz tutmak ve tırnaklarını kesmek onun görevlerindedir. Pak ve saf kalması şarttır. Bu kurallara uymamak kabahattir. Hatta padişahın gazabına sebep olabilir. Camelerini kasmak, elbiselerini dar giymek, gözlerine sürme çekmek ve bıçaklar takmak güzel ve hoş hizmetin gereğidir.

Efendisine mahsûs olan yerde oturması caiz değildir. Devletin ayân ve yakınlarından da olsa efendisine mahsûs olan bardakları, yatakları ve yastıkları gibi şeyler kullanması yasaktır.

Şarap meclislerinde olan hizmetçiler yukarıda bahsedildiği gibi olmalıdır. Fakat dışarıdaki hizmetçiler bu şartlara dahil değildir.

Ayîn-i hîdmetüñ yoğmış hadd ü gâyeti

Tefşîl olunsa kıanda bulurdı nihâyeti

Gâyetde lâzım olanı bildürdigiñ yeter

‘ Âlî yeter söz onla uzatma hikâyeti

2.4. TARİHÎ VE EFSÂNEVÎ KİŞİLİKLER

2.4.1. Nûşirevân

Edebî tarihimizde şair, âlim ve hâkim kişiliklerle birlikte adâlet, cesaret ve cömertliği bakımından birçok kahramanlarının isimleri sık sık görmekteyiz. Kendi zamanında padişahın hassiyeti ve kötü âdetler beyan etmek vaki olursa eski zamanlardan hem-vasıf kahramanlarını misal olarak zikr edilir.

Söz konusu hükümdârların adâlet konusunda yaptığı muameleleri olunca, karşılaştırılan zat Sâsânî hükümdârlarından Nûşirevân’dır.

Asıl adı “Hüsrev”, Enûşirevân, Nûşirevân, ve Nûşervan şeklinde kaynaklarda kaydedilen bir Sâsânî hükümdâr’dı. Genellikle Kısra I. Hüsrev, II. Hüsrev Pervîz’den ayırt olmak şekliyle Pehlevîce eserlerde kullanılmıştır.

531’de babası Kubâd yerine Nûşirevân tahta geçmiş. Onun ilk icraatı Mazdeizm’in sebep olduğu zararları telafi etmek oldu. Vergi reformunu gerçekleştirerek, hanedan uyeleri, yüksek rütbeliler, askerler, din ve devlet konularında da adl ü insaf muameleleri görmekteyiz. Suriye topraklardan bir kaç şehir, Antakya ve Urfa gibi şehirleri ele alarak adl ve barışla bir kaç şehir daha inşâ ettiğini kaynaklarda geçmektedir. Hûzistan topraklarındaki Cündişâpûr’da İslam’ın ilk döneminde tıp merkezi kurdu. Sarayındaki doktor ve filozofları koruyan Nûşirevân ilmî kitapları Yunanca ve Süryânîce’den

Pehlevîce'ye tercüme ettirdi. Şatrancın da Nûşîrevân vesilesiyle Hindistan'dan İran'a geçtiği kaynaklarda bulunmaktadır.⁶²

Tarihî, dinî ve edebî eserlerde âdil bir hükümdâr Nûşîrevân'ı sık sık yer verilmiştir. Mustafa Âlî'nin *Mehasinü'l-Edeb* adlı eserinde de Nûşîrevân ile ilgili zaman zaman hikâyeler geçmektedir.

Metnin 1. bâbde olan 3. gerekçede Nûşîrevân ile ilgili şu hikâye geçer; Nûşîrevân bir yere elçi gönderirse, elçi geri geldiğinde söylediklerini hepsini yazdırıp sonra da casusları gönderip o yerlerde olduğu konuşmalar ve faaliyetleri öğrenirdi. Elçi geldiğinde başka bir konuya girmeden önce mektubu okurdu. Gelen cevabını uygun ise dostluluk ve sâdiklik, uygun değilse hâinlik olduğunu bilinirdi. Sonra ona göre ceza veya ikrama neye lââyık olursa muamele ederdi.

Bir nazarda hemen zebân-ı resûl

Bir girân-mâye seyfdür meslûl

Doğru söylerse oldu keremâni

Kezb iderse hadîd olur medhûl

Bir başka hikâye de 1. bâb'ın 4. gerekçede şöyle geçer; Nûşîrevân bir gün yoldayken nedimlerinden biri ile sohbet ederken, "Erdeşîr'in savaş hakkında bilgin varsa anlat" demiş ve Nedim "bilmiyorum" diye cevap verir. Nûşîrevân konuşmaya başlayacakken dikkatli teveccüh eder ve bindiği atının ayağını yanlış bir yere girmesi üzerine suya düşer. Suyu batmak üzereyken Nedim'in yardımıyla kurtulur. Nûşîrevân "bu kadar gafil olduğumuza sebep ne oldu. Padişahımızın kelimini derbarları dinlerken diğer işlerle uğraşmak uyumayan edepsiz bir harekettir, hatta sağ sola bakmak bile uygun değil." şeklinde olayı kendince izah eder.

⁶² Ahmet Tefazzülî, Nurettin Albayrak, "Enûşîrevân", *DİA*, c. 11, s. 255-256. ; Ahmet Şimşirgil, "Peygamber Efendimizin adaletini örnek gösterdiği hükümdar: Nûşîrevân", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Aralık,-1998, sayı 57, s. 54-59.

Diğer bir hikâye de 7. bâbde şu şekildedir; Nûşirevân misafir sofrasında oturup tebaların genel yemeklerinden yer ve birbirlerine tezâhüm verirdi. Devlet erkanları meşgul iken meclis erbâblarından birine bir cam verildi. Nûşirevân bunu gördü; ama görmemiş gibi davrandı. Meclis bittikten sonra altınlı bardakları toplayan hizmetçi orda olmadığına aramaya başladı ve “kimse aranmadan evine gitmesin” diye emretti. Nûşirevân, o hırsız hizmetçiyi buldu ve onu hizmetten azletti.

15 bâbden oluşan bu metnin 11. bâbde Nûşirevân ile ilgili şu hikâye de geçmektedir; Nûşirevân musâhibine, “mā aḥsena'l-‘afv inde'l-ḳudreti”, ve “irḥem ‘ibādallāhi yerḥemükellāhi”, ‘ımsık nefsi ve lesta baluhu fe-innema enta aserün ācizün’ başlıktan oluşup üç tane mektub yazmasına emretmiş ve bunları hükümet esnasında gazab ve hiddet galib iken bu parçayı birden biri arz ederlerdi. Ve gazabları da sâkın olurdu.

11. bâb’ın diğer bir hikâye de şöyledir; Nûşirevân, kendine has hizmetçilerden birinin hâinliğinin mevzusunu açar. Helak etmekte acil, saltanatın parçalamasına sebep olmayan iyi bir fikirle ileriye gitmek lazımdır. Kayser ile dinî düşmanlığımız bellidir. Elbette memlekette güvenilen biri bulup, vakif olan önemli işlerini gizli tarafımıza bildirmelisin. Senden başka güvenilen biri yoktur. “Bu hizmet senden olacağını ümit ediyorum”, dedi. Olduğu surette ticaret için Roma’ya yola çıktı. Altı sene kadar zaman geçtikten sonra Nûşirevân altın bir kadeh yaptırıp kendi yüzü ile onun suretini öyle bir şekilde yaptırdığı, kulağına memleket sırrlarını söylüyor gibi oldu. Nedimlerinden birisiyle Roma’ya yönlendirdi. Bir tüccar vasıtasıyla elden ele Kayser’e ulaştı. Kayser gayet akıllı ve tecrübeli biriydi. Kadehte yapılan o resmine ve tüccara dakikalarca bakıp “bu şeklinden casusluk belli oluyor” deyip, tüccarı ordan çıkardı.

2.4.2. Behrâm-ı Gûr

420-438 yıllarında taht-nişin olan Sâsânî hükümdâr Behrâm-ı Gûr’un doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Sülalesi Behrâm-ı Gûr b. Yezid Cerd b. Behrâm b.

Şapûr şeklinde olup 438’de vefat etmiştir. Kaynaklarda iki Arapla bir İranlı süt anne tarafından büyütüldüğünü görmekteyiz.

Çocukken Medâin’den uzaklaştırarak Hîre hükümdârı Münzir’in yanına gönderildi ve babasının 420’de ölümüne kadar Hîre’de kaldı. Ermenistan vâlisi olan Şahpûr hayatını kaybedince Münzir’in yardımıyla Behrâm taht-nişîn oldu. Bir süre hıristiyanları baskı altına almış, daha sonra ülkesinin menfaatlerini düşünerek bundan vazgeçmiştir.

Taberî’nin rivâyetine göre Behrâm Hindistan’a da gitmiş ve burda Deybül, Mekran, ve Sind gibi eyâletine sahip oldu. Ordan döndükten kısa süre sonra avı sırasında bir çukura düşerek hayatını kaybetti. Bir başka rivâyetine göre ise eceliyle vefat etti.⁶³

Behrâm-ı Gûr’un hayatı, av ve aşk maceraları Firdevsî’nin *Şehnâme*, Genceli Nizâmî’nin *Heft Peyker*, Emîr Hüsrev-i Dehlevî’nin *Heşt Bihişt*, Ali Şir Nevâî’nin *Seb’a-ı Seyyâre* ve Hâtifi’nin *Heft Manzar* adlı mesnevilerin yanında birçok edebî ve tarihî eserlerde adını geçmektedir.⁶⁴

Mustafa Âlî’nin *Mehâsinü’l-Edeb* adlı kitabında Behrâm-ı Gûr ile ilgili şu şekilde hikâyeler geçer;

Mustafa Âlî’nin *Mehâsinü’l-Edeb* adlı bu eserin 1. bâbde olan 9. gerekçede Behrâm-ı Gûr ile ilgili şu şekilde hikâye geçer; Behrâm-ı Gûr, saltanat hâkimi gençlikten dolayı kadınlarla muâşeret ve şarap-nûşi ve harb kisseleri dinlemekle meşgul ve memleket işlerinden gafildi. Etraf mülklerin padişahları bundan dolayı memleketi feth etmek arzusuyla harekete başladılar.

Türkistan padişahı, azîm bir leşker ile hamle edip, memleket serhadına gelip hasâret olmayan devlet erkânları kendileri gafletten uyandırmak için haremseraya girip gördü ki kadınlar ile oynuyor ve memleket işlerinden tamamen gaflette bulunmuş. Bu rahatlık halinden meyus olup tahttan indirmeye karar verdi. “Behrâm gafildi ama diğer casuslar vardı, sürekli etrafları araştırıp hâdiseler hakkında haber verirlerdi” dedi. Devlet erkanların

⁶³ Enver Konukçu, “Behrâm-ı Gûr”, *DİA*, 1992, c:5, s. 356.

⁶⁴ H. T. İlaydın, *İA*, 2,453, “*Behrâm Gûr Menkıbeleri*”, *TM*, V (1935), s. 275-290.
W. H. Mc Govern, “*The Early Empires of Central Asia*”, New York: 1939, s. 410-411.

kötü niyetlerinden haberdâr olup üç yüz tane tir, keman ve kılıç alıp kıyafetini değiştirip bir gece yalnız suvar olup Turkistân dağ kalenin tepesine varıp avlamaya başladı. Vahşiler ve kuşların birini bulup tüm öfkesini ondan çıkardı.

Bu anda, Türkistan padişahın emirlerinden biri o taraftan gezerken Behrâm'ın okçudaki bu mahareti görüp şaşırarak sordu; Behrâm-ı Gûr leşkerinden bir kimsenin bir cüz günah için efendim bana gazab edip izâle-i vücuduma istemeyen farar edip bu mahallî almaya karar verdim. Avlama ile hayatımı yaşarım dedi. Emir bunu Türkistan padişaha anlattı, onun huzuruna getirip okçuluğu ve kılıçlılığındaki maharet, rüstemanî hareket ve kıyafetini görüp, Behrâm leşkerinde senin gibi okçu var mıdır, diye sordu. “Asker necmler seçmesinde benden fasîh ve kabliyetli yoktur, öyle okçular ve cesurlar vardır ki ben onlar yanında kemanı ele alamam”, diye beceriksizlik ve miskinlik izhar etti. “Ey Behrâm ne haldedir ki memleketine yakın oldum, henüz bir haberi gelmedi, bunun sebebi nedir” diye haber almayı istedi. Bu bol leşker sayısına güvenerek sizler düşman sayısını bilmeyip ufak bir şıkar mıdır, ayağı ile gelsin diye mukabeleye mahcubiyetten iltifat etmeyip bu sebeble sert sözü söyledikten sonra Türkistan Padişahını etkileyip askerleri gönülde korku lahik olmakla bir kadem de harekete imkan kalmayıp hemen olduğu mahalde dinleyip, geceleri kaşmaya karar verdiler. Behrâm-ı Gûr gizlice haremserayına gelip ertesi gün hasta olmuş süretiyle yüzünü sarıp divana çıktı ve devlet avanlarına hitab etti, tecahül memleket ahvalından sorumlu oldu. Her taraf gaflet Behrâm'a karşı kötü sözler söyleyerek, Türkistan Padişah memleketi hasara bırakıp geliyor dediler. Behrâm uzun bir söyleme ve tekdir ve azarlamaya başladı. “Düşman ahvalından gafil kâhilller sizsiniz. Ben tek başıma gittim ve güzel tedbir ile hezimete uğradım. Sizin hala haberiniz de yok” deyip, keyfiyetini anlattı. Cümlesini cihalet yüzünden itaat edip, korku ve vahşetten helak mertebesine ulaştılar.

2. bâbde Behrâm-ı Gûr ile ilgili bir başka hikâye de şu şekilde gezer; Behrâm-ı Gûr zamanında hediyeler ve bağışlar keyifli olduğu vaktına koyulmuştur. Gezenki sedr-i arayı işret bezmleri sıcağı sıcağına gelince her kesin arz-i hallerini kapı ağası makamında olan harem-pas vesilesiyle humayun huzuruna getirip beklentiler ve iltimasları her ne ise musaade edilirdi. Ama fazla ricalar ve eski âdetlere uymayan tekliflere eğerçe olduğu

mahalda müsaade edilirdi ama edep dışı cüretleri, padişah meclisinden mahrumiyete sebep olurdu. Bu durumdan, edepsiz olanlar meclisten sonra hümayuna gelemezlerdi.

3. bâb'ın hikâyelerde Behrâm-ı Gûr adına şu şekilde hikâye geçer; Erdeşîr bezmin tertib olunduktan sonra sarhoş halinden sadaret etmemek için konuşmalarını yazdırmak maksadıyla iki tane hizmetçi kendine tayin ederdi. Sonra o sohbetleri yazdırıp sahneye çıkınca arz ederdi. Hükümdârların şanlarına uyumayan bir hareket veya söz olursa da iyilik ve hoşluk ile affederdi. Acem hükümdârlardan Behrâm-ı Gûr, Erdovân ve Şapûr gece gündüz sarhoş olurlardı. Nûşirevân da şaraba alışkın biridi. Ama bunlar kadar alışkın değildi. İşret bezmini tertib olunduktan sonra nedimlerini eğlenmeye müsaade ederdi. Hatta latifeleşme bakımından kendisine de kötü bir söz olsa bile asla alınmazdı. Padişahların meclisinde iffet ve edeplere karşı cesaret onun zamanında başlamıştır.

Bir başka hikâye de 7. bâbde şöyledir; Behrâm bir gün avcılık esnasında şikarını ararken kendisyle olan hizmetçilerden uzaklaştı. İhtiyaç gerekliliğinden inip atını bir çobana tutturup tebevüle gitti. Çoban atın takımından bir kaç parçasını keserken Behrâm onu görmüş ve çobana “pışman olma” deyip gözlerini yumarak atına bindi ve avcılığa geri döndü. Akşam sarayına geldiğinde rahtuvanı çağırıp, “ben at takımından bir parçasını kesip bir fakire bağışladım. Hiç kimseye bununla ilgili bahsetme” diye tenbih etti.

‘ Aceb mürevveti gâlib kerîm-i sürürimiş.

Uğurladığını düzdün bağışladım derimiş

9. bâbde de bir hikâye şöyle geçer; Yezid Cerd, oğlu Behrâm'ı has haremde muhalıf bir yerde görüp, “kapıcının haberi olmadan mı geldin” diye sordu. “Hayir, izin alarak geldim” dedi. Yezid Cerd otuz dekne ceza keserek kapı himetçiyi azledip yerine serbest birini nasb eyle dedi. Olduğu mahalda bir vacib ferman etti. Ama henüz on üç yaşında çocuk olduğu için bu işin sebebini bilmedi. Bir gün yine hareme gitmek istedi azad merd sert cumle ile uzaklaşıp “bir daha seni burda görsem altmış deknin evirip kapıcının intikamını alırım” dedi. Yezid Cerd işitip o azad merde süslü bir elbise bağışladı.

Behrâm-ı Gûr ile ilgili bir başka hikâye de eserin 13. bâbde şöyle geçmektedir; Eskilerde padişahlar kendilere ait olan uyuyacak yerleri halktan saklar ve sürekli bir mahsus yerde yatmazlardı. Sâsânî padişahlar gece veya gündüz yataklarını öz ve yakın olanlardan başka kimseye bildirmezlerdi. Erdeşîr, Şapûr, Behrâm, Yezid Cerd, Pervîz ve Nûşirevân kırk değişik odalarda uyurlardı. Hangi odalarda yatacaklarını nöbetçilerden başka hiç kimse bilmezlerdi.

2.4.3. Hüsrev Pervîz

Kisra unvanıyla bilinen II. Hüsrev pervîz, Sâsânî hükümdârı IV. Hürmüzün oğlu ve I. Hüsrev'in torunudur. Pervîz'in doğum tarihi ve yeri hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır. 589 yılında tahta çıkan Hüsrev Pervîz, Bizanslılar'la mücâdele etti. Onun döneminde Sâsânîler İstanbul önlerine kadar geldiler. Urfa, Antakya, Kayseri, Şam, Kudüs ve İskenderiye gibi şehirler Bizanslılar'dan aldılar.

Risale-i Nûr'da, Kisra'dan bahsederken, sadece II. Hüsrev Pervîz değil, öncesi ve sonrası ile ilgili hâdiseler de konu edilmektedir. Peygamber efendimizin doğum gecesinde Kisra sarayının harap olması II. Hüsrev'in tahta çıkışından on yıl önce gerçekleşmiştir.⁶⁵

Hıristiyan Ermeni prensesi Şîrîn ile olan aşk ilişkileri İran, Arap ve Türk edebiyatında mesnevi şeklinde geçmektedir.

Mehâsinü'l-Edeb kitabında Hüsrev Pervîz ile ilgili şu şekilde hikaye geçer;

Nüsha'nın 1. bâbde olan 9. gerekçede Hüsrev Pervîz ile ilgili şöyle hikâye geçer; Hüsrev Pervîz'in Kayser ile düşmalık olmayan nam vezir büyük bir askerle varıp Kayseri magbuliyete sıkıştırma durumuna getirdi ve memleketini hasaret altına getirmişti. Çaresiz kalıp toplanmış hazinenin sefinelere yükleyip, diğer semte yelkenleri açıp yola çıkarken “gam deryasında bir ters rüzgar olsun da gör” ispat olunca büyük bir fırtına oldu. İster istemez sekabını hasm-ı can olan şanlı serdarın çadırda dinlendiği sahilde durdurdu. Bu

⁶⁵ Eko Naskali, “Sâsânîler”, *DİA*, c:36, s. 175.

kadar hediyeler ve cevherler ki dışarı sığışma mumkundu. Bila teabbüs hazineye girdi. Yardımcılık bir huyla getirilmiş mallrını hasıl etmeyen Genc Bad-Âver isim konulmuştu. Bu kadar çok mallarından harç edip olduğu genç birinci hükümdara teslim etti. Ama Hüsrev yakınlarından rasta adlı bir gulamın serdarına düşmanlık üzere idi. Gamz ü nifak başlayıp bu kadar malları saklayıp yüzlerce kişiye göstermedi. O günden sonra istiklal davası açar. Yavaş yavaş buna galbesi zahir olduğunda saltanatı elden gider diye, kötü bir yalanla Hüsrev Pervîz'i tedbire soğutmuş ve serdarını sıkıştırarak mekr ve yalanla karşıya çekip, o an kervanını ve yakayı kurtarmak için muti olup Kayser'e tabi oldular. Kayser'e dahi eskilerle bir anlaşma ile arkadan yardım edip saltanat tahtını ve memleket emirlerini ona ısmarlayıp kendisi dört yüz bin asker ile Hüsrev'i kökünden koparıp çıkarmak için kesin bir kararıyla şemşir alıp hemedaneye vardı.

Pervîzün oldı başına ' âlem fezâyi teng

Ġāfil bulındı idemedü ' azm-ı rezm-i ceng

Gördi bu hâle hileden özge tarîk yok

El-ḥarb ḥid' a gibi cām-ı rahîk yok

Fi'l-ḥāl açdı şan' at ile ḥîle bâbını

Gözden geçürdi sa' î ile mekrün kitâbını

Bir başka hikâye de 13. bâbde şu şekildedir; Pervîz, musâhiblerinden bir riyakâra zarüretten fazla güvenmişti, hatta has sarayında mahsus odalara da tayin etmişti. Bu halden dolayı uzun bir zaman geçti. Pervîz bunun ahvalını işleyip bir hoş bir hediyeler gönderip iltifat etti. Eğer hiyânet ederse belli bir zaman içerisinde güzel cümlelerle yumuşaklık göster demiş. Hediyeler vardıkça durumunu duysalca izah ederek güzel hile ile maksadına vardı.

Yetmez mi temāšā-yı cemāl elde şunırsun

Ey zāhid miḥnet-zede buldukça bunırsun

2.4.4. İskender Zülkarneyn

Tarihî kaynaklara baktığımızda geçmişte 3 tane İskender kaynaklarda bulunmaktadır. *Kurân*'da geçen hâdiselere baktığımızda İskender'in hayatı İslamî edebiyatlarda destanî ve efsânevî tarzında yer almıştır. Tarihî eserler ve tefsirlerde Zülkarneyn İskender-i Kebîr, İskender-i Ekber, İskender-i Himyerî diye unvanlar geçmektedir. Bazı fikirlerce “Zülkarneyn” İskender Kebîr'in iki karn yani iki asır yaşadığı ve bazı fikirlerce kendisinde iki boynuz bulunduğunu ifade eder.⁶⁶ Makedonyalı İskender'in İskender-i Rumî ve İskender-i Yunanî diye geçmektedir. Edebî eserlerde ise bunlar birbirlerine karışıp İskender neredeyse Zülkarneyn kimliğine bürünmüştür.

Kurân'da geçen ayetlerin tefsirinde Beyzâvî, Fahreddin Er-Râzî ve Alûsî gibi müfessirler Zülkarneyn'nin İran ve Rum meliki olduğunu kaydettiler. Fars edebiyatında İskender ile ilgili efsâneler, İranlı şair ve halk hikâyeleri tarafından farklı şekillerde nazım ve nesir şeklinde kaleme alınmıştır.

İslam edebiyatında İskender'in hayatı farklı maceralarla özetlenmiştir. Yedi yaşından itibaren Aristo'nun ilmî terbiyesi altında kalmıştır. On beş yaşındayken taht-nişin olmuş. İran şâhî Dara'nın Gülşâh ile ilişkilerden geçip, ardından Hindistan'ı feth edip Hint prensi Şâh Bânû ile evlenmiş.⁶⁷

İskender hakkında edebî tarihî kaynaklarda hem şiir hem de nesir şeklinde örnekler görmekteyiz. İskender hakkında, “âyîne-i İskender”, “sedd-i İskender”, “âb-ı hayat” ve “İskender'in vasıfları” gibi maddeler şiirlerinde daha yoğun işlenmiştir.

Mehâsinü'l-Edeb'de İskender hakkında şu şekilde hikâyeler geçer:

⁶⁶ “*Darül Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*”, Devlet Matbası, Ağustos, İstanbul: 1928, sayı 3, c. 6.

⁶⁷ Mahmut Kaya, “İskender”, *DİA*, c. 22, s. 556; Ahmet Yaşar Ocak, “Âb-ı hayât”, *DİA*, c. 01, s. 2.

İskender hakkında eserin 1. bâbde olan 3. gerekçede şöyle bir hikâye geçmektedir; İskender Zülkarneyn, doğu padişahların bir araya geldiği esnada doğu memleketlerin padişahlarından birine bir elçi göndermiş. Hizmetten sonra bir cevap-nâme ile padişaha geldiğinde olduğu sohbeta buyurdu. İçinde bir madde uygunluğa ters bulmadığında, olduğu sohbetlerin sırrlarını öğrenmek için o mektubu mühürleyip tekrar başka bir elçi ile gönderdi. O mektup doğu padişah ismineydi. Ama padişah bu mektubu uygun bulmadı ve göndericinin bir hile olduğunu zanetti.

Padişah bu mektubu uygun bulmayınca, elçi de kendine göre bir açıklama yaptı ve “onun sözlerinden olmayanları ben kestim. Elçilerinin lisanına sözümüz geçmez, bu ferman kendilerindir” dedi. İskender bunu hile olduğunu öğrenince derhal elçinin lisanını kesti.

2.4.5. Erdeşîr

Sâsânî devleti'nin kurucusu olan Erdeşîr, Erdeşîr-i Bâbekân adıyla tanınmaktadır. Bazı kaynaklarda Erdeşîr-i evvel olarak da geçmektedir. Erdeşîr bir rivâyetine göre Pers ailesine mensup ve İstahr'ın Hîr bölgesinde doğduğu kabul edilmektedir. Babası Sâsân İstahr'da Anahita ateşkedesinin muhafızıydı. Büyük annesi Râmbihişt de bir prens ailesinden geldiği bilinmektedir. Bir rivâyete göre Sâsân'ın Ahâmeniler soyundan geldiğini öğrenen babası kızını ona vermiş. Erdeşîr de bu evlilikten dünyaya gelmiş.

Erdeşîr, 28 Nisan 224'te Medler ülkesinde Hürmüzcan'da yapılan savaşı kazanarak aynı yılda hükümdar olmuş. Ancak bazı kaynaklarda onun 226 yılında tath-nişîn olduğu kabul edilmektedir. Erdeşîr, ülkesini geliştirmek amacıyla Hûzistan'da Erdeşîr-i Hürre, Ram Erdeşîr, Hürmüzd Erdeşîr, Vah Erdeşîr ve Esterâbâd Erdeşîr gibi kendi adıyla birçok şehir de kurmuş.

Erdeşîr'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kaynaklara baktığımızda oğlu Şapûr'un 12 Nisan 240'ta tahtaya çıktığını ve Erdeşîr'in yaklaşık Şubat 242 yılında vefat ettiği bilinmektedir.

Erdeşîr hakkında kaleme alınan eserlerden *Kârnâme-i Erdeşîr-i Bâbekân* adlı eseri günümüze kadar ulaşmıştır. İran edebiyatında önemli bir yer tutan *Kârnâme-i Erdeşîr-i Bâbekân*, Firdevsî'nin *Şâhnâme*'sinin Erdeşîr hakkındaki bölümünün hemen hemen tamamına kaynaklık etmiştir. Pehlevîce yazılan ve birkaç defa orijinal metniyle basılan eser, ayrıca Mahmûd Cevâd Meşkûr'un Farsça, T. Nöldeke'nin Almanca ve Dârâb Destur Peshtan Sanca'nın İngilizce ve Gucerâtî tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır.⁶⁸

Mustafa Âlî'nin *Mehâsinü'l-Edeb* eserinde Erdeşîr'le ilgili şu şekilde hikâyeler geçmektedir;

Eserin 1. bâbde Erdeşîr ile ilgili şu hikâye geçer; Eski hükümdârlarından Erdeşîr Bâbekân dahi saltanat zevâlından korkmayıp daima uyanık hassas olurdu. Bununla birlikte emîrlere ve ayanların ahvalı da bilinirdi. Her birinin kaç evladi ve sarayda ne kadar hizmetçilerin olduğunu da bilirdi. Hanlarında yeme içme asayişler olurdu. Bazıları fakir ve bazıları zengin olduğunu ona haber verirlerdi.

Bir başka hikâye de 2. bâbde şöyledir; Erdeşîr Bâbekân'dan Yezid Cerd şehriyâra gelince Acem nedimlerle beraber oturup sohbet etmezdi. Musâhib ve nedim padişahın hass meclislerine gelseler onların arasında perde çekilirdi. Olduğu perdeye vekil tayin olunan biri harempas denilirdi. Çünkü, yüksek devlet'inde kapı ağası rütbesindedir. Sohbet erkânların daveti ona mahsustu. Her geçen padişah işret bezmleri etse, harem-pas dışarı çıkıp, hass olan bezme gelecektir. Hususî nedimler, yüksek sesle davet ve hükümdârların edeb şeraitlerine saygı gösteriniz diye tenbih ve nasihat ederdi.

Eserin 3. bâbde de bir hikâye şu şekildedir; Erdeşîr bezmin tertib olunduktan sonra sarhoş halinden sadaret etmemek için konuşmalarını yazdırmak maksadıyla iki tane hizmetçi kendine tayin ederdi. Sonra o sohbetleri yazdırıp sahneye çıkınca arz ederdi. Hükümdârların şânlarına uyumayan bir hareket veya söz olursa da iyilik ve hoşluk ile affederdi.

⁶⁸ Tahsin Yazıcı, "Erdeşîr", *DİA*, c. 11, s. 284-285.

Erdeşîr ile ilgili bir başka hikâye de 13. bâbde şöyle geçer; Eskilerde padişahlar kendilere ait olan uyuyacak yerleri halktan saklar ve sürekli bir mahsus yerde yatmazlardı. Sâsânî padişahlar gece veya gündüz yataklarını öz ve yakın olanlardan başka kimseye bildirmezlerdi. Erdeşîr, şapûr, Behrâm, Yezid Cerd, Pervîz ve Nûşirevân kırk değişik odalarda uyurlardı. Hangi odalarda yatacaklarını nöbetçilerden başka hiç kimse bilmezlerdi.



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

أ A,a,E,e,I,ı,İ,i,U,u,Ü,ü	ض Ž,z
ب B,b	ط T,t
ت T,t	ظ Z,z
ث S,s	ع ˆ
ج C,c	غ Ğ,ğ
ح H,h	ف F,f
خ H,h	ق K,k
د D,d	ك K,k
ذ Z,z	ل L,l
ر R,r	م M,m
ز Z,z	ن N,n,ñ
س S,s	و V,v
ش Ş,ş	ه H,h,ˆ
ص Ş,ş	ی Y,y

Farsçadaki “vav-ı ma’dûle” ile yazılan kelimler “ˆ” şekilde gösterilmiştir.

3.2. ESERİN NÜSHALARI VE NÜSHA BİLGİSİ

Âdâb-ı muâşeret kitabı olan *Mehâsinü'l-Edeb* adlı kitabın nüshası Nurosmâniye kütüphanesinde 4224 numarada kayıtlıdır. Bir başka nüsha da aynı Nurosmâniye kütüphanesinde 125 yapraktan oluşup 3668 numarada kayıtlıdır. Bunun dışında İstanbul Üniversitesi Kütüphane TY. 1803, 2547, 3415 ve 2686; TKSMK Revan 418 numaralarda kayıtlı nüshalar da bulunmaktadır. Tezimi hazırlarken Michigan Üniversitesi tarafından hazırlanan nüshasından yararlanmıştır.

Michigan Üniversitesi nüshasının özellikleri şöyledir:

Yaprak: 42

Ölçüler: 180x120 mm

Cilt: Siyah Deri

Kağıt: Aherli Nohudi

Yazı: Talik, konu ve söz başlıkları kırmızı

Satır: 19

Müstensih: Mustafa İzzet

İstinsah tarihi: [12]58

Özellikleri: Eserin ilk iki varağı boştur. Daha sonra başka bir kalem ve yazı çeşidi ile yazılmış bir izdivaç notu bulunmaktadır. Eser siyah, konu başlıkları ise kırmızı mürekkebe ile yazılmıştır. Serlevha barok bir tezhip ile süslenmiştir ve sayfa kenarında cetvel bulunmaktadır. Eserin sonunda ketebe kaydına göre “Mustafa ‘İzzet El-Hatib fi Câmi‘i Hazret Hâlidü'l-Ensari” tarafından istinsah edilmiştir. Kesin olmamak ile birlikte yazıdaki sanata bakarak da eserin Kazasker Mustafa İzzet tarafından istinsah edilmiştir.⁶⁹

⁶⁹ Kazasker Mustafa İzzet için bkz. M. Uğur Derman, “Kazasker Mustafa İzzet”, *DİA*, c. 31, s. 304-307.

3.3. METİN TRANSKRİPSİYONU

[S.2] Hāmd ü şenā-yı Rabbü'l 'ālemīn ve şalāt ü selām seyyidü'l-mürselīn ve tarzīye-i āl ü aşhāb-güzīn ve du'ā-yı devlet-i sultānū'l-İslām ve'l-Müslimīn. Taqdīm olıdukdan sonra bu vechile serd-i muḳaddemāt merām olunur ki sūḫan-ı Sübhān dehrūñ ercümendi ma'ārif-pīşe Ālī Beg Efendi mü'ellif-i *Kūnhü'l-Aḫbār* olan zāt-ı bülend-iştihārdur ki her eşer-i mu'teberi mānend-i mişl-i sā'ir efvāh-ı enām ü eyādi-i kirāmda dā'ir ve naql-i mecālis-i ekābirdür. Ez-cümle *Minhācü's-Sülūk ilā Ādābi Şoḫbeti'l-Mülūk* nām 'Arabi te'lif-i laḫfī ba'z zamāim-i nāfi'a ile Türkīye terceme ve *Mehāsinü'l-Edeb* tesmiye eylemişler. On beş faşl ile müretteb bir nüşha-i celīledür.

Faşl-1 Evvel: Pādişāhlara lāzım olan ḫāletler beyānındadır.

Faşl-1 Şānī: Nüdemā ile olan ülfetler beyānındadır.

Faşl-1 Şālīs: Mülūke müte'allik 'işretler beyānındadır.

Faşl-1 Rābī' : Mecālis-i mülūkden kıyāmı meş'ar 'işretler beyānındadır.

Faşl-1 Ḥāmis: Muşāḫib ü nüdemā ve ehl-i sāz ü nevā lüzümuna müte'allik rivāyetler beyānındadır.

Faşl-1 Sādis: Pādişāhlardaki sütüde ḫaşletler beyānındadır.

Faşl-1 Sābi' : Kār-fermāyī olan zevāt-ı kirāmda [S.3] setr-i 'aybe müte'allik menḫabetler beyānındadır.

Faşl-1 Şāmin: Pādişāhlardaki 'ulüvv-i himmetler beyānındadır.

Faşl-1 Tāsi' : Şehzādegān ve vüzerāya itdükleri mu'āmelāt ü ri'āyetler beyānındadır.

Faşl-1 'Aşir: Ketm-i esrāra müte'allik ḫikmetler beyānındadır.

Faşl-1 Ḥādi 'Aşara: Ḥışm ü gāzablarındaki sūr'atler beyānındadır.

Faşl-1 Şānī ‘ Aşara: İhtiyār-ı ‘ıtr ü buhūr ve libās ü hil‘ atler beyānındadır.

Faşl-1 Şāliş ‘ Aşara: Mülūk-i ‘ Aceme maḥşūş ‘ ādetler beyānındadır.

Faşl-1 Rābī ‘ Aşara: Pādişāhlaruñ rükūbi ḥālinde olan muḳārenetler beyānındadır.

Faşl-1 Ḥāmīş ‘ Aşara: Ḥuddāma müte‘ allıḳ naşīḫatler beyānındadır.

Lākin merāsīm-i ādāb-ı sūḥan-verīye mürā‘āt itmeyüp rabṭ-ı ser-rişte-i maḳālda kalfa-ı mükerrerāt bī-me’āl ve ḥiç-ender-ḥiç ile ıtnāb ü zımn ifade-i merāmda bī-mesās münāsebet nazm bī-nizām ve neşr-i ğarībü’l-intizām ḥiç-ender-ḥiç ile ishāb itdiği ecelden nazar-ı i‘tibārdan suḳūṭ mertebelerine ḳarīb olmağın faḳaṭ ba‘z ebyāt-ı bī-nizām ü ta‘birāt-ı bī-insicāmī tecrīd ü tağyīr ve fuşūl-i mezkūre ḥāvī oldığı ḳıssaş ü aḥbār ve nevādir ü āşārıñ mecmū‘i ‘alā vetireti’l-icāz rüz-merre ta‘bir ile keşīde-i silk taḥrīr ḳılınup nāzım menāzım-ı bilād ü ‘ibād ve ḳā’id-i ketībe-i ‘adl ü dād ve māye-i eytām şuğūr-i İslām pīrāye-i şaḫāif-i şühūr ü a‘vām mühim-sāz enām ḥasenetü’l-eyyām vekīlü’s-salṭanatı’l-Ḳāhire emīnū’l-milleti’l-bāhire.

Ḳıṭ‘a:

Müşīr-i ma‘delet pīrā Nizāmü’l-mülk-i Oşmānī

Semīyy-i cedd-i sulṭān risālet şıhr-ı sulṭānī

Vezīr-i a‘zam İbrāhīm Pāşā-yı mükerrerem kim

Rebī‘-i kāmranīdür zaman-ı ‘adl ü iḥsānı

Neşr:

Ṭāla beḳāhu ve nāla ma yetemennāhu ḫazretlerinüñ rikāb-kāmyāblarına ‘arz

[S.4] Ve inhāya cesāret olındı.

Beyt:

Zihī şeref nazār eylerse şadr-ı ʿālişān

Zihī saʿ ādet olursa qarīn istihsān

Taʿ riż ü iʿ tizār u duʿ ā-yı hūsn-i hātīme

Bu nüsha-i mütercime kim intihāb olup

İcāz-ı vechi üzere yazuldu ʿ ibareti

Aşlıda pāk-eşer idi el-ħaḫḫ ol idi ger

Taʿ bīr-i dil-pezār ile nevʿ an selāseti

ʿ Āli gibi sūhan-ver ʿ āli-ḫabīʿ ata

Düşmezdi böyle tarḫ idersem berāʿ ati

Tekrīr-i lafzı ḫand-mükerrer şanup meger

Zuʿ munca secʿ ü fıkraya ḫılmış riʿ āyeti

Yaʿ nī ve la-cürm ile memlū fesāneyi

Terk itmiş olsa beş cüz iderdü ticāreti

Pīrāne-ser olup selsü'l-ķavle mübtelā

Var ise itdi ğaflet ile bu ķabāhati

Tenķih idüp kitabını virdüm revāc-ı nev

Ṭayy itmeden fuṣūl-ı uṣūl-ı hikāyeti

Tecdīd idüp tekerrür-i elfāzını faķaṭ

Beṣ eyledüm tamām mazāyā-yı hikmeti

Ta' bīr-i rūz-merre ile eyledüm edā

Beṣ cüzde cümle-pend ü hikāyāt ü ṣoḥbeti

Telḥīṣ itdüm emr ile bir haftada veli

Te ḥīrinüñ tekāsül kātibdür ' illeti

Taṭbīķ olunsun iṣte kitāb aṣl nüṣḥaya

Noķṣānı yoķ süḥanda var ammā meziyyeti

Münşî odur ki kâfiye ve sec'e bakmayup

Rabṭ-ı sühanda eyleye icrâ-ı belâgati

Tevcîh-i çeşm-i raġbet iderse efendimüz

Ma' lûm olur bu 'abd-ı faķîrûñ mahâreti

Ol dâver-ķalem-rev nazm ki şevķ ile

Dâniş ciger okmaca levâ-yı nezâketi

Ķulzüm ħurûş-ı baġr-i beyânım ki istesem

Bezî eylerüm cihâna le'âl-i faşâġati

Te'lîf-i nev maķâlaya da vardur iķtidâr

Âh olmasa mizâcımûñ enva' -ı 'illeti

[S.5]

Çoķdan helâk olırdum eger itmese devâ

Sulṭânımûñ ṭabîb-şifa-sâz-ı şefķati

Kim bilmez ise ġaķ bilür ey dâver-ķerem

Bin nâ-murâda eyledüġüñ luṭf u himmeti

Mü' şâr-ı luţf sâbik peyveste lâhikî

Mümkin midür ifâde ki yoқdur nihâyeti

‘ Ahd eyledüm Hüdâ ile şamdan ger ü eger

İhsân iderse taba‘ ıma bir yâra şihhati

Vaқf eyleyüp lisânımı vaşf-ı cemîline

Haşr eyleyeyüm du‘ âya baқâyâ-yı müddeti

İnşâd-ı nev қаşâ’id-i Hâssan-pesend ile

Yarân-ı nazme ögredeyüm tarz-ı şöhreti

Tâ’ib-i қulâf da‘ va-ı ‘ irfâni isem ol

Devlet bilür mürâtib-i ehl-i fażileti

Қâzî güyende ile du‘ âya müdâvemet

Meşhürdur o baқ‘ ada hüsni icâbeti

Gülşenlerinde ol seheri hem-dem-hezâr

Dergāh-ı kibriyāya açup dest-i hāceti

Kıl zīver-i zebān-ı hūlūş ol du‘ āyı kim

Kerrūbiyān-ı ‘ arş ide āmīne sebķati

İķbāl-sermedī ile baħt-sepīde-rev

Ola hemīşe ķāker-dergāh-ı devleti

Her-dem sūr-ı ķalb u şafā-yı derūnile

Peyveste ola zīver-i şadr-ı şadāreti

Olsun benüm gibi nice yüz bin ķirāğı kim

Reşķ-i ziyā-yı mehr ola mişkāt-ı şöhreti

Haķ üstümüzden eylesün dūr sāysun

Ṭutsun cihāmı zıll-ı zālil-i ‘ ināyeti

Efzūn ide cenāb Ḥudā Ömer ü devletün

Zāt-ı kerīmün eyledüm Allāha emāneti

Biñ beytle du‘ āya iderdüm mübāderet

Tül-ı du‘ ā ger olmasa cerrār-ı ādeti

Faşl-ı evvel: Padişāhlara lāzım olan hāletlerdür ki mevād-ı eşna ‘ aşardan ‘ ibāretdür.

Sultān-ı ‘ aşr olanlaruñ elbette hāşleti

Sā’irleruñ hāşālına ser-dār-ı şāh olur

[S.6]

Āyın-ı bezm-i hāşı selātin-i ālemuñ

Güyā ki intizām-ı umüre güvāh olur

Nesr:

Padişāhlara lāzım olan umūruñ evveli ahlāq-ı hamīde ü eṭvār-ı pesendide ile celb-i ḳulüb-ı enām ve isticlāb-ı du‘ ā-yı hayr havāşş ü ‘ avām itmekdür ve ḳabl-ı kavīm şir‘ a-ı i‘ tişām ü iḳāme ve ‘ āme-i ḳānūn-i ihtimām itmekdür.

İkinci Lāzıme;

İç ḳazıne ve ṭaşra ḳazıneyi geregi gibi memlū itmekdür ki vaḳt-ı iḳtizāda zarūret ḳıılmaya. Ve maḳall-i ihtiyācda emvāl-ı nāse iṭāle-i dest-i te‘ addi lāzım gelmeye. İç ḳazineden murād nuḳūd u ‘ urūz ve silāḥ ve sā’ir edevāt-ı ḳıtāl u kifāḥdur. Ṭaşra ḳazineden mürād re‘ āyādur ki vedāyı‘ -ı ḥālīkü’ l-berāyādur. “Küllüküm rā‘ in ve küllüküm mes’ ulun ‘ an ra‘ iyyetihi”⁷⁰ medlūli üzere şıyānet ü ḥimāyelerinde kemāl-i ihtimām ü dikkat ehemmi-ı mühimmāt-ı dīn ü devletdür. Mademki re‘ āyā zıll-ı zalil-i pādişāhīde āsūde ve sāye-i devḫa-ı ma‘ delet penāhīde emn ü rāhat ile günūde olmaya, ḳazıne-i ḥümāyuna irād ḥāşıl olmaz.

⁷⁰ Hadīs-i şerīf; Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mesulsunuz.
Bir başka anlamda; Hepimiz çobanız ve hepimiz raiyetimizden sorumluyuz.

‘Ukalā-yı mülük merzīyyetü’s-sülük re‘âyâyı hazine ittiḥāz idüp zîr-i nigîn ‘adâletlerinde hıfz itmekle malları mevfur ü memleketleri ma‘mür ü kendileri mesned-ârâ-yı serîr-i sürür olmuşlardır. Ammâ onların cem‘-i mâla mâ’il ü aḥvâl-i re‘âyâdan gâfil olup hazineden mürâd sîm ü zerdür, kıyâs idüp eṭrâf ü eknâfe itâle dest-i te‘addi ve taḥrîb-i bilâde taṣaddî iden zulmenün tertîb-i cezâlarında müsâmaḥa buyurdılar. Re‘âyaları perişân ve memleketleri virân ve kendileri bād-ı peymâyi bâdiye-i ḥırmân olmuşlardır. Nitekim mülük-i mâzīyyeden [S.7] biri pederi şadrına câlis olup abâ ü ecdâdınun mürîş ü müdeḥḥar hazînelerün zîr-i nigîn-i temellük itmişken belâ-yı tama‘-ı ḥâm ile ekşer umûri tağyîr ve erbâb-ı menâşıbı ḥilâf-ı kânun-ı ‘azl ile dil-gîr idüp meccânen tevcîh-i menâşıba ruḥşat-dâde-i cevâz olmayup emekdâr-ı dîn ü devlet olanlar akça ile manşıb almağa ‘âr idüp güşegüzîn-i ‘uzlet olmuşlar. Erâzil ü eclâf fırsatı ḡanîmet bilüp renc ü ribâ ile akça bulup manşıb olmuşlar. Bu sū-i şanı‘a nice fesâd-ı şenî‘e mü’eddi olmuş. Hatta ol ‘aşruñ şu‘arâsından Mevlânâ Ṭaba‘î bu kıt‘a ile aḥvâl-i devlete ta‘rîz eylemişdür.

Ƙıt‘a;

‘Âlem yıķıldı ḥazret-i ḥünkâr bî-ḥaber

Yükler ṭallandı ḳafîle-sâlâr bî-ḥaber

Gitdi nizâm-ı şevḳ revâc-ı mu‘âmele

İl müflis oldu nâķid-i bâzâr bî-ḥaber

Nesr;

El-ķışşa ḥâl-i ‘âlem mertebe-i iḥtilâla varmış iken ‘inâyet bâri yâri ḳılıp yerine bir pâdişâh-ı kâr-âḡâḥ cülûs idüp bu maḳûle mekkâra ve mezâlimi rafa‘ itmekle ‘âlem-i emn ü emân olmuş. Devlet nizâm ü intizâm bulmuş.

Ƙıt‘a;

İrtişâ bâzâri bulmağa kesâd

Üç ‘alāmet vardur ey ālī-nijād

Pīr her manşıb verilüp ehline

Nā-sezālar almasıdır nā-murād

Bir daı tebdīl ü tagyīr olmama

Çokdurur tebdīl-i manşıbda fesād

Bir daı ehl-i arem arışmayup

Hep bir elden olmadur ‘ad ü küşād

Üçüncü Lāzıme;

Dā’imā avāl-i mülki yolayup şaıı’l-avl ve bī-araz cāsūslar ullanmadur ve kürsilerde itilāl-ı mülke bādī a’n ü teşnī‘ ile īl ü āl [S.8] iden vā’izler mana‘ olunmadur. Umūr-i devlete dā’ir sözler kürsilerde söylenmek isā’et ü efsād ve ‘aaid-i nāse ‘illetdür. Onlara lāzım olan alkı arī-i aa irşād ü naşīhatdur ve resül ü cāsūs olanlar kelām-ı ada bī-bāk arī-i şadāatda çālāk ve serī‘ ü’l-idrāk gerekdür. ulāşa avāli mücerreb ü alāı mühezzeb ādem olma mertebe-i vücūbdadır. *Kitab-ı Minhāc*da mestürdür ki Nüşirevān bir yere elçi gönderse sözlerin nair ü ıtmīr tarīr itdirüp ba‘ dehū mafī cāsūslar gönderüp menāzil ü merāilde olan avāl ü ef’ālın ma‘lūm idinüridi. Elçi geldikde sözlerini muaddemā yazılan ru‘aya tabī ideridi. Müvāfī ise şadāatı muālif ise ıyāneti bilinüridi. İkrām ü cezādān her neyse müstaı ise ona göre mu‘āmele olunurdi.

ı‘a;

Bir nazarda hemān zebān-ı resül

Bir girān-māye seyfdür meslül

Ṭođrı söylerse oldu keremānī

Kızb iderse hadīd olur medhül

Hikāyet;

İskender Zülkarneyn cem‘-i mā-beyne’l-meşriķin itdiği eşnāda memālik-i şark pādişāhlarından birine elçi göndermişti. Ba‘d edāi’l-ħidma cevāb-nāme ile gelüp berdāste-i pīşgāh-ı pādişāhı kıldıkda imrār-ı nazār iken buyurup içinde bir madde sibāk u siyāka muhālif görünmeyen istikşāf serīre-i makāl için nāmeyi mühürleyüp tekrār bir āħir elçi ile gönderdiler. Vakten ki maźmūn-nāme ma‘lūm pādişāh-ı şarķ oldu. Maħall-i iştibāhi hakk idüp bu kelām nā-ma‘ķūl desīse-i resūldur, kalemātdan olmayan maħalli ben keddüm elçilerinüñ lisānına [S.9] sözimüz geçmez, fermān kendülerüñdür dedi. İskender dağı derhāl elçinüñ lisānını kaṭ‘ eyledi.

Dördüncü Lāzıme;

Bir bülend-himmet, şāhib-i ma‘rifet, pāk-ıtynet, sāf-ṭabī‘at muşāhibdür. Vezīr-i a‘zama nice ḥāmi belād ü müşfiķ ‘ibād olmaķ lāzım ise muşāhib dağı kār-āgāh ve ḥayr-ḥāh olmak lāzımdur ki pādişāhı dāima ḥayra sevķ ve nā-münāsib olan aḥvāldan taḥvīl eyleye. Ammā ṭibā‘-ı pādişāhı ğayre kıyās olunmaz. Bir vechile taķrīr-i kelām ü edā-ı merām itmelüdür ki kendüler dağı taşdıķ ü istişvāb idüp kelāmına rām ola.

Hikmet;

Şāhib ile muşāhib beyninde ancak bir mīm ziyādedür ki ol mīm muşāhib dehānından bīrūn olan mevā‘ız ü naşāyıḥ-ı muḥassenātını ‘ayn-ifādedür.

Kıṭ‘a;

Şāhibde olmayup çü muşāhibde oldu mīm

Ya' nī ki ol vekīl celīl oldı bu kelīm

Esrār-ı mülke oldı vezīrūñ tekellūmi

Ammā muşāhibūñ sözi olmağ gerek ' amīm

Neğr;

Selāṭīn-i selef muşāhiblerini şu'arā ü bülegādan vezīr-i a'zamların 'uçalā ü üdebādan ihtiyār eylemişlerdür. Şā'irūñ kuvvet-i nāṭıkası kelāmda cür'etini mücibdür. Oña binā-yi muşāhibūñ şā'ir olması münāsibdür. Ammā be-şarṭ-ı āñki fazā'il ü ma'ārif ile müşār bi'l-benān u tevāriḥ ve āşār ü nevādir aḥbārı ihāṭa-ı küllīyye ile fā'ikü'l-aqrān ola tāki ḥüsn-i takrīr ile nuşḥ ü pendı nüfūz bula, yoḥsa mücerred bir laḳırdısı ile duḥūl idüp degirmen çıkıldığı gibi vaḳitli vaḳitsiz diline gelen sözi söyleyen lāf-endāzlara musāhib ıtlāḳı şāḥiḥ degüldür. Ol maḳūle ekşeriyen dilleri belāsına uğraya gelmişlerdür. Muşāhib şāḥib-i [S.10] aḥlāḳ-ı ḥamīde ve ḥışāl-ı pesendīde daḥı lāzımdur. Ez-cümle edeb ü vaḳār şāḥibi olup merāsım-i ta'zīm ü tekrīmi kemā-yenbağı mürā'āt ü taḳdīm itmelüdü. Mülūk-i 'Acemūñ muşāhibleri mürā'āt-ı şerāiṭ-i edeb ü vaḳārda mübālāğa iderleridi. Kendülerden degül ātlarundan bir ḥadeş zāḥir olsa 'azīm hicāba düşerleridi.

Hikāyet;

*Kitāb-ı Minhāc*da meşṭürdür ki Ḳubād Şāḥ bir gün yolda giderken hem-rikābi olan muşāhibūñ atı tersledi. İttifāḳ-ı muşāhibet ol maḥalle yatmış itdigi ādemūñ kuvvet-i 'aḳl ü rütbe-i tedbīrinden ma'lūmdur diyü pādişāḥ su'āl itmişidi. Der-ḥāl ol nedīm mā'ārif nişāb-ı tedārük cevāb bā-şavāb idüp, kuvvet-i 'aḳl ü tedbīr şāḥibi ol merd-i işābet-pezirürdür ki pādişāḥ ile hem-rikāb olacağı gün müte'ayyin olduḳda geceden atına yem ve şabāḥa karşı 'alef vermeye ki esnā-i rāḥda ılkā-yı revş itmekle rākibine bā'ış-i cihālet ü şerm-sārī olmaya dedi.

Pādişāḥ onuñ nezāket-i ṭaba' ve ḥüsn-i i'tizārına taḥsīn ü vāfir ḥanda ve āferīn idüp ḥāşş yedeklerinden muraşşā' raḥtlı bir raḥş-ı bī-naḳīr bağışladı.

Kezālik, Mu‘āviye daḥı muşāhiblerinden Şercil ile giderken Şercilüñ atı tersledi bir maḥalde ki bir ādemüñ başı büyük olsa şıḥḥat-ı ‘aqlı muḥarrerdür diyü Mu‘āviye taḥḫik-i maḥām idiyordu. Şercil beş-i i‘tizāra vesile-cūvi olup, Yā Emire’l-Mü’minin bu ḳazīyye külliye degüldür. Zira benim başım büyükdür ammā ḥiffet-i dimāg ve ḳillet-i ‘aqlım nümāyāndur ki ‘aqlım olaydı, bindigim atına yem vermezdim, şimdi huzurunuzda böyle hicāba düşmezdim, [S.11] dedi. Mu‘āviye ḳahḳaha idüp böyle fāḥiş laḥife itmezdüñ, ne icāb itdi, deyüp yedeklerinden bir esb-girān ḳıymet a‘atā eyledi.

Muşāhibüñ bir şartı daḥı bed-ḥalk olmamaḳdur. Zira bed-ḥalk olan ādem baḡiz ü pür-kin olup mücerred icrā-yı ḡarāz-ı fāsidi için hetk-i a‘arāz-ı nāse cesāret ü mücib-i nedāmet nice fazāḥat ider. Bu meşrebde olanlarıñ ekşeri mazḥar-ı ḳahr-ı ilāhī ve küşte-i tiḡ-i pādīşāhī ola gelmişdür.

Bir şartı daḥı deni ḥabī‘at olmayup bülend-himmet olmaḳdur. Zira, şerifü’n-nefs olanlar pādīşāhuñ aḥlāḳ-ı ḥüsnā ile ittīşāfına nice sa‘yī iderse denü’l-aşl olanlar daḥı kendü semtine çıkup efsādına bezl-i maḳdūr itmeleri muḥarrerdür . Şemsi Pāşā Āl-i Esfendiyārdan bir ḥilekār Vāli Çevik Nedim ve Kızıl Ahmetli nām ümerānsından bir mekkār-ı ḳadim olup merḥūm cennet-mekān Sulṭān Süleymān ve Sulṭān Selim Ḥān ve Sulṭān Murād Ḥān ḥazerātına muşāhib oldu. Per-verde-i ḥarim-i Süleymānī olmaḡla fā’iz-i ‘izz ü muşāḥabet olup giderek devlet ü iḳbāl merātib a‘dād gibi teraḳḳi bulup sipāhiler aḡāsı iken def‘at-ı vāli-i Şām ü Rūm ili eyāleti ile be-nām oldu. Bu ḳadar ri‘āyet ü iltifāta mazḥar olmuş iken zilāl-ı ḳadimini terk itmeyüp bizim ocaḡımızı Āl-i Oşmān söndürmüşdür diyü kāfirü’n-na‘m olup aḡz-ı intiḳām sevdā-yı ḥāmı ile zevāl-ı devlet-i ebed-peyvend-i ‘Oşmāniyāna ihtimām eyledi. Ma‘a-hāzā, abā ü ecdādı bevgi beyleri nāmına bir alā-yı rustayı idrāk bī-idrāk iken kendisi iḥrāz-ı rütbe-i vezāret ile selāḫin-i selef ḳadar [S.12] devlet ü şevket şāhibi olmuşiken

Beyt;

Ḥüvi bed der ḥabī‘atı ki nişest

Yezid cer rā be-vaḳt-i merg ez mest

Neşr;

Müfādī üzere haysiyet-i cebeliye binā-ı efsāne-i füsūn ile merhūm Sulţān Murāt Hānı cem' - i mālā meyl itdirüp niçün bu menāşıbı müft ü meccānen virirsinüz diyü irtişāya delālet eyledi. Hiç pādişāhlar mürteşi olur mu? Ecdādımızdan zūhūr itmeyen umūrūñ bizden şudūri cā'iz görilür mü? buyurduklarında bu kadar maşārif ü iħrācāt ve vazāif ü ta'yināt variken siz akça almayup vezir-i a'zamlar beşer otuz bin altın almağ rā-yı kāmile müvāfiğ midür? diyerek pādişāhı ħāh ü nā-ħāh ıtmā' idüp her manşıbuñ miğdārına göre akçasını ta'yin eyledi.

Şikāttan mervīdür ki pādişāhı cem' -i mālā ve irtişāya meyl itdirdükde ahışş-ı havāşşına tefāhüre'l-lāhu'l-ħamd pādişāhı rüşvete alışdırup ecdādımuñ intikāmın aldum. Bu tarīğ ile zevāl-ı devletleri müğarrerdür diyü ħandan olmuş. Fi'l-ħağıka şa'mat-ı rüşvet ile ri'āyā perişān oldu. Yedi kulle ħazīneleri boşandı. Ĥazīne-i hümāyūna daği noğşān-ı fāhiş geldi. Ekābir-i 'asker ħağir ü ağniyā fağir olup beyler beylerde beg ħadr u ħüdrret ve beylerde seg ħadar rağbet ħalmayup,

Beyt;

Amirān-ı sancağ be-ħukm-ı zamān

'Alemlı dilenciye benzer hemān

Neşr:

Sā'ir piyāde ve süvārı dağı zelil ü ħār ü ber-geşte-i rüzgār ve ekşeri ehl-i

sūğā ħidmetgār oldu.

Beyt;

Her manşıba bir yılda iki üç kişi vardı

Her biri re'āyā külini göge şavurdu

[S.13]

Beyler elem-i fakr ile muhtâc-ı zekâta

Beyler beyler şüreti müflisliğe evirdi

Qalmadı ğana ehlinüñ avucunda bir altın

Zer defterini her kişi güller gibi devirdi

Nesr;

Muşâhibe lâzım olan şürûtuñ biri dağı ketm-i esrârdur. Zîra elbette ol dağı vezîr-i a‘zam gibi serâ’ir umûr-ı pâdişâhiye mahrem olmak muqarrerdür. İfşâ-yı sırr iderse sırrdan cudâ olamsı mücerredür. Bir şartı dağı kemâl-i edebe ri‘âyetdür. Şöyle ki güstâh tazarrûf-me‘âb olup tarh-ı tekellûf yolundan sâ’ir nâs ile şöbet ider gibi lâ-übâlî müşâhabet ve bi-icâb mücib zahk-ı sefihâne ile edebden hâric hareket iderse devlet mecâlisinde şebât ü beķâ bulmaz. ‘Âkıbet ser-geşte teyh hirmân olup müddetü’l-‘ömr gülmez.

Bir şartı dağı pâdişahuñ sevdigine dost olup medh itmek sevmedigine ‘adâvet idüp kadh itmekdür. Be-her taķdır rızâ-yı hümâyûnda bulunmaķdur. Međer ki hayr-ı hâhân-ı devlet-i ‘alîyeden bir ‘azîmü’l-ķadr ü maħbûbü’l-ķulûb kimseye mekr-i a‘dâ ile ğazab itmiş olalar ol maķûleyi îraqdan îrağa ba‘z temşîlât ile terbiye-i zımnı eylemek münâsibdür. Eğer pâdişâhdan revîyy-i teveccüh müşâhide iderse maķâm-ı şefâ‘ata kıyâm ü isti‘fâ ü istirhâm eyleye, eğer te‘abbüs mü‘âyene iderse sukût eyleye. Bu miķdâr ifâde ü a‘lâm ile haķķ-ı ‘ubûdiyet ü şart-ı müşâhabeti ibķâ itmiş olur.

Bir şartı dağı şöbet-i ‘ilmiyyedür. Kemâl-i edeb üzere hareketdür. Ez-cümle mirâc-ı hümâyûnları müteħammil oldığı kadar söylemekdür. Şöyle ki izhâr-ı haķdan incinmeyeler işbât-ı müdde‘ada merâsım-ı âdâba ri‘âyet ideler. İtnâb ü ishâb taşdı‘ [S.14] itmeyeler taħammül itmedikleri taķdırce ol vâdiden geçüp şaded-i âhire şürü‘ ideler.

Bir şartı dağı pâdişahuñ ismini ya kunniyetini esnâ-i müşâhabetde lisâna getürmemekdür. Nâm-ı pâdişâhı hutbeden ğayrı yerde şarihan zıkr olunmaķ sū-i edebdür. Bir müşâhibüñ ismi Seyyid veya ğud Sulţân olsa ya nâm-ı hümâyûnlarına muvâfiķ bulunsa, su‘âl

buyurdularında h̄usn-i ta' b̄ir ile cevāp virüp şarīhan ismini z̄ikr itmeye. Nitekim Me'mūn ḥalīfe Seyyid Bin Enes ismūñ Seyyid degūlmidūr? dedükde Seyyid Sulṭān mıdur?, ben İbn-i Enesim dedi. Ḥāzret 'Abbās Radıya'llāhü 'anh sinn ü sāl cıhatla resūlü'l-lāhi şallallāhü aleyhi ve sellem ḥāzretleri mi büyükdür, siz mi büyüksünüz? dediler. Onlar benden ekberdür ben onlardan evvel dünyaya geldüğim müḳarrerdür dedi.

Mışra';

El-ḥaḳḳ ne güzel luṭf-ı adā h̄usn-i edebdür.

Bir şartı daḫı pādīşāhlara şarāḥaten tehnīyet ü ta'zīyet itmekdür. Bu maḳūle aḳvāl-ı aḳrān ü emsāl miyānında cārīdür. Pādīşāhlara söylenmek cā'iz degūldür. Ancaḳ ba'z fütūḫāt vuḳū'unda ya bir keder zūhūrunda şāḫib-i 'arz olan vüzerā'-yı 'izām ü şeyhü'l-İslām ü ḳuzāt-ı 'asākir ve tevḳī'yi ü defteri ol ḥālet vuḳū'undan soñra olan dīvān-ı evvelde birer ḫil'at giyerler ve ḫuzūr-ı hümāyūnda el öperler aşla tekellüm eylemezler. Tehnīyet ü ta'zīyete müte'alliḳ söz söylemezler. Ḳānūn-ı 'Oşmānīde edeb böyledür. Tehnīyet bahār ü ḫazān daḫı bu vechledür ki be-her sene nevrūze ḳarīb erkān-ı devlete yazlıḳ nāmına ḫil'atler faşl-ı ḫazānda semmüre ḳaplı ḫil'atler virilür. Ancaḳ yeniçeri aḡāsınūñ kürki vaşāḳdur. Bunda daḫı tehniyete dā'ir muşāḫabet olmaz.

Bir [S.15] şartı daḫı muşāḫib ḫuzūr-ı hümāyūna girdükde fetḫ-i kelām cenāb-ı pādīşāhiden olmaduḳça bir söze cür'at itmekdür. Ve pādīşāh bir ḫuşūşi taḳrīr iderken temşil ü ifāde-i ḳaşdī ile ḫalt-ı kelām itmeyüp çeşm ü gūş ile teveccūh ü iḳbāl idüp cā-yi āḫire şarf-ı fikr ile ḡaflet itmekdür ki sāmī'ūñ teḡāfüli mütekellimūñ tekeddür ḫāṭırına bā'ışdır.

Şemsi Pāşā Merhūm Sulṭān Süleymān Ḥānīñ kendüye olan iltifātun beyān zımnında naḳl eyledi ki mantara ziyade meylim oldığı ma'lūm, hümāyūnları olmaḡla bir gün eṣnā-i şikārda şāḫrada vāfir mantar görüp cem' itdirüp bir dest-māla ḳoyup rikāb-kāmiyāblarına yüz sürdügümde mantara meyl ü muḫabbetūñ ma'lūmum olmaḡla senūñ için āmāde eyledim buyurdılar. Kemāl-i be-hiccet ü surūrumdan dehen-güşā-yı sitāyiş olup.

Kıt'a;

Hezār manşıb ü cāh ve hezār şevket ü şān

Fidā o luţfa ki gördiñ faķire erzānı

Ne luţf olur bu ki itdün kimine çākerini

Serir-i mülk serverüñ şah-ı cihān-bānı

Nesr;

Didem tevcih reviyi-i nevāziş idüp ey Şemsi bunuñ gibi şad hazār iltifāta erzānısin ādāb-ı münādemeye hüsn-i ri'āyetimi ta' dād-ı siyākında buyurdılar ki şayyādlaruñ mertebe-i vucūbda olan 'ādetleridür ki taş-ı tıver gördikde elbette kavlen ü fi' len işārete isti' cāl iderler. Geçen hafta eşnā-i şikārda saña bir hikāye naql iderdüm. Güş-i cān ile istimā' iderek yanımda giderdüñ. Nazaruñ bir taş ya tura düş olmuş. Bı-ihtiyār eş'arı lāzım iken inķiţā' -ı kelāma bā' iş olmasun diyü şabr idüp ba' dehū aĥbār itmekle kemāl-i edebiñi izhār eyledin, imdi [S.16] bir muşāhib ki bu vechile daķā'ıķ-i şohbete vāķıf u şerāit-i ādāba ri'āyet ile hüsn-i sülūke 'ārif ola. Her ne mertebe iltifātımıza mazhar olsa sezādur.

Nazm;

İşte ehl-i kerem şāh-ı 'ālem

Böyle eyler muşāhibün mükerrem

İşte 'āķıl nedim-i kār-āgāh

Böyle hüsn-i sülūk ider her gāh

Nesr;

Bir dağı muşāhibe lāzım olan budur ki sözi sür‘at ile söylemeye ki fehminde zahmet çıkılmaya ve eşnā-i mükālemede ellerün oynatup başın şallamaya. Edebden hāric ve zıkr-i kabīh olan kelāmı lisāna getürmeye ve ekşār-ı kelāmdan ziyāde hāzer eyleye ve itmām-ı kelām itdükde tevaqquf eyleye. Cānib-i pādişāhīden tevcīh-i sāmī‘-i iltifāt müşāhede olunmaz ise şaded-i āhire şurū‘ itmeye. Ve mülük-i zemm ü kadhe müte‘allik söz söylemeye. Farzen ol pādişāhuñ düşmanı ise de şān-ı salṭanatı şıyānet ve edebe ri‘āyet eyleye. Ve huzūr-ı hümāyūnda murabba‘ oturmaya, bāline qarīb ise de ittikā eylemeye ve hidme-i sāde-rüyāne nigāh-ı fügen tedkīk olmaya ve pādişāh bir kelāmı taqrīr iderken gāfil bulunmayup sem‘-i cān ü cevārih-i erkān ile müteveccih ola.

*Kitāb-ı Minhāca*da mektūbdur ki Nūşirevān eşnā-i ṭarīkde nüdemādan biri ile muşāhabet iderken Erdeşīrūñ filān ile olan cengī ma‘lūmuñ ise söyle dedi. Nedim fehīm-i ol hikāyeti Nūşirevāndan işitmiş iken bilmem diyü tecāhül eyledi. Nūşirevān naql ü taqrīre şurū‘ idecek ‘arz-ı be-hiccet ü sürūr iderek çeşm ü gūş olup bir mertebe müteveccih oldu ki süvār olduğu esbūñ ayağı mühālif yere başup şuya [S.17] düşdi. Ğarķ olmaķ mertebelerine varup güç ile hālāş eylediler. Nūşirevān teraḥḥum-künān tevcīh-i hitāb idüp, ne bā‘ iş oldu ki bu kadar gāfil bulıduñ, dedi. Pādişāhımuñ kelām derbārlarun istimā‘ ider iken şey-i āhir ile iştiğāl muhālif-i hüsn-i edeb olmağın zir-pāye degül, yemīn ü yesāra bile temayüli münāsib görmedüm deyüp muḥāṭaba-ı pādişāhīde kemāl-i iltizāzını telmīḥ eyledi.

Hikāyet;

Mu‘āviye hicret-i nübüvvet penāhīden evvel vuķū‘ bulan vaķayı‘dan birin Yezīd Bin Şecre-i rehāvīyye naql iderken cān ü gönülden dinleyerek giryān olmağa başladı. Mu‘āviye sebep-i giryeden su’āl eyledikde emīrū’l-mü’minīn ḥazretlerinüñ hüsn-i ta‘biri ve letāfet-i taqrīri ḳalbıma bir derece te’şir eyledi ki kemāl-i zevķimden rütbe-i şu‘ürdan sāķıṭ olup bī-iḥtiyār giryān olmuşum, dedi. Mu‘āviye ḥazṣ idüp beş yük akça iḥsān eyledi. Hüsn-i semā‘ ü iḳā‘-ı nazarı budanlı iḥsān ü ‘aṭā zuhūruna sebep oldu.

Fi'l-vāqī' ceddü'l-hulefâ Ebu'l-'Abbâs buyurmuşlarki 'avâm-ı nâsıñ mülûke tağarrübi kemâl-i itâ'at ve inkıyâd ile olur. Havâşş şadâkat i'tiyâduñ hüsni semâ' ü kalemât ve ahsen hîdemât ile tağakğük bulur. Bi'l-cümle mülûkuñ ahlâkı a'yân ü eşraf ahlâkına kıyâs olunmaz. Ve tabî'atları sâ'irlerüñ tabâyi'yi gibi degüldür. Kâh olur ki bir mağbûluna incinüp nice yıllar 'uğûbetini tâhîr ider. Evzâ' ü eţvâr ve kirdâr ü güftârından azerdeyken tıyurmaz ammâ sâ'ir-i nâsıñ ahvâli buña muğâlîfdür. Müğabbet ü 'adâvetlerine sâ'atı ile [S.18] muğârinleri vâkıf olur. Bir dağı muşâhib-i pâdişâhiye lâzımdur ki kelâmını sencîde-i mi'yâr-ı fıkr şâhih itmedükçe lisana getürmeye, eger pâdişâha ta'n u ta'rîz ve ihâm-ı kabîhi yok ise söyleye.

Mışra';

Piş endişe ve ânehi guftâr.

Bu ma'nâyadır. Bir dağı şâhib-i kitâb-ı *Minhâc* kavlıncı muşâhib-i pâdişâhi olan kimsine mu'tedilü't-tabî'a ü şâhihü'l-mizâc ve sâlimü'l-'ağide gerekdür. Tâki suğrâsı gâlib olmağla ahyânen iztirâb-ı gâysân ile taşra gitmeye ve balgamı gâlib olmağla ruğûbet-i mizâcından nâşi ağazı yârınıñ seylânı bâ'ış-i teneffür-i tab'a-ı pâdişâhi olmaya.

Ke-zâlik sevdâ-i mizâc dağı olmaya ki mâl-i hulyâya ibtilâsı ü efkâr dür ü dırâz ile hüsni muţâyebesine mâni' belâ u 'anâsı vuğû' bulmaya ancak mizâc olanlar lâyıq-ı şoğbet ü muvâfıq-ı mu'âşeretdür. Bu şâhib-i kitâb-ı *Minhâc* kavlıdır ki i'tilâl mizâcından nâşi menhec-i şavâbdan i'vicâcdur. Zîrâ lâyıq-ı muşâhabet ü sezâ-vâr-ı mu'âşeret olanlara ma'ârif ü kemâl ve selâset tab' ve şidk-i mağâl lâzımdur. İ'tilâl mizâcına 'avârız mağûlesidür ma'zürdür. Nazm u neşreden şişe-mend ü hüsni adâ ve tağrîr-i dil-pesend ile kadri bülend olanlarıñ kemâl-i istihkâkı nümâyândur.

Bundan mâ-'adâ vecâhet ü nezâfeti ve ekl ü şürb ve libâsda nezâketi ve isti'mâl-ı sivâk ve kağ'-ı izfâra müdâvemeti lâzımdur. Ve huşûr-ı hümayuna varduğça revâyiğ-i tayyibe ile şıyâb ü dehanun ta'ğir itmek mertebe-i vücûbdadır.

Beyt;

Hoş rāyiheler ile gerek ehl-i teḳarrüb

Tākım ola ervāḩa ğada naḳl-i taṭayyub

[S.19]

Elbette dehānında gerek bŷyī dil-āvīz

Āyīn-i mŷlŷk ŷzere o kim ide te'eddŷb

Beşinci Lāzıme;

Pādişāhlara lāzımdur ki zŷmre-i 'ulemāya i'zāz ŷ ikrām idŷp 'alā-merātibehim medār-ı ma'ışet olacak cevā'iz ŷ şılāt ve vazāif ŷ 'aṭıyyātı dirīĝ itmeyeler ve evāmır-i şer'-i şerīfe kemāl-i inḳıyād ŷzere olup muḩālifinden iḩtirāz ideler. Mŷlŷk-i Benī Ūmeyye ŷ ḩulefā-i 'Abbāsiyye zamānlarında e'imme-i mŷctehidīn nice ri'āyet olınmışlardur. Egerçe fi-zamānına 'ulemāda ictihād rŷtbesi yoḩdur. Ve selefŷñ şalāḩ ŷ sedādı bunlardan artuḩdur. Ammā 'ilm-i dīne ikrāmen erbābı daḩı mŷkerrem olmalıdır. Mŷ'ellif-i kitāb 'Ālī merhŷm ŷmerādan olmaĝın 'ulemā-i sŷtŷde cenāb ḩazeratınasınıñ endāz-ı ta'n ŷ teşnī' olup ḩadeḩ ŷ mezemmetlerinde ıṭnāb eylemiş. Tahrīri luĝva-ı iřtiĝāl ḩabīlinden olmaĝın ṭayy-ı minvāl-ı maḩāl mŷnāsib gŷrilmıřdŷr. Lŷḩŷmŷ'l-'ulemā semm ŷ 'īdinden teḩāřı itmeyenler nŷřḩa-i mŷ'ellife mŷrāca' at eylesŷnler.

Altıncı Lāzıme;

Ri'āyet-i āyīn-i şıyānet ḩavānīn-i ḩuřŷşidŷr ki her devletŷñ beḩāřı ḩānŷne ri'āyet ve ābā ŷ ecdādı āyīnlarına 'adem-i mŷḩālifet iledŷr. Mŷlŷk-i sālīfe ecdādları ḩānŷnuna ri'āyet itmiřlerdŷr. Ve şāhrāh-ı dād ŷ sitād ve hŷkŷmete ol ṭarīḩ-i muḩannenden gitmiřlerdŷr. Ancaḩ mŷlŷk-i Benī Ūmeyye ŷ ḩulefā-i 'Abbāsiyye ve Fāṭmiyye miyānında bir mu'ayyen ḩānŷn cārī olmadı. Zamān ḩŷkŷmeti mŷlŷk-i muḩtelifetŷ's-sŷlŷk ile maḩlŷṭ olmaĝın cŷmlenŷñ bir eřre iḩtifāları taḩaḩḩuḩ bulmadı. Ammā selāṭīn-i Āl-i 'Ořmān ḩazerātına kemāl-i şevket ile imtiyāz bulmış ve 'adalet ŷ taḩvā ile [S.20] ser-efrāz olmış. Şehriyārān-ı ferrŷḩ-tebār ri'āyet-i ḩavānīn ile bŷlend-iřtiḩārdur. Fi'l-ḩaḩīḩa bu bābde ziyāde ihtimāmları

vardur. ‘Ala’l-ḥuşûş Ebu’l-Fâtih Sultân Muḥammed Ḥân Merhûm ki vâzî‘-ı daḳâik-i ḳavânin bir pâdişâh ma‘delet âyînidi. Cümleden ziyâde ḳânûna raġbet itdiler ve evlâd-ı kerâmları daġı onlarun ṫarîḳine gitdiler. Merhûm müşâr ileyhi ḫâzretleri vezîr-i a‘zamı Maḫmûd Pâşâyı fażâil-i irtisâm ile aḫkâm-ı ḳânûna niżâm ve bunyân-ı erkân-ı devlete istiḫkâm virdükden şoñra bu tertîb-i âyinden şoñra mülkumuz ḫalel-pezîr olmak iḫtimâlî vardımıdır, diyü su’âl buyurmışlar. Vezîr şâhib-i tedbîr daġı ta‘bîr-i dil-pezîr ile cevâba taşaddî idüp, madem ki bu ḳânûna mürâ‘ât olana niżâm-ı devlet ḫalel-pezîr olmaz. Meger evlâd-ı kerâmıñuzdan bir pâdişâh-ı ‘âlicâh ki bu kânûna muḫâlif ḫareket idüp vükelâ-yı devleti ḳânûn degüldür diyü ‘arz eylediklerinde ḳânûn dedikleri naşş-ı ḳatı‘ mıdır. Ben daġı virdüm ḳânûn oldı diyü ve her ṫarîḳe-i ecnebî duġul eyleye, ol zamân ḫalel-pezîr olur dedi.

Fi’l-vâḳi‘ merhûm Sultân Süleymân Ḥân firdevs-i âşiyânuñ vefâtı tariḫine gelince şer‘ ü ḳânûna kemâ yenbaġı ri‘âyet olunur idi. Sultân Selîm Şânî ki culûs eyledi. ‘Ayş ü ‘işrete me‘lûf olmaġın zimâm-ı umûrı vezîr-i a‘zam Muḥammed Pâşâyı ṫavîlûñ keff-i kifâyetine teslim eyledi. Egerçe ḳânûn-ı ḳadîme ri‘âyet iderdi ammâ bir muḳteżâ-i beşerîyyet kâḫ ṫam‘a-ı ḫâm belâsı kâḫ muḳarreblerüñ taḫrîk ü a‘vâsı ile câde-i i‘tidâldan ‘udûl idüp zümre-i ḳuzâtdan nice idrâk icâbına [S.21] ḫazîne defterdârlıġı verdi. Küttâb-ı ḫazîne-i aḫvâli ve menâşıb-i erbâb-ı ḳalemüñ tevcîhe bî-me’âli evvelen bu ṫarîḳle iḫtilâl buldı. Ve kendü mensübâtun ilerü çıkup ze‘âmetden def‘aten sancaḳ virmek ve piyâde-i nefr zamân-ı ḳalilde beyler beylin rütbesine ayırmak ibtidâ onlardan oldı. Esâs-ı devlet bu ṫarîḳ ile raḫne buldı.

Nazm;

Faḫr ile rüşvet almaġa mu‘tâd olan ḳuzât

Rüşvetle manşıb aldı bulup ḳadr ü iltifât

Vardıġı mülki yıḳdı ḫarâb itdi mâ ḫaşl

‘Âmiller ḫazînelere virdü çok ḫalel

Bir hüccet aqçasına çeken kimse ihtiyâc

Aldıqda kise kise filori bulup revâc

Gel gör ne yüzden olsa gerekdür o mülk ü mâl

Ayırmaz mı o hazîneye noqşân ihtilâl

Zâtında mülk ü saltanata evvelen hâlel

Bundan zühûre geldi budur bâ' iş-i zilal

Yedinci Lâzime;

Pâdişahlara bir mühimm olan dağı ahyânen kendüler dîvân eylemek ve mezâlim ü mağâifi şorup erbâb-ı şikvâyı bi'z-zât dinlemekdür. Erdeşir Bâbekdan Yezîd Cerd eyyâmına gelince her nev-rüz ü mihircân günlerine bahâr u hazân duğul itdigi eyyâmdur. Mülük-i 'Acem dîvân idüp meşâliḥ-i nâsı görirleridi. Selâḫin-i Āl-i 'Osmân dağı zamân-ı Ebu'l-Fatiḫ şâhib-ḫırâna gelince gâhî bi'z-zât dîvân iderleridi. Ba' dehû keşret-i meşâgil-i devlet ile ol qânûn terk olunup 'uhde-i vüzerâ-ı 'ıżâma tefvîz olındı. Nihâyet dîvân günleri dîvân-hâne-i hümâyûna nâzir olan qaşr-ı refi' üñ penceresinden vâri kafesden aḫvâl-i nâse nigâh-ı endâz daḫiḫ olup aḫkâm-ı şudûr kerâma tevcîh-i sâmi'-i iḫân iderler. Fi'l-ḫaḫiḫa bu mu'âmele [S.22] şân-ı saltanata evfaḫdur. Zîra ḫall ü 'aḫd ve retḫ ü fetḫ kâr ü keyl muḫlaḫdur.

Sekizinci Lâzime;

Aḫvâl-i mülki tettembu' itmek ve kibâr ü şigâr ve re'âyâ-yı bâhirü'l-iftiḫârûñ ḫasb-i ḫâllerün kemâ yenbağı bilmekdür. Ve a' da cānibini teccessüs ü eḫrâf-ı memâliki tefahḫuş idüp serḫad ümerâsınuñ ḫaberleri biri birin ta'ḫiḫ itmekdür. Zevâl-ı mülküden ḫavf iden endîşe-i rüz-ı cezâ ile ḫariḫ-i 'adâlete giden dâ'ima teyaḫkuz ü intibâh üzere gerekdür. ḫazret 'Ömer

Radiya'llāhü 'anh mübeşşir bi'l-cennet ḥalīfe-yi bāhirü'l-'adālet iken yevm-i su'āl ekledikçe kemāl-i ḥavfindan mübārek beşrelerinüñ levni müteğayyir olırdı. Ḥulefā-i Benī Ümeyyeden 'Ömer Bin 'Abdul 'Azīz ḥazretleri daḥı böyleydiler. Mülük-i sālifeden Erdeşir Bābek daḥı zevāl-ı salṭanatdan vehm-nāk olmagın dā'ima teyaḳḳuz ve intibāh üzere idi. Aḥvāl-i ümerā ü a'yānını şöyle bilürdi ki her birinüñ kaç evlādı ve kaç ḥidmetgārı vardur ve ḥānelerinde ekl ü şürb ü āsāyişleri maḳūledür. Ḳaḅgisi medyūn ü ḳaḅgisi mālđardur ḥaber virürdi. Ḥatta ehāl-i memleketi kerāmeti olmaḅ üzere i' tiḳād iderleridi. Mu'āviye daḥı bu vādiye sālīk ü aḥvāl-i memleketi iḥāṭaya mālīkidi. Oña binā-yi devleti ḥüsn-i nizām bulmışıdı. Ve eyyām-ı ḥükümeti mümted olmışıdı. Ba' deḥü ḥükkāmdan Ziyād daḥı bu vādinüñ efrāddanıdı. Ḥavāşş ü 'avāmdan her şaḥşuñ aḥvālını bilürdi. Ḥatta bir kimse 'arz-ı ḥalle kendiyi ta'rif şadedinde oldı. Ben senüñ peder ü mader ve cedd ü ceddeyi bilirüm . Lābis oldıḅıñ şıyābı daḥı falan bāzegāndan alduñ deyüp vāḳı' a müṭābıḳ taḳrīr ile ḥarīfi ḥayrān eyledi. Kezālik 'Abdul Melik [S.23] ve ḥuccāc daḥı aḥvāl-i nāse kemāl-i vuḳūf eylediler. Ebū Ca'fer Menşür daḥı bu bābde bāzillü'l-maḳđür ḥalīfe-i vaḳūrıdı. Emīr-i ḥıṭṭa-ı Şām olan İşḥāḳ Bin İbrāhime mektüb gönderdü. 'Ulemā-yi Şāmıñ 'uyüb-ı maḥşūşe ü 'ulūm-i mañşūşelerüñ bir vechile derc eyledi ki işidenler kemāl-i iḥāṭa ü intibāhına taḥsīn eylediler. Bir şā'ir zıḳ ma'āşını meş'ar bir ḳaşīde getürdi. Maşārif-i yevmiyyesini ta'dād idüp miḳđār-ı kifāye vazīfe ta'yīn eyledi. Ḥatta kendü mechūli olan nice umūr-i lāzımasını serd ü beyān ile ḥarīfi ḥayrān eylemişdür.

Mışra' ;

Zihī iḥāṭe zihī intibāh ü isti'āb.

Bir kimse daḥı emr-i ma'āşından izṭirābın 'arz idüp kaç nefr evlāduñ var diyü su'āl itdikde ḥilāf-ı vāḳı' altı nefrdür dedi. Kezḅ itdüñ dört nefrdür. İsm-i resmi ile ma'lūmdur deyüp ḥuzūrundan ṭard eyledi. İşte aḥvāl-i re'āyāyı tefahḥuş ve umūr-i memlekti iḥāṭa böyle olur. Lākin devlet-i 'alīyye-i 'Oşmānīyye vesī'atü'l-eṭrāfdur. Bu mertebe iḥāṭa rütbe-i istiḥalededür. Pāyi taḥt-ı salṭanat sükkānı ve ba'ż belād-ı meşḥüre a'yānını bilmek daḥı iḥāṭa-ı küllīyyeden maḥşūbdur. Tefaḳḳud aḥvāl-i düşmenān ve e'ādi daḥı ziyāde lāzımdur. "Su uyur düşman uyumaz" derler mişl-i meşḥürdur. 'Ukalā-i mülük aḥvāl-i düşmanı cüst ü

cüde tarîk-i ihtiyâta sülûk itmişlerdür. Onlarıñ kuvvet-i baht ü zür ve bāzularına igtirār ile a' dā-yı dīn ve sā'ir düşmenān pur-kīni istihkār idüp gözlerine almadular. Encām-ı kārları hezimet ve husrāna muntehā olmuşdur.

Hikāyet;

Selāṭin-i [S.24] Selçukīyyeden Sencer Hān ki altmış yıl pey-der-pey fütühāt ile kāmran kuvvet-i kähire ve şevket-i bähire ile müşār bi'l-benān hezm u hısmı firāvān bir pādīşāh 'ālīşān İskender tevānıdı. 'Ādet-i aġnām cem'ine memūr olan mübāşirleri re'āyāya zulm itmeyin tavāif-i Türkmanına bir alāyı bāşı būġi yok hayvān idiler. Ribka-ı itā' tdan hüruc itdiler. Leşker-i pādīşāhiye nisbet-i deryādan kaçra olmaġın nazr-ı i'tibāra almayup şuret-i istihkārda mübāşir-i cenk olduġda bozulup 'askeri tār u mār ve kendi gireftār olup bir yıl mikdārı esir eylediler. 'Uçalādan biri keyfiyet-i hezimetini kendiye su'āl itdikde düşmanı haķir 'add idüp tehīyye-i advāt kār-zārda ihtimām itmedüm ve menāşib-ı seyfiyeyi ehline vermeyüp ekābir ü eşrāfi 'azl ü tebdil ile dilġir ve esāfil ü eclāfi merātib-i 'āliyyeye terfi' ile tevķir itdüm. Kār-āzmüdegān şücā' at-şī'ār gūşe-guzin-i 'uzlet ü inzivā olup esāfile ser-fürü itmedüler. Onlar daġı maħall-i iktizāda 'uçalā yerin tutmadular. Encām-ı kārem böyle hezimet ve hızlāna mü'eddī oldu diyü te'assüf eyledi. "Bin işçi bir başıcı" mişl-i meşhürin söyledi. Selāṭin-i 'Acem böyle idi ki bir cānibden düşman zühür itdikde 'ayş ü nüşü terk idüp 'uçalā-i devleti 'ala'd-devām umūr-i istişāra ve tedbīr-i işābet-medāra kıyām ü tedārük mehāmm sefere ihtimām idüp ġā'ile-i düşmanı bir taraf itmedükçe murād üzere hürd ü h'āb itmezler ve cām-ı şarāba el şunmazlarıdı. Mu'āviye ekül ü kaşret-i iştiħār ile [S.25] ma' mül iken ġarb-ı şıffin eyyāmında lühüm kısmından ve hulüvv ü ġāmız cinsinden perhīz idüp ġıdāsını bir nān-pāreye ġaşr itmişidi. Tā-maķzi'l-merām şāme emāle-i ibhām inşirāf itmedükçe kenāre-nişin ser-h'ān-ı ta'ām olmadı. Afriķiyye 'Abdul Melike bir cemile cāriye getürmüşleridi. Yāl ü bāl ve cemāl ü kemālun görüp dildāde-i muħabbet oldu. Ammā a' dāsından biri hüruc itmişidi. Cāriyeden keff-i nefis istimtā' idüp düşmanından aġz-i intikām itmedükçe hem-h'āba muvāşalat olmadı. Mervān Bin Muħammed ki āġir mülük-i Benī Ümeyyedür. Bünyān-ı mülki tezelzül üzere olmaġın iki yıl 'ala't-tevālī nisvān ü cevārīden birine taķarrüb itmedi.

Döküzüncü Lâzıme;

Dâ'imâ a' dâ tarafınuñ def' i hilesini tedârükdür. El-ḥarb ḥid' at ḥadîş şerîfi mücibince gerek ḥarb ve cenk gerek tarîḫ müdârâta âhengdür. Ḥayl ve tîrûñ ile ḳahr-ı a' dâya bezl-i naḳdîne-i iḳtidâr itmek gerekdür. Ekşer selâtin-i ' Acem ḳahr-ı düşmanda ḥayl ve ḥid' aya teşebbüs ü i' tisâm ile aḫz-i intiḳâm itmişlerdür. *Kitâb-ı Minhâcda* ḥid' a-ı ḥarb-ı mülük beyânında bir hikâye ta'vîlü'z-zeyl irâd olunmuşdur ki ḥulâşası budur.

Hikâyet;

Behrâm-ı Gür câlis-i salṭanat olduḳda ' unfuvan-ı şebâb-ı ḥasbı ile nısvân muâşeret ü nüş-ı şarâb ve istimâ' -ı cenk ü ribâba meşḡul olup şüret-i zâhirde umûr-i memleketden ḡaflet üzereydi. Mülük-i etrâf dâ'ıyye-i istişâl ile ḥarekete başladular. Ez cümle şâh-ı Türkistân leşker-i [S.26] bî-gerân ile hucûm idüp serḥadd-ı memlekete pâ-nihâde-i ḥasâret olmaḡın erkân-ı devleti kendiyi ḡafletden ikâz için ḥarem-serâya girüp gördiler ki nısvân ile mülâ' ibeye meşḡul olmuş. Umûr-i memleketden ḡafleti kemâlın bulmuş. Şalaḡından me'yûs olup ḥal' -ı tedârüküne ḳarâr virdüler. Egerçe Behrâm şüreten ḡâfilidi. Ammâ nihânî casûsları varıdı. Muttaşıl etrâf ve cevâbını cüst ü cü idüp vaḳâyi' yi ḥaber virürleridi. Erkân-ı devletüñ sū-i nıyyetlerinden âḡâḡ olup üç yüz tâne tîr ve üç ḳabza kemân ve şemşîr alup tebdîl-i câme-i ḥidmetḡâr kıyâfetinde bir şeb târda yek-tâ süvâr olup memerr-i şâh-ı Türkistân olan der-bend-i küh-sârına varup şayd u şikâra âḡâz eyledi. Vuḫuş ü tuyûrdan gözi düş olduḡın bir raḡdınıñ ile zaḡm-nâk ve âḡişte-i ḥâk helâk idüp etrâfına püşte püşte eyledi. Bu eşnâda ümerâ-yı şâh-ı Türkistândan biri ol cânibden geçerken Behrâmuñ şan' at-ı tîr-endâzide kemâl-i mehâretün görüp müte' accibâne aḫvâlün su'âl itdikde Behrâm-ı Gür leşkerinden bir kimsenün ' abd derem ḥarîdesem bir cüz' yi günâḡ için efendim baña ḡazab idüp izâle-i vücûduma ḳaşd itmeyen ferâr idüp bu maḡalli câyı ḳarâr-ı ittiḡâz itdüm. Şayd u şikâr ile ta'yîş iderüm dedi. Ol emîr buñu şâh-ı Türkistâna ta'rif eyledi. Ḥuzûruna getürdüp, Tîr-endâzî ü şemşîr-bâzîde kemâl-i mahâretün ve rüstem-âne cünbiş ü kıyâfetün görüp leşker-i Behrâmda saña mu'âdil [S.27] tîr endâz bâhirü'l-imtiyâz varmışdur dedi. Ol ' asker encüm şümârda bundan kimyâya ve bî-miḳdâr yoḳdur. Öyle tîr endâz ser-bâzlar vardur ki ben onlar yanında ḳabza-ı kemâna el uğramam diyü izḡâr-ı ' acz ve meskenet

eyledi. Yâ Behrām, ne ḫaldedür ki memleketine ḫarīb oldum. Henüz bir ḫaberi zuḫūr itmedü. Vechi nedür diyü istiḫbār eyledi. Leşker-i firāvānına i‘timāden sizleri düşman ‘adādına şaymayup tır ḫürde şikārmıdır? Ayāğı ile gelsün diyü muḫābleye ‘ār itdiginden iltifāt itmiyor diyü bir vechile serd kelām eyledi ki şāh-ı Türkistāna te’şir idüp ḫulüb-ı ‘askere ḫavf ü hirās müstevli olmağla bir ḫatve ḫarekete mecālları ḫalmayup hemen ol maḫallde ḫaṭṭ-ı raḫal ārām idüp şeb-i hengām ḫarār-ı firāra tebdil eylediler. Behrām-ı Gür ferah u faḫūr ferāğ-ı bāl ile nihānī ḫarem-serāyına gelüp irtesi şuret-i temāruẓda yüzün şarup dīvāna çıkdı. A‘yān-ı devlete tevcih-i veche-i ḫitāb idüp tecāhülāne aḫvāl-i memleketden pürsān oldı. Taraf taraf ḡaflet Behrāma ta‘n ü tanz iderek şāh-ı Türkistān memleketi yāzde-i ḫasāret iderek geliyor dediler. Behrām zebān-ı düşnāmı dirāz ve ser-zeniş ü tevbīḫe āğāz idüp aḫvāl-i düşmandan ḡāfil bir alāyı kāhillersiz ben yektā süvār varup a‘dāyı ḫüsn-i tedbīr ile münhezim itdüm. Siz henüz āğāh degüllersinüz deyüp keyfiyyeti a‘lām eyledi. Cümlesi ser-furū berde-i cihālet olup kemāl-i ḫavf ve ḫaşyetlerinden mertebe-i helāka ḫarīb oldılar.

Ḳıṭ‘a;

Ḥabbezā ḫabbezā zihī tedbīr

Böyle olsa olunca şāh-ı dilir

[S.28]

Uğramadan ḫabza-ı kemāna elin

İde bir böyle düşmanı tedmīr

Neşr;

Minḫācda ki tefşil üzere bir ḡarīb ḫile daḫı Ḥüsrev Pervīzden şudūr itmişdür ki ḫabza-ı tīg ü kemāna el uğramadan ḫüsn-i tedbīr ile Ḳayşeri şöndirmişdür. Nihāyet Behrāmuñ tedbīr-i dilirāne Ḥüsrevüñ ḫakīmāne vāḫi‘ olmuşdur. Me’āl-ı icmālısı budur.

Hikāyet;

Hüsrev Pervîzüñ Kayşer ile huşümeti olmağın nām-ı vezîri ‘ asker-i firāvānla varup Kayşeri gireftār-ı muzîk-i hezîmet ü kişverini pāzde-i hasāret itmişidi. Nāçār mecmū‘-i hazānîn sefinelere tahmîl idüp semt-i āhire bād-bān-ı küşāyî ‘ azîmet olup giderken.

Mışra‘ ;

Baħr-ı ğamda bir muħālîf rûzgār olsun da gör.

Mışdākınca bir ‘ azîm fırtına peydā oldı. H̄āh ü nā-h̄āh seķabını ğaşm-ı cānı olan ser-dār zî-şānuñ zārb-ı ğıyām ārām itdigi sâhilde ķurreye itdi. Bu kadār tuħaf ü cevāhir ki bîrûn güncāyîş-i hisābıdı. Bilā ta‘ abbüs dāħil-i ğazîne-i temellüki oldı. Yāverî-i bād-ı iķbāl ile āverde-i dest-i istiħşāl olmağın Genç Bād-āver tesmiye olunmuşıdı. Ğanāim-i mevfüre ile ‘ üd ü insirāf idüp ol genç birinci Hüsre ve teslim eyledi. Ammā Hüsrevüñ muķarreblerinden Rasta nām bir ğulām ki ser-dāra ‘ adāvet üzereidi. Ğamz ve nifāka başlayup bu ķadar emvāl-i ‘ azîmeyi ketm ü ihfā idüp ‘ öşr-ü mi‘ şārîn göstermedi. Ba‘ de‘l-yevm da‘ vā-yı istiķlāl ider. Refte refte ğalebesî nümāyān olarak salţanat elden gider diyü ekāzib-i vahşet-engîz ile Hüsrev Pervîzi tebrîd ü serdārı ta‘ cîz iderek revîyy-i vifāķ müdāħale-i mekr ü nifāķ ile şikāķa mübeddil olup ol [S.29] serdār-ı karvān na-çār taħlîs-i girebān için gerden biç mutāva‘ at olup Kayşere taba‘ iyyet eyledi. Kayşer daħı ķudūmî ile i‘ tinām fırsat ü ‘ aķd-i peyvend-i muşāheret ile müzāheret eyleyüp taħt-ı salţanat ve umūr-i memleketün oña ışmarlayup kendü dört kerre yüz bin ‘ asker ile Hüsrevüñ istişālına şemşîr beste-i ‘ azîmet olup hemedāna dek vardı.

Naẓm;

Pervîzüñ oldı başına ‘ ālem-fezāyı teng

Ğāfil bulındı idemedi ‘ azm-i rezm-i ceng

Gördi bu ğāle ğileden özge tārîķ yok

El harb hida' gibi cām-ı raḥīk yok

Fi'l-hāl açdı şan' at ile ḥīle bābını

Gözden geçürdi sa' i ile mekrūñ kitābını

Neşr;

Der-hāl dāmād-ı Qayşer ü qā'im-maqām Kişver olan serdār mā-ra'z-zikre bir nāme taḥrīr eyledi. Ḥulaşa-i maẓmūnı bu ki memleket-i Qayşeri suhūlet ile zabt ü teşḥīr için bedtedbiri teşmīr idüp şuret-i itā' atde Qayşere mütāba' at ile dāmād oldığın ma' lūmumuz oldu. İmdi Fi't-te'ḥīr āfāt-ı maẓmūnun muqarrer bilüp fırsatı fevt itmeyüp evlād ü ittibā' ın ta' ma-ı şīr-i şemşīr ve memleketün bend kemend teşḥīr idesün. Biz daḥı qarīben biz daḥı ' asker-i firāvān ile varmaq üzereyiz. Başiret üzere olasun, ve's-selām. Bu nāmeyi bir mücevvef ' aşāya vaẓ' idüp Millet-i Naşāradan dīn-i mecūse bīm şemşīr ile girmiş. Bir koca kāfir nifāk-endīşī gūya mu' temed olmaq üzere tenbīh-i gūna-gūn ve mevā' id-i iḥsān ile memnūn eyleyüp gönderdi. Ol daḥı ' asā der dest giderek esnā-i tarīkde Qayşere teşādūf idüp ḡayret-i dīnīyyesi muqtezāsınca ketm [S.30] ü iḥfāsını mürüvvet görmeyüp ' aşāyı Qayşere teslīm ve mācerāyı tefhīm Qayşer ki nāmeyi görüp mefhūmuna muṭṭalī' oldu. Cānı başına sıçrayup qadīm-i mu' temedlerine menzil ile ḥafiyeten ādemler gönderüp mesmūmen qatlında isti' cāl idesiz diyü tenbīh-i ekīd eyledi. Kendinüñ daḥı a' sāb-ı celādetine fütür gelüp bir ḥaṭve ḥarekete iqdām idemeyüp, rec' ü'l-qahqarī ' anān-engīz-i gürīz oldu. Ḥüsrev böyle bir ḥīle-i ḥekīmāne ile hem öyle bir ' aẓīm düşmandan rihā buldı ve hem ol ser-dār-ı namdārı ihlāk ile intikām aldı. Buña qarīb ki şāmet ta' ma dā' ir bir ḥikāye ki bī-mesās münāsebet ' alā sebīli'l-istiṭrād irād olınmışdur. Nüşa-i mü' ellifden noqşān bulunmamaq için ' alā tarīki'l-icmāl taḥrīri münāsebet görülmüşdür.

Ḥikāyet;

Behrām-ı Gür ki Hürmüzüñ pehlevān-ı zī-şānı ve ' umde erkān-ı dīvānı idi. Mülūk-i etrāf dārü'l-mülküne hücum itmeyen serdār idüp müstevfī ' asker ile def' -i a' dāya göndermişidi.

Ol dağı bir mūcib fermān şavb-ı düşmana revān olup teşādūf itdiği leşkeri kesr ü teveccüh itdiği Kışveri fetḥ iderek mā-verāū'n-nehre ve Belḥ nām qādīmī şehre varup şāh-ı Türkistānī 'alef-i tīg-i telef ve otuz biñ miqḍār nufūsı qayd-ı ḥayātdan me'yūs idüp ḥazāna-ı vāfire ve tefārīḡ-i tekasüreye mālik olup ekşerīn Hürmüze irsāl ve bir miqḍārun dağı,

Mışra' ;

Bāl tutan parmağın yalar derler.

Mazmūnı üzere kedimini olmağla kendisi elyekūmuş idi. Vüzerā-i Hürmüzden Yezdān Baḡş ki Behrām Çübīn ile [S.31] Mu'ādāt üzere gānz ü nifāka başlayup bu kadar emvāl-i firāvānı dāḡil hemyān intihāb idüp pādīşāha 'aşr-ı miqḍārun irsāl eyledi ve bunca ekāzīb-i bāḡile-i irādı ile Hürmüzi tebrīd eyledi. Bu kadar ḥidemāt-ı meşküresine mükāfāt bu makūle-i ekāzibe tevcīh-i sāmi'e-i iltifāt itmemek gānz-ı ḥassād ile tarīḡ-i zulm ü 'adūvāna gitmemek iken ḡam'-ı belāsına uğrayup envā'-ı taḡḡir ile Behrāmı dil-gir eyledi. Āḡirü'l-emr rev-gerdān olup tevārīḡde tefşil olındığı üzere nice muḡārebāt-ı şedīde vuḡū'una bā' iş olup 'āḡibet-i Hürmüzüñ encām-kārı helāka mü'eddī oldu.

Onuncu Lāzime;

Kelām-ı ḡaḡdan i' rāz itmeyüp sem'-i cān ile işğā itmekdür. Bir pādīşāh ki ḡaḡ söze ḡā'il ola ihā-ı memleketi kendiye mā'il olur. Ḳubād Şāh kendiye ḡa'n idenlerden birin ḡatlı eyledi. Maḡtūluñ aḡbābından biri lāşesi yanına gelüp te'assūf-künān 'aḡm-ı şān-ı mülūki bilmeyüp kelām-ı nā-sezāya cesāret idenlerüñ ḡālī böyle olur diyü söylenürken şu başı aḡz idüp sen dağı pādīşāha düşnām idenlerdensün diyü ḡuzūr-ı Ḳubāda getürdi. Mā-cerāya vāḡıf oldıḡda ḡaḡ söylemiş diyü 'ulūfesine teraḡḡı eyledi. Sa'd Bin Ca'de ki bir Şeyḡ-i kebīr vācibü't-tevcīridi. Ceddü'l-ḡulefāyi Ebu'l-'Abbās meclesinde iken mülūk-i Benī Ümeyyeden Mervān Bin Muhammedüñ külle-i berīdesin getürdiler. Bu külle Mervān idüḡen bilür var mı diyü ḡalīfe su'āl eyledi. Şeyḡ-i mezbūr, "na' m, hāze'r-re'sü ḡalīfetüna bi'l-ems"⁷¹ dedi. Bu kelāmıdan nev'-i ta'rīz fehemi olurken ḡalīfe [S.32] āzerde olmayup kemāl-i ḡaḡīḡatına ḡaml eyledi. Mu'āviye cenāb Ḳayse da' vet-nāme gönderüp ḡazret 'Alī

⁷¹ Evet, bu reis dünden bizim halifemizdir.

kerrema'l-lahu vechehu'dan mufârekat ve baña mütaba'at eyle diyü niyâz-mend oldu. İcâbet itmeyüp kesr-i hâtırına dâ'ir cevâb göndermiş iken Mu'âviye izhâr-ı 'adâvet eylemedi.

Kezâlik Benî Şibandandan bir pîr Ebû Ca'fer Manşûr huzûrunda hem-zânuyî şoḥbet iken Benî Ümeyyeden bir pâdişâhuñ havâric ile kıtâlî mezkûr olup miqdâr-ı 'aql ü idrâk ve keyfiyet-i râyî ve tedbîrün su'âl eyledi . Rây-ı rezîde ve tedbîr-i güzîde şâḥibi âdemidi diyü vaşfında ıtrâ eyledi. Ebû Ca'fer izhâr-ı tekeddür idüp huzûrumda düşmanı vaşfitmek ma'külûmdu dedi. Belî, egerçe senüñ düşmanuñdur, ammâ kılâde-i keremi gerdenimdedür. Mademki hayâtdayım küfrân-ı ni' met olamam dedi. Ebû Ca'fer inşâf idüp vâfir ihsân eyledi.

On Birinci Lâzime;

Dost ve düşmanı bilmek nîk-ḥ'âh ü bed-ḥ'âhi tefâkkud eylemekdür. *Kitâb-ı Minhâcda* yazılmışdurki her kaḅgi pâdişâhda ki bu dört ḥaşlet mevcûd ola eyyâm-ı salṭanati imtidâd bula. Evvelen kendi nefsine râzî olmadığı ḥâli re'âyâsına daḅı lâyıḅ görmeye. İkinci, 'âḳibetinden ḥavf itmediği umürde te'ḥîr itmeye. Üçüncü, aḥvâl-i re'âyâyı dâ'imâ yoḅlaya. Dördüncü, havâ-yi nefsine tâbi' olmaya.

On İkinci Lâzime;

Maḅâdir-i nâsı bilmek ve her ḥidmete münâsibini istiḥdâm itmekdür. “Li külli 'amelin ricâlün”⁷² mefhûmi üzere her fırkanuñ güzidesi ihtiyâr olunmalıdır. Ḥaşîr-bâf ile zerd ü zak farkı bilinmelidir. “El 'adlu vaza'ş-şeya fî mertebihî”⁷³ bu ma'nâyadur. “Hel yestevi'l-lezîne ya'lemüne ve'l-lezîne lâ ya'lemün”⁷⁴ naşş-ı kerîmi bu müdde'âya burhân-ı bâhir “İnnallâhe ye'murukum [S.33] en tu'eddu'l-emânâta ilâ ehlihâ”⁷⁵. Naẓm-ı mübeyyini istiḥdâmla ehliyyet vucûbuna delîl zâhirdür. Egerçe menâşîb-ı devlet-i 'alîyye nâ-ehle tefvîz ü taḅlîd olunmayup, “Et'tacu li'r-re'si ve'l-ḥalḅâlu li'l-ḅadem”⁷⁶ mişdâḅınca ehli-ḅalemüñ istiḅâmet ü şadâḅat ve fenn-i kitâbetde kemâl-i mahâreti olanları ve menâşîb-ı

⁷² Her iş için ona tayîn olan biri vardır.

⁷³ İnsaf her şeyi onun makamına tertip eder.

⁷⁴ Zümer suresi âyet 9. ; Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?

⁷⁵ Nisa suresi âyet 58. ; Muhakkak ki Allah, emanetleri sahibine teslim etmenizi emreder.

⁷⁶ Tac başa ve halhal kademedir. Sözüñ manası, herşey kendi makamında konulmasıdır.

seyfiyyede şücā' at ve diyānet ile şöhet bulanları istihdām olunmak sebeb-i nizām-ı 'ālem ve bā' iş-i āsāyiş-i ümemdür. Ammā cümleden fāyık dört manşib vardır ki oña her kimse lāyık degüldür. Evvelen vezīr-i a'zam ve şāniyen Şeyhü'l-İslām ve şudūr-ı kerām, şālişen defterdār celilü'l-kader, rābi'en reīsü'l-kitāb ma'ārif-i nişābdur. Rükni rekīn-i devlet bunlardır. Mizāc-ı memleketüñ 'anāşir-i 'arba'ası maqāmındadır. Umūr-i mālīyye ü dīvāniyyeye me'mūr-i ketbe ve h̄'ac-gān ve h̄ulefā-i şadākat 'ünvānına 'urūk ü a'aşāb maqūlesidür. Fesād-mizāc devlete 'illet-i müştāķilledür. Kitāb defterīnūñ beytü'l-māl müslimīne ihānetleri ve defter-hāne ricālenūñ tīmār ve ze'āmete müte'alliķ hıyānetleri meşābe-i rūh-i devlet olan vezīr-i a'zam hāzretlerinūñ teğāfül ü tesāmuḥuna vābeste bir ma'nādur. Onlar ki ḥālā mesned-ārā-yı şadāret-i 'uzmā olan veliü'n-na'm efendimiz hāzretleri gibi vuķūf ü şu'ūr ve 'ārif-i daķā'ıķ umūr-i cumhūr olup temşiyet meşāliḥ-i bi'z-zāt kendüleri iltizām iderken zümre-i mezbūrenūñ birisi hıyānet idemez. Şāh-rāh-ı şalāḥ ü sedādı koyup girīve-i ihtiyāl ve fesāda gidemez. Mü'ellif-i kitāb ḡālība zamānında bulunan ḥüne-i kitāb ve 'avne-i [S.34] şudūr-i sūtūde cenābdan dil-gīr olmışdur ki ḳadeḥ mezemmetlerinde itnāb eylemiş. Fütūr irāş idecek mertebe fesāne söylemişdür. Naql-i me'al maqālī iltizām olunmuşiken bu bābde irād itdiği mevād fi-zamānına metrūk olmağın teķşir-i sevād olunmayup aşl nüşḥaya ḥavāle münāsib görildi.

Faşl-ı Şāni: Mülūk-kerāmuñ nüdemā ile mecāliset ve ḥüsn-i müṭāyebe ü mu'aşeretleri beyānındadır.

*Kitāb-ı Minhāc*da yazılmışdur ki Erdeşir Bābekdan Yezid Cerd şehriyāra gelince şāhān-ı 'Acem nüdemā ile hem-zānuvī mecāliset olmazlarıdı. Gerek muşāḥib ü nedīm ve gerek ḥ'ānende ve sāzende maqūlesi erbāb-ı tıbā' selīm meclis-i ḥāşş-ı pādişāhiye dāḥil olsalar mā-beynehū perde çekilüridi. Ol serā perdeye mü'ekkil olan ādeme ḥarem-pās derleridi ki devlet-i 'alīyyede ḳapı āḡası pāyesidür. Erkān-ı soḥbeti da'vet ona maḥşūşıdı. Her geḳen pādişāh bezm-i 'işret eylese ḥarem-pās ṫaşra ḳıḳup dāḥil-i ser-bezm-i ḥāş olacaḳ. Nüdemā-yı bāhirü'l-iḥtişāşı şavt-i a'lā ile da'vet ve şerāit-i ādāb-ı mülūkāneyi ri'āyet idiñiz diyü tenbīḥ ü naşīḫat iderdi. Bunlar daḥı verā-yı perdeye gelüp şudūr-i fermāna muntazır

olurlardı. Her ne vechle fermān buyurulur ise oña göre sāza ve soḥbete āgāz iderleridi. Tāki serā-perdeyi dirinmeye ve ğilmān-ı ḥarem-serādan biri peyām-ı ızn ile ṭaşra gelmeye kimse teḥrīk-i lisān idemezdi.

Tenbīh;

Mecālis-i mülūk-i ‘izām ü şudūr-i kerām ve eşrāf-ı zü’l-iḥtirāmda [S.35] boğaz irtileyüp tükürmek ve öksürüp gegirmek ve sümkürmek el salaraḫ söylemek ve eşnā-i mükālemede mu‘tāddan ziyāde ref‘-i şavt eylemek sū’-i edebdür. Nüdemā-ı mülūk-i ‘Acem ekşeriyen evlād-ı ümerādan ya ḥud ümerādan ya ḥud efāzıl-ı şu‘arā ü ekābir-i ‘ulemādan ve e‘āzım-ı ḥükemādan olırdı. Selāṭin-i Āl-i ‘Osmān daḫı Sultān Murāt Ḥān-ı Şālişe gelince bu üslūb-ı mergūbe mürā‘āt iderleridi. Ol şehriyār-ı Ferrūḫ tebār ṭarīḫ-i selefī iḥtiyār buyurmayup cüceleri ve ṭavāşi kısmından niceleri nedīm ittiḥāz itmişleridi.

Fā’ide;

Muşāḥib ‘arz ü vaḫār ile nā’il-i ‘izz ü muşāḥabat-ı şehriyārı olanları itlāk olunur. Ammā nedīm işṭilāḥen ol merd-i fehīme denür ki mażḫak olup evzā‘ ü kirdār ve güftārı ehl-i meclisi bī-iḥtiyār güldüre. Ekşeriyen dehhād-ı ‘Arab ve zürefā’-i ‘Acem bu vādiye sülūk ile dāḫil-i mecālis-i vüzerā’ ve mülūk olmuşlardır.

Ḥikāyet;

‘Acem şāhlarından biri nedimine āzerde ḥāṭır olup meclisinden ṭared ü ib‘ād eyledi. Ol daḫı nā-çār def‘e-i vaḫşet ü taḫşil-i rütbe-i muḫārenet için ‘av ‘ave-i kilāb ü nehīḫ-i ḥimār ve āvāz-ı ḥurūsı ögrenüp bir taḫrīb ile serāy-ı pādişāhnuñ bir köşesinde nihān olup ol ḥayvānlar gibi şayḫaya başladı. Ḥadme-i serāyı işidüp cüst ü cū iderek ol nedīm şūḫı bulup keşān keşān ‘izz ü ḥüzüre getürdiler. Pādişāh bu vaz‘ı bü’l-‘acebe ḥanda idüp eşvāt-ı gūnā-gūna bā‘iş nedür diyü su’āl eyledi. Ol nedīm ḥayret-me’āb tedārük cevāb-ı ba-şavāb idüp ol zamānki pādişāhum [S.36] baña ğaḫab eyledi, Cenāb Rabbü’l-‘ibād beni mesh idüp şüret-i bahāyime teşekkül itmişidüm. Hālā yemen naḫar-ı ḥümāyūnları ile ol ḥālet zā’il olup yine insān oldım dedi. Bugüne mażḫakāne güftār ü kirdārı ṭab‘a-ı pādişāhiye ḥoş gelüp

hattı-ı siyeh-nāme-i ‘işyānına gubār efşān şafh-ı cemil olup beşāset-i bī-şumār ile hıl‘at ihsān eyledi.

Hikāyet;

Merhūm cennet-mekān Yıldırım Bayezid Hān zümre-i kuzāta gāzab idüp iḥrāk olunsunlar diyü fermān eyledi. Bīm lehīb şerare-pāş hısm-ı pādīşāhiden vezir-i a‘zam daḥı şefā‘ata cesāret idemeyüp, kemāl-i ḥayret ü iztirāb ile çare-cūyı istiḥlāş iken ‘Arab nām nedīm müte‘ahhid olup yolcu kıyāfetine girdi. ‘Acele ü şitāb ile ḥuzūr-ı hümāyuna gelüp Kustunṭuniyaya gidiyorum, bir sipārişinüz var ise buyuruñ yoldaşlarum gitdi te’ḥir idemem diyü evzā‘-ı mazḥakāne ile āteş-i gāzablarına reşḥa-riz zülāl-i beşāset oldu. Pādīşāh bī-iḥtiyār ḥanda idüp bā‘iş-i ‘azimet nedür diyü su’āl buyurdılar. Hālā iḥrākı fermānı buyurulan kâzilerün yerleri ḥali kalmasın bir kaç keşer getüreyim dedi. Nedīmün murādı ma‘lūm-ı hümāyūnları olup cümlesini ‘afv u ıtlāk eyledüler. Bu hikāyeleri irāddan murād ḥidmet-i pādīşāhīde nüdemā luzūmuna işāretdür. İcrā-yi aḥkām-ı şerī‘at için ‘ulemānuñ vücūdi nice lāzım ise def‘-i kāsāvet ve tefriḥ-i ṭabī‘at için nüdemānuñ daḥı kemāl-i lüzūmı *Kitāb-ı Minhāca* ve sâ‘ir kütüb-i aḥlāk [S.37] beynü’l-iḥticācda şafḥa-ı zīb beyāndur.

Tenbīh;

‘Uḫalā demişlerdür ki dāḥil-i mecālis-i mülūk olan nüdemāya çeşm ü gūş ve zebān ü dest ü pā görünmez ya‘nī gilmān-ı enderūn-i hümāyūnuñ sāde-rū nev-cevānlarına nigāh-ı endāz ta‘alluḫ olmaya. Ve naql-i meclis-i ins olan kalemātı taşrada naql itmeye. Ketm ü iḥfāda bir mertebe mübālağa ide ki gūya hiç istememiş gibi ola, ve dest-i ṭama‘yı dırāz itmeye ve izn-i hümāyūn olmadıkça cā-yi āḥire gitmeye. Merhūm Sulṭān Selīm-i Sānī bir gün eşnā-i ‘işretde parmağında olan elmās ḥātim āyine-i timşāluñ nigīnine nazar ider iken görür ki mīrūñ nām nedimi gilmān-ı enderūn-ı ḥāşşadan bir maḥbūb ḥoş-endāma ‘āşıkāne mu‘āmele idiyor.

Nazm;

Şāh-ı ‘ālem görünce bu ḥālī

Hışm ile döndi şir gāzebāna

İstedi mīr ki siyāset ide

Yā' nī el üzere tīg bir āna

Olmağıla velī nedīm-i qādīm

Yine raħm itdi ol hoş el-ħāna

Redd idüp sordı anı dergehden

Döndi ol derd-mend şeytāna

Nice yıllar Mışrda sākin olup

Ārzü çekdü bezm-i sulţāna

Kūnhī 'āķibet bağıřlandı

Geldi mīrūñ yine emīrāna

Tenbīh;

Nüdemāya bu dağı lāzımdur ki hüzür-ı hümāyunda merāsim-i ādāba nice mūrā'āt iderlerse ħarem-serāya gitdüklerinde erkān-ı devlete teşādūf itdüklerinde dağı öylece ħareket eyleyeler ve cenāb-ı şehriyāriden derem ü dīnāra müte'alliķ nesne [S.38] ricā itmeyeler megerki dirlige müte'alliķ ola ya ħud 'arż-ı ħāllerine izn-i hümāyūn řudūr eyleye. Mervīdir ki mülk-i Erdovān 'arż-ı ħāl-i nüdemāya ruĥşat virmişidi. Bezm-i 'iřret tertīb olunmadın her

kes murādın ‘arz eylesün. Ğalba-ı keyfiyet ile ğayr-ı ‘ālim olmadın ricālarına müsā‘ade idelüm diyü buyurmuşıdı. Ammā bī-vaqt ‘arz-ı hāl idenlere cezā tertīb iderdi. Bu kı‘ideye nice zamān mūrā‘āt olındı. Behrām-ı Gür zamānında şudūr-i ‘avātıf ve ihsān vaqt-i neşāta tevķif olındı. Geçenki şadr-ı ārāyı bezm-i ‘işret olup meclis-i germa gerem ü hūatırlar nerm ola envār-ı neşāt ü şād-mānī beşre-i şehriyāride lem‘ān itmege başladıkda her kesüñ ‘arz-ı hāli kapı āġāsı maķāmında olan harem-pās yedile hūzūr-ı hümāyūna vāşıl olup me‘mül ve mültemisleri her ne ise müsā‘ade buyurulırdı. Ammā ricāda ifrāt ve mu‘tād-ı kadīme muhālif i‘tidāldan hāriç teklif idenlere egerçe ol maħallda müsā‘ade olunırdı. Lākin edebden hāriç vaz‘-ı gūstāhiye cūr‘etleri meclis-i pādişāhīden ħirmānlarına bā‘iş olup ol maķūle bī-edebler min-ba‘d meclis-i hümāyūna taķarrüb olınmazlarıdı.

Tertīb;

Mülük-i ‘Acem zamānında merātib-i nüdemā a‘lā ve evsaṭ ve ednā i‘tibārı ileydi. Her kes kendü maķām-ı mu‘ayyeninde kıyām iderdi. Yezīd Bin ‘Abdul Melik zamānında i‘tibār-ı ṭabaķāt ref‘ olunup eşrāf-ı kibār ve muşāhib ve nedīm ve hūānende ve sāzende bir ṭabķada cem olup ruḥşat-ı duḥūlda berāber görilmişıdı. Maķādīr-i nās bilinmek kesüñ liyāķatına [S.39] göre ri‘āyet olunmaķ şerāiṭi bir taraf olmışıdı. Ammā Behrām-ı Gür izdiyād-ı neşāt u inbisāṭına bā‘iş olan hūānende ve sāzendeyi ṭabaķa-i süflādan ‘ulyāya getürdüp rütbe-i imtiyāz ile aķrān meyānında ser-efrāz iderdi. Kezālik, murādınca naġamāt itmeyenleri ṭabaķa-i ‘ulyādan esfele tenzīl iderdi. İbrāhim Müsüliden menķūldur ki mülük-i Benī Ümeyyeden Mu‘āviye ve Mervān ve ‘Abdul Melik ve Velīd ve Süleymān ve Ḥişām ve Mervān Bin Muhammed kendüler ile nüdemā beyninde perde vaz‘a iderleridi ki ġalebe-i neşve ü neşāt ile şudūr iden evzā‘ ü ḥareķāta onlar maħrem olmayalar. Bunlardan ma‘adāsı bu tekellüfāta düşmeyüp nüdemā ile şoḥbet ü mu‘āşeretde perde beyrūn ḥareketden hicāb itmezleridi. Ḥatta Yezīd Bin ‘Abdul Melik ü ferzendi Velīd nev‘-i cünūn ile mecnūn ve nüdemā muvācehesinde zıkr-i müstehcen evzā‘-ı gū-nā-gūn izhārından şerm ü ḥayā itmezleridi. Mebādā ta‘yīb olana demezleridi. Ancaķ bu zümreden ‘Ömer Bin ‘Abdul ‘Azīz ḥazretleri hūānende ü sāzendeye tevcīh-i sāmi‘e iltifāt itmedi. Vefātı tārīḫine dek avşāġ-ı nā-şāyeste ile ṭarīķ-i sefāhete gitmedi. Nihāyet Emīr-i Medīna iken ġāhi ḥoş avāzları dinlemek ve nev‘an izhār-ı beşāset eylemek vāķi‘ olmuşıdı. Ḥulefā-i

‘Abbāsīyyeden Ebu’l-‘Abbās daḥı nüdemāsı ile perdesiz mu‘āşeret iderdi. Ammā ḥ̄ānende ü sâzende ruḥşat yâfte-i duḥûl olduḡda perde vaż‘a iderlerdi. Geçenki birinüñ şadāsından ya ḥud nağma-ı tarab-efzāsından ḥazz eylese verā-i [S.40] perdeden aḥşenet diyü sitāyiş iderdi ve ḡadr-i mu‘tâddan ziyāde baḥşış gönderürdi. Şeref-yâb-ı bezmi olanlardan bir aḥd iḥşân almadan gitmek vâkı‘ olmamışdı ve kendiden ḡat‘an va‘d-ı kerem şudür itmemişdi. Zîra bezl ü iḥşânda te’ḥîri cā’iz görmezdi. Ma‘a-hâzâ evvel ḥulefâ olmağla mevrüş ü müdaḥḡar ḡazînesi yoğiken kermâ-yı islâfı unutmışdı. Cûd ü saḡâda nazîri nâyâbıdı. Ancaḡ Behrâm-ı Gür ‘adil ‘ad olunırdı. Selâḡin-i ‘Osmâniyyeden Merḡüm Sulḡân Murâd Ḥân-ı Şâliş ḡazretleri daḥı ecāvîd kermâdanıdı. Nüdemāya rağbetleri Nüşirevâna teşbîh ü in‘âm ve iḥşânları Ebu’l-‘Abbās ve Behrâma tanzîr olunmuşdı. ‘Asrında olan ḥ̄ānende ü sâzendelerüñ cümlesin dinleyüp on nefr kâr-sâz ve ḡoş-âvâz intiḡâb idüp ‘aşre-i kâmile tesmiye buyurmışlarıdı . Haftada ikişer kerre meclis-i ḡâşşa dâḡil olup her birine beşer sikke-i ḡüsna iḥşân olunırdı. Kezâlik, maşḡarâ u muḡallid ve ḡişşe-ḡ̄ān maḡûlesinden daḥı on nefr iḡtiyâr olup ‘aşre-i sâfile ile müsemmâ ḡalınmışdı. Onlar daḥı her mecliste beşer sikke-i ḡüsna ile behreyâb olurlardı. Ancaḡ kâmil ve sâfilüñ iḥşânda müsâvâtı ta‘yîb olunırdı. Bu zümre-i sâfileden İşkenbe nâm mazḡak iḡrâz rûtbe-i imtiyâz ile beynü’l aḡrân ser-ferâzıdı. Sulḡân müşâr ileyhi ḡazretlerinüñ bu vaż‘ı ecdâd kerâmları refḡârına nev‘an muḡâyiridi. Zîra onlar ehl-i sâz ve âvâzdan ḡarem muḡteremlerinde mevcûd olan ḡilmân ile iktifâbı [S.41] münâsib görmüşleridi. Ziyade üstâd bülend işḡihâr olmayanlar meclis-i ḡümâyünlarına ruḥşat yâfte-i duḥûl olamazlardı. Fatih-i Mışr-i Ḳâhire merḡüm Sulḡân Selim ḡazretleri faḡat üstâdân-ı ‘Acemden Ḥasan Cânı mazḡar-ı iltifât itmişler ve ba‘z nâdire-i ‘aşr olanlardan istimâ‘-ı aḡânîye rağbet göstermişlerdür. Ve merḡüm Sulḡân Süleymân ḡazretleri vezîr-i a‘zamları İbrâhim Pâşâ terbiyesi ile Şâḡ Ḳülî nâm kemânçe nevâzı ve Ḳaşşâb zâde nâm tîrûn mümtâzı ve Şâḡ Muhammed Nâyî nâm üstâd-ı nağme-perdâzi ve Malgaralı Muhammed nâm ḡ̄ānende-i ḡoş-âvâzı aḡyânen meclis-i ḡümâyünlarına getürdüp istimâ‘ iderleridi. Ferzend-i ercümendleri merḡüm Sulḡân Selim Ḥân-ı Şânî ḡazretlerinüñ sâzende-i ḡâş bâhirü’l imtiyâzı ‘avvâd u bî-tirâş ve Şeyḡ-zâd u Mîriḡ nâm üstâdân-ı nağm-perdâzıdı.

MıŖra‘ ;

Gelelüm ba‘ d ezİN yine Ŗadede.

Nesr;

Ḥulefā-i ‘Abbāsiyyeden Ebū Ca‘fer ManŖūr nüdemā ile mŭcāleŖet itmez. MeŖrŭbatda Ŗudan ğayrı nesne i‘mezdŭ. Kendŭ ile serā-perdesi mā-beyni on zirā‘ ba‘ ididi. Ḥ‘ānende ŭ sāzendeye ruḥŖat olduğda sāz ve āvāza bir ev miĖdār ba‘ id maĖāmdan āĖāz iderleridi. İ‘çlerinden birine pesend eylese serā-perdeden bir ḥādım ‘ığıup aḥsenet buyurdular diyŭ haber virŭrdi. Ammā dīvān cānibinden mu‘ ayyen olan vazīfelerinden ğayrı bir nesne in‘ ām itmezdŭ. On yıl miĖdārı mesned-neŖin-i ḥilāfet oldu. Mecmŭ‘ -i iḥrācātun bir ak‘aya [S.42] varınca yazup bi her sene muḥāsibesin Ėorirdi. Ammā Mihdī evā’-il-i ḥilāfetinde nüdemādan iḥticāb ŭzere ba‘ dehŭ Ebŭ ‘Avn İrŖādī ile mu‘ āŖeret iḥtiyār itmiŖidi. Leyyenal ‘arika lezīzŭ’l mŭnāveme ḥalīfeyidi. Hādī öyle degŭlidi. Onuñla mecāliset ŭ mu‘ āŖeret ḥayli mŭŖkilidi. Lākin bir mertebe saḥi idiki lutfuna muĖārın olan mŭddet-i ‘ömründe faĖr u fāĖa nīd ŭ Ėŭn bilmezdi. Ammā erbāb-ı cerr ŭ su’ālī ve dīnār u dirheme dā’ir ibtizālī sevmezdi. Bilā-ḥaleb iḥsān itmeye mā’ilidi. Bir Ėŭn meŖāḥir ḥ‘ānendegāndan İbrāḥim MŭŖŭlīnŭñ beste-i dil-pesendinden ziyāde ḥazᖅ idŭp kemāl-i zevĖinden bir ka‘ kerre tekrār itdirŭp yŭz bedre altın ile yedi yŭk ak‘a iḥsān eyledi. Harŭnŭ’r-ReŖīdŭñ iḥlāĖı Ebŭ Ca‘fer ManŖŭre ve ‘atā u inĖākı Ebŭ ‘Abbās ve Mihdīye mŭŖābihidi. ṬabaĖāt-ı sāzendegāniña murŭr-u zamān ile iḥtilāl bulmuŖıdı. Ḥŭsn-i iltifātları ile kemā fi’l-evvel niĖāmın bulup ŭ‘ ṭabaĖa ve ŭ‘ sera-perde vaz‘ a olındı. ṬabaĖa-i ŭlā, İbrāḥim MŭŖŭlī ve İbn-i Cāmi‘ ve Zalzal nām ŭ‘ ŭstāda taḥŖiŖ olunmuŖıdı. İkiŖi ḥ‘ānendelik idŭp birisi ‘avd ile onlara dem-sāz olurdı. ṬabaĖa-i vusṭā, Selīm Bin Selām ve ‘Ömer Bin Gazāl ve bunlar emŖālī ehl-i kemāla mŭĖkarreridi. Sā’ir ihā‘yı-ı sāz ṭabaĖa-i sŭflādan ser-āĖāz iderleridi. Bunlaruñ baḥŖiŖları ṭabaĖalrınca virilŭrdi. ṬabaĖa-i ‘ulyā ricālına virŭlen ‘atāyādan ṭabaĖa-i vusṭā ŭ sŭflā erbābı ḥiŖŖe-mend olurlardı. Ammā [S.43] bunlaruñ iḥsānında ṭabaĖa-i ‘ulyā erbābı ḥiŖŖe Ėabŭluna tenezzŭl itmezleridi. İŖḥāĖ-ı Ber Ŗunŭr-nāveke ki fenn-i sāzda Ėāyet ŭstādıdı. Ammā ṭabaĖa-i sŭflā erbābından bulunmuŖıdı. Bir Ėŭn ReŖīd sāzından ḥazᖅ idŭp ṭabaĖa-i ‘ulyāya naĖl ile ser-efrāz ve İbn-i Cāmi‘ ile dem-sāz eyledi. Ba‘ dehŭ Ėānŭn-ı ḥulefā ŭzere

cālis olduğu besāt girān-maye kendinüñ olup hānesine getürdi. Vālidesi kemal-i sürürundan mübārek-bāda gelen nisvāna ol besātı gösterüp kıymeti iki bin dīnārdur inanmazsın nümüne göster diyü birer miqdārun kesüp nişfi kalmamışdı. İshāk vālidesinden şikāyet zımnında kişşeyi bi'l-vāsıta Hārūna ismā' itdikde vāfir hānda idüp ondan a' lā bir besāt dağı ihsān eyledi. Hārūn eshiyā-ı hulefā-i ' Abbāsīyedendür. Bezl ü işarı tekzīb olunacak rütbeye bālig olmuşdı. Hatta bir gece meclisinden ki nüdemāya kırk bin dīnār ihsān itdigi meşhūrdur. Bir gece dağı İbrāhim Mihdīnūñ sürür u tarab nümününden memnūn olup iki yüz bin dīnār ihsān ' an' ane-i şikāt ile derece-i şihhata residedür. Bir kerre yine mezbūr İbrāhimūñ libāsın vash' ālüde görüp şābūn-ı behā otuz bedre altın virmişdür ki her bir bedre on bin dirhemdür. Me'mūn hālife olduğda bir seneden ziyāde istimā' -ı sāz ve āvāza iltifāt eylemedi. Ba' dehū pederi Hārūn Reşide taqlīden yedi sene miqdāri verā-i perdeden dinlerdi. Giderek tarh-ı tekellūf idüp erbāb-ı sāz ve ' ana ve sā' ir [S.44] erbāb-ı mazāhik ü nüdemāya perdesiz görünür oldu.

Faşl-ı Şālīs: Pādişāhlaruñ bezm-i ' işretleri beyānındadır.

Hamruñ kaṭresi hāram itdigi naşş-ı mübīn ile ma'lūm-i enāmdur. "Lākinna işmahuma ekberü min nef' ehima"⁷⁷ medlūli üzere menāfi' yi dağı mālā kelāmdur. Ez-cümle bedeni tenkīh ü ahlāt-ı fāsıdeyi taḥliye ider. Cebān olanları şecī' -i aḥşā-yı saḥi ider. Cibillet-i şerm ü hicāb olanları pūr-gūyi ve güşāde-rū ider. Bezl ü dīnār ile huşūl-pezir olmayan kār-ı düşvār hengām-ı ' ayş ü nüşde bir nevāziş ile vücūde gelür. Tünd-hūları mülāyim ve hūb-rūları firāş-ı muvāşalatda nā'im ider.

Nazm;

Pīr nüş itse olur tāze cūvān

Tāze nüş itse olur rūḥ revān

⁷⁷ Faydası vardır ama zararı daha büyüktür.

Şübhesiz midün olurdu sāķi

Merz-i mevte bulunsa dermān

Nesr;

İbtidā-i zuhūrı tecrübe-i cemşid ile vukū[‘] bulmağın şāhān-ı cihāna yādigār-ı cem gibi olmuşdur. Bāde nūş olmayan tacdārān ekşeriyen şarāb nā-puhte gibi hām qalmışdur. Ne rezm-i ğazada kile-i a[‘] dādan ele cām ve ne bezm-i şafāda la[‘] l-ı leb-i dil-rübādan kām alur. Eslāf-ı selāfīn kerāmuñ ekşeri [‘] ayş ü nūşe rağbet itmişlerdür. Ammā,

Mışra[‘];

Endek hūrd ki, ki hūr ü pinhān hūr.

Nesr;

Bend-i dil-pesendī üzere tefrīh-i hātır ve def[‘] -i havātır için ahyānen idāre-i cām müdāmī irtikāb ve müdāvemet ile töhmet-i idmāndan ictināb iderler. Zīra mülük-i sūtüde sülūke lāzım olan evķātını a[‘] mālına taķsīm itmekdür. Edā-i farīza-ı mektūbeden soñra bir mikdār vaķtin zıkr ü tilāvete ve bir miķdārını nizām-ı memlekete taķşış [S.45] idüp mā-[‘] adā-yı evķātun kendü umūr-i nefşāniye ve āsāyiş-i rühāniyelerine şarf itseler ve haftada bir iki günlerün [‘] ayş ü nūş ile geçerseler lā-be[’]sdür. *Minhāc*da meşūrdurki Erdeşir tertīb-i bezm-i [‘] işret itdükçe sekri hālinde şudür iden kalemātını tahrīre iki reşid hidmetgār ta[‘] yin iderdi. Vāķi[‘] olan keyfiyet ve muşāhabeti [‘] alā vukū[‘] ihi ketb idüp hāl-i şuħūnda [‘] arz iderleridi. Hilāf-ı da[’]b-ı mülük bir tarīķe sülük itmiş ise luţf u ihsān ile tedārük-i mā-fāt iderdi. Şāhān-ı [‘] Acemden Behrām-ı Gür ve Erdovān ve Şāpūr şebān rüz mest-i lā ya[‘] kül idiler. Nūşirevān daħı bāde nūşidi. Ammā bunlar gibi müdmin degülidi. Bezm-i [‘] işret tertīb olındıķda nüdemāsına lehv ü hezl ve mizāha ruşat virürdi. Hattā min-ciheti[’] l-hezl ve[’] l-muţāyebe kendiye daħı elfāz-ı ķabiħa ile düşnām iderleridi. Aşlā rencide olmazıdı. Meclis-i pādīşāhide kesr-i nāmūs salţanata bādi terhata cesāret ibtidā onuñ zamānında vukū[‘] bulmuşdur. Kemāl-i [‘] adl ile meşhūr enām iken bugüne vaż[‘] a-ı nā-hencār ile bed-nām olmuşdur.

Mülük-i ‘Arabdan Nu‘mân Bin Münzir ve Hişâm ve ekşer tavâif-i mülük haftada bir gün ‘işret iderleridi. Mülük-i Benî Ümeyyeden Yezîd Bin Mu‘âviye ve Yezîd Bin ‘Abdul Melik ve Yezîd Bin Velîd ve Velîd Bin Yezîd müdmin-i hamr idiler. Evkâtları sekr ü humâr ile geçürdi. Ol zümreden ‘Abdul Melik ayda bir kerre ve Velîd Bin ‘Abdul Melik haftada bir kerre Süleymân Bin ‘Abdul Melik [S.46] ve Mervân Bin Muhammed üç günde bir kerre ‘işret iderleridi. Ammâ hazret ‘Ömer Bin ‘Abdul ‘Aziz gerek eyyâm-ı imâretinde ve gerek zamân-ı hilâfetinde müskirâtdan bir nesne isti‘mâl itmemişdür. Her çeşmeden şu bile içmemişdür. Hulefâ-i ‘Abbâsiyyeden Ebu’l-‘Abbâs haftada bir kerre şâlî gecelerinde ‘işret iderdi. Hâdî ü Mihdî iki günde bir kerre Hârûn ü Me’mûn haftada iki kerre içerdi. Nihâyet Me’mûn giderek müdmin olmuşıdı. Mu‘taşım hamîs ü cum‘adan gayrı günlerde içerdi. Ammâ Vâşîk faķaķ leyle-i cum‘ada terk iderdi. Leyâl-i sâ’irede içmedükçe günûde-i cilbâb-ı h‘âb ve râhat olamazdı. Bunlardan mâ-‘adâ mülük-i sâlifeden Âl-i Sübüktegîn ü Âl-i Selçuķ ve Atâbgiyân ve Âl-i Būya ve Fâtimīyeniñ ekşeri mey-âşâm idiler. Âb-rū-i cihân-ı selâtin ‘Oşmân hazerâtından Ebu’l-Fütühât ve’l-Magâzî ‘Oşmân Hân Ğâzî meşâhîr-i a‘izze-i kirâmdan mażhar-ı füyüzât mütevali edebâli kıuds sirre-i hazretlerinüñ dâmâd-ı bâhirü’l-ımtiyâzi olmağın câm-ı şahbâya nigâh-ı endâz rağbet olmamışlarıdı. Ferzend-i serafrazı Sulţân Orhân Ğâzî dağı tertîb-i bezm-i ‘işrete ruşşat göstermemişleridi. Ancak hidâyet-i hengâm-ı salţanat olmağın ğazât-ı sûtûde simât-ı cihâda taħrîş için ‘aķd-i encümen soħbet itdükçe ekâbir-i ümerâ-i ceng azmâya iltifâten ahyânen dolu şunmaķ vâķi‘ olmuşıdı. Ğâzî ħudâvendigâr Zişân ve Yıldırım Bayezid Hân ve Çelebi Sulţân Muhammed Hân Nevvera’l-lâhü muzâce‘ahum be-envâri’l-ġufrân hazerâtı ahyânen ayğa el uğramak ve ğazâtı teşcî‘ için tolu [S.47] şunmaķ vuķû‘ bulmuşıdı. Ammâ Ebu’l-Fâtiħ Sulţân Muhammed Hân Ğâzî ve Sulţân Bayezid Hân Velî Nevvera’l-Lâhü merķadahuma ümerâ-i ğazât ü vüzerâ-yı memdühü’s-simât ile kâhice ‘ayş ü nüş iderleridi. Hatta Sulţân Bayezid Velî hazretleri Gedik Pâşâyı cünha-ı sâbıkına binâ-yi eşnâ-i ‘işretde ķatl itmişıdı. Sulţân Selîm Hân edâma’llâhü meclise fi-ferâdisi’l-cinân hazretleri mülük-i etrâf ile idâre-i aķdâh-ı kifâha meşġül olmağın câm-ı şahbâya tevcih-revīy-i iltifât itmeyüp ahyânen berş ü fününiyât ile ta‘dîl-i mizâc iderlerdi. Sulţân Süleymân Hân ‘aleyhi’r-Raħmeti ve’l-ġufrân hazretleri evâil hâlinde bir muķtezâ-i ‘unfuvân-ı şebâb meyl-i bâde-i nâb ve istimâ‘-ı ceng ü ribâb itmişleridi. Ammâ vezîr-i a‘zamları maķbûl İbrâhim Pâşâ ki ħiyâz-ı riyâz-ı iķbâli

zülâl-ı i'tibâr-ı şehriyârı ile ser-şârıdı. Mest süllâf-ı iltifât olmağın hem-vâre mest-i müdâmıdı. Ekşerîyen dîvâna humâr-âlûd teveccüh iderdi. Okunca şeş-târ-nüvâz âheng-i nağamât iderek giderdi. Böyle iken yine muşâlih 'İbâdullah bir vefk-i dil-h'âh olur. Teberrüdî vezîr-i meşâh ileyhi şabbıt sicâlû'l-mağfireti 'aleyhi, taqarrüb-i hâş bâhirü'l-ihtîşâş ile mülûk ü vüzerâdan ma'dûd olmağın hilâl menâkıb-ı selâtin kirâmında irâd eylemişlerdür. Sulţân Selîm-i Şânî amkene'l-Lâhu te'âlâ fi-seriri'l-emâni hazretleri meclis-i müdâme müdâvemetde ve tetâbu'-ı 'ayş ü 'işretde zinde sâz-nâm cem iken bir vaqt namâzin kazâya koymazlardı. Ne bâ'îş-i ihtilâl bir iş itdiler ne ecdâd [S.48] kerâmi kânûnuna muhâlif tarîk-i pür-teşvîşe gitdiler. Ma'a-hâzâ mervîdir ki müddet-i ömrümde bir kerre mest oldum buyurmuşlar. Ya'nî hüşyâr olmadumki tekrâr mest olam mazmûnun remz-aşnâ-yı sohbetleri olan havâşş nüdemâya duyurmuşlarıdı. Böyle iken o âhîr 'ahd-ı salţanatlarında a'izze-i meşâyiğ halvetiyyeden Şeyh Süleymân Âmdî telkîni ile fâ'iz-i 'izz-i inâbet olmuşlarıdı. 'Ârize-i merz-i ser-sâm ile ser nihâde-i ve sâde-i bîmarı oldıkda işlâh-ı mizâc için nüş-bâde lüzûmuna eţibbâ ittifâk idüp vücûd-ı hümâyûn Pâdişâhı sebebi nizâm-ı 'âlem olmağın.

Mışra' ;

Derde kadehi ki ez-zarûrât tabîh.

Mü'eddasınca mesâğ-ı hall-ı 'ağdımına 'ulemâ-yi kirâm yek-zebân vifâk olup Şeyhü'l-İslâm Ebu's-Su'ûd efendinüñ fetvâ-yı şerîfün göstermişleriken müfid olmayup kaţrası âb-ı hayât ise de ağazıma almağ ihtimâlîm yokdur.

Mışra' ;

Şâbit kademiz tevbemiz üstünde nüşûh.

Deyüp tâ'ib ü fâhîr 'âzîm-dâr na'im ü ser-gerem-i şarâb tesnîm oldılar. Sağa'l-Lâhu te'âlâ şarâhu ve ca'la'l-cenneta mişvâhu Sulţân Murâd Hân-ı Sâliş hazretleri 'unfuvân-ı şebâbda câlis-i taht-ı salţanat olmuşlar iken nüş-bâdeye rağbet itmedüklerinden mâ-'adâ meclis-i hümâyûnlarında müzâkeresin bile itdirmediler. Bu mertebe istikrâra ve ictinâblarına bâ'îş bu olmuşıdı ki şahzâdelikleri hâlinde vâlid mâcidleri Sulţân Selîm Hân-ı Şânî tarafından

nüş-bādeye ruḥṣat hümāyūnların mütezammın ba‘z ālāt bezm-i ‘iṣret-i mülükāna irsāl olunmuşıdı kuthudā-yı ḥarem muḥteremleri olan ked-bānūyī mükerrerem ḥakīm bāşı Kurd oğlu El-Ḳāsi ile [S.49] ṣarāba derd-i ser irās idecek ba‘z dār ve ta‘biye itmiş imtişālen li-emrihi’l-‘ālī bir kaç ḳadeḥ nüş eylediklerinde ṣadā‘-ı ‘azīme mübtelā olup ‘an-şamīmi’l-ḳalb nefret ü derūn-ı inābet itmişleridi. Hatta ta‘accüb-künān bābam Sulṭān Selīm bu belāya nice taḥammül ider diyü te’assüf çekmişleridi. Sulṭān Muḥammed Ḥān-ı Şāliṣ ḥazretleri daḫı peder-i muḥteremleri eşrine iḳtifā idüp müddetü’l-‘ömr ṣarāb-nāb ve cenk ü rebāba meyl itmemişleridi.

Bin tariḫinde ‘Acem şāhi olan ‘Abbās Ḥuda-bende āb-ı ḥaṣḥāş tenāvül iderdi. Ḳarīm Ḥān Ğāzī girā-yı bāl şūyı isti‘māl iderdiki keyfiyet ü ṣadā‘ ve ḥumārı bāde-i nāba ḡālibdür. Hind Pādişāhı Celālüddīn Ekber müskirāt ile dehn-i ālāyı oldığı mesmū‘ degülidi. Ammā sāz ü söz ile cūş ü ḥurūşi meşhūrıdı. Şiḳāt-ı seyyāḥīn-i Hindden menḳūldur ki ol memleketde ba‘z meyveler olrmuş ki keyfiyeti anuñ bādeden efzūnımuş. Vechi bu ki ol dıraḫtuñ kökeni şubḥ u şām mey-i ḡülfām ile şu erirlerimiş. Belād-ı ḥarre olmaḡın ḥarāret-i şemsüñ inzımām te’şiri ile ‘urük-ı eşcāra sirāyet idüp ḥāşıl olan meyve-i āb-dār reşk-i bāde-i ḥoş-güvār olurmuş. Ol diyāruñ āb-ı mevāşı iḳtizāsıyla ekşeriyen mülüki afiyon ve ba‘z mükeyyif ma‘cūn isti‘māl iderlerimiş. “En-nāsü ‘alā dīni mülūkihim”⁷⁸ feḥvāsınca ehāli memleketi tiryākī bulunup keyf-i ṣarāb nābdan bi-behre ḳalmışdur.

Tezyil;

Bu daḫı ma‘lūm ola ki selāḫīn-i kirām ile kimse bir sofrada oturup ta‘ām tenāvül idemez. Hatta şehzādeler bile oturmak cā’iz degüldür. Ğālība [S.50] mesāvāt şüretinde ki ülfetden ictināb olunmuşdur. Egerçe mülük-i sālīfe zamānlarında vāḳi‘ olmuşdur. Ammā Ebu’l-Fātiḫ Sulṭān Muhammed Ḥān devrinden berü bi’l-küllīye memnū‘dur. Nihāyet kendüler tenāvül itdikden soñra baḳiyyesi ḥavāşş nüdemāya ve aḫyānen şahzādegāna gönderülmek olur. Pādişāhlar ta‘āmı altın şaḫnlerden ve altın tepsilerden tenāvül iderleridi ve ‘aded-i envā‘yı yigirmi dört bir ḳavl üzere otuzıdı. Bu ‘aded-i miḳdārı bir sofrada sım şaḫnlar tertīb olunur. Ammā ḥuzūr-ı hümāyūna gelmezdi. Pādişāhlar ḥarem-i enderünde ta‘ām-ı ekl

⁷⁸ İnsanlar meliklerinin dini üzeredir.

itdiklerinde kendülerden sonra bakıyyesi vâlide-i şehzâdegâna çekilürdi. Ve ‘aded-i mezkûr üzere gümüş şahınlar taşra haremde oda başıya beş olunurdu. Pâdişâhlar taşra haremde ta‘âmlına zerrîn şahınlerde olan fazâle-i na‘m oda başıya ve gümüş şahınlerde vâlide-i şahzâdegâna gönderilürdi.

Hulâşa, pâdişâhlar taşrada ta‘âmlına şuhûn-ı sîm hareme gider. Haremde ta‘âmlına taşrada oda başıya çekilürdi. Zîra ikisi bir mertebededürler. Pâdişâhlar aşla gümüş şahınler ile yemek yemezlerdi. Sulţân Murât Hân-ı Sâliş hazretlerinüñ vâfir evlâdı varıdı. Ekşeri üçer dörder yaşındaydı. Her gün at‘ama-ı nefise-i pâdişâhı ‘aķibinde otuz miķdârı büyük tebsiler her birinde dörder tas sekr-i hoş-âb ile harem-i hümâyûna giderdi. Her birine başķa başķa sofralar ta‘yînidi.

Nazm;

[S.51]

Reviş-i salţanat cihânda hemen

Âl-i ‘Oşmânda hatm olındı ‘ayân

Çanda olur yigirmi otuz etfâl

Başķa başķa simâţ ile iclâl

Böyle tertîb böyle âyîni

Görmişdür selef-i selâţîni

Bunlaruñ nesl-i pâkî ya mevlâ

Haşre dek görmesün zevâl-ı fenâ

Faşl-ı Râbi' : Mecâlis-i mülükden tağılmak işâretleri beyânındadır.

Egerçe mecâlis-i kibârdan gitmeye işâret uzun gecelerde müşâhide olunan keselleründe ki hâletdür. Ammâ *Kitâb-ı Minhâc*da mestûrdur ki Selâtin-i sâlîfe pîrâhen ve câme tebdiline kıyâm itseler ya hud ellerine yelpaze âlsalar ya hud isneyüp girinseler ya hud yânları üzere tayansalar, huzûzâr-ı meclisüñ tağılmasına işâretidi. Tabâyi' -i mülük bir birine uyumaz. Her biri tavr-ı maşûş ihtiyâr itmişlerdür. Ez-cümle Erdeşîr Bâbek girindükde güşta-sîb gözlerün sürdükde, Behrâm-ı Gür ellerin yüzüne sürdükde, Yezîd Cerd “şeb şod” dîdikde ya' nî gece bir miqdâr oldu dimekdür. Behrâm “Ben Behrâm”, Hürrem “h̄âbıda” dediginde ya' nî huzûr ile h̄âba varın dimekdür. Pervîz “ayağın uzatdıkda”, Kûbâd “âsmâna bakdıkda”, Nüşîrevân “gözlerün yumadıkda” meclisde bulunanlar tağılıp her kes mağarr u me'vâlarına giderdi. Hâzret 'Ömer Radiya'llâhü 'anh “es-şalât” lafzı imâ iderdi. Ve ba' de'l-ışâ naql-i kışaş ü hikâyâtı man' a buyurmışlarıdı. Mülük-i Benî Ümeyyeden Hişâm ayâğın uzadırdı. Mervân Bin Muhammed “ma' a's-salâma” derdi. 'Abbâsilerden Ebu'l-'Abbâs ve Mihdî “Ya Gulâm” [S.52] derdi. Hâdî “esselam 'aleykum” derdi. Hârûn “sübhâneke'l-lâhumme ve bihamdik” derdi. Me'mûn balına tayanurdu. Vâşîk ellerün yüzüne sürerdi. Kâhi ğayrı vechle dağı remz ü imâ iderdi. Ammâ selâfîn-i Âl-i 'Osmâniñ 'azm şânları olmağın bi'z-zât işârete tenezzül buyurmayup kapı ağâsına fermân iderler. Ve meclis-i hümâyûnlarına dâğil ve şeref-i muhâtabaya nâ'il olanlara bi'l-müşâfehe hitâb eylemezler. Kapı ağâsına tevcîh-revîy-i iltifât idüp söyler. Güya muhâtab kapı ağâsı olur. Hatta divân günleri defterdârlar 'arza girüp bir su'âl lâzım geldikde vezir-i a'zama hitâb idüp defterdâra ismâ' iderler ve kâh olur ki şeref-yâb meclis-i münâdime olan bendelerine iltifâten bilâ vâsihta hitâb ve su'âl u cevâp vâki' olur.

Hikâyet-i Ğarîbe;

Biñ bir târihinde 'Acem şâhi gîlânî zabt itmeye fermân-fermâyı kalem-rev gîlân olan Aḫmet Hân dâ' iye istimdâd ile pâdişâh-ı 'aşr Sulṭân Murâd Hân-ı Şâliṣ ḫâzretlerinüñ rikâb-kâmiyâblarına yüz sürmeye pâyî taht-ı Roma gelmişidi. Erkân-ı devlet istikbâl ve bir seray-ı 'âlîye iclâs idüp mürâ'ât-ı merâsim-i mihmân-nüvâzide daқиқа fevt olunmadı. Ammâ hüdâyâ-yı mülükânesi ile huzûr-ı hümâyûna gelüp nâ'il-i 'izz dâmen-büs-ı şehriyârı

oldıkda tevcih-i vech-i iltifāt u ikbāl ve hāl ü hātırın su’āl lāzım iken cidden hitāb eylemedüler. Lā ü na‘mdan bir söz söylemedüler. Öyle ‘ilm ü faziletde yegāne şerifü’n-neseb [S.53] şāhib-i sikke ve hutbe-i pādīşāh ‘ālīşāna bugüne taḥķīrāne muāmele ile evzā‘-ı bī-gāne buyuruları ašla münāsib degülidi. Huzūr-ı hümāyūndan ‘avd u inşirāfında kemāl-i ḥayret ü iztirābından hurd u hābı terk idüp ol gece şabaḥa dek giryān olmış. Bu vaẓa‘-ı müsteb‘ ad Sulṭān Murād Hān merḥūmuñ kibr ü gurūrundan degülidi. Ancaḳ ‘uḳalādan umūr-dide ve kār-āzmūde ḥayr-endiş muşāhibleründen bulunmaduğundan ma‘ḳül-ı sevḳ ile daḳ‘-ı vaḥşet olunmaduğundan bugüne kesr-i hātırā bādī mu‘āmele şudūr eyledi. Ma‘a-hāzā Sulṭān Süleymān Merḥūm Van fetḥinde abā‘-ı kirāmından mülākāt itdikde fevḳa’l-ḥad nevāziş ü iltifāt itmişidi. Ḳārīm ḥānları bu rütbe-i erbābından degülleriken buluşduḳça Hān karındaş diyü iltifāt bī-ḳıyās ü huzūr-ı hümāyūnda iskemle ye iclās iderdi. Bunlarıñda ḳadr-ı şinās muşāhibleri olıdı. Böyle vaẓ‘-ı nā-cunbān ile öyle mihmān-ı girāmī taḥķīr olunmazdı.

Faşl-ı Hāmis: Muşāhib ve nedīm ma‘ārif ünvan ve sāzendegān ve güyendegān ve sā’ir ḥidma-ı şadāḳat-ı nişān lüzūmı beyānındadır.

‘Uḳalā pādīşāhlarıñ envā‘-ı ekābir leşker-i ihtiyāclarun beyān zımnında mülk-i devleti ḥaymeye teşbīh itmişlerdür ki ol ḥaymenüñ sütünü vezīr-i a‘ẓam, tınābları beyler beyileril ipleri beyler evtād-ı ḥükkām şeri‘atdur. Çetr-i devlet bunlar ile ḳā’im olur egerçe şuret-i zāhirde evtād tınāblardan pestdür. [S.54] Ammā ḥaḳīḳatde ḥaymenüñ ḳıyāmı sütün iledür. Sütünüñ daḥı devāmı evtād iledür. Tınablar alt irtibātdur. Bu temşīl-i ḥāş enderūniye taḥvīl olunsa ḥaymeden nāmūs-ı pādīşāhı murād olunup sütünü ḳapı ağāsı, tınābları muşāhibleril, ipleri ḥānende ve sāzendeler, evtād sā’ir ḥuddām-ı ḥāş bāhirü’l-iḥtişāş ‘add olunur. Bu cümleden biri noḳsān olsa sebāt-ı ḳıyām-ı ḥıyām-ı şevket müte‘azzir olur. Pādīşāhlarıñ kibār şigār leşkere istiḥdām cihatından ihtiyācları mükarrerdür. Bu vechle ki vezīr-i a‘ẓamlar umūr-i devlet ü nizām-ı memleket için lāzımdur. Kitāb-ı mükātebāta müte‘allik ḥidemāt için lāzımdur. Zira seyf ile ḳalem tev’emdür. Belki ḳalemüñ rüchāmı müsellemdür. Farzen yüz biñ ‘asker olsa içlerinde oḳur yazar adam bulunmasa vaḳt-i iḳtizada şemşirleri

qalem yerin tutmaz. Nāme ile sūret-pezīr hūşūl olacađ umūr, seyf ile bitmez. Hūşūšen nizām-ı beytū'l-māl ve hāzīneye mūte' allıq ađvālde qalem ve sāhib-i raqam kitabuñ luzūmı bedihīdūr. Kezālik, icrā-yı ađkām-ı şer' iye iđün qūzāt-ı sūtūde ve neşr-i fetāvā ve tertīb-i merāsım-i ' ulemā iđün şeyhū'l-İslam ve va' z u tezkīr ve naql-i hadiş ü tefsīr iđün meşāyih kāmilīn ve ' ulemā-i fazā'il ehemmi-mühimmāt-ı dinīyyedendūr ve vūzerā ü mīr mīrān ve umerā seferde qam'-ı a'da-ı dīn ve hāşrda def'-i eşrār-ı müfsidīn iđün lāzımdur. Sipāh ve zu'ama-yı defteri ve sā'ir piyāde ve sūvār-ı tavāif-i ' askeri cihād ü gaza iđün [S.55] lāzımdur. Bunlar āyīn-i memleket ve qavānīn-i salţanat iđün nice lāzım ise muşāhibler dađı mecālis-i ins ü nūzhetde ve hengām-ı zevk ü şoĥbetde maĥalle mūnāsib tab'a muvāfiq naql-i hikāyet ve muţāyebāt ve nevādir ve beş-i nikāt u mazāmīn-i letāfet meāşir iđün lāzımdur. Eşnā-i ' ayş ü ' işretde dađı teşhīz-i hātır ve def'-i havātır iđün nedīmler ve mazĥaklar ve sāzende ve hānendeler lāzımdur. Sefelet huddām ki hizbinde ve sāyis ve şütürbān maqūlesi hayvanlardur. Onlar dađı hidemāt-ı maşşūşeleri iđün lāzımdur. Hūşūsen seferler vuqū'unda ehemmi-mühimmātındandır. Hūlāsa, pādişāhlar leşkere ve leşkerūñ her nev'-yi erbāb-ı şanāyi'e ve bunlaruñ mecmū'yi ri'āyāya muhtācdur ki ezhār u işmār ve ĥubūbāt ve kiyāh u kāh onlaruñ sa'yi ve i'timāllarına mevqūfdur. Niteki envā'-ı nebātāta ĥükemā ve merzānuñ iĥtiyācı bī-iştibāhdur. “Ve leqad ĥalaqnākum 'abşa”⁷⁹, mazmūn-ı hikmet nūmūni buña güvāhdur.

Nazm;

Her ne ĥalk eyledise bāri ĥudā

Her birinūñ menāfi'yi peydā

Kimi dāder kimi devā-yı marāz

Kimi sükkān rū-yi ĥaka gādā

⁷⁹ Andolsun ki, sizi biz karışmış halde yarattık.

Küllü şeyin bed'a be hikmetihi

Rebbüna celle şānuhū ve 'alā

Tertīb-i eflāk taḳarrüb-i mecālis-i ḥāk gibi degüldür.

Beyt;

Tertīb-i kevākib be ṭarīki'l-ifhām

Oldı bize ta' līm maḳādīr-i enām

Nesr;

Āyīn-i mülūke teşbīhi bu vechle ḳābildür ki remz-i āšnāyān ḥarekāt-ı kevākib-i aftābı pādīşāh şevket-me'āba ḳameri vezīr ālī cenāba mirrīḥi silaḥdārına [S.56] Ya ḥud erbāb-ı seyfüñ kıbārına mistirīyi ḳāzīy-i sütüde eṭvārına 'aṭṭardı. Kātib-i divān şāḥib-i ṭumārına Zehreyi sāzende-i meclis-i şafa şī'ārına ve daḥli ḥādīm-i sih-revi bülend iḳtidārına benzetmişlerdür. Mü'ellifüñ bu bābde itdigi iṭnāb bī-me'āluñ hulāşaşı budur.

Faşl-ı Sādis: Pādīşāhlaruñ aḥlāk-ı ḥamīde ve 'afv-ı cerāime dā'ir işfāk-ı pesendīdesi beyānındadır.

Pādīşāhlaruñ şudūr-ı ḥükümetdeki ḥāli meclis-i ins ve ḥalvetde olan aḥvāli gibi degüldür. Kezālik, seyr ü tefrīḥ için süvār oldıḳda olan eṭvārı şayd u şikārda olan eṭvārına benzemez. Merd nedīm muşāḥib fehīme lāzımdur ki bu daḳāik mürā'āt idüp iltimās-ı murādāt ve 'arż-ı ḥacātda her zamānı bir bilmeye ve pādīşāh 'aṭā baḥş u ḥaṭa-pūşe daḥı lāyıḳdur ki nüdemānuñ sehv ü ḡaflet ile şudūr iden cürm ü ḳuşūruna baḳmayup teḡāfül buyurlar. Ḥuşūsen bezm-i 'işretde ki şāh u keda berāber ṭutulup keyfiyet ile edebden ḥāriç ba'zı eṭvār şudūrına ruḥşat verile gelmişdür. Meger ki derce-i sekre varmazdan evvel bir güstaḥlıḳ ide bu şüretde ta'zīr ü te'dīb mertebe-i vücūbdadır. Ammā bu vaz'-ı güstāḥı nādīr vāḳi' olursa pādīşāh muḥayyirdür dilerse 'afv ider dilerse cezā ider. Eşnā-i 'işretde muşāḥiblerden birisi

ziyādece mest olup muḳtezā-i keyfiyyet ile terk-i edeb ü vaḳār şudūrı taḳḳik bulsa lāyık olan [S.57] ona teklif-i cām itmeyüp talebgār olursa da mana^ç olunmaḳdur ki zīra neşve-i müfrite-i şarāb sū-i edebe cesāret itmeye. Merḥūm Sulṭān Murād Ḥān-ı Sālīs ḥazretlerinüñ ḥānendeleründen iki kimse serāy-ı hümāyuna bir gün keyf gelmişler. Āġāyān-ı ḥarem tehdid ü taḥvif ile tevbih murād idüp huzūr-ı hümāyuna ^çarz iderler. Onlaruñ şerm ü hicābı yeter. Dāḥil-i ḥarem-i ḥāşım olan nüdemāyı rencide itmek diyü buyurmuşlar.

Ḳıṭ‘a;

Aḥsenet luṭf-ı ṭaba‘ına ol şāh-ı müşfiküñ

Cūr ü cefāyı görmeye lāyık-ı nedimine

Dāim ‘aṭā u luṭfla demsāzlık ide

Ḥānendegān bezmine müstedimine

Faşl-ı Sābi‘: Pādişāhlaruñ ‘ayb bīn olmaması ve mücrimlerüñ günāhlarına göre cezāları vuḳū‘ bulmaması beyānındadır.

‘Ulüvv-i himmet mülükānenüñ bir kısmı daḥı ifşası lāzım olan cerāyimi lutfla bu ḥuşuş-ı mülūke maḥşuş degül. Dāḥil-i meclis-i selāṭin olanlara daḥı lāzımdur. Bi’l-cümle ketm-i esrār mertebe-i vücūbdadır ve şül nesne ki teġāfüli bā‘iş-i ihtilāl umūr-i devlet olmaya i‘māz buyuranları ‘ayn ‘ināyetdür. Ammā maḥall-i nizām-ı ‘ālem olan umürdan tecāhül ġaflet ve ḥamākatdur. *Kitab-ı Minhāc*da meşūrdur ki Behrām bir gün eşnā-i şikārda cüst ü cüyi naḥçir iderek ḥadem ü ḥaşeminden dūr oldu. Bi’l-iḳtizā daf‘-ı zarūret-i beşeriye için inüp atını bir çobana ṭutdirup tebevüle gitdi. Çoban raḥtuñ bir kaç baftesin ḳaṭa^ç ve serḳa iderken Behrāmuñ nazarı ta‘alluḳ eyleyüp mebādā çoban görüp [S.58] şermide olmaya diyü gözlerün yumaraḳ süvār olup şayd-gāhı cānibine çekilüp gitdi. Aḥşām serāyına geldükde raḥt-vānı çağırup ben raḥtuñ ba‘zı baftelerün kesüp bir sâ’ile baġışladum . Zinehār bir kimseye sū-i zann itme diyü tenbih eyledi.

Beyt;

‘ Aceb mürevveti gālib kerīm-i sürürimiş

Uğurladığını düzdüñ bağışladum derimiş

Hikāyet;

Nüşirevān ziyāfet rüz-i mihrcān simātında oturup halkuñ ol h̄ān yağmadan tenāvül ve tezāhümünü temāşā iderdi. Erkān-ı devleti ‘ ayş ü nüşe meşgöl idiler. Erbāb-ı meclisden biri bir cām-ı zerrīn girān-ı kadri uğurladı. Nüşirevān gördi ammā teğāfül eyledi meclis āhir olduğda hıfz-ı evāni-i zerrine me’ mūr olan hādīm-i gümüşüdeyi cüst ü cüye başlayup her kes yoklanmadıkça menziline gitmesün dedi. Nüşirevān hādimi mana‘ idüp min-ba‘ d ol cāmı aramak kaydına düşme ki alan vermez gören söylemez dedi.

Mu‘ āviyenüñ setr-i ‘ ayb ile ittişāfı buña qarībdür ki bir bayram günü ‘ ādet-i mülükāne üzere best-i simāt-ı na‘ m ve halka bahşış için yanına gīyseler ile vāfir dīnār ve direm vażā‘ olunmuşıdı. Yağmaya şalā ‘ ām olduğda berd-zed çabuk-dest tenāvül-i ta‘ ām bahānesiyle bir giysenüñ üstüne çeküp nezāket ile dermyān idüp gitmek şadedinde oldu. Nıgehbanlar giysenüñ biri nākısdur diyü harīfi mu’ āheze murād eylediler. Mu‘ āviye rızā virmeyüp ol giysenüñ hesābı defteriñüzden ferr ü nihāda kalınmışdur deyüp,

Mışra‘ ;

Görmedi iktizāh [S.59] u zedi revā.

Faşl-ı Şāmin: Pādişāhların ‘ ulüvv-i himmeti beyānındadır.

‘ Ulüvv-i himmet ahsen-i mehāsin-i hışāldur. ‘ Āma-ı anāme huşūsen selāfīn-kirāma bā‘ iş-i hulūd zıkr-i cemīl ve vesīle-i huşūl-i āmāldur. “‘ Ulüvvü’ l-himmeti mine’ l-īmān”⁸⁰ medlūlī bu ma‘ nāya daldur.

⁸⁰ Himmet yüceliği imandandır.

Beyt;

Bülend himmet ve ‘ālī nazār gerek ādem.

Ki himmetine göre keşide olur miqdār

Bülend himmet olmayanlar zū-ḥisset müqarrer ḥāsīs derūn himmet ne teşhīr-i ḳulūb idebilür ne şāh-rāh-ı sa‘ādete gidebilür. Devlet serāy-ı salṭanatuñ rükn-i rekīn ve esās-ı metīni ‘ulüvv-i himmet-i vücūd ü saḥāvetdür. Ammā şerāiṭ ve merātibi vardur. Ol ‘aṭa u kerem istiḥḳāḳa gerekdür ki aḳraba ve ta‘alluḳāt ve ḥidma ve mensübātta olan ‘aṭā u kerem-i çendān memdūḥ ve müsellim degüldür. Sāniyen, iḥsān her kesüñ ḥavşala-ı isti‘dād ve liyāḳatına göre olunmalıdır. Mesela şā‘ir ḥoş āyende ile ḥānendeye ziyāde iḥsān itse, ğalaṭ baḥş olur. Merātib-i nās mütefāvitü’t-derecātdur. Her kese lāyıḳına göre iḥsān şerāiṭ-i fehīmedendür. Mülük-i kirām ve vüzerā-yı ‘izāma lāyıḳ olan erbāb-ı isti‘dād ve istiḥḳāḳı ve dergāh-ı rāft penāhlarına ilticā intisāb iden bendegān-ı sūtüde aḥlāḳı bilā ṭaleb ü su’āl ifāde-i nevāl berr ü efzāl ile maḳzi’l-āmāl itmekdür. Eslāf-ı selāṭin-i ‘Acem cūd ve saḥā ile müselle-i ‘ālemdür. Āstāne-i keremlerine tereddüd idenleri zill-i su’āla mübtelā ve ‘arz-ı ḥāle iḥtiyāc itmeyüp bilā ṭaleb iḥsān iderlerimiş. Mülük-i Benī Ümeyye ve ḥulefā-i ‘Abbāsīyye daḥı ‘ulüvv-i himmet ü şān ve bezl ü iḥsān ile müşār bi’l-benān idiler. [S.60] Bermekilerki Hārūnü’r-Reşīd vüzerāsından cūd ve saḥāda meşhürdur. Nām-ı nāmileri es-sene-i enām ile ḳıyām ḳıyāmete dek ḥayr ile mezkürdur.

Hasan Bin Ziyad ḳavılınca şāḥib-i kerem oldur ki mensübātı kendiden soñra kimseye muḥtāc olmaya. Merḥūm Sulṭān Murād Ḥān-ı Sāliş sāzende ve ḥānende ve maşhara maḳūlesi nüdemā-yı ḥoş āyendeye iltifāt iderdi. Haftada ikişer nevbet beşer altın iḥsānları mu‘ayyenidi. Ammā ‘ulūfe ve tīmār virmezdi. Ricā itseler incinürdi. Bilā su’āl iḥsān daḥı meşrebleri degülidi. Güstaḥlıḳ idenler ṭard u ib‘ād olunurdu. Erbāb-ı sāz ve nevā ise bu günüm yarına ḳalsun, demez. Bir bölük bī-berk ü nevā ehl-i havā olmağın kendülerden soñra aç ü müḥtāç olup ḥarābāta düşdiler. Ekşer ‘uḳalā ḳavılınca Selāṭin-i ‘Oşmāniyenüñ kemāl-i şevket vüs‘at-ı memleketlerine göre bezl ü iḥsānları Benī Ümeyye ve ‘Abbāsīye gibi ḥaddan efzūn degüldür. Sulṭān Süleymān ‘aleyhi’r-Rahmeti ḥazretlerinüñ meşāḥir-kermāyı ‘Oşmāniyāndur. Ferzend mükerremi Sulṭān Selimüñ dāmādı ve kendi ḥarem

perverde-i bāhirü'l-isti' dādī olan Rom ili beyler beyisi Hasan Pāşāya def'a on biñ altın ihsān itmişleridi. Bundan ziyāde keremleri mesmū' degüldür. Sultān Muhammed Hūn-ı Şāliş 'aleyhi'r-Raḥmeti ḥāzretlerinüñ nazarlarında dirhem ü dinār manend-i ḥazf-yāra bī-ḳadr ve i'tibār iken müjde-i salṭanat ile gelen Bostancı başı Ferhād Āġāya on biñ altın ve za' fi miḳdārı tuhf-ı gūnagūn ihsān idüp ba'de'l-cülūs daḫı berāyı miḳdār zamānda nuḳūd ü 'urüz cinsinden [S.61] 'atāyaları elli biñ altına bāliġ olmuşıdı. Ma'a-hāzā bu ḳadar bezl ü ihsān ecdād kerāmlarundan şudür itmemişıdı. Müjde-i salṭanat muḳābelesinde olmaġın seḫādan 'ad olunmamışdur. Zira cūd ve seḫā li'l-ġaraż ve li'l-ivaż virülen 'atāyādur. *Kitab-ı Minhācdā* mestürdurki ḫulefā-i 'Abbāsiyeden Ebū Ca'fer Menşürüñ ümerāsından Ebū Zeyd 'Alī vefāt idüp altı duḫteri kalmışıdı. Muḫallefātı ancak biñ altına bāliġ ol daḫı techīz ü tekfīn umūruna olmaġın eytām-ı seferü'l-yed ḳaldıḳda 'izz ü ḫuzūr-ı ḫilāfet penāḫiyye 'arz olunduḳda deryā-yı merḫemeti mevc endāz-ı hurūş olup her bir yetīme otuzer biñ dīnār ihsān idüp ve evlād-ı kibār-ı ümerādan birer celilü's-şān ādemlere tezvīcen fermān eyledi. Pādişāhlar 'ibād-ı 'ināyet mu'tādına ḫil'at ilbās eylemek 'ādet ve muḳtezā-i 'ulüvv-i himmetdür. Mücerred ikrām için ilbās iderlerse dīvān-ı ḫümāyunda olamḳ lāzım degüldür. Tenhāda giderilmek ya ḫud menziline gönderilmek münāsibdür. Eger bunyān-ı memleketi temhīd ü erkān-ı devleti tāyīd için tevcīh-i münāşib ve a'ṭāyı merātib zımnında ise a'yan-ı devlet ḫuzūrunda dīvān-ı ḫümāyunda ilbāsı mühimmāt-ı dīn ü devletdendir. Niteki vüzerāya ve elçilere ve sār vükelāya ve ḫuddām-ı dīvāna bu vechle 'ādet olmuşdur.

Faşl-ı Tasi': Pādişāhların evlād-ı kirāmı ile mü'āmelesi beyānındadır.

Kitab-ı Minhācdā mestürdur ki pādişāhlara lāyıḳ olan aḳrabā ve evlādı [S.62] ile 'ibād-ı 'ināyet-i mu'tādı mīzān-ı 'adāletde berāber ṭutmaḳdur. Şahzādeler daḫı sezā-vār olan maḳām-ı 'ubūdiyetde kemāl-i edeb ü vaḳār ile pā-bercā-yı ḳıyām olup muḫālif-i rızā-yı ḫümāyunda bir vaz'a cesāret itmemekdür. Mervīdir ki Yezid Cerd oğlu Behrāmı ḫarem-i ḫāşında bir muḫālif mahallde görüp derbānuñ ma'rifeti ile mi geldüñ dedi, bilā izni ile geldüm dedi. Var imdi 'azl otuz degnek urup, yerine azād merdi naşb eyle dedi. Ol daḫı bir mücib fermān-ı 'amel eyledi. Ammā henüz on üç yaşında ṭıfl-i nev-sala olmaġın bu emrūñ

vechini bilmedi. Bir gün yine hareme gitmek istedi. Azād merd kelām-i serd ile ʔard idüp bir dağı seni bu mahalde görürsem altmış degnek urup derbānuñ intikāmın alırım dedi. Yezid Cerd işidüp azād merde hil' at ilbās eyledi.

Mu' āviye dağı bir gün halvet-hāne-i hāşında tilāvete meşgūl iken oğlu Yezid yanına girdi. Mu' āviye tevcih-i veche-i ' itāb idüp vişāk-ı maşşuşuñ yokmıdır. Ruşat yāfte-i mütevvil olmadın. Bī-icāb duḡuluñ aşlı nedür diyü nice günler mehcūr-ı nazar-ı iltifāt eyledi. Me'mūn ḡalife Pehluzen bister-i mevt iken evlādından biri ' iyādet için yanına varmağ murād eyledi. Hācib mana' idüp ʔaşduñ ḡalifenüñ ḡālına ittilā' gūşe-i dericeden nihān-ı nazar ile seni görmesün ki böyle mahalde duḡul senüñ ve benüm edebsizliğimize maḡmūldur dedi.

Hikāyet;

Olunur ki selāḡin-i Āl-i ' Osmāndan biri halvet-hāne-i [S.63] hāşında ḡaylūle-i bahār ile ḡunūde-i firāş-ı istirāḡat iken ḡilāf-ı ḡānūn şahzādelerden ' ala'l-ḡafıa ḡuzūr-ı hümāyunlarına girdi. Pādişāh henüz bīdār olmuş şehzādeyi görüp ne ḡaber diyü nigāh-ı endāz-ı ḡışm olacağ ḡabḡ ü ḡaḡasın bilüp hazār şerm ü i'tizār ile ric'at ider. Ammā şehzādenüñ bu vaz' a-ı ḡaribi tōhmet ü ḡıyānete ḡarīb görinüp ber'at-ı zımmeti zāhir olunca ḡarem ḡalkı tefḡiş ü tefahḡuş ile tenkīl ve nöbetçiler ' azl u tezlīl olunup şahzāde dağı bilā te'ḡir sancaḡına gönderilür.

Ḳıḡ'a;

İçerü girmeyen bilā-ruşat

Virdüler şahzādeye elemi

Ki buyurmuşdur resūl-ı Ḥuda

İtteḡū min-mevāzi' i't-tūhemi

Nesr;

Ḳānūn-ı ‘Osmāniye selefde böyledür ki şahzādeler ḥadd-ı bülūga irşedükde ibtidā-ı sūr-i ḥitānları kemāl-i meserret ü ihtişām ile tertīb olunup birer sancaḳ ve her birine otuzer yük akça yazar. Ḥāşlar ile senede otuz biñ altın ceb ḥarçlığı virilür. Bunlardan ma-‘ adā yazlık kışlık bayramlık nāmına müte‘ ayyin ve ma‘ hūd müstevfi in‘āmāt-ı lāyıkā ve cevā’iz-i fāiḳe ile ikrām olunur. Ba‘de’l-bülūḡ serāy-ı ‘āmirede tevaḳḳufları cā’iz görilmeyüp sancaḳlarına gönderilür. Āyīn-i ‘Osmānī üzere eşnāf-ı ‘askeriden bin ḳadar ādem ta‘yīn olunur. Tedrīci kendüler daḫı sancaḳlarınıñ taḥammülüne göre ādem tedārük iderler. Ammā ifrāt-ı ḡaraza maḥmūldur. Kendi sancaḳlarındaki ḳuzāt ve ḥavālilerinde bulunan ümerā ve mīr-i mīrāna def‘-i mezālīm için toḡralı emirler [S.64] ve mübāşirler göndirürler. Dört beş yük akça-ı ḥāş ile Pāşā nāmında bir lala ve bir yük akça-ı ḥāş ile bir defterdār ta‘yīn haftada bir kerre dīvān ider ‘arza girerler lāzımü’l-a‘lām olan umūrī inhā iderler. Ammā cidden zi‘āmet ü tīmar ve menāşīb tevcihine ḳarışmazlar. Nihāyet murād itdikleri menāşibi şifā‘ at iderler. Ṭaraf-ı pādīşāhiden ekşerīyyen müsā‘ade olunur. Merhūm Sulṫān Süleymān Ḥānuñ müddet-i salṫanatları mütemādi olmaḡın şahzādeleri Sulṫān Selim ve Bayezid sancaḳlarında otuz sene ḳadar meḳş ile ‘unfuvān-ı şebābları şībe ḳarīb olup meclislerinde aṣār-ı küḫūlet nümāyān olmışıdı. Sulṫān Selim Ḥānuñ sevdā-yi salṫanat pīr-i emen-ger ve ḥātırı olmayup zevḳ-i müstedīm ile ‘ayş ü nūşe meşḡulidi ammā birāder kuhterleri Sulṫān Bayezid ba‘z evbāş ve eşkiyā ile hem-zebān ve erāzil ü eclāf ile hem-‘inān olup ḥükümet-ḡāhī olan amasıyyeden otuz bin ḳadar leşker ile birāderi Sulṫān Selim üzerine Konyaya yürüdü. Ṭarafından ateş-i ceng ü pūr-ḥāş şerāre-pāş olup pādīşāh ‘ālem-penāh Sulṫān Selime meded ü i‘ānet idüp tevārīḡde mezkūrü’s-senede meşḡūr oldıḡı üzere Bayezid Ḥān münhezimen diyār-ı ‘Aceme ferār itdikden soñra Sulṫān Selime külli müsā‘ade olunup tīmar u zi‘āmetler ve ibtidādan derlikler ve beylikler tevcihine ruḡşat virüldi. Ḥatta tevcih itdikleri tīmar ü zi‘āmetüñ üstāneye aḡḳāmı gelüp [S.65] berāt oldıḡda oḡlum Selim Ṭālā beḳāhu ve nālā fi’d-dāreyn menāhu tevcih itmeyen lāyık görildi diyü şerḡ olındı. Taḡt-ı salṫanata culūs idinceye dek sekiz sene miḡdārı dād u sitāda kemāl-i istiḡlāl ve istidād ile şehzādelik şudūrunda pādīşāhāne ḳıyām eylediler. Selefde bir şehzādeye bu ruḡşat virülmemişdür.

Kıt'a;

Ma' nada pādīşāh-ı cihān oldı Hān Selim

Luţf itdi hāşş u 'āma 'atāsı olup 'amīm

Dād ü dehş müsellemler olup ustānına

Bildi veli 'ahd idiken tab'a-ı müstaķīm

Nesr;

Pādīşāhuñ Sultān Selim cenābına budanlı muḥabbet ve ruḥşatı rızā-yı hümāyunda bulındıkları için idi. Zīra şahzādelere lāzım olan dā'imā rızā-yı pādīşāhīde bulunup dostuna dost düşmanına düşman olmaķdur. Hāzret Şeyḫ Ekber *ḳaddasa'l-lahu sirrehü'l-azhar mevāki'ü'n-nücüm* nām te'lifinde şafḫa-ı zīb beyān olup buyurmışlarki murīd ḫāzır ü ḡā'ibde merāsım-i ādāba ri'āyet idüp şeyḫi yerine oturmaya, dā'imā fermānına çeşm ü gūş olup sevdiğine muḥabbet rev-gerdān olduğına 'adāvet eyleye. Fi'l-ḫaḳīķa pādīşāhlar şahīḫü'l-i'tikād meşābesindedür. Hıdmetü'l-mülük nisfü's-sülük denüldiği bu münāsibet iledür. Sā'ir vüzerā-yı 'izām ve 'ulemā-yi kirām daḫı bu uslūb-ı mergūbi pīş-nihād-ı i'tiyād itmek lāzımdur.

Faşl-ı 'Āşir: Pādīşāhlara ketm-i esrār lüzümü beyānındadır.

Mülük-i merzīyyetü's-sülük esrār-ı mülk ü salṫanatı bir mertebe ketm ü ihfā itmelüdü ki [S.66] evlād ve itbā' ve aḫbābı vāķıf olmaķ degül, belki kendi daḫı endāḫte-i gūşe-i nesyen mensīyyen eyleye. Şudürü'l-ebrār ḳubürü'l-esrār mefhūmi ketm ü ihfāda kemāl-i mübālaḡaya işāretdür. Zīra,

Mışra‘ ;

Küllü sırrın cāveze’l-işneyi şa‘ a.⁸¹

Mışdāķınca bir sırr-ı mektūm ki āhire naķl olana elbette münteşir olur hatta bu misra‘ -ı ğarībūñ ma‘ nasında işneyn kaydından murād şeftindür demişler. Ya‘ nī dehenden ħurūci bile sebep-i şüyū‘dür. Demek olur kendi sırrını ketm ü iĥfāya ķādir olmayup naķl itdiği şadiķine ketmi ile tavşiyeye iden ādemūñ noķşān-ı ‘ aķlına ĥükmen ittifaķ itmişlerdür. İfşā-yi sırr ile çok kimse sırr virmişdür. Keşf-i rāz ile nīce devlet ber-geşte ve nice salţanat rüvāla ermişdür.

Mışra‘ ;

Sırr vermek olur sırrı ‘ ayān eylemek olmaz.

Mışra‘ yı bu ma‘ nāyadur. Mü’ellif kavlinca mışra‘ -i ‘ Arabī mülūke mışra‘ -i Türkī a‘ yān-ı devlete müşādıfdir .

Merhūm Sulţān Murād Ĥān-i Şāliş keşf-i rāza mā’ilidi. Vūzerādan ya ĥud nūdemā-yı kār-āzmādan biri ketmi lāzım bir kelām-ı ĥayr ilķā eylese, der-ĥāl vezīr-i a‘ zama söyledi. Bu sebebden vezīr-i a‘ zam Sinān Pāşā ile Ferhad Pāşā meyanında ‘ adāvet-i ‘ azīma peyda olup ikisi daĥı ‘ anūd ü künūd Arnavut bed-nümūd olmağın biri birinūñ canına ķaşd eyledüler. ‘ Āķibet Sinān Pāşā yāvere-yi iķbāl ve ķuvvet-i māl ve envā‘ -ı nireng-i dāl ile Ferhād Pāşāyı ta‘ ma-ı şemşir helāk ve endāĥte-i meġāk-ı ĥāk eyledi. Kendi daĥı çok geĥmeden üftāde-i ĥufre-i kevr ü ta‘ ma-ı mār ü mūr oldu. [S.67] Ammā bunalruñ ĥuşūmet ü cidālından nāşī Erdal ve Eflāķ ve Bağdan vilāyetleri elden çıkup, memālik-i ma‘ mūre-i İslāmīyye iĥtilāl geli buldı. Tafşīl-i tevāriĥde nigāşte-i kelk-i beyāndur.

Beyt;

Budanlı fitne ve aşūbe bād-ı keşf-i rāz oldu

Hele yemen-i ķudūm pādişāh-ı kār-sāz oldu

⁸¹ İki kişı arasındaki bütün sırlar duyulur.
Bir başka anlamda; İki kişinin bildiği sır değildir.

Nesr;

Bu hilâlda Sulţān Murād Hān intikāl idüp ferzend mükerrerleri Sulţān Muḥammed Hān-ı Şālīs ḥazretleri cālis-i taḥt-ı salţanat iclāl oldı. Vezīr-i a‘zam ve dāmād-ı muḥteremleri İbrāhīm Pāşānuñ ḥüsn-i tedbiri ve rāy-ı işābet-peziri ile ‘ālem-i emn ü emān olup, devlet-i ‘alīyya nizām buldı.

Nazm;

Onlar ḥarāba itdigini ol sütüde zāt

Ta‘mire başladı vere ḥaḳ zātına şebāt

Ağlatduğunu ol iki şūmuñ bu pür-sürür

İtmekdedür ‘aḫ ile pür-sür ü pür-sürür

Faşl-ı Aḫada ‘Aşr: Pādişāhlaruñ sür‘at-ı ğazabları beyānındadır.

Pādişāhlar ḥışm u ğazabda sür‘at ve ḳatl-ı siyāsetde isti‘cāle mübāderet lāyık degüldür. Zīra ki fermānları muḫā‘ ve hükümleri nāfızdur. Te’ḥīr ü te’ni buyurulsa ne fevt olur. Ammā cā’izdür ki ‘acele itdikleri umūruñ encāmında nādım olup te’assüf çekile. Eslāf-ı ‘uḳalā-yı mülük ḳayd u bend ve ḥabs u zindānı mücerred def‘-i sür‘at-ı ğazab için ihtiyār itmişlerdür. “Eş-şānī mine’r-Raḥmān”⁸², mefhūmun piş-nihād i‘tiyād idüp şāh-rāh-ı ‘adl ü inşāfa gitmişlerdür.

Hikāyet;

Nüşirevān kātib-i dīvāna emr itmişidiki üç ruḳ‘a taḥrīr eyleye. Birinde “Mā aḫsena’l-‘afvu ‘inde’l-ḳudreti”⁸³ ve birinde “İrḫem ‘ibāda’l-lāhı yerhamüke’l-lāh”⁸⁴ [S.68] ve birinde

⁸² İkincisi rahmettedir.

⁸³ Gerektiğinde affetmekten daha güzel bir şey yoktur.

“İmsik nefseka ve lesta bālühü fe-innemā enta aserün ‘ācizun” cevāmi‘ ü’l-kalemi mektüb ola. Her çend ki eşnā-i hükümetde hışm ü tahavvürde bu ruķ‘aları ‘ala’t-tertib vāhiden ba‘d vāhid ‘arz iderleridi. Fi’l-vāķi‘ ğazabı sākin olırdı. Sür‘at-ı ğazab ahlāk-ı pādişāhīdendür. Ammā der ‘aķab-ı ‘afv ü rızā sā’ir nāse münāsib mülūke lāyık degüldür. Televvün ve ‘adm-ı sebātī mūcib olmağın naķīzedür.

Hikāyet;

Ceddü’l-hulefā Ebu’l-‘Abbās nüdemāsından birine ğazab idüp meclisinden țard ve ib‘ād itmişidi. Muşāhibleründen biri şefā‘at eyledi. Ebu’l-‘Abbās buyurdı ki egerçe onuñ cürmi ķalīldür, budanlı cezāya müteħammil degüldür. Her vechle şāyiste-i cemīldür. Ammā pādişāhlaruñ ğazabı ile rızāsı ma-beyni müddet-i țavīl gerekdür. Der-‘aķab ‘afv eylesem hafta maħmūldur. Mülūke bu maķūle vaż‘-ı nā-ma‘ķūldur dedi.

Hikāyet;

Kezālik Hārünü’r-Reşid a‘yān-ı memleketinden ‘Abdullāh Bin Mālik Ğazāyī’ye hışm itmişidi. Bir müddet ğüşe-ğüzin-i uzlet oldıķdan soñra muşāhibleründen Muhammed Bin İbrāhimüñ inzimām-ı şefā‘atı ile cürmi ‘afv olunup ka’l-evvel mülāzemet ve şeref-i muşāhibete ruķşat virüldi. Ammā ‘Abdullāh meclis-i hümāyuna geldükçe beşere-i pādişāhide āşār-ı ğazab müşāhede iderdi. Bir gün yine ol muşāhib dāmen-pūs-i niyāz olup baķīye-i ğazab-ı sābiķüñ bi’l-küllīye izālesin ricā eyledi. Hārün tevcih-i ğiřāb-ı ğikmet-nümün idüp, biz mülūk kısmına nevz-i ğāşşımızdan birine ğazab eylesek ba‘de’l-‘afv dağı bir eşer ķalmasa olmaz, ki sür‘at-ı rızā maħall-i dāb-ı salțanatdur dedi. [S.69] Pādişāhlara lāyık olan umūruñ biri dağı ğūne-i erkān-ı devletden bir vācibü’l-ķatlıñ sür‘at-ı ihlākında nizām-ı devlete ya nāmūs-ı salțanata rağne ve ğalel ihtimālı olsa süret-i müsāmağada te’ğir ü sühūlet-i tedmīrinde a‘māl-ı ğüsn-i tedbīr itmekdür.

Hikāyet;

Nüşirevān ğavāşş ğuddāmından birinüñ ğıyānetine mațla‘ olup sür‘at-ı ihlākı bā‘is-i kesri ‘arz-ı salțanat olmağın a‘māl-ı efķār şā’ibe iderek dest-i āğir ile a‘dāmın istişvāb idüp

⁸⁴ Allah’ın kuluna rahm eyle ki Allah da sana rahm eylesin.

Kayşer ile h̄us̄met-i dīniyyemiz ma' lūmuñdur. Elbette memleketünde bir mu' temedimiz bulunup vākıf oldığı umūr-ı mühimmeyi nihānī tarafımıza a' lām itmelüdü. Senden ziyāde mu' temedim yokdur. Bu h̄idmetüñ itmāmı senden me' müldür dedi. Ol dağı şūret-i ticāretde Roma ' azīmet eyledi. Altı sene miķdār-ı zamān mūrūrundan soñra Nūşirevān bir altın ķadeh yapdırup kendi şūreti ile ol şahşuñ şūretin bir tarz naķş itdirdiki gūyā ķulağına isrār-ı memleketden h̄aber naql idiyor. Nüdemāsından birine bağışlayup Romda bu maķūle tuhfe-i mergūbedür, gönder ānda şatsınlar bahāsıyla dafa' -ı zārūret eyle dedi. Tācir ile gönderüp dest-ba-dest Kayşere vāşil oldı. Kayşer gāyet ' āķıl u kār-āzmüde idi. Ķadehde mersūm olan şūretlere tevcīh-i nazār tedķiķ ü tāciriñ şūret ve endāmına taṭbīķ idüp, bu şekil efsān-ı cāsūsluķ nişānidur deyüp, tāciri ber-dār eyledi. Nūşirevān bereket-i h̄azm ve tedbīr ile ol düşman cānibden aḥz-i intikām idüp kimseyi vākıf-ı [S.70] desīse-i umūr eylemedi.

Hārūnū'r-Reşīd Ca' fer Bermekīnūñ ḳatlı u a' dāmına taşmīm niyet idüp h̄acc-ı şerīfde estār beyt-i mūkerreme ķehre sā-yı niyāz olup “Allāhümme innī esteḥīrūk fi ḳatlı Ca' fer bin Yahya'l-Bermeki”⁸⁵ diyü du' ā itmişiken kesr-i nāmūs devletine dā' ir mülāhazalar ile beş altı sene te' h̄irden soñra ' alf-ı tīg-i telef eyledi. Münhezimen, ' Aceme ferār iden şahzāde Bayezidūñ dağı keyfiyyet-i ḳatlı u a' dāmın şūret-i tanzīrde irād eylemiş. Ammā bu bābde aşla mesās-ı münāsibeti olmadıgından bī-hūde tekşīr-i sevād olunmadı.

Faşl-ı Şānī ' Aşr: Pādişāhların ' ıtr ü buḥūri ve ḥil' at-ı fāḥire ve libās-ı mevfüri beyānındadır.

Her pādişāh ' aşrında eşrāf-ı nev' -i insānı itdigine “Es-Sulṭanū zıllu'l-lāhı fi'l-arz”⁸⁶ müfādı ḥüccet-i ḳatı' adur. Libās ü cāme ve ' ıtr u buḥūr ve tāc u ' amāmeleri sā' irden mūmtāz olmağa muḥtācdur ki kemāl-i şevket ü ihtişām beynü'l-enām iḥrāz rütbe-i imtiyāz tāmmeleri sebeb-i devām-ı nizām ve intizāmdur. Farzen, tenhā süvār olsalar vech-i kerīmleründen pertev endāz-ı işrāķ olan envār-ı salṭanatı mu' āyene idenler pādişāh idüken bile tebdīl olsa da erbāb-ı idrāk teferrūs ide. *Kitāb-ı Minhāc*da meşūrdurki her ķend ki pādişāh ' ıtr u buḥūr isti' māl eyleye ol gün muşāḥibler isti' māl-ı sivāk ile iktifā eyleyeler ki

⁸⁵ Allah'ım Cafer bin Yahya El Bermeki'nin katli edilmesi için sana danışıyorum.

⁸⁶ Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir.

pādişāha teşebbüh tām bulunmaya. Ve meşām-ı canları ol revāyiḥ-i ṭayyibeden maḥrūm kalmaya. Bu kelām-ı çendān mu‘teber degüldür. Zīra isti‘māl-ı ‘itr u buḥūr sünnet-i seniyyedür. Ta‘ṭir-i şiyāb cümle-i ādāb-ı nüdemādan bir ‘ādet-i behiyyedür.

Mülūke teşebbüh [S.71] neden gelür? mü’ellife su’āl vārid olur. Ammā cāme ve ‘amāmeden lüzūm-ı imtiyāz mertebe-i vücūbdadır. Mülūke maḥşūş efser ü ḥil‘at ve zīb ü zīnet ḡayre töhmetdür. Her çend ki Erdeşir ‘askerine tāc-ı şāhī ile numāyān ola, kibār-ı ‘askerinüñ ‘alāmet-i maḥşūşesi olan każīb ḥızrānı kimse başına taḫınmazdı. Şāhān-ı ‘Acemden biri ḥatem taḫındığı gün kimse taḫınmazdı. Huccāc ṭaylasan ile görindigi gün kimse destārına ṭaylasan koyamazdı. Ve ekābir-i devleti kendiye bir söz söyleyemezdi. ‘Abdul Melik şārı mest giyse herkes mestini çıkarırdı. Mervīdir ki şānādīd-i ekābir-i ‘Abbāsīyyeden İbrāhim Bin Mihdī bir gece ‘Alī Bin Daūd ḥuzūruna elbise-i fāḥire-i mülūkāne ile geldi. ‘Alī Bin Daūd tevciḥ-i vech-i ‘itāb idüp bu libās-ı fāḥire ancaḫ mülūke maḥşūşdur. Saña ne münāsibdür deyüp ba‘dehū ḥuzūruna getürtmedi. Lākin bu ḫā‘ide devlet-i ‘alīyye-i ‘Oşmāniyede nā-mer‘idür. Mülūk ü vūzerāya lāyık elbise-i giran-beḥāyı evsāṭ-ı nās daḫı lābis olur. Kimsine mana‘ ve ta‘yīb eylemez. Mü’ellif, mana‘yı münāsibdür diyü serd muḫaddemāt eylemiş. Ammā ‘azm-ı şān-ı selāṭin bu maḫūle umūr-i cüz’iyyede tevciḥ-i naẓar münāfidür ki bu devlet-i ‘alīyyede i‘tibār-i zāt ü ḥayşīyyāt ve menāşib-ı ‘alīyātedür. Erbābı min-ciheti’l-merātib mütefāvıtdür. Ez-cümle altın zencīr ki raḫş-ı pādişāhiye maḥşūşdur. Anı kimse ātına evirmeḡe ḫādir degüldür. Ancaḫ bir ḫaç mañşib vardır ki erbābı divān günleri sīm zencīr ile atların tezyīne [S.72] me’zūnlardur. Besāṭ-ı merkūbda bu daḫīka mer‘ī olacaḫ. Murād olunsa elbise de daḫı muḫarrerdür. Ammā bu devlet-i ‘alīyyenüñ düval-ı sā’ireye bir rüchānı daḫı kemāl-i iḫtişām iledür. Zī-ḫudret olanlar “En-nāsü ma‘l-libās”⁸⁷ mefhūmi ile ‘amel itseler maḫall-i i‘tirāz degüldür. Lākin tehīdest pes-pāye sefiḫler daḫı aḡniyāya taḫlīd ile gireftār-ı dām-vām olmaḫ güstāḫlıḫdır.

Kıṭ‘a;

Rom mülkünde ḫata ḫaddını bilmez çoḫdur

⁸⁷ İnsan kendi elbiselerden tanılır.

Şahs güstağa gunāhınca siyāset yokdur

Sade-rū-yı gibi şehir oğlanınıñ şems gibi

Yalabeğ cāme ile kevkebesi artuğdur

Neşr;

Merhūm Sulţān Selim Qadīm hergiz mücevvezeye destār şarınmamışlar. Zīb ü zīnete
‘adem-i i‘tibār ile teferrūd itmişler. Halk baña ta‘zīm-i qaşdı ile ihtiyār-ı kisvet-i maḥşūşe
iderler, ben kime ta‘zīm qaşd ideyim buyurmışlar.

Qıta;

Kisva Türkini kisvet itmişler

İşlerinde işābet itmişler

Türkī tecvīz idüp mücevvezede

‘Arz-ı qadr ve riyāset itmişler

Ne belādūr diyü bu bār-ı girān

Haftında zarāfet itmişler

Ol sebebden Selīmi destārı

Zat-ı pākına nisbet itmişler

Nesr;

İbtida-ı mücevveze Fâtih Sultân Muhammed Hân ve ba'zılar kavlinca Sultân Bayezid Kadîm 'aşrında icâd olunmuşdur. Onlardan evvel mesned-ârâ-yı saltanat olan mülük pesendide sülük kâh sâde mevlevi külâhı üstüne piçide destâr şarınurlarımıŝ. Kâh ol külâha zer-keş kinâr itdirüp ekvâr-ı destârdan iki parmak aŝağı gösterürlerimiŝ. Huşuŝen 'Osmân Hân ve Sultân Orhân [S.73] ol vaz'ıyı ihtiyâr itmemiŝler, mülük-i Çağatayı üslubunda tâc-ı Horasânı üzere sūfiyâna 'amâme şarınmışlar. Şâhib-i *Minhâc* kavlinca libâs ve 'ıtr ihtiyârında tabâyi' müteğâyirdür. Ba'zılar ahsen şiyâb ve mu'attarâta ragbet buyurmuşlar. Bir pîrâheni bir gün giymiŝler kimi bir sâ'at giyüp terk eylemişler. Kimi nice günler giyüp revnağı gitdikden soñra bir dağı giymemişlerdür. Erdeşîr ve Yezid Cerd ve Kubâd ü Nüşirevân pîrâhenlerin üç dağ'a yonunca giymiŝler ve kendilere maşşûş olan şiyâb-ı fâhireden istifâyı hazz itdikden soñra kimini şahzâdelere ve kimini akrabâ ve ta'allukâta bağışlayup ğayre a'fâsını girye görmişlerdür. Mülük-i Benî Ümeyyeden Mu'aviye Bin 'Abdul Melik ve Süleymân ve 'Ömer Bin 'Abdul 'Azîz ve Hişâm Ebû Mervân ve 'Abbâsilerden Ebû Ca'fer ve Me'mûn pîrâheni fağat üç kerre yonunca giymiŝlerdür. Yezîd ve Velîd ve Mihdî ve Hârûn Reşîd birer kerre giymiŝlerdür. Nihâyet zi-kıymet libâs-ı fâhîreyi yılına dek lâbis olurlardı ammâ selâtin-i 'Osmâniye harem ağalarına ve enderûn-ı 'ulemânüñ müte'ayyinlerine ve vüzerâ ve nüdemâyâ teberrüken ihsân ider. Erbâb-ı menâşîb ve elçilere ilbâs olunacak hil'atler taşra hazînedeki maşşûşdur.

Faşl-ı Şâliş 'Aşr: Mülük-i 'Aceme maşşûş olan 'âdetler beyânındadır.

*Kitab-ı Minhâc*da meşşûrdur ki mülük-i sâlîfe h'âbgâhların harem ve taşra halkından şaklardı ve dâ'im bir maşşûş makanda yatmazlardı. Mülük-i Sâsâniye gecede ve gündüzde h'âbgâhların ahiŝ-ı havâşşından ğayre bildürmezleridi. [S.74] Erdeşîr ve Şapûr ve Behrâm ve Yezîd Cerd ve Pervîz ve Nüşirevan kırk odaya best-i firâş itdirirleridi. Kangi odada yatdıkların nöbetçilerden ğayrı kimse bilmezdi. Selâtin-i 'Osmâniye bu huşuŝe i'tibâr eylememişler. Ekşer-i mülük-i 'Acem faşd ve hacâmet itseler şerbet içseler teşebbüden ihtirâzen ol gün 'avâm u havâşşdan kimse ol maşşûle müdâvâta cesâret itmezleridi.

Nüşirevân ekseriyen sebt günü ihticâm iderdi. Ol gün kaşşādlar dükkân açmazdı ve bir kara mübāşeret itmezleridi.

Bir ‘ādet-i maḥşūşeleri daḥı bir kimse cürm ü cināyet ya velīyy ni‘metine ḥıyānet eylese cürmi her neyse bir tamğaya kızup ba‘de’t-teşhīr kızdırup alınına başarlarıdı. Ba‘dehü şehirden nefi iderleridi. Cürmi ‘azīm ise vardığı yerde katl olınırıdı.

Hikāyet;

Pervīz muşāhiblerinden bir sālūs zerrāka ziyāde i‘tikād ve iltifāt itmişidi. Hatta serāy-ı ḥāşşda ḥücre-i maḥşūşe ta‘yīn olınmışıdı. Bu ḥāl üzere vāfir zamān mürūr eyledi. Pervīz bunuñ aḥvālını tecrübe murād eyleyüp bir cemīle cārīye ile kāh ‘aḥıyyāt ve kāh ḥulvīyyāt gönderüp talḥif iderdi. Eger iḥāle-i dest-i güstāḥı iderse mevā‘id ile firīb ‘arkūbi ile revīyy-i mülāyemet göster demişidi. Cārīye varduḡça ‘arz-ı yāl ü bāl ile gesenc ü delāl iderek zāhid-i bed-ḥālī gireftār-ı dām-ı ḥayāl vişāl idüp,

Beyit;

Yetmez mi temāşā-yı cemāl elde şunırsun

Ey zāhid miḥnet-zede bulduḡça bunırsun

Neşr;

Müfādı dermiyān olup zühd ca‘lı itdigi ma‘lūm-ı pādişāhı olduḡda āyınleri üzere [S.75] teşhīr ü tefrīb ve cezā-yı lā-yaḡını tertīb eyledi. Bir ‘ādet-i maḥşūşeleri daḥı cem‘iyet-i nev-rüz ü miḥcāndur ki ol bahār ve ḥazānda olan dīvān-ı ‘azīmü’ş-şānlarından ‘ibāretdür. Ol günlerde ceşn-i şāhı ve semāt-ı pādişāhı düşünüp virülen ‘arz-ı ḥāllere müsā‘ade olunup cevā’iz ü ‘aḡyā ile erbāb-ı ḥācātı maḡzi’l-merādāt iderleridi. Dīvān-ı nev-rüzde ḥırāc-ı memlekete ve irād-ı salḡanata müte‘allik umūr görilür. Manşıblar tebdil ü tagyir ve sikkeler taşḡih ve āteş-kedeler ta‘mir ü taḡhīr ve sār nızām-ı devletlerine dā’ir aḡkām taḡrīr olınur ve pādişāhuñ aḡrabā ve ta‘alluḡātı ve ḥavāşş-ı bāhirü’l-iḡtişāş mensübātı ve vüzerā u ‘ulemā ve erkān-ı devlet ü a‘yān-ı memleketi ‘alā-merātibehim hidāyā-yı lāyıkā ve tuhaf-ı fāiḡe ile gelüp fā’iz-i dāmen-būs-i şehriyārı olurlar.

Kezālik ṭabaḳāt-i şülüſe erbābı daḡı be-ḡasbı'l-ḡudreti destāvız nā-cizāne ile 'arz-ı 'ubūdiyet iderler. 'Ammāl-ı memleket daḡı baḡāyāların cem' ü ḡumāſ giyseler ile altın tebsilere vaż'a idüp berdāſte-i pīſ-gāh-ı pādīſāhı iderler. 'Ulemā te'lifātın ve ſu'arā ḡaſīdelerün 'arz idüp cevā'iz-i senīyye ile mükerrerem olurlar ve her kesün hediyyesi celil ü ḡaḡır taḡvīm ü taḡdīr olunup zu'afı ile mükāfāt iderler. Farzen, bir elma sunulsa hediyye nāmına yazılıp 'ivaż virülir. Bir kimse hediye 'arz idüp muḡābelesinde isti'ṭāf eylemese ya ḡud ſūret-i isti'nada 'adm-ı raḡbet gösterse altı aylıḡ vezīfe-i ma'īnesi virülmeyüp cerīme 'ad olunur. Devlet-i [S.76] 'Oſmāniye daḡı nev-rüz pīſ-keſi 'ādet-i ḡadīm ve dāb-ı müstedīmdür. Nihāyet bu mertebe tekellūf yoḡdur. Defterdārlar ol günde muḡāsibelerün okuyup vezīr-i a'ḡamlara nev-rüz pīſ-keſi virmek ḡānūndur. Erdeſir ve Behrām ve Nūſirevān nev-rüz ü mihrcānda ḡazīnede olan libāsların iḡrāc ve ḡuddām-ı serāya in'ām iderleridi. Mülūke müsta'mel elbise iddiḡārı 'aybdur derleridi. Bir 'ādet-i maḡſūſeleri daḡı aḡrabāları menziline muḡabbeten ve meſāyiḡe ziyāreten ve vūzerāya iltifāten varırlaridi ve sā'ir mülūk-i sālīfe daḡı vūzerānuñ ve ſāḡib-i ceys olan ümerānuñ da'vetine icābetide gelmişlerdür. Vezīr-i a'ḡamlara iltifāten bilā-da'vet varılmaḡ 'ādetdür.

Her çend ki pādīſāh serāy-ı vezīre ſeref-baḡſ teſrīf ola muraſſa' aḡırlı atlar çıkarlar ve geldikde atınuñ ayaḡı altına pā-yı endāz dūſirleridi. Erdeſir ve Nūſirevān ſehriyāra vāḡi' olmuşdur. ḡanḡi vezīre varsalar beyne'n-nās ḡadr-ı 'ālī ve rütbesi izdiyād bulmuşdur. Zābit-i ſehr tarafından ḡalifesi ḡidmetine me'mūr olup süvār olduḡça üç yüz süvārī ve yüz piyāde rikābında gider. Mensūbātdan biri cināyet itse ḡabs olunmaz. Nev-rüz mihrcānda hediyyesi cümleden evvel 'arz olunur. ḡuzūr-ı pādīſāhiye cümleden evvel girer ve cānib-i yemine otururdi. Selāṭin-i 'Oſmāniyeden Sulṭān Süleymān vezīr-i a'ḡamları İbrāhim Pāſānuñ cem'iyet sūrına varmışlardur. Sulṭān Selim daḡı ſahzāde iken defterdārlar Ṭoraḡ Çelebi nām muſāhiblerinün menziline def'ātla teſrīf buyurmuşlardur. Sulṭān Muḡammed ḡān [S.77] daḡı ſahzāde iken ḡocaları Nevālī Efendi menziline ſeref-baḡſ teſrīf oldukları mesmū'dur. Bir 'ādet-i maḡſūſeleri daḡı ruḡſat-dadelikdür. ſāh 'Abbās ḡudā bende ve Ṭahmāsb ba'z muſāhiblerün bu 'ādet ile fā'iz-i 'izz ü imtiyāz itmişlerdür. Hind pādīſāhı Celāluddīn Ekberün daḡı ruḡſat-dāde muſāhibleri olduḡı işidilmişdür. Ruḡſat-dāde onlardur ki meclis-i ſāḡide muraḡḡaſdur. İstedigi gibi oturur diline gelen sözi söyler aſla kimse

muḥālefet itmez. Çün ü çirā demez. Mu‘āf ü müselleḡ ve mu‘azzez ü mükerrem olur. Ammā selāḡin-i ‘Oṡmānīyede muṡāḡiblere bugüne ruḡṡat ve iltifāt vuḡū‘yı mesmū‘ degüldür. Celālet ü ‘azm-ı šānları bugüne ruḡṡata māni‘dür.

Faṡl-ı Rābi‘ ‘Aṡr: Pādiṡāḡların müläzım rikāb-ı kāmiyābları olanların ḡarekāt ve rukūb ü cülüslerine münāsib ḡidemāt beyānındadır.

Muṡāḡib ve nüdemā ḡuzūr-ı ḡümāyūna girdükleri vaḡtde āyīn-i maḡṡūṡ üzere selamlayup kemāl-i ādāb ile maḡāmında ḡā’im ola pādiṡāḡ feth-i kelām itmedükçe söze āḡāz itmeye. Kimsenüñ ḡıybetine ve mülük-i māzīyenüñ kadḡ ü mezemmetine müte‘allik söz söylemeye ve pādiṡāḡıñ hengām-ı ḡāzabına rāst gelürse ya bir kimseye siyāset emr iderse šefā‘ate mübāderet itmeye. Ammā beṡere-i pādiṡāḡhide āṡār-ı beṡāṡet görürse šefā‘at itse cā’izdür. Eger ol maḡallde kendiden celilü’l-ḡadr ādem var ise bunuñ maḡām-ı šefā‘ate ḡıyāmı ḡüstāḡlıḡdur. Pādiṡāḡlar at ile giderken bilā-ḡaleb yanaşılmaz. Me’müren hem-rikāb oldıḡda rüz-gāra māni‘ [S.78] degül ise cānib-i yemīnde gider. Pādiṡāḡ feth-i kelām itmedükçe muṡāḡabete taṡaddī eylemez ve šiddet-i rüz-gārda ve ḡarīḡ-i sengistānda kemāl-i iḡtiyāt ve edebe ri‘āyet ide, ša‘b olan cānibde kendi yoluna eger šayd u šikāra binmişler ise muṡāḡabeti šayd u šikāra müte‘allik eyleye. Eger teferrüc ve nüzhet-gāḡa müteveccih iseler ‘ayṡ ü nūṡe dā’ir söyleye. Eger ḡazā ve cihāda gidilürse aḡvāl-i sefere ve ceng ü cidāl nüsret eṡere müte‘allik müṡāḡabet eyleye. Eger ayak-ı divānına binmişler ise aḡvāl-i memleket ü aḡkām-ı ‘adāletden ḡayrı ḡüft ü ḡü eylemeye. Ve kelāmı icāz

iḡtiṡār üzere edā-yı merām eyleye. Gidtikleri ḡarīḡ teng olup birer birer geçilmek lāzım gelürse ileriye gide. Fezā-yı vāsi‘a çekildükde yine eyleye. Bir ḡıṡṡa naḡl iderken ayrıldı ise yine onuñ itmāmını münāsib göre geçenki pādiṡāḡdan kasl-ı iḡām ider. ḡālet ya ḡud sükūt-ı mümted ile tekellümden ferāḡat müṡāḡede iderse āḡiste āḡiste ayrılıp maḡām-ı ma‘ḡūduna gele. Muṡāḡabet idüp giderken a‘yān-ı devlet selām-āmāde bulunursa ya ḡud bir ḡāṡid gelüp tenḡa buluṡmaḡ lāzım gelürse ol vaḡt itmām-ı ḡıṡṡaya dek tevaḡḡuf cā’iz degüldür. İlerü geçmek lāzım geldikde alā-yı bayraḡından pādiṡāḡa gelince

nizām ile müzeyyin peykler ve yedekler ile intizāmı mu‘ayyen olan ālāyın ma-beynini kesdirüp geçmeye. Uğur kaç‘ına maħmūl olmağla medħūldur. Ammā şikārda ilerü geçmek ve yemīn ü yesāra yürüme lā-be’sdür. Kendiden rütbesi ‘ālī olan ādem ile bilā da‘vet hem-‘inān olmaya. [S.79] Me’mūr oldıķda kaçata‘-ı kelām ile kasl müşāhede itdikde müfārekat eyleye. İbtidā ki selām tavre redd-i selām itdigi gibi āt birağup yedeklerden ileriyü yürüye. Ammā akrān u emşāldan ise berāber giderse de müfārekat iderse de lā-be’sdür. İki beyler beyi āt arķasında mülākāt itdikde yol vāsi‘ ise yedekleri iki sıra olur, teng ise yedek şāhibi onuñ şānına göre çekilür.

Faşl-ı Hāmīs ‘Aşr: Umūr-i sittīyeye müte‘allıķ mevād beyānındadır.

Mülūk ve vüzerā ve kibāra mücerred ihzār için naql-i kelām idüp filān size şöyle şetm itdi. Haķķınızda filān söyledi dese bir fehvāyı Sabaka men ballağaka kendi şetm itmiş olur hatta bu mazmūnı bir kıt‘a derc eylemiş haķķen ki hikmet söylemiş.

Kıt‘a;

Hażret Sulţānıma bende-i nā-çizden

Naql-i kelām eylemiş varmış o gün bir ma‘k

Ben anı ħud dimedüm farz idelüm ki didüm

Nükte-i meşhūredür sabaka men ballağak

Nesr;

İmdi ri‘āyet-i edeb irāş u ħışt idecek kelāmı rivāyete ve işālete lisāna getürmemekdür, ve mecālis-i kibārda eşnā-i müşāhabetde kimseyi düşnām ile yād itmemekdür, ve eşnā-i ta‘āmda kaç ü bevlē ve teneffür ü istikrāra olacaķ kavle taşaddī itmemekdür, ve sāde-rū ħidmet-gārlaruñ yüzüne tevcīh-i nazr-ı tedķiķ ü imāyı te‘allıķ itmemekdür, ve erbāb-ı ħüsni fenden biri nazm ve şi‘rden bir nesne oğurken itmām-ı kelām itmeden araya söz

katmak kemāl-i cihāletdür. Şadr-ı meclis olan kimse söylerken bir ğayrı ile söyleşmek [S.80] hamākatdur ve tāze hıdmetgār maķūlesi hıdmetde dururken ve yürürken.

Mışra‘ ;

Temāşā eylesün hażz eyleyen endām-ı seyrinden.

Mażmūnı telmīh iderek ‘ arz-ı yāl ü bāl ve cünbiş-i hīzāne ile kıl ü kāl itmek güstahlığına ‘ alāmetdür. Yüzüne bakıldıkda leblerün teħrik ü ba‘ zı yerlerün kaşımak mülāyemetine işāretdür. İç oğlanı işitdigi sözi ifşā itmek baştan çıkmasına ve hıyānetine delāletdür. Edeb oldur ki iç oğlanı aşla taşra hıdmetgārı ile ülfet itmeye ve gözin efendisinden ayırmayup emrine rām ola. Efendisi yanında gegirmek ve öksürmek ve ün çıkarmak ve ifrāt ile yemek yemek ‘ aybdur. İzinsiz āt koşmak cerīd oynamak geriye kılup ğayrı ādemler ile muşāhabet eylemek kabāhatdur. Çakşırında sivakuñ düğmeleri cevzek olmak ve tirāş günlerün geçürmek başına dermānsız tenbel olduğına ‘ alāmetdür. Hazīnedār ü miftāh oğlanı hazīne miftāhını ğāyet ile hıfz itmek gerekdür. Derūnī ve bīrūnī hıdmetgārıların emekdārlarına ri‘ āyet lāzımdur. Yeñi hıdmetgār ve emekdār ile ta‘ āmda bile oturmak nā-münāsibdür. Meger tāze veya hud okur yazar kısmı veya hud hānende ve sāzende maķūlesi ola bu şūretde yeni eski i‘ tibārı olmaz.

Mışra‘ ;

Gönül kalsun benim yol kalmasun derler mişldür bu.

Kā‘ idesi bu maķūle hıdmetgārda cārī degüldür. Bir hıdmetgār kabāhat itdikde müsāmaħa güstahlığına sebep olur. Cürmüne göre te‘ dīb ü ta‘ ziri lāzımdur. Meger haṭāen itmiş ola bu şūretde ‘ afvı münāsibdür. Ammā efendisine ya haremine ya tāze hıdmetgārına [S.81] sū‘-i kaşd iderse siyāseti vācibdür. Dırāz-dest ü dil-āzār ve bir kaç kerre ferār iden kölenüñ bey‘ i mühimdür. Hıdmetgār kısmınıñ cümleden maķbül vācibü’r-ri‘ āyāsı hūsn ü cemāl ve edeb ü hayā ve ma‘ rifet ü kemālı yerinde olandır. Bunu geçdükte maķbüb dil-nevāz ve sāzende-i hoş āvāz olandır. Edeb ü şadākat ve hūsn-i hıdmeti olan cümleden ziyāde ikrāma müstaħakkdur ve kibāruñ gıda ü ma‘ cūnı bir emīn ü mu‘ temed hıdmetgāra virilüp zaḫtında gerekdür. Ya hud mühürlü hıfz olunmalıdır. Maḫtūm olmayan gıdayı tenāvül cā‘iz

degüldür. Bir devletli muşâhibleri ile hamâma girdükde sade-rû dellâkî kendüden gayre giyse sormak câ'izdür. Bundan gayrı hizmeti nâ-münâsibdür. Ve bezm-i şarâbda sâkî olan hizmetgâruñ şarâb içmesi mîr-i meclisüñ icâzetine mevķüfdur. Ma'ķulî 'adm-i ruķşatdur, virüldiği şüretde dağı az içmek gerekdür. Sâkî ehl-i bezmüñ ĥâkimi gibidür. Mest olması ehl-i bezmüñ güstâhlığına bâ'ışdür. Sâkî cümle ehl-i bezmi berâber görüp efendisine sâ'irden az virmek gerekdür. Girân-mest olmaya ĥüb-rû ve hizmetgâr dururken şâhib-i riş ü 'ubüsü'l-veche pür-teşviş olan hizmetgârı sâkî itmek ehl-i meclise ihânetdür. Bu maķüle kaħve vermesi bile kaħaħatdur. Müte'addid hizmetgâr istiħdamına ķadir ekâbir-i maķrûş ü ma'şüş ve menĥûs ü ma'kûs karaneta ta'bîr olunur . Pâşalı dögendisi levend bözendisi kehrâb nekbet me'âbları iç aĥâsı nâmiyla hizmetlerine taķrîb ve mecâlis sâmîlerün telvîş itmek revîş-i eslâf [S.82] kirâma muĥâlif-i nâmûs-ı âdâb-ı devlete muĥâyir mücib-i taĥyîr ü bâ'îş-i ta'accüb bir ĥarîb ĥâletdür. "Et-ťâcu li'r-ra'sı ve'l-ĥalĥâlu li'l-ķadem" mîsdâķınca bu maķüleyi kıyâfetlerine münâsib ĥidemât ile meclislerinden teb'îd işâbetdür, ve hizmetgâra berş ü afyon ve benklüñ ve şarâb içmek ve kaħıllarına dâĥ ve göĥüsüne na'l kesmek 'azîm kaħaħatdur. Bu maķülenüñ dağı istiħdâmı memnû' dur. İki tâze hizmetgâr bir ferâšta ve tenhâ bir ĥücrede yatmaķ câ'iz degüldür. Ĥüsn ü endâĥte olan ĥuddâm orta kuşâķ ile hizmet itmek 'âdetdür. Meger ki ziyâde ĥüsn ü cemâl ve ma'rifet ü kemâl aşĥâbı veya ĥud rütbe erbâbı ola egilüp mûm burnu kesmek kaħve vermek 'aybdur. Ķâ'ide-i edeb diz çokmekdür. Hizmetgârda iz'ân şartdur. Kaħve ve şerbet virdikde merâtib-i nâsı bilmelidür. Ma'lûm degül ise öĥrenmelüdü. Zîra taķdîm ü te'ĥîr müsâfire ihânet ve şâhib-ĥâneye bâ'îş-i ciĥâletdür. Sâde-rû hizmetgâr dâ'imâ misvâk isti'mâl itmek ve soĥan ve şarımşak yemekden perĥîz itmek ve dâr-çîn ve ķaranfil yemek ve revâyiĥ-i tayyibe isti'mâl itmek ve şiyâbun tanzîf itmek ve tırnaķların kesmek lâzımdur ki 'alâmet-i taĥâret ve mücib mezîd-i ķurbetdür. Bunlaruñ ĥilâfî ĥareket bâ'îş-i istikrâra ve nefretdür. Câmelerün kaşmaķ ve libâsı târ idüp çarkısı kullannaķ ve gözlerine sürme çekmek ve müferriĥ ĥançer bıçaķ taķınmaķ muĥassenât-ı hizmetdendür. Efendisinüñ şadr-i maĥşûşuna oturmaķ câ'iz degüldür. Farzen şadr-ı sîneye cülûs iden erbâbdan ise de ve efendisine [S.83] maĥşûş olan meşrebe ü misvâk ve devât u ferâş ve bâlîn ü liĥâfı isti'mâl münĥîdür. Ferâşda ma'ıyyet ile iştirâk-ı ĥâlî başķa ma'nadur. Onuñ cevâz ü isticâbında ķâr-âzmüdegân zarfen yek-zebân vifâķdur. Ve sâde-rû hizmetgâruñ mu'ayyen âylıkla virülmelüdü. Ĥarçlıksız fesâdına

ruḥṣatdur. Bu zıkr olunan ḥuddām-ı enderūniye göredür. Taşra ḥuddamı aḥvāli başkadur. Mecālis-i kibāra dāḥil ve şerf münādimeye nā'ıl olanlar bu eşer-i şağırü'l-ḥacm keşirü'l-müfāduñ māl mezāyāsına pīş-nihād i'tiyād itmek lâzımdur. Sāz çalınurken müşāḥabet laķırdısı tavlā oynarken zār şaķırdısı muḥālif-i kitāb-ı uşıldur. Bundan şoñra mü'ellif gibi luğva-ı iştigāldan dehen-şüy ı ferāğ olmaķ ma'ķıldur.

Ḳıt'a;

Āyīn-i ḥidmetüñ yoğmış ḥadd ü gāyeti

Tefşil olunsa ḳanda bulurdı nihāyeti

Gāyetde lâzım olanı bildürdigin yeter

‘Ālī yeter söz oñla uzatma ḥikāyeti

Katabahü's-Seyyidü'l-Ḥācc Muştafa ‘İzzetü'l-Ḥaḫīb fi Cāmi‘i Ḥazret
Ḥālidü'l-Ensāri ‘afā ‘anh. 58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

āgašte : (f.s.) . 1. bulaşmış. 2.i başlangıç

āheste : (f.s.) yavaş. ağır. yavaş yavaş

ahlāt : (a.i. hılt'ın c.) 1. karışan şeyler. 2. İnsan vücudunda farzolunan dört unsur veya usâre.

aḥşā' : (a.i. haşâ'nın c.) 1. vücutta bulunan bağırsaklar, ciğer gibi şeyler, içirik. 2. cihetler, mahaller, bölgeler

aḥyānen : (a.zf.) ara sıra, vakit vakit.

aḥab : (a.i.) 1. topuk, ökçe. 2. arka, art.

āmāde : (f.s.) hazır, hazırlanmış.

āmās : (f.i.) insan vücudunda hâsıl olan şiş ve kabarcık.

a'şāb : (a.i. asab'ın c.) sinirler

āsāyiş : (f.i.) 1. rahat, huzūr. 2. güvenlik.

āsmān : (f.i.) gök, sema. (bkz : āsümān)

āstāne : (f.i.) 1. eşik. 2. payitaht. 3. büyük tekke. 4. Allah'a yakın kimselerin kabrı . 5. merkez.

āsūde : (f.s.) rahat, gairesiz, dinç [olan]

āşām : (f.i.) yiyecek ve içecek.

āşūbe : (f.i.) 1. kargaşalık, 2. s. karıştırıcı.

āşūb-engîz : (f.b.s.) kargaşalığa sebebiyet veren.

āverde : (f.s.) naklolunmuş, getirilmiş.

āyîn : (f.i.) 1. merasim, tören. 2. alevî'lerin içki sohbetleri

āzerd : (f.i.) renk, boya.

āzmūde : (f.s.) 1. tecrübe etmiş olan. 2. tecrübe olunmuş, sınanmış.

bād-bān : (f.b.i.) 1. yelken. 2. gemi sereni. (bkz : şirā)

bāfte : (f.i.) 1. büyük renkli leke. 2. oyma levha. 3. parça.

bāfte : (f.s.) dokunmuş.

bağîz : (a.s. buğz'dan) herkese buğz eden, nefret eden, kimseyi sevmeyen.

bahā : (f.i.) kıymet, bedel, değer.

bahâî : (a.s.) alışkın.

bahâ' : (a.i.) 1. güzellik, zarıflık. 2. parıltı.
3. alışma, dadanma.

baht : (f.i.) tâlih, kader, kismet. (bkz :
ikbâl)

bâl : (a.i.) kalp, yürek, gönül

bâl : (f.i.) 1. kanat. 2. kol. 3. boypos. 4.
üst, yukarı

bâlîn : (f.i.) yastık; koltuk.

bâr-i girân : ağır yük.

başt : (a.i.) yayma, açma, uzun uzadıya
anlatma

bâzergân : (f.b.i.) 1. bezirgân, tâcir. 2. ağa
makamında yahudilere verilen bir ad.

bedîhî : (a.s.c. : bedîhiyyât) 1. akla
kendiliğinden gelen. 2. delilsiz, açık olan,
besbelli.

bedre : (a.i.c. : bider) 1. kuzu, oğlak
derisi. 2. içi altın dolu kese.

behîyye : (a.s. behâ'dan) güzel,

bende-gân : (f.i. bende'nin c.) 1. kullar,
köleler. 2. padişâh hizmetinde olanlar.

berâ'at : (a.i.) fazilet, meziyet, olgunluk,
iyilik, güzellik.

bera'et : (a.i.) bir dâvâ sonucunda temiz
ve ilişiksiz çıkma, alık, arılık, aklanma.

berât : (a.i.c. : berevât) rütbe, nişan ve
imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

berâyâ : (a.i. beriyye'nin c.) 1. halk,
insanlar, mahlûkat, yaratıklar. 2. halkın,
haraç ve vergi vermeyen Müslüman ve
kılıç ehli kısmı.

ber-dâr : (f.s.) 1. salbedilmiş, asılmış. 2.
yemişli.

berdâste : (f.s.) yükseğe kaldırılmış.

ber-geşte : (f.s.) tersine dönmüş, ters
olmuş, yüz çevirmiş.

berr : (a.i.) kara toprak.

berr : (a.i.c. : ebrâr) doğru sözlü, hayır
işleyen kimse.

berş : (a.f.) 1. afyon şurubu, keten yaprağı
ile yapılan bir çeşit müsekkir mâcun. 2.
arzu, gönül isteği.

besât : (a.i.) 1. düz yer. 2. kazan, tencere
gibi yayvan kap. (kelime **bisât** şeklinde de
kullanılabilir.)

beste : (f.i.) 1. müz. şarkının makam ve
âhengi. 2. s. kapalı, bağlı, bağlanmış

beşâset : (a.i.) güler yüzlülük, güler yüz.

bezl : (a.i.) bol bol verme, saçma.

bî-bāk : (f.b.s.) korkmayan, çekinmeyen, sakınmayan.

bî-berg : (f.b.s.) dalsız.

bî-berg ü nevā : elinde ve avucunda bir şeyi olmayan.

bîdār : (f.b.s.) uyanık, uyumayan, uykusuz.

bikām : (f.s.) yararsız.

bîm : (f.i.) 1. korku. 2. tehlike.

bî-naẓîr : (f.a.b.s.) eşsiz, eşi bulunmayan (bkz : bî-misāl).

bister : (f.i.) yatak, döşek.

buḥūr : (a.i. bahr'ın c.) denizler.

bülüg : (a.i.) erkeklik yaşına girme, ergenlik.

bünyān : (a.i.) yapı, binâ.

cebān : (a.s. cebânet'den) korkak.

cebl : (a.i.) yoktan yaratma.

cefā : (a.i.) eziyet, incitme.

celâdet : (a.i.) bahâdırılık, kahramanlık, yiğitlik.

celâlet : (a.i.) 1. büyüklük, ululuk. 2. hışm, kızgınlık.

celb : (a.i.) 1. çekme, çekiş, kendine çekme. 2. yazı ile çağırma.

celile : (a.s. celâl'den) büyük, ulu,

cerîde : (a.i.c caerâid) 1. gazete. 2. zabıtnâme, tutanak.

cerr : (a.i.) çekme, sürükleme. 2. para, eşya ve sâire çekme.

cerrār : (a.s.) 1. çekici. 2.i. dilenci. 3. arkasından sürükleyen

cevā'iz : (a.i. câize'nin c.) verilen bahşişler, armağanlar.

cevr : (a.i.) 1. haksızlık, ezâ, cefâ, eziyet, gadir, zulüm, sitem. 2. tas. tarikat adamı'nın ruhan ilerlemesine mânî olan şey.

cidāl : (a.i.) 1. karşılıklı kavga, savaş. 2. zorlu, harâretli konuşma.

cilbāb : (a.i.c. : celâbîb) 1. gömlek. 2. çarşaf; ferâce.

cūd : (a.i.) cömertlik, elaçıklığı.

cünbiş : (f.i.) kıyıdanma, hareket.

çālāk : (f.s.) 1. çevik, eline ayağına çabuk, tez canlı olan. 2. adam öldüren hırsız, yol kesici. 3. yüksek yer, büyük makam.

çendān : (f.zf.) o kadar.

çūn ü çirā : (f.b.e.) nasıl ve niçin.

dād : (f.i.) 1. adâlet, doğruluk. 2. ihsân, vergi.

dāğ : (f.i.) 1. yanık yarası. 2. insan ve hayvan vücûduna kızgın demirle vurulan damga, işâret, im.

dām : (f.i.) tuzak, ağ.

dāver : (f.i.) 1. cenâbihakk'ın adı. 2. doğru insaflı olan hükümdâr, vezir eya hâkim.

dehān : (f.i.) ağız. (bkz : dehen).

dehr : (a.i.c. dühûr) 1. dünyâ. 2. zaman, devir.

dehşet : (a.i. deheş) 1. şaşma. 2. korku ve telâş gösterme, ürkme. 3. akla şaşkınlık verecek sûrette korkma, korku.

delāl : (a.i.) naz, işve , cilve; insana güzel sevimli görünecek hal, durum.

denī : (a.s.) alçak, rezil, soysuz.

de'ḅ : (a.i.) âdet, usul, tarz, kaide, gelenek.

derbān : (f.b.s.) kapıcı, kapıya bakan. (bkz : bevvâb).

derc : (a.i.) 1. sokma, arasına sıkıştırma. 2. gazeteye yazma. 3. toplama, biriktirme.

derem : (f.i.) para, akçe.

deriçe : (f.i.) pencere; küçük kapı, oyma kapı. (bkz : revzan).

desise : (a.i.c. : desâis) hîle, oyun, el altından yapılan iş. (bkz : dek).

destār : (f.i.) sarık, tûlbent. (bkz : imâme)

devât : (a.i.) divit, kalem koymak için uzun mâdenî sapı ve ucunda bir de hokkası bulunan âlet. (bkz : devît).

devḅa : (a.i.) büyük , ulu ağaç.

dırāz : (f.s.) uzun, [aslı “derâz”dır]

dilgîr : (f.b.s.) gönül tutan kalbe sıkıntı veren; gücenik, kırgın.

duḅter : (f.i.) kız, kerîme. (bkz : duht, hâher).

dūr : (f.s.) uzak. (bkz : dîr).

düvel : (a.i. devlet'in c.) devletler.

eclāf : (a.s. cilf'in c.) ayak takımları, rezil kimseler, baldırı çıplaklar.

eflāk : (a.h.i.) Osmanlı İmparatorluğu zamanında, merkezi Bükreş olan "memleketeyn" (iki memleket) den bir kısım.

efser : (f.i.) tâc. (bkz : dihîm, iklîl).

efvāh : (a.i. fem ve fevh'in c.) ağızlar, menfezler, ağıza benzeyen her türlü delikler.

efzūn : (f.s.) fazla, çok, yukarı, aşkın.

ehālî : (a.i. ehl'in c.) 1. bir memlekette, bir kasabada, bir köyde, bir semtte veya mahallede yerleşip oturanlar, ahâlî. 2. halk, umûm.

ekîd : (a.s.) te'kidli, kuvvetli, sarîh, kat'î, sağlam, muhakkak.

eknāf : (a.i. kenef'in c.) cânîpler, yanlar, taraflar, sığınacak yerler, evin ortaları.

ekvār : (a.i. kevr'in c.) 1. devirler, dönmeler. 2. bir şeyi sarmalar. 3. arı kovanları. 4. demirci ve kalaycı ocakları.

elem : (a.i.c. âlâm) ağrı, acı, sızı, sancı, keder, dert, maddî ve mânevî ızdırıp.

enām : (a.i.) 1. bütün mahlûklar, yaratılmış olan canlılar. 2. halk, insan.

endāhte : (f.s.) atılmış; bir tarafa bırakılmış.

envā' : (a.i. nev'in c.) çeşitler, türler.

erāzil : (a.s. erzel'in c.) reziller, sıyrıklar, nâmussuzlar, yüzsüzler.

erzān : (f.s.) 1. ucuz. 2. lâyük, uygun, yerinde.

esāfil : (a.s. esfel'in c.) pek aşağı ve bayağı olanlar, halkın en aşağı tabakası.

esb : (f.i.) at, beygir (bkz : feres).

esîr : (a.s.c. üserâ) 1. savaşta düşman eline düşen kimse, tutsak. 2. kul, köle. 3. düşkün, vurgun.

esmār : (a.i. semer'in c.) meyvalar.

esrār : (a.i. sırr'ın c.) 1. gizlenen ve bilinmeyen şeyler, aklın eremeyeceği işler. 2. Hint kenevirinden çıkarılan, uyuşturucu ve sarhoş edici te'sirler olan bir zehir. [kelime müfret olarak kullanılır].

estār : (a.i. sitr'in c.) örtüler, perdeler.

eşkıyā : (a.s. şâkî'nin c.) dağ hırsızları, haydutlar.

eşrâr : (a.s. şerîr'in c.) şerîrler, azılılar, fesât karıştıranlar, kötülük edenler, edepsizler.

eṭṭibbâ : (a.i. tabîb'in c.) hekimler, doktorlar, tıp ilmini bilenler.

eṭṭvâr : (a.i. tavr'ın c.) hal ve hareketler, işler, tarzlar

evâmir : (a.i. emr'in c.) buyruklar, buyrultular.

evânî : (a.i. inâ'nin c.) kapkacaklar, kaplar.

evâ'il : (a.i. evvel'in c.) ilk vakitler, evvel zamanlar, eski, geçmiş zamanlar, iptidâlar, önceler, başlangıçlar.

evbâş : (a.i. vebeş'in c.) ayak takımı, terbiyesiz, aşağılık kimse.

evsât : (a.i. vasat'ın c.) ortalar.

evtad : (a.i. veted'in c.) ağaç veya demir kazıklar, direkler.

evzâ : (a.i. vaz'ın c.) haller, vaziyetler, tavırlar, duruşlar.

eyâdi : (a.i. yed'in c. olan eydî'nin c.) eller.

eytâm : (a.s. yetim'in c.) anası babası ölmüş, yalnız kalmış küçük çocuklar, öksüzler.

ezfâr : (a.i. zufr'un c.) 1. tırnaklar. 2. tırnak bahuru denilen tıbbî bir koku.

ezhâr : (a.i. zahr'ın c.) 1. arkalar, sırtlar; satırlar, yüzler. 2. binek hayvanının sırtları.

ezhâr : (a.i. zehre ve zehere'nin c.) çiçekler.

fâhîr : (a.s. fahr'den) 1. fahreden, onurlu, şanlı, şerefli. 2. mükemmel. 3. kıymetli, değerli. 4. erkek ve kadın adı.

fâik : (a.s. fevk'den) fevkinde bulunan, mânevî olarak üstünde olan.

fatk : (a.i.) kırma, yarma, ayırma, çatlama.

fazâḥat : (a.i.c. fazâyih) edepsizlik, alçaklık.

fehvâ : (a.i.c. : fehvâ) mânâ, anlam, mefhum, kavram.

fehvasınca : (a.t.zf.) uyarınca, sözü gereğince.

fer : (f.i.) 1. parlaklık, aydınlık. 2. zînet, süs, bezek. 3. kuvvet, nüfuz, iktidâr.

ferâğ : (f.i.) serin rüzgâr.

ferāġat : (o.i.) 1. vazgeçme, el çekme. 2. istirahat, dinleme. 3. vazgeçecek kadar zengin olma.

firāş : (a.i.c. fūrûş) 1. döşek, yatak; yaygı, şilte. 2. hasır, halı.

fügen : (f.s.) atıcı, yıkıcı, düşürücü [“efgen” kelimesinin hafifletilmiş]. (bkz : efgen).

fütür : (a.i.) 1. zayıflık, gevşeklik, bezginlik, usanma, usanç, bıkma. 2. keder, ümitsizlik.

füyûzât : (a.i. feyz’in c. olan füyûz’un c.) 1. suyun taşıp akması. 2. bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma. 3. ilim, irfân.

gāh : (f.e.) 1. zaman bildiren edat. 2. yer bildiren edat. 3. zf. arasıra, kimi, bâzı.

ġalaṭ : (a.s.c. galatât) yanlış,

ġark : (a.i.) 1. suya batma; batma; batırma. 2. boğulma, boğma.

ġirṫe : (f.i.) 1. çıkmaz yol, çıkmaz sokak. 2. içinden çıkılması zor durum.

ġiryān : (f.i.) ağlayıcı, ağlayan.

ġirye : (f.i.) ağlama , ağlayış; gözyaşı.

ġiyāh : (f.i.) nebat, bitki, taze ot.

ġün-a-ġün : (f.zf.) renk renk, türlü türlü.

ġünüde : (f.s.) uyumuş, uyuklamış, ımızganmış.

ġüşe : (f.i.) köşe, bucak.

ġüftār : (f.i.) söz.

ġümşüde : (f.b.s.) kaybolmuş, telef olmuş. (bkz : ġüm-geşt, ġüm-geşte).

ġüriz : (f.i.) 1. kaçma. 2. s. kaçkın, kaçan.

ġüşād : (f.i.) açma, açılma, açılış.

ġüştā : (f.i.) cennet. (bkz : behişt, firdevs).

ġüştāsb : (f.h.i.) 1. Fars hükümdarlarından Hystaspes. 2. Tanrı’nın kullarına rahmetini ulaştırdığı mânevi yol.

ġüvāh : (f.s.) şâhit, delil.

ġüzide : (f.s.c. : ġüzide-ġân) seçkin, seçilmiş, beğenilmiş.

ġabl : (a.i.c. : hibâl, hubûl) ip, urgan, halat.

ġabṫ : (a.i.) yanlış hareket etme, yanılma.

ġāceġān : (f.b.i. hāce’nin c.) 1. hocalar. 2. [eskiden] yüzbaşı rütbesinin karşılığı olan sivil rütbe.

hades : (a.i.c. : ahdâs, hadesât) 1. yeni olma, yeni peyda olan şey. 2. abdest ve guslün tazelenmesini gerektiren hal. 3. insan pisliği. 4. s. genç, delikanlı.

hadîd : (a.s.) 1. öfkeli, hiddetli, şiddetli, titiz. 2. keskin. 3. demir.

halâş : (a.i.) kurtulma, kurtuluş.

halel : (a.i.) 1. iki şey aralığı, boşluk. 2. bozma, bozukluk, eksiklik.

halı : (a.i.) 1. karıştırma. 2. fenâ. 3. nazlanma.

halvet : (a.i.) 1. yalnız, تنها kalma, tenhaya çekilme, tenhalık. 2. تنها yer. 3. hamamın sıcak bölmesi.

hâm : (f.s.) 1. pişmemiş, olmamış, çiğ. 2. işlenmemiş, üzerinde çalışılmamış. 3. boş, nâfile.

hâmi : (a.s.c. humat) himâye eden, koruyan, koruyucu, sâhip çıkan, gözeten.

hamîd : (a.i. hamd'den) 1. Allah'ın adlarından. 2. övülmeye değer.

hâmiż : (a.s.c. : hâmiżât) 1. ekşi ve sirke gibi olan. 2. kekre.

hân : (f.i) 1. yemek sofrası; üstüne yemek konulan tepsi, sini. 2. ahçı dükkanı. 3. yemek.

handân : (f.s.) 1. gülen, gülücü, güler, sevinçli. 2. kadın adı.

hande : (f.i.) gülme, gülüş.

handen : (f.fi.) okuma, devamlı ve düzgün okuma. (bkz : kırâat).

hâr : (f.i.) diken

hâr : (f.s.) 1. hor, hakir, aşağı, bayağı, 2. yiyici, yiyen.

harâbât : (f.i. harâbe'nin c.) 1. harâbeler, vîrâneler. 2. meyhâneler.

haşîr : (a.i.) 1. hasır. 2. s. söyler veya okurken dilini tutulan.

haşlet : (a.i.c. : hisâl) insanın yaradılışındaki huyu, tabîatı, mizâcı.

haşşâd : (a.s.) ekin biçen, orakçı.

haşhâş : (a.i.) bot. kapsüllerinden afyon, tohumlarında da yağı çıkarılan bir nebat, bitki.

haţâen : (a.zf.) yanlış olarak, yanlışlıkla.

haţve : (a.i.c. hatevât) adım.

havâli : (a.i.) etraf, civar, çevre, yöre.

ḥavāṭır : (a.i. hâtıra'nın c.) hâtıralar, fikirler, düşünceler.

ḥāvī : (a.s.) ihtivâ eden, içine alan, şâmil, kaplayan, toplayan.

ḥavşala : (a.i.) 1. kuş kursağı. 2. mîde. 3. anlayış, akıl; zihin.

ḥaylī : (f.s.) 1. epeyce, çokça. 2. bir takım. 3. zf. oldukça.

ḥayme : (a.i.c. hayamât, hıyâm, hıyem) çadır.

ḥayşīyyet : (a.i.) şeref, onur, itibâr, değer.

ḥazef-pāre : (a.f.b.i.) çanak parçası, çömlek kırığı.

ḥazm : (a.i.) 1. kat'î karar, sebât, direnme. 2. doğru ve sağlam rey ve karar.

ḥazz : (a.i.c. huzûz, huzûzât) 1. hoşlanma, zevklenme; sevinç, memnunluk. 2. baht, tÂlih, nasîp, saâdet, kıymet.

hem-^çinân : (f.a.b.s.) dizgini bir, atbaşı berâber olan, yanyana birlikte bulunan, arkadaş.

hemyân : (f.i.) heybe, dağarcık, çanta, büyük kese.

hengām : (f.i.) zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim.

hezîmet : (a.i.) bozgun, bozgunluk, savaşta bir taraf askerinin bozulması.

hezl : (a.i.c. hezliyyât) 1. eğlence, alay, şaka, lâtife. 2. ed. meşhur ve yaygın bir nazımın vezni ve kafiyesi taklidedilmek suretiyle lâtife tarzında nazım yazma; bu tarzda yazılan nazım.

hezim : (a.i.) 1. sıkma, sıkıştırma. 2. bozma, bozguna uğratma.

ḥışm : (f.i.) kızgınlık, öfke.

ḥışt : (f.i.) 1. kerpiç. 2. tuğla.

ḥıyâm : (a.i. hayme'nin c.) çadırlar.

ḥıyâz : (a.i. havz'un c.) havuzlar.

ḥıyâz : (a.i. hayz'ın c.) aybaşıları

ḥidem : (a.i. hizmet, hizmet'in c.) hizmetliler, hizmetler, işler, vazîfeler.

ḥiffet : (a.i.) 1. hafiflik. 2. hoppalık.

ḥil^çat : (a.i.c. : hila^ç) eskiden, padişah veya vezir tarafından takdîr edilen , beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.

ḥimāye : (a.i.) korunma, koruma.

ḥirmān : (a.i.) 1. nasıpsızlık, mahrumluk. 2. mahrûm olma.

hışāl : (a.i. haslet'in c.) huylar, tabîatlar, ahlâklar. (bkz : hısâl).

hitan : (a.i.) sünnet, sünnet etme.

hîzende : (f.s.) sıçrayıcı, kalkıcı, fırlayıcı, atılıcı.

hızlân : (a.i.) muâvenetsiz, yardımcısız; kimsesiz, yalnız başına kalıp sefil, zelil olma.

hubûbât : (a.i. habb'in c. olan hubûb'un c.) tâneler, tohumlar; buğday, arpa, çavdar gibi tâneli bitkiler, tahıl.

hufre : (a.i.) kazılmış çukur, oyuk, delik.

hulûd : (a.i.) bakîlik, daimi sürette kalma, ölmezlik.

hulv : (a.s.c. hulviyyât) 1. tatlı. 2. güzel, bazal.

hulviyyât : (a.i.c. hulv'un c.) tatlılar, şekerlemeler, tatlı ile ilgili yiyecekler.

hūr : (f.i.) güneş.

hurd : (f.s.) 1. küçük, ufak. 2. kırık. 3. ehemmiyetsiz.

hurüş : (f.i.) coşma, çağıltı, gürültü, şamata, telâş.

huşümet : (a.i.) 1. hasımlık, düşmanlık. 2. kıskançlık, çekememezlik.

hūy : (f.i.) tabîat, mizâc, ahlâk, âdet.

huzzâr : (a.s. hâzır'ın c.) huzurda, meydanda, gözönünde olanlar, bizzat bulunanlar.

hüccet : (a.i.) 1. senet, vesîka, delil. 2. seçkin Âlîmlere verilen ünân.

hünkâr : (f.i.) pâdişâh, sultan, hükümdar.

ıtlâk : (a.i. talk'dan) 1. salıverme, koyuverme. 2. boşama. 3. hapis ve sâir cezâdan kurtarma, affetme.

ıtnâb : (a.i.) sözü uzatma, lüzumsuz tafsîlât ile haşve boğma.

ıtnâb : (a.i.) sözü uzatma, lüzumsuz tafsîlât ile haşve boğma.

ıtrâ' : (a.i. tarâvet'den) mübâlâgalı, aşırı derecede medhetme, övme.

ıttılâ' : (a.i. tulû'dan c. : ittilâât) öğrenme, tanıma, bilme, haberli olma.

ibrâr : (a.s. berr'nin c.) hayır sâhipleri; dindarlar, özü sözü doğru olanlar .

ibtizâl : (a.i. bezl'den) 1. bir şeyin hor kullanılması. 2. bir şey, çocukluğundan dolayı değerini kaybetme, bayağılaşma,

ayağa düşme. 3. bir şeyi sürekli olarak kullanma.

iclâl : (a.i. celâl'den) 1. büyültme, saygı gösterme, ikrâm. 2. büyüklük, kudret ve kuvvet.

iddihâr : (a.i.) 1. biriktirme, biriktirilme, toplayıp saklama. 2. kıtlıkta yüksek fiyatla satmak üzere zâhire toplayıp saklama.

ifrât : (a.i. fart'dan) aşırı gitme, pek ileri varma.

ifzâl : (a.i. fazl'dan) lutuf ve bağış.

iğtirâr : (a.i. gurûr'dan) 1. mağrur olma, gurulanma, güvenilmeyecek şeye güvenme. 2. aldanma. 3. gaflette bulunma.

ihâ : (a.i.) gönderme, sevk etme.

ihâm : (a.i. vehm'den c. : ihâmât) 1. vehme düşürme. 2. ed. iki mânâlı kelimelerden en az kullanılan mânâyı bilerek kullanma.

ihrâk : (a.i. hark'dan) 1. yakma, yakılma. 2. yangın.

ihrâz : (a.i.) 1. alma, kazanma, elde etme. 2. erişme.

ihtilâl : (a.i. halel'den c. : ihtilâlât) bozukluk, bozulma, karışıklık, düzensizlik.

ihtirâz : (a.i. hırz'dan) 1. sakınma, çekinme. 2. korkma.

ihtirâzen : (a.i.) sakınmak sûretiyle, sakınarak.

ihtişâr : (a.i. hasr'dan c. : ihtişârât) 1. kısaltma; sözü, yazıyı kısaltma. 2. sadeleştirme, basitleştirme.

ihtişâm : (a.i. haşmet'den) tantana, debdebe, şanlı görünüş.

ihtiyâl : (a.i. hîle'den c. : ihtiyâlât) hile yapma, düzen, oyun etme.

ikân : (a.i. yakîn'den) sağlam biliş, bilme.

iktizâc : (a.i. kazâ'dan) 1. lâzım gelme, gerekme. 2. lâzım getirme, gerektirme. 3. ihtiyaç, gereklilik. 4. işe yarama.

ilkâc : (a.i.) 1. bırakma, bırakılma, terk, atma. 2. telkin etme, ilhâm etme. 3. bir kusuru başkasına yükleme.

iltizâz : (a.i. lezzet'den) lezzet bulma.

imâ' : (a.i.) 1. işâret. 2. işâretle anlatma, dolayısıyla anlatma.

imrār : (a.i. mürur'dan) geçirme, geçirilme.

inābet : (a.i.) 1. günahlara tövbe edip hak yoluna dönme. 2. bir mürşide baş vurup, tarîkâta girme.

inān : (a.i.c. : einne) 1. dizgin. 2. idare etme, yürütme.

inbisāt : (a.i. bast'dan) 1. yayılma, açılma, genişleme. 2. iç açılma, ferahlık.

inhā' : (a.i. nehy'den) 1. ulaştırma, yetiştirme. 2. bir vazîfeye tâyin veya bir maaşa terfî için yazılan yazı.

inkıyād : (a.i. kayd ve kıyâdet'den) boyun eğme; kendini teslim etme.

inşurāf : (a.i.) geri dönme, çekilip gitme.

insicām : (a.i.) 1. yağmür sürekli yağma. 2. bir düziye gitme. 3. ed. düzgün söz.

intibāh : (a.i.) 1. uyanma, uyanıklık. 2. gözaçıklığı. 3. sinirlerin ve uzuvların harekete gelmesi, uyanması.

inzimām : (a.i. zamm'dan) zam olunma, katılma

inzivā' : (a.i. zuvviyy ve zeyy'den) 1. bir köşeye çekilme, çekilip hiç bir işe

karışmama. 2. dünya işlerinden vazgeçme.

i'ānet : (a.i. avn'den) yardım.

i'tikād : (a.i. akd'den c. : i'tikâdât) 1. düğümlezip kalma, bir şeye bağlanma. 2. inanma, gönülden tasdîk ederek inanma.

i'tişām : (a.i. ismet'den) 1. el ile tutma, tutunma. 2. günahattan sakınma. 3. temiz olma.

i'tiyād : (a.i.c. : i'tiyâdât) âdet edinme, alışma, alışkanlık.

i'tizār : (a.i. özr'den c. : i'tizârât) özür dileme.

i'vicāc : (a.i.: i'vicâcât) 1. eğri büğrü olma, eğrilme. 2. doğru hareket etmeme.

irād : (a.i. vürûd'dan) 1. getirme. 2. söyleme.

irās : (a.i. irs'den) 1. verme, verilme. 2. sebeb olma, îcâbetme, gerekme. 3. getirme.

irtişā' : (a.i. rişvet'den) rüşvet alma, rüşvetçilik.

işābet : (a.i. savâb'dan) 1. rast gelme, doğruca gidip erişme, yerini bulma. 2.

dođru bir fikir söyleme. 3. dūşme, tutma, dokunma.

işābet-medār : (a.f.b.s.) iyi, doğru dūşünen, başarılı. (bkz : isābet-kārin).

isā'et : (a.i. sū'dan) kötülükte bulunma, kötü iş işleme.

ishāb : (a.i.) 1. çok söyleme. 2. fazla tamah etme. 3. türlü şeylerden renk değiştirme.

ismā' : (a.i. sem'den) işittirme, dinletme.

isticlāb : (a.i. celb'den) 1. celb etme, çekme, çekilme. 2. uyandırma.

istidād : (a.i.) 1. doğrulama. 2. alışma.

istihāle : (a.i. havl'den c. : istihālāt) 1. mümkün olmayış, imkânsızlık. 2. bir halden başka bir hale geçiş.

istihkāk : (a.i. hakk'dan) 1. hakkı olma, hak kazanma. 2. hak kazanılan şey.

istihlāş : (a.i. hulūs'dan) 1. bir şeyi kendine mahsus kılmaya çalışma. 2. kurtarma, kurtarılma.

istikrār : (a.i. tekrār'dan) tekrarlatma.

istimā' : (a.i. sem'den c. : istimāât) 1. dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme. 2.

dinleyip kabul etme. 3. kulak verip dinleme.

isti'āb : (a.i. va' b'dan) 1. içine alma, içine sığma. 2. tutma, kaplama.

isti'cāl : (a.i. acel'den) acele etme, tez olmasını isteme, çabuklandırma.

isti'dād : (a.i.) 1. bir şeyin kabûlüne, kazanılmasına olan tabî meyil, kabiliyet. 2. akıllılık. 3. anlayışlılık. 4. istidâdı olan kimse.

isti'tāf : (a.i. atf'dan c. : isti'tâfât) yardım ve merhamet dinleme.

istişvāb : (a.i. sevāb'dan) sevap, doğru, mâkul görme, beğenme; beğenilme.

isti'rād : (a.i.) asıl mevûdan olmayıp, münâsebeti gelmişken söylenen söz.

istibāh : (a.i.) şüphelenme, şüphe etme.

itbā' : (a.i.) tâbî kılma, arkasına, ardına katma.

ittikā : (a.i. vikāye'den) 1. sakınma, çekinme. 2. Allah'tan korkma.

ittikā' : (a.i.) dayanma, yaslanma, söykenme.

ittişāf : (a.i. vasf'dan) 1. muttasıf olma, vasıflanma, nitelenme. 2. bir hal takınma.

itâle : (a.i. tûl'den) uzatma, uzatılma.

ivaż : (a.i.) bedel, karşılık, karşılık olarak verilen şey.

iz'ân : (a.i.) 1. anlayış, kavrayış, akıl. 2. itâat, söz dinleme, boyun eğme. 3. terbiye, edep.

ķabîh : (a.s.c. : ķıbâh) çirkin, yakışsız, fenâ, ayıp.

ķafes : (a.zf.) kafes, hapisane

kâh : (f.i.) saman, saman çöpü.

kâm : (f.i.) 1. ağzın üstü, tavanı, damak. 2. meram, arzu, emel, istek. 3. lezzet, zevk.

kâr-âgâh : (f.b.s.) iş bilir; uyanık.

kâr-âzmûde : (f.b.s.) görmüş geçirmiş, görgülü.

ķasâvet : (a.i.) 1. sertlik, katılık. 2. gam, keder, tasa.

ķaylûle : (a.i.) öğle uykusu, şekerle, kestirme.

ķazîb : (a.i.c. : kıdbân) ince, düz fidan, dal, çubuk.

ķazîyye : (a.i.c. : kazâyâ) 1. iş, husus, madde, mesele, dâvâ. 2. cümlecik. 3. teklif.

kesâd : (a.i.) 1. alışverişte durgunluk, sürümsüzlük. 2. yokluk, kıtlık.

kesel : (a.i.) gevşeklik, tenbellik, uyuşukluk.

ķeşân : (f.s. ķeş'in c.) çekenler, çekiciler.

ķeşide : (f.s. ve i.) 1. çekilmiş, çekiliş. 2. tartılmış. 3. tertibedilmiş. 4. yazılmış.

ķetm-i esrâr : sırları saklama, göstermeme.

ķeyl : (a.i.c. : ekyâl) 1. ölçme. 2. kile, tahıl, ölçek.

ķilâde : (a.i.c. : kalâid) gerdanlık; akarsu.

ķıtmîr : (a.i.) Eshâb-ı Kehf'in köpeğinin adı.

ķifâh : (a.i.) savaş.

ķisvet : (a.i.) 1. elbise. 2. husûsî kıyâfet.

ķuzât : (a.i. kadî, kazî'nin c.) kadılar.

ķüfrân : (a.i.) iyilik bilmeme, gördüğü lûtuftan ve insâniyeti unutma.

ķühûlet : (a.i.) olgunluk çağı, 30-50 yaş arası.

ķülfe : (a.i.) Osmanlı idaresi zamanında Mısır'da kul tâifesinin giderlerini sağlamak üzere alınan vergi.

künüd : (a.i.) nankörlük.

lā-übālī : (a.s.zf.) ilişiksiz, kayıtsız, saygısız, senli benli.

leb : (f.i.) dudak.

lehīb : (a.i.) 1. alev. 2. ateş'in sıcaklığı. 3. alevlenme.

lehv : (a.i.) oyun, eğlence, faydasız iş.

leme' ān : (a.i.) parlama, parıldama.

letāfet : (a.i.) 1. latiflik, hoşluk. 2. güzellik. 3. nezâket. 4. yumuşaklık.

levnī : (a.h.i.) 17. yüzyılda yaşamış Edirneli ünlü Türk minyatürcüsü.

levnī : (a.s.) renkle ilgili, renke ait.

lühüm : (a.i. lahm'ın c.) etler.

mā-fāt : (a.i.) fevt olan, kaybolan, elden çıkan şey.

maḥlūt : (a.s. halt'dan) halt olunmuş, katılmış, karıştırılmış.

maḥmūl : (a.s. haml'den) 1. haml olunmuş, yüklenmiş. 2. bir şey üzerine kurulmuş.

maḥsūb : (a.s. hisâb'dan c. : mahâsib, mahsûbât) 1. hesâpedilmiş, hesâba dâhil

edilmiş, avans kapatma. 2. büyük bir zata mensûp kimse.

maḥtūm : (a.s.) 1. hâtemlenmiş, mühürlenmiş. 2. kilitlenmiş; bağlanmış.

maḥādīr : (a.i. mikdâr ve makdûr'un c.) miktarlar, kısımlar.

maḥarr : (a.i. karâr'dan c.) 1. karar edilen, durulan yer, karargâh. 2. oturulan yer. 3. ocak merkez.

maḥdūr : (a.i. kadr'den c. : makâdîr, makdûrât) 1. güç, kuvvet, kudret. 2. Allah'ın takdiri, kader. 3. elden gelen .

Mālā : (a.i.) duvarcı malası. (bkz : mâle).

māni' : (a.s. men'den c. : meneâ) 1. men'eden, geri bırakan, alıkoyan, engel olan. 2. engel, özür.

manşūş : (a.s. nass'dan) 1. Kuran'da açıkça anlatılmış hakkında âyet bulunan. 2. erkek adı.

ma'hūd : (a.s. ahd'den c. : maâhid) 1. ahdolunmuş, bilinen; sözleşilen. 2. sözü geçen.

ma'îyyet : (a.i.) 1. berâberlik, arkadaşlık. 2. bir büyük memûr'un emri altında bulunma.

ma'kūs : (a.s. aks'den) 1. aks olunmuş, tersine çevrilmiş, başaşağı olmuş. 2. başka bir şeyin zıddı. 3. ters, yolunda gitmeyen; uğursuz. 4. bir yere çarpıp geri dönme.

ma'rifet : (a.i.c. : maârif) 1. herkesin yapamadığı ustalık; herşeyde görülmeyen husûsiyet, ustalıkla yapılmış olan şey. 2. bilme, biliş. 3. hoşla gitmeyen hareket. 4. vasita, aracı.

ma'sûş : (a.s.) zayıf, arık.

mâr : (f.i.c. : mârân) yılan.

maşârif : (a.i. masraf'ın c.) harcanan paralar, harcamalar, giderler.

maşhara : (a.s.) 1. maskara, soytarı. 2. gülünç, komik. 3. eğlenme, zevklenme.

maṭla' : (a.i. tulû'dan c. : matÂlî') 1. tulu' edecek, doğacak yer. 2. güneş ve sair yıldızların doğması. 3. kasîde veya gazelin kafiyeli olan ilk beyit.

maṭrûş : (o.s.) sakalsız, sakalı tıraş edilmiş.

māye : (f.i.) 1. maya, asıl ve lüzumlu madde; asıl, esas. 2. para, mal. 3. iktidâr, güç. 4. bilgi. 5. dişi deve.

meāşir : (a.i. me'sere'nin c.) güzel eserler, nişanlar, izler.

meccānen : (a.zf.) bedâva, parasız, ücretsiz olarak.

medhūl : (a.s. dahl'den) 1. dahil edilmiş, ayıplanacak bir kusur işlemiş. 2. dile düşmüş. 3. kendisine bir şey girmiş olan.

medlūlî : (a.s. delâlet'den) 1. delil getirilmiş şey. 2. delâlet olunan, gösterilen şey. 3. bir kelimededen veya bir işarettten anlaşılan.

meġāk : (f.i.) çukur, mezar.

mehcūr : (a.s. hicr'den) 1. hecr olunmuş, terk olunmuş, bırakılmış, kullanılmaz olmuş, unutulmuş. 2. uzaklaşmış, ayrılmış.

mekāre : (a.i.c. : mükârûn) mekkâre, kirâ ile tutulan hayvan, yük hayvanı.

mekr : (a.i.c. : mükûr) hile, düzen, hile ile aldatma.

mekş : (a.i.) durma, bekleme, bir yerde kalma, eğlenme.

mektûm : (a.s. ketm'den) ketm olunmuş, gizli, saklı, hükümetten gizli tutulan.

memdūh : (a.s. medh'den c. : memdūhât) medholunmuş, övülmüş, övülecek.

memlū : (a.s.) doldurulmuş, dolu.

menhūs : (a.s. nahs'dan) nuhûsetli, uğursuz.

menkabet : (a.i.c. menâkīb) çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvaline ait fıkralar, hikâyeler.

mensūbāt : (a.i. mensūb'un c.) mensuplar, bir yerle iliřiđi olanlar.

me'mūren : (a.zf.) me'mūrlukla, me'mūr olarak, bir işle vazifelendirilerek.

me'zūn : (a.s. izn' c. : me'zūnîn) 1. izinli, izin almış. 2. ders veya meşk vermeye veya bir sanat işlemeye salâhiyetli.

merām : (a.i.) istek, maksad, niyet

merātib : (a.i. mertebe'nin c.) rütbeler, dereceler.

merğūb : (a.s. rağbet'den) 1. rağbet edilmiş, beğenilmiş, herkesce sevilip aranılmış. 2. istenilen, sevilen.

merkūb : (a.s. rükūb'dan) üzerine binilmiş, bindirilmiş.

mersūm : (a.s. resm'den) 1. resm olunmuş, yazılmış, çizilmiş. 2. bahasi geçmiş, adı geçmiş.

meşābe : (a.i.) derece, rütbe; kadar.

meşālih : (a.i. maslahat'ın c.) işler.

mesās : (a.i.) asıl, esas, kök.

mesās : (a.i.) asıl, kök, esas.

mesmū' : (a.s. sem' den) 1. işitilmiş, duyulmuş, haber alınmış. 2. dinlenen, alınan şeyler.

mest : (f.s.c. : mestân) sarhoş.

meštūr : (a.s. satr'dan) satırlanmış, yazılmış, çizilmiş.

meşāhīr : (a.s. meşhūr'un c.) ünlü kimseler.

meşāmm : (a.i. şemm'den) burun, koku alacak yer.

meşkūr : (a.s. şükr'den) şükre, teşekkür değer, makbul, beğenilmiş. övülmüş.

metrūk : (a.s. terk'den) terk edilmiş, bırakılmış, kullanılmaktan vazgeçilmiş.

mevādd : (a.i. madde'nin c.) 1. fezâda, boşlukta yer dolduran varlıklar, cisimler. 2. işler, hususlar. 3. kanunlar, nizamlar.

mevâ'ız : (a.i. mev' ıza'nın c.) nasihatler, öğütler.

mevâ'id : (a.i. mev'ûd ve mîad'ın c.) 1. vadolunmuş şeyler. 2. muayyen, belirli zamanlar.

mevc : (a.i.c. : emvâc) dalga.

mevfûr : (a.s.) çoğaltılmış, çok, bol.

mevkûf : (a.s. vakf'dan) 1. vakfedilmiş. 2. durdurulmuş. 3. tutulmuş.

mevrûş : (a.s. verâset'den) miras kalmış, ana babadan geçmiş.

mey- âşâm : (f.s.) şarap içen.

mezâyâ : (a.i. meziyyet'in c.) meziyetler, üstünlük vasıfları.

mezbûr : (a.s.) adı geçen, yukarıda söylenmiş olan.

mezîd : (a.i. ziyâde'nin c.) 1. artma, arttırma, çoğaltma. 2. artmış, arttırılmış.

minvâl : (a.i.) 1. culhaların tezgâh âletlerinden üstüne bez sardıkları ağaç. 2. tarz, yol, sûret, şekil.

miyân : (f.i.) 1. orta. 2. meyan, ara, aralık.

mîzân : (a.i. vezn'den c. : mevâzîn) terâzi, ölçü aleti, tartı; ölçek.

mûcib : (a.s. vücûb'dan) 1. icâbeden, lazımgelen, gereken, gerektiren. 2. sebep, vesîle.

muħallefât : (a.i. muħallefe'nin c.) ölen bir kimsenin bıraktığı şeyler.

muħayyir : (a.s. hayr'den) , iki şey arasında seçim yapılmasını serbest bırakan.

muħaddimât : (a.s.i. mukaddime'nin c.) 1. öne geçen, önde giden. 2. başlangıç, giriş, önsöz.

muħallid : (a.s. kald'den c. : mukallidîn) bir şeyi takan, kuşatan, boyuna asan, taklitçi.

muħârenet : (a.i. karn'dan) 1. bitişiklik; yaklaşma, kavuşma, bitişme. 2. uygunluk.

muħârin : (a.s. karn'dan) bitişik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış.

muħarreb : (a.s. kurb'dan c. : mukarrebân, mukarrebîn) tekrîbedilmiş, yaklaşmış, yakın.

muħtezâ : (a.s. kazâ'dan) 1. iktizâ etmiş, lazımgelmiş. 2. kanûn icâbına göre yazılan yazı.

mu'âheze : (a.i. ahz'dan c. : muâhezât) 1. azarlama, paylama, çıkışma, darılma. 2. tenkîd.

mu'tâd : (a.s.i.) îtiyâd edilmiş, âdet olunmuş, alışılmış.

mu'temed : (a.s. ve i. umde'den) kendisine îtimâdedilen, inanılıp güvenilen kimse.

mûr : (f.i.c. : mûrân) 1. karınca. 2. yoksulluk, fukralık.

murabba' : (a.s. rub'dan) 1. terbi olunmuş, dörde çıkarılmış. 2. dörtlü, dört şeyden olma.

murâd : (a.i. revd'den) 1. arzu, istek, dilek. 2. maksat, merâm.

muraşsa' : (a.s.) kıymetli taşlarla bezenmiş.

muşâheret : (a.i. sıhr'dan) evlenme ile meydana gelen akrabâlık.

mutazammın : (a.s. zımn'dan) 1. tazammun eden, içine alan. 2. kefil olan, üstüne alan.

muttaşıl : (a.s. vasl'dan) 1. ittisal eden, ulaşan, kavuşan. 2. aralıksız, hiç durmadan.

muţâ' : (a.s. tav'dan) itâat olunan, boyun eğilen.

muţâyebât : (a.i. mutâyebe'nin c.) eğlenceli hikâyeler, fıkralar.

muvâşalat : (a.i. vusûl'den) vâsıl olma, varma, ulaşma; yetişme.

mübâderet : (a.i. bûdûr'dan) bir iş yapmaya girişme.

mübâdî : (a.i. mebde'in c.) evveller, başlangıçlar.

mücerred : (a.s. cered'den c. : mücerredât) 1. tecrîdedilmiş, soyulmuş, çıplak. 2. tek, yalnız.

mücevvef : (a.s. cevî'den) tecvîfolunmuş, oyuk, içi boş.

mücevvez : (a.s. cevâz'dan) tecvîz olunmuş, câiz görülmüş, izin verilmiş.

müdârât : (a.i. dery'den) yüze gülme, dost gibi görünme.

müdâvât : (a.i. devâ'dan) devâ arama, hastaya bakıp ilâç verme.

müddağar : (a.s. duhr'dan) biriktirilmiş, toplanıp saklanmış.

müfarekat : (a.i. fark'dan) 1. ayrılma, uzaklaşma. 2. bir yerden ayrılma. 3. boşanma.

müferrih : (a.s. ferah'dan) ferahlık veren, iç açan, iç açıcı.

mükâfât : (a.i. kifâyet'den) 1. berâberlik. 2. bir hizmet ve iyliğe karşı edilen iyilik.

mükârin : (a.s. karn'dan) bitişik, ulaşmış, erişmiş.

mükeyyif : (a.s. keyf'den) keyif verici, neşelendirici; sarhoşluk veren.

mülâ'abe : (a.i. la' b ve lu' b'dan) oynaşma, oynayıp eğlenme.

mülâyemet : (a.i. le' m'den) 1. Uygunluk. 2. Yumuşak huyluluk, yavaşlık.

mümtedd : (a.s. medd'den) imtidâdeden, uzayan, uzanan, süren; sürekli.

münhezimen : (a.zf.) münhezim olarak, bozularak, bozguna uğrayarak.

münhî : (a.s. nehy'den c. : münhiyân) haber ulaştırıcı; haberci.

müntehâ : (a.s. nihâyet'den) 1. nihâyet bulmuş; bir şeyin varabildiği en uzak yer, son derece. 2. son uc.

münteşir : (a.s. neşr'den) 1. intişâr etmiş, yayılmış, açılmış; dağınmış. 2. duyulmuş, etrafa dağılmış.

mü'eddî : (a.s. edâ'dan) 1. te'diye eden, edâ eden. 2. mânâ, mefhum.

mürâca'at : (a.i. rücû'dan c. : mürâcaât) geri dönme, başvurular, danışmalar, yardım istemeler.

mürâ'ât : (a.i. riâyet'den) 1. hıfzetme, saklama. 2. göz ucuyla bakma. 3. gözetme, koruma.

müşâdîf : (a.s. sudûf'dan) tesâdüf eden, rastlayan, rastgelen.

müsâmaha : (a.i. semâhat'den c. : müsâmahat) 1. görmemezliğe gelme, göz yumma, hoş görme. 2. aldırış etmeme.

müsâvât : (a.i. seviyy'den) müsâvîlik, eşitlik, aynı halde ve derecede olma.

müsellem : (a.s. selm'den c. : müsellemât) teslim edilmiş, verilmiş.

müsellim : (a.s. selm'den) teslim eden, veren.

müsemnâ : (a.s. semv ve sümüvv'den) 1. tesmiye olunan, bir ismi olan, adlanmış, adlı. 2. muayyan, belirli.

müskirāt : (a.s. sekr'den) sarhoş eden, sarhoşluk veren şeyler.

müstahakk : (a.s. hakk'dan) hak etmiş, hak kazanmış, lâyıık. (bkz. : müstahikk).

müsteb'ad : (a.s. bu'd'dan) baîd, uzak görülen, olacağı sanılmayan.

müstedîm : (a.s. devâm'dan) 1. istidâme eden, devâmını isteyen. 2. devâmlı, sürekli.

müstehcen : (a.s. hücn'eden) istihcân edilmiş, açık saçık, edepsiz.

müstevfî : (a.s. vefâ'dan) kâfî derecede, yeteri kadar, tam, mükemmel.

müstevlî : (a.s. vely'den) 1. istilâ eden, ele geçiren. 2. yayılan, her tarafı kaplayan.

mütefâvit : (a.s. fevt'den) birbirinden farklı, çeşitli olan, aralarında fark bulunan.

mütemâdî : (a.s. temâdî'den) 1. temâdî eden, uzayan, süren. 2. fâsılasız, arasız.

müte'ahhid : (a.s. ve i. ahd'den c. : müte'ahhidîn) taahhüt eden, b,r iş, sözle, imza ile üzerine alan.

müte'azzir : (a.s. özr'den) 1. taazzür eden, özürlü, özürü bulunan. 2. mümkün olmayan, güç, zor.

mütevâlî : (a.s. vely'den) tevâlî eden, birbiri ardınca giden; art arda gelen, üstüste, bir düziye olan.

nâb : (a.i.c. : enyâb) 1. azı dişi. 2. yaşlı deve.

nâb : (f.s.) 1. hÂlîs, saf, arı. 2. katıksız. 3. berrâk.

nâfi'a : (a.i.) bayındırlık işler.

nağçîr : (f.i.) 1. av. 2. yaban kesici. 3. av yeri, avlak.

nâ-hencâr : (f.b.s.) yolsuz, doğru olmayan.

nağîr : (a.i. nakr'den) 1. hurma çekirdiğinin arkasındaki beyaz çukur. 2. pek küçük, ehemmiyetsiz şey.

nağîza : (a.s.c. : nakâiz) birbirine karşı, zıt olan şey, iş.

nâ'il : (a.s. neyl'den) murâdına eren, ermiş, ele geçiren.

naşb : (a.i.) dikme, saplama.

naşş : (a.i.c. nusûs) sarıhlik, açıklık.

nāṭıka : (a.i. nutk'dan) 1. düşünüp söyleme hassası, kuvveti. 2. düzgün, dokunaklı söz söylemek.

naẓāfet : (a.i.) temizlik, pâklık.

nebātāt : (a.i. : nebât'ın c.) nebâtlar, botanik, bitki.

nefr : (a.i.) 1. ürküp kaçma. 2. iğrenme.

nehik : (a.i.) eşek anırması, anırtı.

neşāt : (a.i.) sevinç, nesne, şenlik.

neşve : (a.i.) sevinç, hafif sarhoşluk, keyif, neşe.

nevādir : (a.s. nâdire'nin c.) nâdir olan, az bulunan şeyler.

nevāl : (a.i.) 1. tÂlîh, kısmet. 2. bahşış, bağış.

nev-sal : (f.b.i.) yeni yıl, yılbaşı.

nifāk : (a.i.) 1. münâfıklık, iki yüzlülük. 2. müslüman görünüp kâfir olma.

nigāšte : (f.s.) 1. resmolunmuş. 2. yazılmış.

nihād : (f.i.) tabîat, huy, yaradılış.

nihān : (f.s.) 1. gizli, saklı. 2. bulunmayan.

nihānī : (f.i.) gizlilik, saklılık, gizli, saklı.

nikāt : (a.i. nükte'nin c.) 1. herkesin anlayamadığı ince mânâlar. 2. ince mânâlı, zârif ve şakalı sözler.

noḡṣān : (a.i.) 1. eksiklik, azalma, azlık. 2. eksik, kusurlu. 3. yokluk.

nümāyān : (f.b.s.) görünücü, görünen; meydanda.

-nümūd : (f.s.) “gösteren, görünen, benzeyen” mânâlarıyla kelimeleri sıfatlandırır.

-nümūn : (f.s.) “gösteren” mânâsıyla kelimelere katılır.

nüzhet : (a.i.) 1. neşe, eğlence, eğlenecek yerleri gidip gezme. 2. tazelik; sevinç.

‘aḡd : (a.i.) 1. bağ, bağlama, düğümlenme, bağlanma. 2. sözleşme, kararlaştırma. 3. kurma, düzme.

‘āmīr : (a.s. umrân'dan) 1. mâmûr eden, şenlendiren. 2. îmâr olunmuş. 3. devlete ait.

‘anā : (a.i.) zahmet, meşakkat, güçlük.

‘an‘ane : (a.i.c. an‘anât) 1. rivâyet, gelenek. 2. tafsîlât.

‘anūd : (a.s. inād'dan) inatçı.

‘**ār** : (a.i.) utanma.

‘**arkūb** : (a.i.) 1. ökçe siniri, eğrice. 2. yalan ve kötü söz.

‘**avd** : (a.i.) 1. geri gelme, dönme. 2. hasta ziyâreti.

‘**avvād** : (a.i. ûd’dan) udcu, ud çalan.

‘**ināyet** : (a.i.) 1. dikkat, gayret, özenme. 2. lûtuf, ihsan, iyilik.

‘**itāb** : (a.i.) azarlama, tersleme, paylama, darılma.

‘**ivaż** : (a.i.) bedel, karşılık.

‘**ubūs** : (a.i.) yüz ekşiliği, çatık çatıklığı; somurtkanlık.

‘**ukūbet** : (a.i.c. : ukûbât) 1. ceza. 2. eziyet, işkence, azap.

‘**ulūfe** : (a.i. alef’den c. : alâif, ulūf) 1. hayvan yemi. 2. sipâhilere, yeniçilere verilen maaş.

‘**unfuvān** : (a.i.) 1. gençliğin ve güzelliğin başlangıcı; bir şeyin tâzelik zamanı. 2. tâzelik, parlaklık.

‘**urūk** : (a.i. ırk’ın c.) ırklar, kökler, damarlar.

‘**uzlet** : (a.i.) bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme.

‘**uzlet** : (a.i.) bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme.

‘**uzlet** : (a.i.) bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme.

pā-nihāde : (f.b.s.) 1. ayak basmış, ayak koymuş; vâsıl olunmuş. 2. tevellüdetmiş, doğmuş.

pā-zede : (f.b.s.) ayak altında kalmış, çiğnenmiş.

perhîz : (f.i.) 1. perhîz. 2. dince yasak edilen şeylerden tamamıyla uzak kalma.

pertev : (f.i.) ışık, parlaklık.

perverde : (f.s.) beslenmiş, terbiye edilip yetiştirilmiş.

piçide : (f.s.) karışmış, bükülmüş, kıvrılmış.

pîrāhen : (f.i.) gömlek.

pîrāne : (f.zf.) yaşlılara yakışır sûrette.

pîrāye : (f.i.) süs.

pîş-nihād : (f.b.i.) temel, usul, kanûn.

pürsân : (f.s.) soran, soruşturan.

rahal : (a.i.c. : rihâl) semer, palan.

rahîk : (a.i.) [kızıl renkli] duru ve temiz şarap.

rahne : (f.i.) gedik, yarık, yırtık ve bozuk yer, zarar, ziyan, bozukluk.

rahş : (f.s.) gösterişli, yürük ve güzel [at].

raht : (f.i. arapça c. : ruhût) 1. at takımı. 2. yol levâzımı.

rām : (f.s.) itâat eden, boyun eğen, kendini başkasının emirlerine bırakan.

râst : (f.s.) doğru, sağ, doğru yol.

refa' : (a.i.) kalkındırma, yüceltme, yukarı kaldırma.

remz : (a.i. : rümûz, rümûzât) işaret, işaretle anlatma, gizli ve kapalı bir sûrette söyleme.

renc : (f.i.) ağrı, sızı.

rencide : (f.s.) incinmiş, kırılmış.

reside : (f.s.c. resîdegân) erişmiş, yetişmiş, olgunlaşmış.

reşha : (a.i.c. : reşehât) sızıntı, damla.

retk : (a.i.) yırtığı ve yarığı yapıştırıp tâmir etme.

reviş : (f.i.) gidiş, yürüyüş, tarz, üslûp.

reviyy : ed. kafiye olan kelimenin son harfi.

rezm : (f.i.) kavga, savaş, cenk.

ric'at : (a.i.) geri dönme, gerileme, çekilme, geri kaçma.

rîş : (f.i.) yara, yaralı.

ruḥşat : (a.i.c. : ruhas, ruhsât) izin, musaade.

ruk'a : (a.i.c. : ruka', rika') üzerine yazı yazılan akğıt, deri parçası, kısa mektup.

rüz-merre : (f.s.) her günkü, her günlük.

şaded : (a.i.) yakınlık, civar, fikir, niyet, kasid.

şahā' : (a.s.) cömertlik, elaçıklığı, sahâvet.

şahâvet : (a.i.) cömertlik, elaçıklığı.

şahbā : (a.i.) şarap.

sālūs : (f.s.) riyâkâr, iki yüzlü.

şanādīd : (a.i. sındīd'in c.) başkanlar, ileri gelenler.

şa‘b : (a.s. suûbet’den c. : siâb) güç, zor, çetin.

şarîhan : (a.zf.) açıkça, açık, meydanda olarak.

şavt : (a.i.c. : esvât) ses, sadâ, bağırma, haykırma.

şayha : (a.i.c. : sıyâh) bağırma, nâra atma.

sâysis : (a.i. siyâset’den) seyis, at uşağı.

şebât : (a.i.) yerinde durma, kımıldamama.

sebkat : (a.i.) geçme, ilerleme.

sec‘ : (a.i.c. : escâ‘) 1. nesirde yapılan kafiye. 2. kumru, güvercin gibi kuşların ötüşü.

sedâd : (a.i.) doğruluk, hastasızlık, doğru ve haklı şey.

sefâhat : (a.i.) zevk ve eğlenceye –aşırı derecede- düşkünlük, aşağılık.

sehv : (a.i.c. : sehv,yyât) yanlış, yanılma.

sekr : (a.i.) sarhoşluk.

semmür : (a.i.c. : semâmîr) samur, samurun derisinden yapılan kürk.

sengistân : (f.b.i.) taşlık, taşı çok olan yer.

ser : (f.i.) baş, kafa, kelle.

ser-bâz : (f.b.s.c. : ser-bâzân) cesûr, yiğit.

ser-dâr : (f.b.c.i. : ser-dârân) asker başı, kumandan.

ser-efrâz : (f.b.s.) başını yukarı kaldıran, yükselten.

ser-fürû : (f.i.) başeğme , söz dinleme.

ser-geşte : (f.b.s.) başı dönen, sersem, şaşkın. (bkz : ser-gerdân).

ser-hân : (a.i.) kurt, canavar.

ser-rişte : (f.b.i.) ipucu, tutamak.

ser-zeniş : (f.b.i.) başa kakma, takaza.

setr : (a.i.) örtme, kapama, gizleme.

sevâd : (a.i.) karalık, siyahlık, karartı.

sevķ : (a.i.) önüne katıp sürme, ileri sürme.

seyr : (a.i.) yürüme, yürüyüş, gitme; hareket.

şikât : (a.i. sikâ’nın c.) inanlar kimseler.

şim : (f.i.) gümüş, gümüş para.

sirâyet : (a.i.) geçme, bulaşma, yayılma.

sitâd : (f.i.) alma, alış.

sitāyiş : (f.i.) övme, övüş.

şiyāb : (a.i. sevb'in c.) giyecekler.

şiyābī : (a.i.) hamamda çıkarılan elbiseleri muhafaza eden kimse, esvâpçı.

şiyānet : (a.i.) koruma, korunma.

şudūr : (a.i. sadr'ın c.) göğüsler, sadrazmlar.

şudūr : (a.i.) sadır olma, meydana çıkma.

sūr : (f.i.) düğün, ziyafet, şenlik.

sūḥan-verī : (f.b.i.) düzgün konuşma.

sülāf : (a.i.) şarap, bāde, hamr.

sütūde : (f.s.) övülmüş; övülmeye değer.

şāh : (f.i.c. : şāhân) padişāh, şeh.

şecī : (a.s. : şecâat'den c. : şicâ, şüceâ) cesûr, yürekli, yiğit.

şerāre : (a.i.c. şerer) kıvılcım.

şerm-sārī : (f.b.i.) mahcupluk, utangaçlık.

şeş-tār : (f.b.i.) altı telli.

şetm : (a.i.c. : şütûm) sövme, sövüp sayma.

şevket-meāb : (a.f.b.s.) şevketin ait olduğu, şevketin bulunduğu yer.

şevl : (a.i.c. : eşvâl) vazodaki su kalıntısı, geniş, ıssız.

şeyb : (a.i.) saç sakal ağarması, kocama, ihtiyarlık.

şitāb : (f.i.) acele, sür'at, çabukluk.

şūḥī : (f.i.) şuhluk, oynaklık.

şūm : (f.s.) şom, uğursuz.

şütürbān : (f.b.i.) deveci, deve çobanı.

şüyü : (a.i.) [herkeşçe] duyulma, yayılma, bilinme, dağılma.

taḥkîr : (a.i.c. : taḥkîrât) 1. hareket etme. 2. hor görme, küçük görme.

taḥmîl : (a.i. haml'den c. : taḥmîlât) yükleme, yükletme, yükletilme.

taḥrîk : (a.i. hareket'den c. : taḥrîkât) kımıldatma, kımıldatılma.

taḥrîş : (a.i. hırs'dan c. : taḥrîsât) hırslandırma, hırslandırılma.

taḥvîf : (a.i. havf'den c. : taḥvîfât) korkutma, korkuya düşürme.

taḥvîl : (a.i. havl'den) değiştirme, değiştirilme, çevirme, döndürme.

taḥarrüb : (a.i. kurb'dan) yaklaşma, yanaşma, vakti yakın olma.

tanzîf : (a.i. nezâfet'den c. : tanzîfât) temizleme.

tanzîr : (a.i. nezâret'den c. : tanzîrât) benzetme, benzetilme.

ta'abbüs : (a.i.c. : ta'abbüsât) yüz ekşitme, surat asma.

ta'addî : (a.i. adû'dan c. : ta'addiyât) geçme, öteye geçme, saldırma.

ta'rîz : (a.i. arz'dan c. : ta'rîzât) dokundurma, dokunaklı söz söyleme.

ta'tîr : (a.i.) itr'dan) güzel koku ile kokulandırma.

ta'yîb : (a.i. ayb'dan c. : ta'yîbât) ayıplama.

ta'yîş : (a.i. ıyş'den) yaşatma, geçindirme, besleme.

ta'zîr : (a.i. özr'den c. : ta'zîrât) esassız, özür bildirme.

târ : (f.s.) karanlık, karanlık gece, tel, saç teli.

tarziye : (a.i. rızâ'dan) râzı ve hoşnûdetme.

taşaddî : (a.i. sady'den c. : taşaddiyât) bir işe girişme, başlama.

taşdî' : (a.i. sudâ'dan c. : taşdîât) baş ağrıtmaya, tâ'cizetme, can sıkma.

ta'tbîk : (a.i. tıbk'dan c. : ta'tbîkât) uydurma, uydurulma, yakıştırma.

ta'thîr : (a.i. tahr'dan c. : ta'thîrât) temizleme, paklama.

ta'zarruf : (a.i. zarîf'den c. : ta'zarrufât) zarâfet, zariflik taslama, satma, incelik gösterme.

tebâr : (a.i.) yok olma, bitme.

tebevvül : (a.i. bevl'den) işeme.

teb'id : (a.i. bu'd'dan) uzaklaştırma, uzaklaştırılma, uzağa sürme.

tebrîd : (a.i. bürûdet'den) soğutma, soğutulma.

techîz : (a.i. cihâz'dan c. : techîzât) cihazlama, lüzumlu şeyleri tamamlama.

tecrîd : (a.i. cered'den c. : tecrîdât) soyma, soyulma, ayırma, bir tarafta tutma.

tedârük : (a.i. derk'den c. : tedârükât) tedârik, hazırlama; araştırıp bulma.

tedkîk : (a.i. dikkat'den c. : tedkikat) dikkatle araştırma, araştırılma, inceden inceye yoklama.

tedmîr : (a.i. dimâr'dan c. : tedmîrât) yoketme, mahvetme.

tedrîcî : (a.s.) derece derece, yavaş yavaş olan, yapılan.

tefahhüş : (a.i. fahs'den c. : tefahhusât) inceden inceye araştırma.

tefakkud : (a.i. fakd, fîkdân ve fukud'dan c. : tefek kudât) arayıp sorma, arayıp sorulma.

tefârîk : (a.i. tefrîk'in c.) ayırmalar, seçmeler, ufak tefek şeyler.

teferrüc : (a.i.c. teferrücât) açılma, ferahlama.

teferrüd : (a.i. ferd'den) herkesten ayrılıp tek, yalnız, تنها kalma.

teferrüs : (a.i. ferâset'den c. : teferrüsât) sezme, anlar gibi olma.

tefrîh : (a.i. ferah'dan) ferahlandırma, gönül açma.

teftüş : (a.i. fetş'den c. : teftişât) gereği gibi sorup araştırma, sorulup araştırma.

tefvîz : (a.i.) ihâle, sipâriş etme, edilme, dağıtma.

tehâşî : (a.i. haşy'den) korkup çekinme, sakınma.

tehnîyet : (a.i.) tebrik etme, kutlama.

tekâsül : (a.i. kesel'den c. : tekâsülât) üşenme, tenbellik; ilgisizlik.

tekeddür : (a.i. keder'den) bulanma, sağlığını kaybetme.

tekfîn : (a.i. kefen'den c. : tekfînât) kefen sarma, kefenleme, kefenlenme.

telmîh : (a.i. melh'den c. : telmîhât) söz arasında kastedilen bir şeyi mnâlı olarak söyleme, açık söylememe, îmâlî konuşma.

telvîş : (a.i. levs'den c. : telvîsât) bulaştırma, kirletme, pisletme, bozma, berbâdetme.

temâyül : (a.i. meyl'den c. : temâyülât) meyletme, eğilme, bir yana çarpılma.

temellük : (a.i. melk ve mülk'den c. : temellükât) mülk edinme, kendine mal etme, sâhip olma.

temhîd : (a.i. mehd'den c. : temhîdât) yayma, döşetme, düzeltme.

temşiyet : (a.i. meşy'den) yürütme, yürütülme, meydana gelme.

tenâvül : (a.i. nevl'den) alıp yeme, alınıp yenilme.

teneffür : (a.i. nefret'den) iğrenme, tikslenme.

tenkîh : (a.i.c. tenkihât) bir şeyin fazla ve lüzumsuz kısımlarını çıkartıp düzeltme.

tenkîl : (a.i.c. tenkîlât) uzaklaştırma.

te'essüf : (a.i. esef'den c. : teessüfât) eseflenme, kederlenme.

te'yîd : (a.i.c. te'yîdât) kuvvetlendirme, kuvvetlendirilme, sağlamlaştırma.

terfî : (a.i. ref'den) yükseltme, yükseltilme, yukarı kaldırma.

tesâmuh : (a.i. semâhat'dan c. : tesâmuhât) müsâmaha etme, hoş görme, dikkatsiz, kayıtsız davranma.

teshîr : (a.i. sihriyy'den) zapt ve istîlâ etme, ele geçirme.

tesnîm : (a.i.) est. kabartma, kubbeli yapma, yapılma.

teşhîz : (a.i. şahz'dan c. : teşhîzât) sivriltme, keskinletme.

teşmîr : (a.i. şemr'den) sıvama, sıvanma.

teşnî : (a.i. şenâat'den c. : teşnîât) çok ayıp ve çirkin bulma; ayıplama.

teşvîş : (a.i. : teşvîşât) karıştırma, karmakarışık etme.

tetâbu : (a.i. teba'dan c. : tetâbuât) aralıksız birbiri ardından gelme.

tevbîh : (a.i.c. tevbîhât) tekdîr, azarlama, paylama.

tevkîr : (a.i. vekâr'dan c. : tevkîrât) güzel karşılama, ağırlama.

teyakküz : (a.i. yakaza'dan c. : teyakkuzât) uyanma, uykudan kalkma.

tezâhüm : (a.i. zahm'den c. : tezâhümât) kalabalıktan sıkışma; toplanma.

tezlîl : (a.i. zillet'den c. : tezlîlât) zelîl etme, edilme, tahkîr etme, hor ve hakîr görme.

tezvîc : (a.i. zevc'den c. : tezvîcât) kocaya verme, evlendirme.

tezyîn : (a.i. zînet'den) zinetlendirme, süsleme, süslenme.

tîğ : (f.i.) kılıç.

tîmâr : (f.i.) yara bakımı, ağaç bakımı.

töhmet : (a.i. vehm'den c. : töhem) birine isnâdolunan suç, işlenildiği sanılan fakat gerçekliği henüz meydana çıkmamış olan suç, kabahat.

ta‘m : (a.i.c. tu‘m) 1. yeme. 2. tad, lezzet, zevk.

ta‘n : (a.i.) sövme, yerme; ayıplama.

tard : (a.i.) koğma, sürme, uzaklaştırma.

tibā‘ : (a.i. tab‘ın c.) tabiâtler, yaradılışlar, âdetler.

ṭfl : (a.i.c. etfâl) küçük çocuk.

üftâde : (f.s.c. : üftâde-gân) düşmüş, düşkün; bîçâre.

ümem : (a.i. ümmet‘in c.) ümmetler.

vām : (f.i.) borç.

vārid : (a.s. vürüd‘dan c. : vāridîn) gelen, vâsıl olan, erişen.

vefķ : (a.i.) uyma, uygun gelme, uygunluk.

vifāk : (a.i.) uygunluk, aynı düşüncede olma.

vüs‘at : (o.i.) genişlik, bolluk.

yāl : (f.i.) boyun, gerdan.

yāverī : (f.i.) yaverlik; yardımcılık, imdatçılık.

yāz-deh : (f.b.s.) on bir.

yemīn : (a.s.c. : eymân) sağ, sağ taraf.

yesār : (a.i.) sol, sol taraf.

zālil : (a.s.) zıll‘den) gölgeli.

zamāim : (a.i. zamîme‘nin c.) ekler, aratırmalar, ilâveler.

za‘fi : (a.s.) za‘fa, kuvvetsizliğe, dermansızlığa ait, bununla ilgili.

zā‘il : (a.s. zevl ve zevâl‘den) sona eren, devamlı olmayan, geçen, geçmiş olan.

-zār : (f.s.) isimlere eklenerek yer adı bildirir.

zelīl : (a.s. zillet‘den c. : ezillâ, ezille, zilâl, zullân) hor, hakîr, alçak, aasığı tutulan.

ze‘âmet : (a.i.) tar. Osmanlılar devrinde sipâhîlere verilen en büyük timar.

zer : (f.i.) altın, akçe, para.

zer : (f.s.) sarı

zerd : (f.s.) sarı.

zer-keş : (f.b.s.) altın tel yapan, altın işlemlî, altın kakmalı.

zerrāk : (a.s. zerk‘den) çok mürâî, iki yüzlü.

zıll : (a.i.c. : ezlâl, zılâl, zulûl) gölge.

zımn : (a.i.) iç taraf, maksat, istek, niyet.

zıb : (a.i.) süs, bezek.

zık : (a.i.) darlık, sıkıntı.

zimām : (a.i.c. : ezimme) yular, hayvan yuları.

zımmet : (a.i.c. zimem) sâhip çıkma, koruma zorunda kalma.

zindānī : (f.i.) zindancı, zindan muhâfızı.

ziyāfet : (a.i.) değişik ve karışık olma.

zūr : (a.s.) yalan, asılsız, uydurma.

zūr : (f.i.) küvvet, güç.

zülāl : (a.i.) saf, hafif, soğuk, güzel, tatlı.

züll : (a.i.) alçalma, horluk, hakirlik.

zümre : (a.i.c. : zümer) bölük, takım, camaat, topluk

SONUÇ

Mustafa Âlî'nin *Mehâsinü'l-Edeb* adlı bu eserinde dönemin siyâsî ve sosyal özelliklerini tespit etmeye çalıştığımız bu çalışmanın sonucunda, metinden ortaya çıkarttığımız bilgiler ışığında şunları ifade etmek mümkündür.

Günümüzde elimize geçen tarihi eserler arasında Mustafa Âlî'nin *Mehâsinü'l-Edeb* adlı bu eseri de mühim bir yer tutmaktadır. Tarihe ve tarihçilere gereken en önemli noktalarında, onların her hangi bir baskı altında kalmayıp, objektif bir bakış açısına sâhip olmaları gerekmektedir. Mustafa Âlî de bu özelliğe sahip bir yazardır. Bundan dolayı bir çok tarihçiye ilhâm kaynağı olmuştur.

Tarih, mazî değil, mazî'nin haritasıdır ve tarihçi bu haritayı çizen kimsedir. Bir tarihi veya herhangi bir eseri okurken, okuma sırasında özel ve daha önce oluşmamış bir düşünce, duygu veya olayları değerlendirmek için yeni bir yöntemle ortaya çıkması en güzel anıdır. Tarihi bilmek önemlidir. En azından yaşadığımız toprağın tarihini bilmemiz gerekir. Tarihi bilmeyen sanki dün doğmuş, hiç bir şeye vakıf olmayan gibidir. Bu halde birilerinin bize yanlış şeyler anlatma ihtimali yüksektir.

Mustafa Âlî'nin bu eseri üzerine çalışırken daha önce bilmediğim bir çok bilgi ile karşılaştım. Mustafa Âlî'nin bu eserinde halifeler, Acem padişahları ve Osmanlı padişahlarının içki ile rağbeti konusunda anlattıklarının bazı insanların duygularını incitebilir, hatta anlattıkları kabûl ve makûl görülmeyebilir. Ama siyâsetnâme ve tarihin gereği olarak tarihçinin tarafsız olarak olayları anlatması gerekir. Yaşadığımız bu dönemde anlayamadıklarımızın cevabını bulabilmek için tarihe başvurmak gerekir. Tarih okumak düşüncelerimizi keşmekeşe sokabilir. Tarih bununla beraber inançlarımızı da düzende tutar.

Amerikan yazar ve siyâsetçi Cotton Mather: “Tarih, övgü yada suçlama ile hâdiseler ve vakaların anlatılmasıdır.” demiştir.

KAYNAKÇA

AKAR, Alî: *Mirkâtü'l-Cihâd: Dil İncelemesi-Metin-Dizin* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi S.B.E., İstanbul: 1997.

AKÜN, Ömer Faruk: “Âlî Mustafa Efendi”, *DİA*, c. 02, s.417-19.

ALBAYRAK, Nurettin: “Enûşirevân”, *DİA*, c. 11, s. 256.

AYKOL, İbrahim: *Fatih Sultan Mehmet Dönemindeki Edebî Çevreler*, s.93, 2(1).

ÇEREÇİ, Faris: *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Künhül'l-Ahbâr'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri*, c.1, Kayseri: 2000.

Darül Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası. Sayı 3, c. 6, Devlet Matbası, Ağustos, İstanbul: 1928.

Ebu Dâvud, *Edeb*, 38-39

ERAVCI, Mustafa: *Gelibolulu Mustafa Âlî*, , *Nusretname*, Türk Tarih Kurumu, 2014.

GÖKYAY, Orhan Şaik: *Hâlâtü'l-Kâhire mine'l-Âdati'z-Zâhire*, Ankara: 1984.

Hayâlî.

İLAYDIN, H.T: “Behrâm Gûr Menkıbeleri”, *DİA*, TM, V (1936), s. 275-290.

İPŞİRLİ, Mehmet: “Musâhib”, *DİA*, c. 31, s. 230-31.

İSEN, Mustafa: *Gelibolulu Mustafa Âlî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mas Matbaacılık, Ankara: 1988.

KAYA, Mahmut: “İskender”, *DİA*, c. 22, s. 556.

Kemalpaşa-zâde.

Kitâbü't-Târihi Künhü'l-Ahbar: Kayseri Râşid Efendi Kütüphânesindeki 901 ve 902 Nolu nüshalara göre, haz. Ahmet Uğur ve diğerleri, Kayseri 1997.

KONUKÇU, Enver: “Behrâm-ı Gûr”, *DİA*, 1992, c:5, s. 356.

Kuran Süre, *Enbiya*. 37.

Künhü'l-Ahbâr. / Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi, 1008/1600. -- İstanbul : Takvimhane-i Amire, 1277. *Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi, Künhü'l-Ahbâr: Fatih Sultan Mehmed Devri: 1451-1481*, hazırlayan M. Hüdayi Şentürk, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003. *Künhü'l-Ahbâr'ın tezkire kısmı*. / Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi, 1008/1600; haz. Mustafa İsen. -- Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1994.

- KÜRTÖĞLÜ, Bekir: “Âlî Mustafa Efendi”, *DİA*, c. 02, s.414-15.
- MC GOVEM, H. H.: *The Early Empires of Central Asia*, New York: 1939, s. 410-411.
- NASKALİ, Eko: “Sâsânîler”, *DİA*, c. 36, s. 175.
- OCAK, Ahmet Yaşar: “Âb-ı hayât”, *DİA*, c. 01, s. 2.
- Ömer Hayyam.
- Serkâtib-i Hazret-i Şehriyâri Tahsin, Fi 15 Rebûlahir Sene 1323 Ve Fi 16 Haziran Sene 1321*. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrâde Hususi, 130-52;
- ŞAHİNLİ, Hakan: *Mustafa Âlî'nin Mirkâtü'l-Cihâd Adlı Eserinin Tenkidli Metni* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi S.B.E., Sakarya: 2004.
- ŞEKER, Mehmet: *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Mevâidü'n-Nefâis Fi-Kavâidi'l-Mecâlis*, Türk Tarih Kurumu, Ankara: 1997.
- ŞEŞEN, Ramazan: “Câhiz”, *DİA*, c. 7, s. 20-24.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet: *Peygamber Efendimizin adaletini örnek gösterdiği hükümdar: Nûşirevân*, Tarih ve Medeniyet Dergisi, Aralık,-1998, sayı 57, s. 54-59.
- TAYLAN, Nermin: *Osmanlı'da Yasaklar*, Ekim Yayınları, İstanbul: 2014, s. 103.
- TEFAZÜLİ, Ahmet: “Enûşirevân”, *DİA*, c. 11, s. 255.
- YAVUZ, Yusuf Şevki: “Câhiz”, *DİA*, c.7, s. 24-26.
- YAZICI, Tahsin: “Erdeşîr”, *DİA*, c. 11, s. 284-285.



حمد و ثنا می رب العالمین و صلوة و سلام سید المرسلین
 و ترضیه آل و اصحاب کزین و دعای دولت سلطان الاسلام
 و المسلمین تقدیم اولند که فکرة به و جمله سر و مقدمات مرام
 اولنور که سخن سخنان و هر که ارجمندی معارف همیشه عالی یک
 افندی موافق کند الاخبار اولان ذات بلند استنار و در که هر اثر
 معتبری مانند مثل ساز اقواء انام و ایا دعوی کرانده داز و نقل
 مجالس که بر در از جمله مناج السلوک الی ادب صحیح الملوک نام عربی
 تالیف لطیفی بعض ضمایم نافع اید ترکی به ترجمه و محاسن الادب
 تسمیه بیشتر اون بشن فصل اید مرتب بر نسخه جدید در **فصل اول**
 با دست بهره لازم اولان حاله بیاننده در **فصل فی ندما ایلد اوکال الفکر**
 بیاننده در **فصل ثلث** ملوک متعلق عشر تقریباننده در **فصل رابع**
 مجالس ملوک کن قیامی مشغرا اشار تقریباننده در **فصل خامس** مصاحب چندتا
 و اهل ساز و نواز و مننه متعلق روایت بیاننده در **فصل سادس** با و شاپر
 ستوده خصاندر بیاننده در **فصل سابع** کار فرمای اولان ذوات کرانده

ستر

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

سه عیب متعلق مستند بیاننده در **فصل نهم** پادشاه بود که علو است
 بیاننده در **فصل دهم** سزا و کان و وزیران است که در معاملات و در
 بیاننده در **فصل یازدهم** اسراره متعلق حکمت بیاننده در **فصل دوازدهم**
عشر خشم و غضبندگی که سرعتر بیاننده در **فصل بیست و یکم** اختیار عطر
 و بجز و لباس و خدمت بیاننده در **فصل بیست و دوم** عطر مخصوص عاقل
 بیاننده در **فصل بیست و سوم** پادشاه هر که رکوبی حالنده اولان سقا رستند
 بیاننده در **فصل بیست و چهارم** خدایه متعلق نصیحت بیاننده در **فصل بیست و پنجم**
 ادب سخنوری به مراعات ایتموب ر بط سر رسته مقاله کلفه
 تکررات میلک و بیچ اندر بیچ اید الطاب و ضمن افاده مراد و بیساس
 مستدبت نظم بی نظام و نیز غریب لانتظام بیچ اندر بیچ اید اسباب
 اید یکی اجدن نظر اعتبار و ن سقوط مرتبه لرینه قریب و لغین فقط بعض
 ابیات بی نظام و تعبیرات بی انجاسی تجرید و تغییر و فصول مذکوره حاوی
 اوله یعنی قصص و اخبار و نوادر و انارک مجموعی معنی و تیره الایجاز و زور
 تعبیر اید کشیده و سکت تحریر قنوب ناظم مناظم هما و عبادت اید کتیبه عدل
 و داد و مایه ایسام نفور اسلام بر پایه صحایف ستهور و احوام حسن از نام
 حسنه الایام و کیل السطنته القا به ایدین المده الب بهره **قطع**
 پیشتر معدلت بی نظام الملک عثمانی | اسمی چه سلطان رسالت صدر سلطان
 وزیر اعظم بر ایدیم بست می مکریم | اربع کار ایدر زمان عدل حسانی
 خدای بقا و نال مایتمنا و حضرت تریک رکاب کامیاب بر سینه عرض

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.3901.5079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

وانہا یہ جہارت اولندی بیت

زہی شرف نظر ایمر صدر عالی شان زہی سعادت اولور سر قرین استخوان

تو ایض و اعتراف و دعا و حسن خانمہ

بوسلخا ستر جہد کیم انتخاب اولوب	ایجاز و جہی اوزرہ یازلدی جہارتی
اصلیدہ باک نراییدی سخی اولیدی کی	تعبیر و لذیر ایلمہ نو عا سلاستی
عالی کبی سخنور عالی طبیعتہ	دوشترادی بولید طح ایلمہ رسم برعنی
تکریر لفظی قند ککر صانوب ککر	ز عجبہ سجع و فقرہ یہ تیلش رعایتی
یعنی ولاجرم ایلمہ محفوظ نہ لی	ترک استیشن اولر سس جزا ید روی تجارنی
پیرانہ سر اولوب سلسل القولہ بستلا	واریس ایتدی عفت ایلمہ بوقبا حنی
تسبیح ایلمہ و ب کتابی و بروم رونج	طی ایتدین فصول اصول حکما تی
تجدید ایلمہ و ب تکرر الفاظنی فقط	بسط ایلمہ تمام فرمایا می حکمتی
تعبیر و زمرہ ایلمہ ایلمہ ادا	بسط جزوہ جملہ بند و حکما یا و صحتی
تخصیص ایتدیم امر ایلمہ برافتنہ دہ ولی	تاخیر تک تکامل کا تدر عقلمتی
تطبیق اولر کون ایتنہ کتاب اصل نسخہ یہ	نقصانی یوق سئندہ وارا ما مزینتی
سنستی و درکہ تافینہ و سجدہ باقیوب	ربط سئندہ ایلمہ اجسہ ابلما حنی
توجیہ چشم رغبت ایلمہ رسہ اندر	معلوم اولور بوجہ فقیرک ہمارتی
اول داور فکر و نظم کہ شوق ایلمہ	دانش جبراک و کچہ لواچی نزا کتی
قدیم خردشس بجز بیا غم کہ استسم	بذل ایلمہ جہا نہ لال فصاحتی
تالیف نو مقالہ یہ دہ وار در افتد	آہ اولر فرا جہک انواع علمتی

جوہر

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

چو قد ن هلاک اولور دم اگر تیره و کیم بیز ایسه حق بیورای داو کریم معتار لطف سابق بیوسته لاجتی عند ایدم خدا ایله شمه نکر و اگر وقفه بیوب سامنی وصف جیکه انت و نو قصه حد حسن پسند ایله تائب تولا ف دعوی عرفانی ایلم اول قاضی کوننده ایله دعایه مداومت گشتننده اول سحری هدم هر قیل زبور زبان خصوص اول دعایه کیم اقبال سرمدی ایله بخت بسیده رد هر دم سرور قلب صفای در و نوله اولسون بتم کیم نیجه یوز یک جز عی حقن و ستر دن ایسون دور ساین افزون ایله جناب خدا عمر و دولت بیک بیتمه دعایه ایدر دم مبارک	سلطانک طیب شفا ساز شفقتی بن نامراده ایله بکک لطف و بهستی حکمنیه را فاده که یو قدر نیماستی احسان ایدر سه طبعه بر باره صحتی حصه ایلم دم دعایه بقایای مدانی یاران نظره او کره دهیم طرز شهرتی دولت بیور مراتب اهل فضیلتی مشهور در اول بقعه ده حسن اجابتی درگاه کبریا یا جویب دست حاجتی کرو بیان عرض ایله ه امینه بسفتی اول سمیت جا کر درگاه دولتی بیوسته اول زبور صدر صدرتی رنگ ضیای حیر اوله مسکات تهرتی طلوتسون جمانی ظل ظلیل عنایتی ذات کریم ایلم دم امتد اعانتی ظول و عا کر اولسه جز آرمادتی
--	---

فصل اول با دست بهره لازم اولان حالتی در که مو ادانتی عشر دن عجب رتمه	سلطان عصر اولندک البته حاصلتی سازرک خصالنه سردار ش باولو
---	---

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

این بزم خاصی سلطانین عالمک کویا که انتظام امور کوه اولاد
 نریا دستا بهره لازم اولان امورک اولی اخلاق حمیده و اطوار بسته
 ایله جلب قبولیت نام و استجاب دعای خیر خواص و عوام اینکدر رحمت
 تویم سرحد اعتصام و اقامه و عاهد قانون اهتمام اینکدر **راکمیختی لازم**
 ایچ خزینه و طشره خزینه بی کرکی کسی حملو اینکدر که وقت اقتصاد و ضرورت
 چکامیه و محل احتیاجه اموال ناسه اطاله دست تقدیمی لازم بگمیه
 ایچ خزینه دن مراد نفود و عروض و مسح و سایر ادوات قتال
 و کفا حد طشره خزینه دن مراد رعایا در که و ایچ خالق البرا یا در
 حکم رایج و حکم مسؤل عن رعیتته مدلولی اوزره حیانت و حمایه زین
 کمال اهتمام و وقت اهم جهات دین و دولت در ما و اکر رعایا عقل
 ظلیل با دست همیده آسوده و سایه او وجه مصدلت بنا همیده
 امن و راحت ایند عشوده اولیه خزینه همایونه ایراد حاصل اولمز
 عقلمای ملوک مرضیه السلوک رعایای خزینه اتخاذ ایدوب زیر
 کینین عدالتننده حفظ اینکدر مالدری موفور و حملکندری معور و کند بزی
 مسندارای سر بر سر و راولتدر آمانکدر که جمع ماله مائل و احوال
 رعایا دن عاقل اولوب خزینه دن مراد سیم وزر در قیاس لیدوب
 اطراف و اکناف اطاله دست تقدیمی و تخریب بلا ده تصدیمی ایدن
 طکر کنک ترتیب جزارنده مسحه بیور دیر رعایا لری برینان و
 ویران و کند بیری با دیسای با دیه ضمان اولتدر در نته کیم عو کانیست

بری

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.3901.5079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

بری بدری صدرینه جالس اولوب با واجدا وینک مورث و مدخر
 جزینہ لرین زریکین تمکک استیکین بلا می طبع خام ایله اکثر امور سے
 تغییر و ارباب مناصبی خلاف قانون عزل ایله دیکر ایوب و بجانا تو
 مناصبه رخصت داده اجوازا و میوب امکدار دین و دولت اولند
 آنچه ایله منصب المنه عاراید و بکوشه کزین عزت اولمشد ارا اول
 و اجلاف فرصتی غنیمت بیوب ریح و ربا ایله آنچه بولوب منصب
 المشد بوسو و صنیعہ نجه فساد سنعه مؤدی اولمش حتی اول عصرک
 سراسندن مولانا طبعی بو قطعہ ایله احوال اولته تعریف الیت **قطعہ**
 عالم یقیدی حضرت حکما ربی خبر | یو کلطالندی قافلہ سالار بی خبر
 کیدی نظام شوق رواج معالیه | ایل سفلس اولدی ناهد بازار بی خبر
نثر قصه حال عالم مرتبه اختلاف و ارشش ایکن عنایت باری باری
 قیوب برینه بر بادشاه کاراکاه جوسس ایوب بومقوله مکاره و **منطقه**
 رض ایتکلک عالم امن و امان اولمش دولت نظام و انتظام بولمش **قطعہ**
 ارتقا بازار بی بولمش کس د | اوج علامت وارد رای عالی نژاد
 بری بر منصب و بر بیوب ایله | ناسزا قالمسیدر نامراد
 بروخی تبدیل و تغییر اولماق | چوقدر رتبه بل منصبده فساد
 بروخی ایل حسرم فار تمیوب | هب برالدن اولما در عقد کشت
اوج سخی لازمه دانما احوال ملکی بو قیوب صحیح القول و بیغرض حکما
 قولمقدر و کرسیدر و اختلاف ملکه بادی ملعن و تسبیح ایله قیل و قال

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.3901.5079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ایدن واعظم منع اولتقدرا امور دولت و از سوز لر که سیدده سویمند
 اسانت و افسا و عقاید ناسه علتد راندره لازم اولان خدقی طریق
 حقدارش و نصیحتد ر و رسول و جاسوسن اولنر کلام حقدد بی باک
 طریق صدقتده جالاک و سریع الادراک کر که رخصاصه احوالی تجرب
 و اخلاقی فتنده اوم اولق مرتبه وجوده در کتاب مناجاده مطور
 نوشتروان بریره ایچی کوندرسه سوز لرین تقیر و قطعه تحریر ایدر دوس
 بعدد محفی جاسوسد کوندر دوس منزل و مرصده اولان قوال و فتن
 معلوم ایدرینور ایدر ایچی کمد که سوز لرینی مقده ما یا زمین ر قده بی
 تطبیق ایدر ایدر ای صوفی الیه صدقتی مخالف الیه خیانتی بینه ایدر ای کرم
 و جزا دن هر نیسه مستحق الیه کاکوره معاطله اولنور ایدر ای **قطعه**
 بر نظرد ده جهان زبان رسول || بر کرانمایه سیفدر رسول
 طوغری سویدر اولدی کرمانی || کذب ایدر س صید اولور خد
حکایت اسکندر ذوالقرنین جمع مابین المسترقین ایدر ای نشاده حکاک
 شرق بادش هرندن بریند ایچی کوندر مشن ایدر ای بعد ادا اولنجه در جزینا
 ایدر کلوب برواسته بیسکه بادش ای قده قده امرار نظر ایقان سوزروب
 ایچنده بر ماده سباق و سیاقه مخالف کورنگین استکشاف سریره مقنا
 ایچون نامه هر لوب تکرار بر اخر ایچی ایدر کوندر دیر و قنا که مصیبت نامه معلوم
 بادش ه شرق اولدی محلل مستنایه حک ایدر وب بو کلام نامعقول
 دسینه رسولدر کلام تمدن اولیان محفی بن کسدم ایچیدر تکساننه

سوز لرین

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

سوز نیز بجز فرمان کند بیکر که دیدی اسکندر و خلی در حال ایچینک سستی
 قطع ایله می در **دینی لازم** بر بلند سمت صاحب معرفت پاک طینت
 صاف طبیعت مصاحب در وزیر اصطخه نیجه حاجی بلا و مستفق عیال و اوق
 لازم ایله مصاحب دخی کارگاه و خیر خواه اولوق لازم در که باد هی
 دانا خیره سوق و نامناسب اولان احوال دن تحویل ایله اما طبع با دای
 غیره قیاس اولناز بر وجه تقریر کلام و ادوای حرام ایتملو در که کند و
 دخی تصدیق و استصواب ایله وب کلامه رام اوله **حکمت** صاحب
 ایله مصاحب بنیده انجمن بر میم زیاده در که اول میم مصاحب دهان دن
 بیرون اولان مواظط و نصایح تحت نستی عین افاده در **قطعه**
 صاحبده اولیوب جو مصاحب **بیکر** | یعنی که اول وکیل جلیل اولدی بولیم
 اسرار مکه اولدی وزیر بک نکللی | انا مصاحبک سوزی اولوق کرکیم
شیر سلطان سلف مصاحب بنی شوره بغدادن وزیر اعظمین عقدا
 واد بادن اختیار ایلتد درش عرک قوت ناطقه سی کلامه جرات بی
 موجود را کابنا مصاحبک شاعر اولدی مناسبه رانا بشرط انکه فضا
 و معارف ایله مشرب انسان و تواریخ و انار و نوادر اخبار می احاطه بکند
 ایله فائق الاقران اوله تا که حسن تقریر ایله فصیح و بند می لغو ذبول بوسه
 مجرد بر تقریر ایله دخول ایله وب در کمرن جقعه ایچی کی وقتنی و قنسر
 دلنده کن سوز می سویلین لاف انداز له مصاحب طلاق صحیح و کلدر
 اول مقوله اکثر یا دلری بلا سنده او عزمه بیکر در مصاحب صاحب

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

اخلاق حمیده و جمال پسندیده و منی لازم در از جمله ادب و وقار است
 اولوب مراسم تعظیم و تکریمی کما فی سنی مراعات و تقدیم ایتلو در ملوک
 عجاک مصاحبه ای مراعات شرایط ادب و وقار در مبالغه ایدر ایدری
 کند و لرون و کل آنرا نندن بر حدت ظاهرا و له عظیم حجاب و دسترا ایدری
حکایت کتاب مناجده مسطور در که بقا دشا بر کون بولده کیدر کن
 همکارانی ولان مصاحبه ای ترسدی اتفاق مصاحبت اول جمله تیش
 ایدر یکی آدک قوت عقل و دین تدبیری نندن معلوم در دیو بادشا رسوا
 ایتشیددی در حال اول ندیم معارف نصاب تدارک جواب با صواب
 ایدر ب قوت عقل و تدبیر صاحبی اول مرد اصابت بنزد که بادشا
 ایدر همکار با اول جتی کون مستعین اوله قدره کجه دن آنته نیم و صبا حد فوشو
 حلف و بر میه که انشای زاهد و القای روش آینه کله را کینه باعث حجات
 و ترساری اولمیه ایدری بادشا هکله نزاکت طبع و حسن اعتدازنه
 تحسین و وا فرخنده و آفرین ایدر ب خاص بی کله نندن مرصع رختی
 بر رخس منظره باعث دی گذک معاویه دخی مصاحبه نندن مترجیل
 ایدر کیدر کن مترجیل آتی ترسدی بر جمله که بر آدک باشی بیوک اوله
 صحت عقلی سفر در دیو معاویه تحقیق مقام ایدر یوروی ترجیل بسط
 اعتدازه و سیدجوی اولوب یا امیر المؤمنین بوقضیه کله دکدر
 زیرا بنتم باشم بیوکد را محفت و ماغ و قفت عقلم نما یا ندر که عقلم
 اولیددی بندیکم آنته ایکی نیم ویرمزدم سندی حضور بکزدده بولده حجاب و دسترا

دوبی

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

دیدی معاویه قهقما ایدوب بودید فاحش لطیفه ایزدک نه ایجاب
 ایزدی دیوب بد کلر ندن براسب کرافیت اعطای ایلدی مصاحبک
 بر سر طبعه خنی بد خلق اولما مقدر زربا بد خلق اولان دم بقیض و بر کین
 اولوب مجر داجرای عرض فاسدی ایچون هتک اعراض سه جبارت
 وموجب نداشت نیجه فصاحت ایدر بو مشربده اولنک کفری مظهر
 قهر الهی و کشته تیغ بادشاهی اوله کتدر بر سر طعی وحی دنی طبیعت اولتو
 بلند سمت اولقدر زربا سر لیت النفس اولنک بادت کب اخلاق حسنیه اید
 انصاف نه نیجه سعی ایدر سه دنی الاصل اولنک وحی کند و ستمه کجوب افسانه
 بدل مقدر و رایتی مقرر در شمس باشت آل اسفند یاردن رحیمه کار
 والی جوق ندیم و قزل احمد نو نام امر اسندن بر سکار قدیم اولوب
 مرحوم جنتمکان سلطان سلیمان و سلطان سعیم خان و سلطان
 مراد خان حضرتنه مصاحب اولدی برورد و حریم سلیمانی اولمغز فایز
 عز و مصاحبت اولوب کیدرک دولت و اقبال مراتب اعدا کبئی ترقی
 بولوب سباهیدر فاسی ایکن دفعه والی شام و روم ایل ایالتی ایلیم
 بحکم اولدی بو قدر رعایت و التفات مظهر اولمشیکن ضلال قسیمی
 ترک ایشیموب بزم او جاعز می آل عثمان سویند رسترد و بو کافر انعم
 اولوب اخذ انتقام سو دای خانی ایدر زوال دولت ایدر پیوند عثمانیه
 اهتمام ایلدی مع ذلک ابا واجه دای بوی بکلری نامنه برالای روستالی
 اوزاک بی اوزاک ایکن کند و سی اعزاز رتبه وزارت ایلد سلاطین سلف قدر

دولت و شوکت صاحبی اولستیکن **بیت**

خوی بد در طبیعتی که نشست | یزد و جریا بوقت مرگ ز مست
 نژاد مفادی و ز راه حیثیت جیبی یی بنا | افشا نه افشون بید مرحوم سلطان
 مراد خانی جمع عالم میل استدیروب | بونما صبی سفت و جمانا دیر رسر
 دیوارش یه ولالت ایلمدی هیچ | دسا بمر قشعی اولور می اجد و بزدان
 ظلم را ستمین اسورک بزدن صد | وری جائز کو ریلور می سیور و قدرنده
 بو قدر مصارف و اخراجات و وظایف | و قیینات و اراکین نژاد فخر
 المیوب و وزیر اعظم لیه از یک | التون الملقی رای کا طه مو فقیهه رایر
 بادش هی خواه و ناخواه اطاع | ایدوب هر منصبک مقدر نه کوره ایچنی
 قیین ایلمدی تقاعدن مرویدر که | بادش هی جمع عالم و ارت یر میل استدیروب
 انحصر خواصنه تقاضا لیه بجه | بادش هی رشونه الشیر و بجا اوجکات
 انتقامن لدم بو طریق ایله زوال | دولتدی سقر در دیوچندان اولمش نی
 تحقیقه شامت رشوت ایله رعایا بریت | ان اولدی بی بی قله خزینه لری
 بوست ندی خزینه همایونده | مخفی نقصان هاشم گدی اکابر عسکر حقیر و غنی
 فقیر اولوب بجه بکیرده بک | قدر قدرت و بکلر ده سگ قدر ز غت قله بوی **بیت**
 امیران سنجی حکم زمان | عسکی دینی یه بکر ز همان
 نژاد زیاده و سوار بدخی ذلیل | و خور و برکسته روز کار و انگری اهل
 سو قدر سکار اولدی **بیت**
 هر سیر می رعایا کولنی کو که | صا و ردکا

بکله

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

بکلام فقر ایله محتاج زکوٰۃ
 قالما دی فنا ایسک اوچنده برالتو
 بزور و فقری هر کشتی کدر کبی دور دقا
 بزور و فقری هر کشتی کدر کبی دور دقا
 نثر مصاحبه لازم اولان ستر و کس بریدرخی کتم اسرار در زیر البته اول
 وضعی وزیر اعظم کبی سر ازمور بادست هی به محرم اولق مقرر در افشای
 سر ایدرس سردن جدا اولسی حجر بدر بر ستر طیده ضی کمال ایدر رعایت در
 شویله که کسناخ نظر فتاب اولوب طرح تکلف بولندن سائر ناس
 ایدر صحبت ایدر کبی لایا بی مصاحبت و بی ایجاب موجب نمکایضیه
 ایله ایدر خارج حرکت ایدر سه دولت مجالسده ثبات و تقابله
 عاقبت سر کشته سهرمان اولوب ندره العر کولر بر ستر طیده ضی بی
 سو دیکنه دست اولوب مداح اینک سو مدیکنه عدوت ایدر بفتح
 اینکدر بهر تقدیر رضای همایونده بولنمقدر مگر که خیر خواهان دولت
 علیه دن بر عظیم القدر و محبوب القلوب کسه به مکر اعدایه غضب
 اینکشن اولر اولمقوله بی اراقدن ایرانه بعضی تشبیهات ایله ترسیمین
 اینک مناسبدر اگر بادست بدن روی توجیهت به ایدر رس مقام
 شفاعت قیام و استعفا و استرحام ایله اگر قبس معاینه ایدر سکوت
 ایله بومقدار افاده و اعلام ایله حق عبودیت و شرط مصاحبتی ایضا
 اینکشن اولور بر ستر طیده ضی صحبت علیه در کمال ادب و زوره حرکت راز کلمه
 مزاج همایون لری متعل اولدینقی قدر سو بیلمکدر شویله که اظهار حقدن
 اثبات مدعا ده مر اسم ادب رعایت ایدر لاطناب و استنای تصدیق

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ایتمیه که سخن ایتمیه کلمه تقدیر جاول و ادیدان کچوب صد و آخره شروع بود
 بر سر طلی دخی پادشاه اسمعیلی یا کینتی انانی مصاحبت و سب که کتور مکرر
 نام پادشاه ای خطبه دن غیر می رود صریحا ذکر او نمیکند و او بدر بر خطبه
 اسمعیلیه و یا خود سلطان اوله یا نام همایون علیه موافق بود پس سلطان
 حسن تعبیر ایله جواب و بروب صریحا اسمعیلی ذکر ایتمیه نه کیم مامون
 خلیفه سید بن اسمعیل سید و کلیدر دید که و سید سلطان مکرر
 بن ابن اسمعیلی دیدی حضرت عباس رضی الله عنه سن و سال جنگ
 رسول الله صلی الله علیه و سلم حضرت امیر مکه که رکنی بود که دیدید انکر
 بن کن کبر در بن نردن اول دنیا یاد مکرر مکرر در دیدی سخن نکول
 لطف او حسن او بدر بر سر طلی دخی پادشاه هرده صراحت تمینت و تعزیت
 ایتماکر بو مقوله اقبال قران و امثال میباشند و جاریدر پادشاه
 سولیمانک جائز و کدر ایتمی بعض فتوحات و قوعنده یا بر کدر ظهور
 صاحب عرض اولان و زرای عظام و تسبیح الاسلام و فضاه عک
 و توفیقی و دفری اول حالت و قوعنده لشکره اولان دیوان اولده
 بر خلعت کیر لر و حضور همایونده ال و بر اصل حکم ایتمی تمینت
 و تعزیت متعلق سوز سوز ایتمی نون عثمانیده ادب بو ایله در تمینت
 بهار و خزان دخی بو و جمله در که بهر سنده نور و زه قریب ارکان دولت
 یا زلق نامنه خلعت فضل خزانده سمور و قابو خلعت و بر یلور ایتمی کجری
 افاسمک کورکی و سقندر بونده دخی تمینت دار مصاحبت اولمز بر

شرطی

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

بر سر طری دخی مصاحب حضور هما یون کیر دکر و فتح کلام جناب با و سینه
 اولمده تجده برسوزده حرات ایما ککدر و باد ساه بر خصوصی تقریر ایدر کن نشین
 و افاده قصدی ایله خلط کلام ایتیموب چشم و کوش ایله توجه و اقبال
 ایرو ب جای آخزه صرف کز ایله عفت ایما ککدر که سامک تک نف نفی
 مشکک ککدر خاطر با عتد رتسمی پاش مرحوم سلطان سلیمان خانک
 کند وید اولان التفات بیان نمونده نقل ایله یکد شتاره زیاده یسلم
 اولدنی معلوم هما یون نری اولمده بر کون انانی شکار ده صحاده و افز
 شتار کور و ب جمع ایتر و ب بر دستاله قویوب رکاب کامیابلیسه
 یوز سوز دیکن شتاره میل و محبت معلوم اولمده سنک لیجون ماده ایله
 بیور دیکر کمال بجمت و سرور بدن دهن کتای ستایش اولوب **قطعه**
 هزار منصب جاه و هزار سوکت و نای **فدا اولمده که کور دک فقیر ارزانی**
 نه لطف اولور بو کونیک کینه جا کونک **سهر ملک سرورک نه جهان فی**
نتر دیدم توجیه روی نواز شش ایرو ب سیم بو کونک کی صدر نهر التفت
 ارنا فین اداب منادیه حسن رعایتی تقدیر آسیا قنده بیور دیکر کونک
 مرتبه وجوده اولان عادت نری در که طاعت تیور کور دکره البته قول اولمده
 است رت استیجال ایدر لر کچن هفتنه انانی شکار ده سکار حکایه نقل
 ایرو دم کوش جان ایله استماع ایدرک یا نمده کیدر دک نظرک برک
 یا توره دوش اولمش بی اختیار استاری لازم ایکن القطاع کلام عیش
 اولسون دیو صیر ایرو ب بقده اخبار ایتیمک کمال و کچی اظهار ایدرک ادبی

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

بر مصاحب که بود جمله دقایق صحبت و واقف و شریط او بدرحایت اوجین
سلوک عارف اوله بر نه مرتبه التفات تو مظهر اوله سزا دره: **نظم**

استه ایل کرم شه عالم	بو یله ایلر مصاحبین کرم
استه عاقل ندیم کارگاه	بو یله حسن سلوک ایلر بهرگاه

تر بردخی مصاحبه لازم اولان بودر که سوزی سر عمت ایلر سویلیکمه فهمند
رحمت چکلیمه و انشای مکالمه ده الدین اوینا دووب باشن صالحین
ادبدن خارج و ذکر می قیج اولان کلامی لسه کتور میسه و انکار کلام
زیاده حذر ایلمیه و تمام کلام ایتد که ه توقف ایلمیه جانب با دست ایلمیه
توجیه سامعه التفات مست بهره اولنمز ایسه صد و اخره شروع ایتمیه
دملوکی ذم و قدحه متعلق سوز سویلیک فرضنا اول بادست ایلر دستنی
ایسه و نشان سلطنتی صیانت و ادب رعایت ایلمیه و حضور رهان اولد
مرجع او تور میسه بالینه قریب ایسه ده انکا ایلمیه و خنده ساد و رویانه
نکته اکلن تدقیق اولمیه و بادست بر کلامی تقریر ایلر کن خافله اولد
سمع جان و جوارح ارکان ایلر متوجه اول کن ب مناجده مکتوبه در که
نوشردان انشای طریقده ندمان بر می ایلر مصاحبت ایلر کن ادریکه
فغان ایلر اولان جنگی معلومک ایسه سویله دیدی ندیم فیم اول حکایتی
نوشردان اذن استنش اکلن بلم دیونجا ایلر ایلدی نوشردان نقل و تقریر
شروع ایلر بجاک عرض صحبت و سرور ایلر رک چشم و کوش اولوب بر مرز
متوجه اولد که سوار اولد یعنی سبک یا غنی مخالف بره با صوب صوب

اوسته ی

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

دوستی غنق و ملق مرتبه لرینه واروب کوچ ایله خلاص ایله برنوسه و
 ترجم کنان توجیه خطاب یه و ب نه باعث اولدیکه بو قدر فاضل بولنیک
 ویدی بی باوش بهک کلام در بار لرین استماع ایله رایکن شی آخر ایله اشکفا
 مخالف حسن ادب و لعین زیر پایه دکل بعین ویدر وید تاملی مناسب
 کور مردم دیوب مخاطبه با دست همیده کمال التذوین تبلیح ایله سے
حکایت معاویه بجزرت نبوت بنا همیدن اول وقوع بولان و قایلین
 برین بریدین شجره را ووی به نقل ایله رکن جان و کولدن و کلمه کس
 کر یان اولغه باسدی معاویه سبب کرید دن سوال ایله که ه امیر
 المؤمنین حضرت علیک حسن تعبیری و لطافت تقریری قلبیه بر درجه بای
 ایله که کمال ذوقدن رتبه شعور دن ساقط اولوب بی اختیار کر یان
 اولشم دیدی معاویه خطا یه و ب بشیوک آنچه احسان ایله ی حسن
 سماع و ایقاع نظری بود کوا احسان و عطا ظهور نیه سبب اولدی بی فی
 الواقع جدا سخفا ابوالعباس بیور شکر که عوام ناسک ملو که تقریب
 کمال طاعت و انقیاد ایله اولور خواص صدقت احتیادک حسن
 سماع و کلمات و احسن خدمات ایله تحقق بولور با سکه ملو کلمه
 اخلاقی ایمان و اشرف اخلاقه قیاس اولنماز و طبیعتی سارگر
 طبایعی کبی دکله ر کاه اولور که بر مقبوله انجوب نیجه بیلیر عقوبتی تاخیر
 ایله اوضاع و اطوار و کردار و گفتار ندن ناز و ده ایکن طبیور مرز
 اناسار ناسک احوالی بو کا مخالفه در محبت و عهد و تفرقه ساعته ایله

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

مقارن درمی واقف اولور بر دخی مصاحب بادش هی به لازندر
 کما سنی سنجیده معیار کفر صحیح ایندی کجاست نه کتور میسه که بادش به
 طعن و تفریض و ایما هم نسبی بوق ایسه سویه **ع** بیت اندیشه و کلمی
 کفار **ب** بو معنایه در بر دخی صاحب کتاب منهاج قولیخه مصاحب
 بادش هی اولان کسنه معتدل الطبیعه و صحیح المزاج و سالم العقیده
 کر که در تا که صفرا سی غالب اولمغه ایجا نا اضطراب غیثان اولمغه کتیه
 و بلغنی غالب اولمغه رطوبت مزاجندن ناشی اعزنی یارینک سیلاقی
 باعث تنفر طبع بادش هی اولمیه کذ لک سودانی مزاج دخی اولمکه
 مانجولیا به ابتداسی و افکار دور و دراز ایله حسن مطایبه کسنه
 بلا و عناسی وقوع بولمیه اینجی مزاج اولندر لایق صحبت و موافق
 معاشرت در بو صاحب کتاب منهاج قولیه که اعتدال مزاجندن
 ناشی منهج صوابدن احوجا جدر زیر لایق مصاحبت و همرا و ارتقا
 اولنده معارف و کمال و مسلاکت طبع و صدق مقال لازندر
 اعتدال مزاجکه عوارض مقوله سیدر معذور در نظر و نردن **ح**
 و حسن ادا و تقریر و لبسته ایله قدر می بنده اولندر کمال مستحقانی
 نمایاندر بوندن ماعدا و جاهت و نظافتی و اکل و شرب و کسبه
 نزاکتی و استعمال سوک و قطع اظفار و مد وستی لازندر و حصو
 همایونه وارد قهر و رواج طیبه ایله نیاب ددما ن غیظ ایتمک مرتبه وجود **د**
 خوش ریحه لرایله کرک ایل تقرب **ا** تا کیم اولور و اهد غدا نقل تطیب

البتة

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ایسته و پاشنده کرک بومی دلاویز آیین ملوک اوزره او کیم ایدره تاوب
بسیجی لازمه پادشاه بهر لازمه درک زمره علمایه اعزاز و اکرام ایدوب
 علمی مراتبم مدار سعیت اولاجن جوائز و مسلات و وظایف و عطیاتی
 درینج ایشیه لر و او امر مسج شریفه کمال انقیاد اوزره اولوب مخالفه
 احترام ایدره ملوک بنی امیه و خلفای عباسیه زمانه ندره انچه چینه
 بجه رعایت اولمشدر اگر چه فی زمانه علماده اجتهاد درسیه یوقدر
 و سفک صلاح و سدادی بوندون ارتقدرا اما علم دینه اگر آثار بانی
 دینی کرم اولمورد مؤلف کتاب عالی مرحوم امردن اولمغین علمای
 ستوده جناب حضرت سنک انداز طعن و تشنیع اولوب تسج
 و دشمننده اطباب ایس تحریری لغوه استغال قبیلندن اولمغین
 علمی منوال مقال مناسب کورلشد در کوم العلماء سم و عیب ندن
 حیاتی ایستند نسخا مؤلفه مراجعت ایسوندر **التحقی لازمه** رعایت آیین
 مسلات قوانین خصوصیه هر دو لکت بقاسمی قانونه رعایت و ابا
 واجدادی ایستند نه عدم مخالفت ایدره ملوک سالفه اجداد لری قانونه
 رعایت ایستند در و ش به راه داد و ستاد و حکومت اول طریق مقننه
 کتشد در اینج ملوک بنی امیه و خلفای عباسیه و فاطمیه میاستند
 بر معین قانون جاری اولمدهی زمان حکومتی ملوک مختلفه السوک
 ایله محفوظ اولمغین حمونک برانزه اقتضای تحقیق بولمدهی اما سلاطین
 آل عثمان حضرتیکه کمال شوکت ایدره استیاز بولمش و عدالت و تقوی ایله

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

سرافراز اولش شهریاران فرخ تبار رعایت قوانین اید بلند استقامت
 فی الحقیقه بوابده زیاد و اهتمامی وار در عملی مخصوص ابو الفتح
 سلطان محمد خان مرحوم که وضع و قایل قوانین بر پادشاه سعادت
 امین اید بی جمله دن زیاد و قانونه رعایت ایند پیر و اولاد و کارهاست
 دخی انکار که طریقته کتدیله مرحوم سالیه حضرت تری وزیر اعظمی محمود پاشا
 فضایل ارتسام ایله احکام قانونه نظام و میان ارکان دولت
 استحکام و بر دکه لشکره بو ترتیب ایند لشکره ملکه خلل پذیر اولوق
 احتمالی وار میدرد و سوسول بیور شکر وزیر صاحب تدبیر دخی تفسیر
 و لیدر ایله جوابه تصدی ایدوب مادامکه بقانونه مراعات اولدنی نظام
 دولت خلل پذیر اولد و اولاد و کارها کز دن بر باد شه عالجه که بقانونه
 مخالف حرکت ایدوب و کلامی دولتی قانون دکلمه دیو عرض ایند کلمه
 قانون دید کلمی نص قاطعیدر بند خنی و بر دم قانون اولدی دیسه
 و هر طریق اجنبی دخول ایله اول زمان خلل پذیر اولور ویدی فی الواقع
 مرحوم سلطان سیجان خان فردوس استیماک و فاتی تاریخته کلمه
 شرح و قانونه کابینعی رعایت اولنور اید بی سلطان سلیم نانی که حکوم
 ایددی عیش و عشرته مألوف اولغین تمام امور سی وزیر اعظم محمد پاشا
 طوبی کف کفایتنه تسلیم ایددی اگر چه قانون قدیمه رعایت ایدردی
 اما بر مقتضای سیرت کاه طمع خام بلاسی کاه ستر بلرک حرکت و عوی
 ایله جاده اعتدال دن عدول ایدوب زمره قضات دن نیجه دراک اجانبه

مخبر

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

خزینه و غیره در این ویردی کتاب خزینه احوالی و مناصب ارباب ملک
 توجیه بیانی اولاً بطریق اختصار بولدی و کند و منسوبان این ویردی و مجرب
 زمامتدن و فتنه سنجاق و یرکک و بیاد و نغز زمان قیدیه بکلر یکسک
 رتبه سینه یرکک ابتدا نردن اولدی اساس دولت بطریق ایله رخنه بولدی ^{نظم}
 فقر ایله رشوت المنة معناه اولانفتنا
 وار دینی علی بقیه یی خراب آیدی مالک
 بر حجت اقبه سینه چکن که احتیاج
 کل کورنه یوزدن اولسه که کورونک
 داتنده ملک و سلطنته اولاصل
 رتبه تا منصب الیدی بولوب قدر و تقاضا
 عامله خزینه لره و یردی جوق ضل
 الی قدره کیسه کیسه فوری بولوب اراج
 ایرمز می و خزینه یه نقصان اختلال
 بوندن ظهوره کلدی بودر با عیال

یہ پنجی لائزہ یادش ہرہ برہم اولان دخی اچیاناکند ولردیوان
 ایملک و مظالم و مخالیفی صورت برباب شکوائی بالذات و کلک
 اردتیر با بکدن یزدجو دایامنہ کلخہ ہر نوروز و ہر جان کوندریکہ بہا
 و خزان دخول آیدی کچی یا مدرملوک عجم دیوان آیدوب مصباح نامی
 کورر لرایدی سلطان آل عثمان دخی زمان ابو الفتح صاحب حقانہ کلخہ
 کابی بالذات دیوان آیدر لرایدی بعدہ کثرت ست خل دولت ایله
 اول قانون ترک اولوب عمدہ و زراعی عطاہہ تفویض اولندی
 نہایت دیوان کوندری دیوانچی نہ ہما بوند ناظر اولان قصر رفیعک
 بجزہ سندن وزامی نغسندن احوال نامہ نکاہ انداز دقیق اولو
 احکام صدور کرامہ توجیہ سامعہ ایقان آیدر لر فی الحقیقہ بومیالہ

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

شان سلطنته او فقدر زراعت و عقد و رفق و فتن کار و کیل سلطنته
سکزی لایحه احوال ملکی متبع اینک و کبار و صفار و رعایای با صبر
 الا فقار که حسب حالین گامی بیگانه و اعدا جانی تجسس و اطراف
 محاکمی تفحص اید و ب سرحد امر اسلمک خبر لای بری برین تعقیب اینک
 زوال ملکند خوف این اندیشه را و ز جزایله طریق عدالته کیدن و
 تیقظ و انقباه اوزره که که حضرت عمر رضی الله عنه بعینه با بخت خفیفه
 با هر عدالته ایکن یوم سنو ال کله قه کال خوفن مبارک بتره لایکن
 لونی متغیر اولور دی خلفای بنی امیه دن عمر بن عبدالعزیز حضرت لری دخی
 بو یلاید یدر موک سالغه دن ارد شیر بابک دخی زوال سلطنتدن
 و جهنک اولغین دایما تیقظ و انقباه اوزره ایدی احوال امر او اعینتی
 شو یلاید لور دیکه هر برینک قاج اولادی و قاج خدمتکاری وارد دروخانه
 اکل و سرب و آسایشی منقوله در تغیبی بدیون و قنیف مالدار در غیر
 و بر روی حتی مالی ممکنه کرامتی اولور و اعتقاد ایدر لاییدی معاد
 دخی بو وادی یرساک و احوال ممکنه اصاطه یر ماگ ایدی اگانه دخی
 حسن نظام بولش ایدی و ایام حکومتی مستد و ملش ایدی بعد حکام
 زیاد دخی بو وادی و افرادن ایدی خواص و عوامدن هر شخصک امر لای
 بیوردی حتی برکسه عرضالده کنده و بی تعریف صد و نده اولدی برینک
 بدرو و مادر و جده و جده کی بیورم لایس اولدیکن نیابی دخی فلان بازگا
 الیک دیوب و اقد مطابق تقریر ایلدی حیران ایدی کذک جمله ملک

و جماع

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

و حجاج و خلی احوال ناس کمال و توفی ایلدایدیلر ابو جعفر منصور
 بو باده باؤل المقدور خلیفه و تورایدی امیر خطه شام اولان یحیی
 بن ابراهیمه مکتوب کوندردی علما ی شاکک عیوب مخصوصه و علم
 مخصوصه لرین بر وجهه درج ایلدی که ایستید نر کمال احاطه و انقیادنه
 تحسین ایلدایدیلر برت اعرضیق معاشنی مشعر بر قصیده کتوردی و
 یومیه سنی قدا ایدوب مقدار کفایه و طیفه تعیین ایلدی حتی کتوب
 مجموعی اولان نجه امور لازمه سنی سر و بیان ایلد حریفی حیرت
 زهیی احاطه زهیی ابتیاه و استیعاب برکک و خلی امر معاشندن
 اضطرارین عرض ایدوب قاج نفر اولوک وار دیو مسئول ایدکده
 خلاف واقع التی نفروردیدی کذب ایتدک درت نفر در اسم رسمی
 ایلد معفو ممدردیوب حضور نندن طرد ایلدی ایستد احوال رعایای
 تقض و امور حکمتی احاطه بولدا اولور کن دولت علیه عثمانیه وسیع
 الاطرافد ر بومرتبه احاطه رتبه استعمالده در پای تحت سلطنت سکائی
 و بعضی بلاد مشهوره ایمانی بلک و خلی احاطه کلیه دن محسودر
 تقصد احوال دشمنان و عادی و خلی زیاده لازمه در صوا و یور دشمن
 او یومز دیر لر مثل مشهور در عقلمای ملوک احوال دشمنی جستجو
 طریق احتیاطه سلوک ایتشد در انلر که قوه بخت و زور و باز دلرسنه
 اغترار ایلد اعدای دین و ساز دشمنان بر کین ایستقار ایدوب کوزارینه
 ایلد میرانجام کار لری نهیمت و خسرانده مشنی اولمشدر **حکایت سلطان**

سچو تبه دن سچر خان که التمشن بیل بهر بی فتوحات ایله کاران توبه
 قاهره و شوکت باهره ایله ساربا لیمان خدم و خشمی فراوان بر باد
 عالیشان مسکنه رتوان ایله عادت غنام جمعنه مامور اولان تازی
 رعایا به ظلم ایتمکین طوایف ترکانکه برالای باشی بوغنی یوق حیوان
 ایله یلر بقعه اطاعتن خروج ایله یلر سکر بادشاهی یه نیست دریا
 قطره اولمغین نظر اعتباره المیوب صورت استحقارده بشارت جنگ
 اولد قده بوزیلوب عسکری تارلامار و کند و کرفار اولوب بریل صدای
 اسپر ایله یلر عقلا دن بری کیفیت نهزیمتی کند و یه سوال ایله کند ه
 دشمنی حقیر عدایده و ب تهیه ادوات کارزار ده اهتمام ایتمدم و
 مناسب سیفیه لی ایلمنه و بر میوب اکابر و اشرفی عزل و تبذیل
 ایله دلگیر و اسافل و اجملانی مراتب عالیله یه ترفیح ایله توفیر ایتمدم
 کاراز مودکان شجاعت شعار کوشه کزین عزالت و اترو اولوب
 اسفند سرفرو ایتمه یلاندر وخی محل اقتضاده عقلا برین طوتمه یلانجام
 کارم بویه نهزیمت و خذلانه نمودن اولدی دیونا سنف ابدی سیک
 ایستیجی بر باشی مثل مستورین سویدی سلاطین عجم بویه ایله یکه بر جان
 دشمن ظهور ایله کند عیش و نوشی ترک ایله وب عقلا سی دولتی علی
 الد و ام امور استساره و تدبیر اصابتداره قیام و تدارک مهم مضرفه
 اهتمام ایله وب مخالفه دشمنی بر طرف ایتمه یکه مراد اوزره خور و خور
 ایتمرز و جام سزابه ال صونزلرا ایله می معاویه اقول و کثرت استمار ایله

معلوم

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

معلول این حرب صفین با منده و کجایم قسمنان و صلواتی حاشیه
 بر هیزاید و ب فداسنی بر نان باره به حصر ایتیمه می تا مقضی المرام
 شد به عالمه السجام انضراف ایتیمه کجایم کناره نشین سر خوان طعام او که
 افریقیه عبد الملکه بر جمیده جاریه کتور مسترایدی یال و بال و جمال و کمان
 کور و ب دلزاده و محبت اولدی ما اعداسندن بری خروج ایتیمه می
 جاریه دن کف نفس استتاج اید و ب دستندن اخذ انتقام ایتیمه کج
 همچو اید موصلت اولدی مر و ان بن محمد که آخر ملوک بنی امیه در میان
 علی تزلزل وزر و اولمغین ایگی بیل علی التوالتی نسوان و جواریه برینه
 تقرب ایتیمه می **مفقور بنی لازم** دانما اعدا طرفتک دفعی حیده سنی تدارک
 الحرب خدعه حدیث شریفی موجودی کرک حرب و جنگ کرک طریق مدارت
 آهنگد رحیل و نیزک اید قدا اید بدل نقدینه اقتدار ایتیمه کرک راکثر
 سلاطین عجم قدر دشمنه و خیل و خدعه به تشبث و اعتصام اید
 اخذ انتقام ایتیمه در کتاب منها جده خدعه حرب ملوک به تشبث
 بر حکایه طویل الذیل ایراد اولمشه که خلاصه سی بود در **حکایت**
 بهرام کور جالس طفت اولد قده و عطفون سباب حبیب اید نسوان
 معاشرت و نوش شراب و استماع جنگ و ربابه مستغول اولوب
 صورت ظاهر ده امور حکمتدن عطفت اوزر و ایدی ملوک اطراف
 داعیه استیصالی اید حرکت با سده ید از جمله شترکستان لشکر

بیکران اید هجوم اید و ب سرحد مملکت پانهاده خسارت اولمین ارکان
 دولتی کند ولی غنچه ن ایضا طایحون حرصه یه کیر و ب کور و ب کور کون
 اید ملاحظه یه مستغول اولمش امور مملکت ن غنچه کمان بولمش صلاحه
 نایوسس اولوب غنچه تدارکنه قرار ویردیر اگر چه بهرام صورتنا غافل
 ایدی اما نهانی جاسوسری و ارایدی متصل اطراف و جوانی جستجو
 اید و ب و قایم خبر ویر لرایدی ارکان دولتک سو دینت نیدن
 اکاه اولوب او جیوز دانه تیر و اوج قبضه کمان و شمشیر الوب تبدیل
 جامه خدمتکار قیافتنه برستب نارد ده یکتا سوار اولوب عمر شاه ترکستان
 اولان درنده کس رینه وار و ب صید و شکاره اغاز ایدی و جوش
 و طیسور دن کوزی دوست اولد یغین بر رخه تک اید ز حناک و غنچه
 خاک هلاک اید و ب اطراف نه نشسته اید یه بو اشنا ده امرای شاه
 ترکستان بری اول جانبدان کج کون بهر کاک صنعت تیر انداز اید کال
 مهارتن کور و ب نتیجه نه احوالن سوال اید که بهرام کور شکر نیدن
 بر کسه تک عجب درم خریده سیم بر جزئی کنه و ایچون اقدیم کما غنچه
 اید و ب سازه وجوده قصد ایتمکین فرار اید و ب بو محلی جامی قرار
 اتخا و ایدم صید و شکار اید قیاس ایدرم و ایدی اول میر بونی شاه
 ترکستانه تعریف ایدی حضور نه کتور و ب تیر اندازی و شمشیر بازی
 کمال مهارتن در ستانه جنبش و قیافتن کور و ب لشکر بهرامده سکامعاد

تیر انداز

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

تیر انداز با هر آلتی از وار میدرد دیدی اول عسکرانم شمار ده بند
 کسباید و سیمقداریو قدر او یله تیر انداز سر با زر وار در که بن انگریزنده
 قبضه کمانه ال اور هم دیو اظمار عجز و مسکت ایله می یا بهرام نه حالده
 مملکت تریب اولدم هنوز بر خبر می خلو را تبه می و جسی ندر دیو استی
 ایله می لشکر فراوانه اعتماد سزای و سمن عداوند صایم یوب تیر خوزه
 شکار در آغی ایله کسون دیو مقابله به عار ایته یکندن التفات ایتمیور
 دیو بر وجهه سر و کلام ایله بکه شاه ترکستانه تا نایزاید و ب قلوب
 عسکره خوف و پراس مستولی اولمغله بر خطوه حرکت مجلدی ایله
 همان اول محله خطر حل ارام ایله و ب شب همکام قراری داره
 تبیدیل ایله یلر بهرام کور فرج و فخر فراع بال ایله نمالی حر مسرینه کلوب
 ایرته سی مسورت تارضه دیورین صابوب دیوانه جقدی ایحسان
 دولت توجیه وجهه خطاب ایله و ب تجاملان احوال مملکت ن برسان
 اولدی طرف طرف غفلت بهرامه طعن و طنز ایدرک شاه ترکستان مملکت
 یازده خست ایدرک کلبور دیدیلر بهرام زبان دشنامی دراز و
 سز نش و تویخی اغاز ایله و ب احوال دشمنان غافل برالی کابلدر
 بن یکتا سوار وار و ب اعدای حسن تدبیر ایله منهنم ایتمدم سز منور کا
 دکله سز دیوب کیفیتی اعلام ایله می جمده سی سر فرورده بجمالت
 اولوب کمال خوف و حشمتلندن مرتبه هلاکه تریب اولدیله **قطع**

بویلا اول اولونجه شاه دلیر	جندا جندا زهی تیر
----------------------------	-------------------

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

اور وہ دن قبضہ کمانہ ان ایدہ بر بویله دستمنی تدبیر
 شد منہاجدہ کی تفصیل اوزرہ بر غریب جیلہ دخی خسرو بر ویزدن صد و
 ایتتہد رک قبضہ شیخ و کمانہ ال اور مدن حسن تدبیر ایلہ قیصری منہد شد
 نہایت بہر انک تدبیر دلیرانہ خسروک حکیمانہ واقع اولتہ رمال لکھائی
 بودر حکایت خسرو بر ویزدک قیصر ایلہ خصوصتی اولغین نام وزیر
 عسکر فراوتہ واروب قیصری گرفتار مضیق ہزیت وکتورینی بازوہ
 خسارت ایتتہدی ناچار مجموع خزانین سفینہ لہ تحیل ایدوب سمت
 افروہ بادبان کتھی غنیمت اولوب کیدر کن بحر عمدہ بر مخالف روک
 اولسونہ کورہ مصدقہ بر عظیم فورتنہ پیدا اولدی خواه وناخواہ شفا
 خصم جانی اولان سردار دیش تک ضرب ختام آرام ایتدی کی ساعدہ
 قرہ بیاتدی بودر تحف و جواہر کہ بیرون کجائیش حساب ایددی بقیہ
 داخل خزینہ تنکی اولدی یاوری با داقبال ایدہ اوروہ دست استصال
 اولغین کینج با دا ورتسمیلہ و نشتیدی غنایم سو فوره ایدہ خود و انصار
 ایدوب اول کینج بیرنجی خسروہ شہیم ایددی اما خسروک مقربلندن رستہ
 نام بر خطاب کہ سردارہ عداوت اوزرہ ایددی غر و نفاقہ باشیوب
 بودر اسوال عطیدہ کی کتم و اخفا ایدوب عشرت رین کوسترمدی بعد
 ایوم دعوائی استقلال ایدر رفتہ رفتہ غلبہ سی نمایان اولہ رق سلطنت
 الدن کیدر دیوا کا ذیب و حشت انکیز ایدہ خسرو بر ویزی تدبیر و سرداری
 بچیز ایدرک روی وفاق مداحلہ نکر و نفاق ایدہ شفا قد مبتدل اولوب اول

سردار

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

سردار کاروان نایب تخلص کر بیان ایچون کردن هیچ مطاوعت اولوب
 قیصره تبعیت ایلدی قیصره دخی قدومی ایلد عظام فرصت و عقد بیوند
 مصاصرت ایلد مطاهرت ایلدیوب تخت سلطنت و امور مملکت ایچا صبر لیا
 کند و درت کرده یوزیک عسکر ایلد خسر و کت استصانه تشریح بسته غیرت

اولوب محمدانه دگ واری **طسم**

بر ویرک اولدی بی باسنه عالم تضایق کوردی بو حاله حیلده اوزرک طرقت فی الحال اجدی صنعت ایلد حیلده بی	فاضل بولندی ایلد مدی عزم زنج اسحب خدعه کبی جهام رحیق یون کوزون کوردی سنی ایلد کرک کتبی
---	--

شدر حال وانا قیصره و قانق قانم کتور اولان سردار ماران ذکره بر نامه کتور
 ایلدی خلاصه مضمونی بو که مملکت قیصری سهولت ایلد ضبط و تخریب ایچون
 یز تدبیری تشریح ایلد ب صورت اطاعت قیصره متابعت ایلد و اما د
 اولدی یکن مضمون اولدی امدی فی التا خیر امانت مضمون مقرر
 بیلوب فرصتی فوت ایتیب اولاد و اتعا عن طوعه دینه تشریح و مملکت
 بند کند تشریح ایلد سک بزوضی قریب از دخی عسکر فواد ایلد و ارسق اوزر
 بصیرت اوزره اولد سک والسلام بونا مدنی بر خوف عصایه وضع
 ایلد ب ملت نصارا اون دین مجوسد سیم تشریح ایلد کیرمش بر قوج
 کا فر نفاق اندیشی کویا معتقد اولدق اوزره تلبیه کونا کون و مو احمیه احسان
 ایلد مضمون ایلدیوب کوندردی اولد خنی عصا در دست کیدرک انشای
 طریقه قیصره نصا د ف ایلد ب غیرت دینه سنی متصفنا بنجه کتم

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

و اخفاستی مروت کو ریوب عصبانی قیصر و تسلیم و باجرا لی تغیریم
 قیصر که ناید لی کور و بختی منته مطلع اولدی جانی باشنه صحرایوب
 قدیمی معتبر لرینه منزل ایله خفیه اولدی کوندر و بسمو ناسفته استیجی
 ایدر و سز و تو بنیه یکد ایلدی کندیک و حنی اعصاب جلد و تنه شوره کلوب
 بر خطوه حرکت ایدر و ریوب رجیع القدر می عنان تکبر کوز اولدی
 خسر و بویله بر جلد حکیمانده ایلد هم اولدی بر عظیم دستندن رها بولدی
 و هم اول سردار نا مدار می اهاک ایله تقام الدی بو که قریب کرتنا
 طبعه و اثر بر چکا یکد بیسار سن مناسبت عملی سبیل لاسنظر ادا براد
 اولمشه رسته مؤلفدن نقصان بولغا من ایچون عمل طریق الاجمال
 تحریری مناسبت کورلشد **حکایت** بهرام چو بین که هر دوک پهلوان
 دینتی و عمدت ارکان دیوانی ایدی ملوک طرف دارالملکته پیچوم
 اینکین سردار ایدر و بستمونی عسکر ایله دفع اعدایه کوندر رسیدی اولدی
 و حنی بر موجب فرمان صوب و شمه روان اولوب تصادف اینکی
 لشکر کی کسره توجه ایندی کی کسور می فتح ایدر که ماوراء النهره و فتح نام
 قدیمی مشهوره واروب شاه ترکستانی خلف شیخ توف و او تو زبک
 مقداری لغوسی قید جیاتدن مایوس ایدر و بخرانه و افزه و تغاریق
 شکا نرید مالک اولوب کفرین هر فرقه ارسال و بر مقدارین و حنی
 بال طوتن بر سخن ملار دیر لر **مضمونی** اوزره کدی مین ای اولمشه کند می
 ایقوشن ایدی **وزرای** هر فرقه بزوان بخش که بهرام چو بین ایله

معانی

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

مساوات و زرد ایدری غمز و نفاقه با شیوب بود قدر اموال فراوانی داخل
 همیان آفتاب ایدوب پادشاه عشرتی مقدر این رسال ایدری و بخت
 اکاذیب باطله ایدری ایلد هر مزی تبرید ایدری بود قدر صد مات مشکوره
 مسکانات بود مقوله اکاذیب توجیه سامعه التفات اینها مک غمخت و با
 طریق ظلم و عدوانه گنما مک ایکن طمع بلا ستمه او عرایوب انواع تحقیر ایلد
 براسمی و کبیر ایدری آخر الامر و کردان اولوب تواریخده تفصیل اولینی
 اوزر و نیمه محاربات سزیده و تو عمنه باعث اولوب عاقبت هر یک
 انجام کاری بلا که مؤدی اولدی او بختی لازمه کلام حققدن امر اض
 ایتیبوب سمع جان ایلد اصفا ایکندر بر پادشاه که حق سوزده قابل اولد
 اهللی املکتی کند و به مانل اولور قیادش کند و به طعن ایدر نردن برین
 قتل ایدری مقتولک اجناسندن بری لاشه سی یا شنه کلوب تا سف
 کنان عظم شنان موکی بیوب کلام ناسزایه جبارت ایدر نردن حالی
 بو طرا اولور دیو سوزیلنور کن صوباشی اخذ ایدوب سنده نمی پادشاه
 دشنام ایدر نردنسن دیو حضور قیاده کتورومی ماجرایه واقضا اولد
 حق سوزیلنسن دیو علوفه سنده ترقی ایدری سعد بن جعد که بر شیخ کبیر
 واجب التوقیر ایدری جدا کتلفای ابو العباس مجلسنده ایکن ملک
 بنی امیه دن مروان بن محمد کتله بریده سن کتور دیلر بو کتله مروان
 ایدر یکن بیور وارتمی دیو خلیفه سوزالی ایدری شیخ مذبور نعم ذرا اس
 خلیفتنا با الاسب ایدری بو کلامدن نوع تواریخ فیم اولنور کن خلیفه

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

از رده اولیوب کمال حقیقتند حمل اید می مساویه چنان قیسه دعوت
 نامه کوندر و پ حضرت علی کرم الله وجهه دن مغارت و بیکار متاجرت
 اید دیونیاز مندا اوله ای اجابت ایتمیوب کسر خاطر سینه دار جواب کوندر
 ایکن مساویه اظهار عدوت اید می که گک بنی مسیبا ندن بر پیر ابو جعفر
 منصور حضور نده بزار انوی صحبت ایکن بنی امیه دن بر باد ساکب حواج
 اید قتالی نه کورا ولوب مقدار عقل و ادراک و کیفیت زهی و تدبیر کینه
 اید می ز می ز زیده و تدبیر کزیده صاحبی آدم اید می دیو و مصطنه اظهار اید
 ابو جعفر اظهار بکنده اید و ب حضور مده و ستمنی و صفا ایکن معقول سید
 دید می علی اگر چه سبک و ستمکدر اما قلاوه گری که نمده در ما و اکنه حیانه
 کفران نغز اوله تم دید می ابو جعفر انصاف اید و ب و افرا حسان اید می
اون برنجی لازمه دست و دستنی بیکجا اوه و بد خواهی تفقد ایکنه کتاب
 سنا جده یا زلمت که بر قنقی با دست بهره که بودرت خصلت موجود اوله
 ایام سلطنتی استه اوله اوله کند و نقشه راضی اوله یعنی عالی رعایا سنده
 دخی لایق کور میه ایکنی عاقبتندن خوف ایتمه یکی مسوره تا خیر ایتمه ایکنی
 احوال رعایای و اما یوقینه در دخی هوامی نقشه تابع اوله **اون ایکنی لازمه**
 سقا ویر ناسی بیک و هر خدشته سنا سستی ستمه ام ایکنه در لکن عمل و حال
 سفیدی و زردی هر فرقه کزیده سنی اختیار اوله در حضیره با فایده زردی
 فرقی بلیندور العدل وضع الشی فی مرتبه بو معنایه در علی سنیوی القین
 یعلمون والذین لا یعلمون نفس کرمی بود عاید برهان باهر ان الله یاکلم

ان

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

ان تو دو الامانات الی اهلنا تعلم بسینی استخرا اهل بیت و جویند دلیل
 طلب هر در اگر چه مناصب دولت عید نامه تفویض و تعلیم و انیسوب
 التاج للاراس و السخیال المقدم مصداق تخیل اهل قلم استقامت و صداقت
 و فن کتابت و کمال مهارتی اولندی و مناصب سیفیه و اجتماعت
 و دیانت اید شہرت بولندی استخدام اولنق سب نظام عالم و عیش
 آسایش احمد را تا جملہ دن فایق درت منصب وار در کمالا کما ہر کہ
 لایق و کلدرا و لا وزیر اعظم و ثانیاً شیخ الاسلام و صدور کرام
 ثانی دفتر دار جمیل القدر رابعاً رئیس الکتاب معارف نصایب در
 کن رکن دولت بوندر در مزاج حکمت عناصر بر بعد سی مقامند
 امور مالیت و دیوانتہ یہ مأمور کتبہ و خواجگان و خلفای صداقت
 عنوانکند عروق و اعصاب معقولہ سید رضا در مزاج دولت و عفت
 مستفید در کتب دفتر کتب بیت المال سلیمنا ہا نندی و دفتر خانہ
 رجائتک تیمار و زعامتہ متعلق خیانتی مشابہ روح دولت اولان
 وزیر اعظم حضرت نیک تعلق و تسامح و البستہ بر معنادر انکہ
 حال اسناداری صدارت عظمی اولان ولی النعم فندہ حضرت نوری کبی
 و توف و شعور و مهارت و دقیق امور جمہور و لوب تشیت مصاصح
 بہ لذات کند ولری التزام اید رکن زمرہ مزبورہ تک برسی خیانت
 ایدہ مزبہ ہذا صلاح و سدای تو یوب کر یوہ احتیال و فساد
 کیدہ مزبہ مؤلف کتاب فایبازمانندہ بولمان حوزہ کتاب و عہدہ

صد و رسو و جناب بدن دلگیر اولست در که قدح ندمتند نه اطناب
ایشش فتور ایراث آید به جگ مرتبه افسانه سوبیش در نقل نال متالی
اتزام اولنشین بو باید ایراد آید یکی مواد فی زمانه ستر و ک اولین
تخیر سواد اولها بوب اصل نسخه به حواله مناسب کورلدی :

**فصل ثانی ملوک کراکند ما ایلده مجالست
وحسن مطایبه و معاشرت بیانشه در**

کتاب مناجاده یا زلش در که اولشیر با بکدن بزدم د شهر باره کنجی شان
عجم ند ما ایلده همز انوی مجالست اولمز لرایدی کرک مصاحب و ندیم و کرک
خواننده و سازنده مقوله سی ار باب طباع سلیم مجلس خاص یادشانتی
داخل اولسه لر با میند برده چیکو رایدی اول سر برده به موکل اولان
آدمه حرم پاس دیر لرایدی که دولت علیه ده قباغاسی بایه سیدر
ارکان صحبتی دعوت اگا مخصوص ایدی هر چن بادش به نرم عشرت
ایسه حرم پاس طشره جقبوب داخل سر نرم خاص اولاجق ند مای
با هر الاختصاصی صوت اعلایه دعوت و شرایط اداب ملوکانه فی
رعایت ایدیکز دو توبینه و نصیحت ایدردی بونکر دخی و رای برده به کلوس
صد و فرمانه منتظر اولور لرایدی هر نه و جمله فرمان سوری بلور ایسه
اکا کوزه سازه و صحبت افاز ایدر لرایدی تا که سر برده و بر نینه و خلف
حر سزدن بری بیام اذن ایلد طشره و کلیمه که تحریک لسان ایدره فردی
تیب مجالس ملوک عظام و صد و کرام و استراف ذوی الاحترام

بوفاز

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

بوغازیر تیموب توکو رکب و او کس و ب کس و سو کس کمال
 صالرق سو ملک و انسانی مکالمه ده معتادون زیاده رفیع صوت
 ای ملک سو ایدر نده نامی ملک عجم اکثر یا اولاد امدادون یا خود امدادون
 یا خود افاضل شعرا و اکابر علماء و اعظم حکماء و اولور دی سلطان
 آل عثمان دخی سلطان مراد خان نالنه کهنجه بو اسلوب مرغوبه در آنجا
 ایدر لرایدی اول شهر یار فتح تبار طریق سلفی اختیار بیور سو ب چون
 و طو استی قسندن بچدر می ندیم اتخا و این شهر ایدمی فائده مصاحب
 عرض و وقار اید نامل عز و مصاحبت شهر یاری اولند و اطلاق اولور
 اما ندیم اصطلاح اول مرد فقیه دینور که مضحک اولوب اوضاع و
 کردار و کفتری ایل مجلس بی اختیار کولدره اکثر یا دهر عرب و ظرفی
 عجم بو وادی یه سلوک ایله داخل مجالس وزرا و ملک اولستدر
حکایت عجمت بلندن بری ندیمند آزرده خاطر اولوب مجلسندن
 طرد و ابعاد ایدست اولدخی ناچار وقع وحشت و تحصیل تبار مقارنت
 ایچون عوجو کلاب و نسیق حمار و او از خر و سی و کوه نوب بر تقریب
 ایلد سرای پادشاه بنک بر کوش سنده ینهان اولوب اول حیوانگری
 صیحه یه باشدی خنده سرای ایشید و ب جستجو ایدر ک اول ندیم شوخی
 بو لوب کثن کثن عز و حضوره کتور دیلر پادشاه بو وضع بو لوبجه
 خنده ایدر و ب اصوات کونا کونه باعث ندر دیوس سوال ایدمی اول
 ندیم حیرت ماب تدارک جواب با صواب ایدر و ب اول زمانه بادام

بک غضب ایلدی جناب رب العباد بنی مسح ایدوب صورت
 بهایره تشکر ایتسیدم حالاین نظر مایون نری ایلد اول حالت زانی
 اولوب ننه انسان اولدم دیدمی بوکونه مضحکا نه گفتار و کرداری طبع
 پادشاهی یه خوشش کلوب خط سیدنا نه عصیاننه خبارفتان
 صفح جمیل اولوب باشست بیتار ایلد خلعت احسان ایلدی حکایت
 مرحوم جنتکان ایلدرم بایزیدخان زمره قضا نه غضب ایدوب احراق
 اولسون نردیو فرمان ایلدی سیم لیب شراره باش ختم بادشایدن
 وزیر اعظم دخی شفاعت جبارت ایدو میسوب کمال حیرت واضطراب
 ایلد چاره جوئی سخا من امکن عرب نام ندیم سعید اولوب یو کج قیامت
 کیردی عجد و شتاب ایلد حضور همایون نه کلوب قطنینیه کیده یوم
 برسبارنگز و ارایسه بیورک یولدا شرم کتدی تاخیر ایدو حم دیو
 اوضاع مضحکا نه ایلد آتش غضبدرینه رتخه بریز لال باشست اولدی
 پادشاه بی اختیار خنده ایدوب باعث عزیمت ندردیو کمال
 بیور و دیلر حال احراقی فرمانی بیوریلان قاضیدرک بر لری حالی نه
 بر قاج کتس کتوره ایم دیدمی ندیمک مرادی معلوم همایون نری اولو
 جمله سنی عفو و اطلاق ایلدی یو حکایه لری ایرادون مراد خدمت
 پادشاهه ندمالز و منداش رتدر اجمالی احکام شریعت ایچون
 علمانک وجودی نیجه لازم ایسه دفع قسوت و تفریح طبیعت
 ایچون ندمانک دخی کمال لزو می کتاب منباجده وسار کتب اعلی

بین

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

بین الاجتاجده صفحه زیب بسیار **تنبیه** عقلا دیشدر که داخل
 مجلس ملوک اولان ندمایه چشم و کوشش و زبان و دست
 و پا کرکر یعنی علمان اندرون همایونک ساده رو نوجوانینه
 نگاه انداز تعلق اولیه و نقل مجلس انس اولان کلماتی طسه و
 نقل ایتیه کتم و اخفاده بر مرتبه مبالغه ایده که کویا هیچ استارش
 کبی اوله و دست طبعی دراز ایتیه و اذن همایون اولمده جده جای خزه
 کتیه مرحوم سلطان سیم نانی بر کون نشای عشره تده بر ماغنده
 اولان لباس خاتم اینه کتیا تک کیننده نظر ایدر ایکن کورر که برک
 نام ندیمی علمان اندرون خاصه دن بر محبوب خوش اندامه

معامله ایدر بور **نظم**

شاه عالم کور بجه بو عالی	حسم ایلد دوندی شیر عفتبا
استدی میرکی سیاست ایدر	یعنی ال و ره تیغ بر آنه
اولیند ولی ندیم قدیم	بیدرم ایتدی اول خوش اسکانه
رو ایدر ب سوز دانی در کینه	دوندی اول دردمند شیطانه
بجه سیدر سرده ساکن اولو	ارز و جگدی بزم سلطاننه
کننی عاقبت باغشندنا	کلدی میرکینه امیرانه

تنبیه ندمایه بودخی لازمدر که حضور همایونده مراسم اولمده
 ایدر رسم هر مسرایه کتد ککرنده ارکان دولتته تصادف ایتد ککرنده وخی
 اولمده حرکت ایلدر و جناب شهریار بدن درم و دیناره متعلق نسنه

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

رجا ایتیمه لرا کمر که در کله متعلق اوله یا خود عرضی لدرینه اذن همایون
 صد و رابعه م ویدر که ملک اردوان عرضحال نداید رخصت و بر شیدی
 بزم عشرت ترتیب اولندین هر کس مرادین عرض ایسون غلبه کیفیت
 ایله غیره عالم اولندین رجا رینه ساعده ایدمه لم دیو یور شیدی اما
 بیوقت عرضحال ایدنله جزا ترتیب ایدردی بو قاعده بیخیز زمان مراد
 اولندی بهرام کور زمانده صد و رعو اطف و احسان وقت نشاط
 توقیف اولندی چنگه صد راری بزم عشرت اولوب مجلس کرم کرم و
 بزم اوله انوار نشاط دست دمانی بستره شهر یاریده لغان ایتمک بانه قدر
 هر کس عرضحالی قبولی قیاسی مقامنده اولان محرم پاس بیاید حضور
 همایون واصل اولوب نامول و متمسکی هر نه ایسه ساعده سو ریله
 ایدی اما رجا ده افراط و معتدله قدیمه مخالف اعتدال دن خارج تکلیف
 ایدنله اگر چه اولمخله ساعده اولور ایدی ککن ابدن خارج وضع
 کساحی بیخیز آتری مجلس باوش هیدن حرمان رینه باعث اولور
 اولمقوله بی اولور سن بعد مجلس همایون نه تقرب اولنزل ایدی **ترتیب**
 ملوک عجم زمانده مراتب ندما علی و اوسط و ادنی اعتباری
 ایله ایدی هر کس کنده مقام معیننده قیام ایدردی زیرین عید
 الملک زمانده اعتبار طبقات رفیع اولنوب استراف کبار و صاحب
 و ندیم و خواننده و سازنده بر طبقه ده جمع اولوب رخصت
 دخولده برابر کور شیدی مقادیر ناسس بیلمک هر کس لیاقتنه

کوره

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

کوره رعایت اولیٰ شریعی بر طرف اولسید می آید بهرام کوراز دیا و
 نشط و افساطنه باعث اولان خواننده و سازنده لی طبقه سفید
 علیا رکتور و وب رتبه امتیاز ایلد قرانی سیاسته سرفراز ایدردی
 کند کب مراد بجه نفقات ایشندی طبقه علیا دن سفید تنزیل ایدردست
 ابراهیم موصییدن منقولدر که ملک بنی امیه دن معاویه و مروان
 و عبد الملک و ولید و سلیمان و هشام و مروان بن محمد کنده و
 ایلد ند ما بیننده برده وضع ایدر لراید که عبیده نشوه و نشاط ایلد صدق
 ایدر اوضاع و حرکاته اندر محرم اولیسه لر بونکردن ماعداسی بونکلفاته
 دوشیوب ند ما ایلد صحبت و معاشرتده برده بیرون حرکتدن جماعت
 ایتزل ایدردی حتی زید بن عبد الملک و فرزند وی و نوع جنون ایلد
 مجنون و ند ما مواجبه سنده دگری سبجن اوضاع کونا کون اظهار
 سترم و جیا ایتزل ایدردی بسا و اعیب اولد ویز لراید ایجنی بو
 زمره دن عمر بن عبد العزیز خضر تدری خواننده و سازنده و توجیه
 سامعه التفات ایتدی و فانی تاریخچه دک اوصاف ناسایسته ایلد طرف
 سفاهته کتدی نهایت امیر مدینه ایکن کاهی خوش اوزلری دکملک
 و نوع اظهار بن است ایملک واقع اولسیده می خلفای عباسیه دن
 ابو العباس دخی ند ماسی ایلد برده سز معاشرت ایدردی اما خواننده
 و سازنده رخصت یافته دخول ولد قده برده وضع ایدر ردی قلم
 برینک صد اسندن یا خود قلم طرب اقراسندن خط ایلد واری

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

برده دن احست دیوستایش ایدروی و قدر معادون زیاده بخش
 کو ندر روی شرفیاب بر می و ندر دن بر احد احسان المکن کتکت
 واقع اولماستیدی و کند و دن قطعاً و حد کرم صدر و رتیماسیدی
 نیز ایدل و احسانه تاخیری جائز کور فرودی مع هذا اول خلفا و یغند
 موردت و مدخر هزینه سی بو یکن کرهای اسلامی و نو ندر رسید می
 جو دو سخا و نظیری نایاب ایدی ابجی بهرام کور عدیل عدا و لنوروی
 سلاطین عثمانیه دن مرحوم سلطان مراد خان ثالث حضرتدی دخی
 اجا ویدر مادن ایدی ندما یدر ختندی نو ندر وانه تشبیه و انعام
 و احساندی ابوالعباس و بهرام نظیری اولمشیدی عصر نده اولان
 خواننده و سزنده لک جمله سن و کیوب اون نفر کار سز
 و خوش اواز انتخاب ایدوب عشره کامله تسمیه یوسر ایدی هفتده
 یکیت کرده مجلس خاصه داخل اولوب هر برینه بتر سکه احسنه
 احسان اولنور ایدی کذک مسخره و مقصد و قصه خوان مقوله سنند
 وخی اون نفر اختیار اولنوب عشره سافله ایله سیمی قلمشیدی اندر دخی مجلسه
 بتر سکه احسنه ایله بهر یاب اولور لروی ابجی کامل و س کتک احسانه
 سواتی تعیب اولنوروی بوز مره س ندر دن سکنه نام سکنه
 احراز رتب استیاز ایله بین الاقران سر فرزا ایدی سلطان ش رالیه
 حضرت نریک بو وضعی اجداد کرامدی رفتارینه نومی سفیر ایدی زیر انور
 اهل سز و اواز دن محرم محترم نده موجود اولان عثمان ایله اکتفالی

منکب

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

مناسب کور مستر ایدمی زیاده استا و بلند استمارا و بلند مجلس
 همایوندرینه رخصت یافته او خول و له فرزدی فاتح مصر قاهره مرحوم
 سلطان سلیم حضرت ندری فقط استا وان محمدن حسن جانی مظفر النفا
 ایتندر و بعضی نادره عصر اولندون استماع اغانی به رغبت کور مستر
 و مرحوم سلطان سلیمان حضرت ندری وزیر اعظمی ابراهیم پاش
 تربیه سی پادشاه تولى نام کابجه نوارزمی و قصاب زاده نام نیرن
 محتازمی و شاه محمد نایبی نام استا و لقبه پروازمی و ملقبه فی محمد نام
 خواننده خوشس او زمی ایچا نا مجلس همایوندرینه کتور و وب استماع
 ایدر لر ایدمی فرزند ارجمند ری مرحوم سلطان سلیم خان نانی حضرت
 سازنده خاص باهر الاستیازی عواد و بی ترانس و شیخزاد و دیگر
 نام استا وان نغم پرواز ایدمی ع کدلم بعد ازین نینه صدده ^ن خفای
 عباسیه دن ابو جعفر منصور ند ما اید مجلس است اینتر مشر و با تده ^م من
 غیرى نسنه ایچر دمی کند و ایلد سر برده سی با مینی اون زراع بعید ایدمی
 خواننده و سازنده به رخصت اولد قده ساز و اواره برا و مستقار
 بعید مقاعدن افاز ایدر لر ایدمی ایچر ندن بر شیه بسند ایلد ^ن سر
 بر خادوم حقیقوب احسنت بیور و یلد دیو جنر و ررودی اما دیوان
 جانیف دن معین اولان و طلیفه لر ندن غیرى بر شیه انعام تیمزدی
 اون بیل مقدر می سند نشین خلافت اولدی مجموع اخراجان بر اقمیه

و در بنده باز و بیهوشانه محاسبه سن کرد و می آید اما حمدی او اهل
 خدا فتنه ندانان اجتناب آورده بعد ابو جعفر ارشاد می آید معاشرت
 اختیار اینست یعنی لکن حرکت که لذت مناسبت و خلیفه اید می آید او بیله کل
 اید می بخند مجالست و معاشرت حیثی شکل اید می لکن بر مرتبه سخی اید که
 لطفه ستان اولان مدت عمر نده فقر و فاقه نیده و کن سیزدی اما
 ارباب حرم و سؤالی و دینار و در بنده در رابطه الی سوخودی بلا طلب
 احسان بیکه مایل اید می بر کونست بهر خوانند که ندان ابراهیم
 موصییک بسته و پسند ندان زیاده حظ اید و بکمال ذوقند
 بر قاج کرده تکرار اید می و بوز ببرد و التون اید می بویک تجویز
 اید می هر دن از شیشه که اخلاقی ابو جعفر منصوره و عطا و انقادی
 ابو عباس و حمدی به شایسته طبقات سازند که مکر و درازمان
 اید اختلاف بولشیده می حسن التفات می اید کانی اول قطامین بود
 اوج طبقه و اوج سر برده وضع اولندی طبقه اولی ابراهیم موصی
 و ابن جامع و زلزله نام اوج استاده تخصیص بولشیده می اید می
 کس اید و ب بر لسی عمو اید انزه و ساز اولوز می طبقه وسطی سلیم
 بن سلام و عمر بن عزال و بوندا مشالی اهل کمال مقرر اید می ساز
 ابانی ساز طبقه سفیدن سر آغاز اید می بونلک بخشندی
 طبقه لر بنده و بریلور اید می و بریلور اید می طبقه علیا رجالتنه در بیان
 عطا یا دن طبقه وسطی و سفلی از بابی حصه سند اولوز اید می اما

بونلک

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

بود که احسان شدن طبقه علیا را با بی حقیقت قبول نشدند تنزل اینها را بدی
 اسحق بر صورتها و که قرن سزوه غایت است و ایدمی اما طبقه
 سفلی را با بندن بولمنش ایدمی بر کون رسید سازندن خط ایدوب
 طبقه علیا به نقل اید سر فراز و این جامع اید و مساز ایدمی بعد
 تا نون ضفا او زره جالس اولد یعنی باط کر نما به کند بیگ اولوب
 خانه سنه کتوردی والده سنی کمال سرور ندن مبارک باوه کلن نسوا
 اول باطلی کوستر و ب قیتی ایکی بیک دینار در اینا نرسن نمونه کوستر
 دیو بر مقدارین کسوب لصفی فالما سیدی اسحق والده سندن
 شکایت ضمننده قصه بی بالواسطه بارونه اسماع اینه کده و افروخته
 ایدوب اندن اهلا بر باط و حق احسان ایدمی هارون اسحیامی
 خلفای عباسیه دندر بدل و ایناری تکذیب اولنه حق رتبه به بالغ
 اولسیدی حتی بر کجه مجلسدن کی ند مایه فرق بیک دینار احسان
 ایندی یکی مشهور در بر کجه دخی ابراهیم مهد بیک سرور طرب نمونند
 مسمون اولوب ایگوز بیک دینار احسان غنغه نقاهه ایدم درجه صحت
 رسیده در برگهینه مزلور ابراهیم بیک لباسن و سح الوده کوردوب
 صابون بها او توز بدره العون و بر ستر که هر بر بدره اولن بیک دهکده
 مسمون خلیفه ولد قده بر سندن زیاده استماع ساز و آوازه التفات
 ایدمی بعد به برمی هارون رسیده تقیید ایدمی سنه مقداری درمی
 برده دن دکلردی کیدرک طرح تکلف ایدوب ارباب ساز و عمارت

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ارباب مضامک وند ما یبرده سز کورینور اولد سست

فصل ثالث پادشاهک بزم عمدت قری بیانند در

حکمر قطره سی حرام اید یکی نفس سبب اید معلوم انا در کن انهما اکیمن
 لغدما ندلوی اوزره منافع دخی مالا کلا در از جمله بدنی تنقیه و اخلاط
 فاسده بی تخفیه ایدر جان اولندی شجیع اختیاری سخی ایدر جدی شرم
 و حجاب اولندی بر کوی دکت و در وی ایدر بذل و دینار ایدر حصول
 پذیرا اولین کار و دنوار همکام عیش و نوشده بر نوازش ایدر وجوده
 کورنده خولری علایم و خوب در وی فرانس موصلند و نام ایدر **نظم**
 پیر نوشتن ایشا اولور نازه چون **تازه نوشتن ایشا اولور روح روک**
 شبیه سز سیدن اولور دیکتی **مرض سوتنه بولند در مان**
نتر ایشای ظهوری بجز به جسمید ایلد وقوع بولغینش بان جهان یا داک
 جم کبی اولستدر با ده نوشن اولمین تا جداران اکثر یا شراب و بختگی
 خام قاشدر ندر زرم خراوه کلا اعدا دن اله جام وند بزم صفا ده عمل
 لب در با دن کام الورا سلاف سلاطین کر اک اکثری عیش و نوشه
 رغبت ایشدر در اقام اندک خور و که خور و نهان خور **نر بند دپسته**
 اوزره تفریح خاطر و دفع خواطر ایچون ایجانا اوزره جام مدامی از کباب
 و مداومت ایلد سمت او ماندن اجتناب ایدر لر زیرا ملوک سستوده
 سلوک لازم اولان و قاتنی اعمالنه تقسیم ایشیکدر ادای فریضه مکتوبه
 صکره بر مقدار وقتن ذکر و تلاوته و بر مقدار سنی نظام مملکت تخصیص

ایدوب

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ایدوب ماعدامی اوقاتن کند و امور نفسانیه و اساسی رسد و جانیه لرینه
 صرف ایتسه لر و هفتده ده برایکی کو ندرین عیش و نوش اید بگورسه لر
 لا باسدر منجا جده مسطور در که آر پاشیه ترتیب بزم عشرت اید بگور
 سگری حالنده صد و رایدن کله تنی تحریره ایکی رشیده خدمتکار تغییر
 ایدردمی واقع اولان کیفیت و مصاحبتی علی و قومه کتب ایدوب
 حال صحونده عرض ایدر لر ایدمی خلاف داب ملوک بر طریقه سلوک
 ایشش ای لطف و احسان اید تدارک مافات ایدردمی شاهان
 عجمین بزم کور و اردوان و شاه بورستباز و زمست لایققل
 ایدیلر نوسروان و خلی باد و نوش ایدمی اما بونکر کبی مدین و کل اید
 بزم عشرت ترتیب اولند قده ند ماسنه لیمو و نزل و فراهه نصرت
 و ایدردمی حتی من حبه النزل و المطایبه کنده وید و خلی الفاظ قبیحه
 اید و ستام ایدر لر ایدمی اصلا رنجیده و اولمز ایدمی مجلس با و خلی
 که ناموس سلطنته با و می ترانه جرت ایدر انک زماننده و کور
 بولست در کمال عدل ایدر شهور نام ایکن بو کونده وضع نا هنجار ایدر
 نام اولست در ملوک عربدن نعمان بن مندزر و هاشم و اکثر طوایف
 ملوک هفتده ده بر کون عشرت ایدر لر ایدمی ملوک بنی امیه دن یزید
 بن معاویه و یزید بن عبد الملک و یزید بن ولید و ولید بن یزید
 خمر ایدر اوقات قلمی سکر و خمر ایدر بجز و می اول زمره دن عبد الملک
 ایدر بر کره و ولید بن عبد الملک هفتده ده بر کره سیمان بن عبد

و مروان بن محمد او جگوندو بر کره عشرت ایدر لرایدی اما حضرت
 عمر بن عبدالعزیز کرک ایام امارتنده و کرک زمان خداوند مسکرت
 برلنده استعمال ایتماست در هر هفته دن صوبه ایجا شد رخصت ای
 عباسیه دن ابو العباس هفته ده بر کره صالی کجه لنده عشرت ایدر ای
 نادی و حمد ای یکی کونده بر کره ۴ رون و نامون هفته ده ایکی کره
 ایچر دی نهایت مالک ایدر کرک مدمن اولمشیدی مستقیم خیمس و جمعه دن
 غیر می کونردو ایچر دی اما و اتفق فقط لیده جمعه ده ترک ایدر دی ایلی
 سارده ده ایچر کجه غنودو جباب خواب و راحت اوله مزدی بوینر
 ما عدا ملوک سالغه دن آل بسکنلین و آل سبحوق و آناکیان و آل بویه و آل
 اکثر می قیاشم ایدر ارب روی جهان سلاطین عثمان حضرت اندک
 ابو الفتوحات و المغازی عثمان خان غازی مش هیر اعره کراندک
 مطهر فیوضات متوالی اده بالی قدس ستره حضرت نیک داماد باهر
 الامتیا زمی و لغنین جام صهبایه نگاه انداز رخت اولماست ایدر ای
 فرزند سرافرازی سلطان اورخان غازی دخی ترقیب بزم عشرت رخت
 کوستر عشرت ایدر ای ایچوق بدایت هینکام سلطنت اولغنین غزاه مستور
 سماقی جهاد و تحریک ایچون عقده انجمن صحبت ایتد کجه اکابر امای چک
 از مایه التفاتنا حیانا طولو صومق واقع اولمشیدی غازی خدوند
 ذیشان و یلدرم بایزید خان و جلدی سلطان محمد خان نورالدین
 بانوار العفران حضرت قی حیانا ایا غدا لورسق و غزاتی تسبیح ایچون طولو

صومق

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

صومنیق و قوج بولشیدی اما ابو الفتح سلطان محمد خان غازی
 و سلطان بایزید خان ولی نورالدین مرقد هما امرای غزاة و وزیر
 مدوح السامات یله کاهسیج عیش و نوش ایدر ایدر ایسی حتی سلطان
 بایزید ولی حضرت تری کدک باشایی حجت سابقه بنا انشای عشره قتل
 ایتشیدی سلطان سلیم خان دام الله جمله فی خردیس بخان
 حضرت تری ملوک اطراف ایدر اواره اقتراح کفاحه مستغول و لمغین جام
 صهبایه توجیه روی التفات ایتیموب ایتیمو برنش و فنونیات ایلد
 تعدیل مزاج ایدر لردمی سلطان سلیمان خان علیه الرحمته و الغفران
 حضرت تری اوایل حالنده بر منقضای عشقون شباب میل باو نه ناب
 و استماع جنگ و رباب ایتیمو ایدر ای اما وزیر اعظمی مقبول تمام
 باش که حیاض ریاض اقبالی زلال اعتبار سهر یاری ایدر سرست ایدر
 مست سلاف التفات و لمغین همواره مست مدام ایدر ای اکثر یاد و
 خمار اود توجه ایدر روی او کجسته مستان نواز ایتیمو تفات ایدر ک
 کیدر روی بو یله ایتیمو نه مصاح عبداللہ بر وفق و سخا اولور تری
 وزیرست ایلد صحبت بحال المغفرة علیه تقرب خاص با پهل اختصاف
 ایدر ملوک و وزیران سعد و اولمغین خلال سنا قب سلاطین کراید
 ایرا و ایتیمو در سلطان سلیم نانی کن الله تعالی فی سریر الایمانی حضرت
 مجلس مدام مدام و مسته و تتابع عیش و عشرته زنده ساز نام حکم کن
 بروقت نمازین قضایه قوم لردمی نه باعث اختلال ایتیمو ایدر نه ایدر

کرامی قانوشه مخالف طریق برتوشه کتبه یز مع بهام ویدر که مدت
 عمر ده بر که دست اولدم بیورستد یعنی هتیار اولمد که تکرارست اولم
 مضمون رمزانشای صحتدی اولان خواص ندمایه و ویورستدیدی یون
 ایکن او اخر عهد سظنترنده اعزّه است یخ خلوتیه دن شیخ سلیمان آدی
 تقیبنی ایله فائز عزانابت اولمشدایدی عارضه مرض سرسام ایله سر
 نهد و وساد و بیماری اولد قده اصلاح مزاج ایچون نوشس باده زوشه
 اطباء اتفاق ایدوب وجود هها یون بادش هی سب نظام عالم الوعین
 ح درده قدیمی که الضرورات تیج باه و اسجده مساع حل عقد سینه علمای کرام
 یکن زبان وفاق اولوب شیخ الاسلام ابوالسعود افندیگ فتوای شریفین
 کوسر مشدرا یکن مضید اولیب قطره سیب حیات ایسه ده اغر ندماق
 احتمال یوقدر ح ثابت قد مز تو به مز او ستند و نصوصه اولوب ثابت
 و طاهر عازم دار نعیم و سر کرم شراب تسنیم اولدیر سقی الله تعالی ثراه
 وجعل الجنة منواه سلطان مراد خان ثالث حضرت نوری عفتوان سبانه
 جالس تحت سلطنت اولمشدرا یکن نوشس باده به رغبت ایتمه کلرندن
 ما عدا مجلس هها یون نرند هذاکره حسن بلیه ایتمه ردیلر بو مرتبه استکراه
 واجتناب برینه باعث بو اولمشید که ستهزاده الکهری حالنده والده ماجده
 سلطان سلیم خان ثانی طرفندن نوشس باده به رخصت هها یون یزین
 مستضمن بعضی آلات بزم عشرت ملوکانه ارسال اولمشید می کتبه دی
 حرم محترم دی اولان که بانومی مکرم حکیم باشی تور داوغلی القاسمی ایله

شراب

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

شراب در دسیرات اید. هجک بعضی دار و تعبیه ایتمش امتنا لا امره کما
 بر قاج قدح نوشن اید مگر نه و صداع غلیظه مبتلا اولوب من صمیم القلب
 لغزت و درونی انابت ایتمش اید می حتی تعجب کن با بام سلطان
 سلیم بویله نیجه تمکن ایدر دیو تا سلف هجک اید می سلطان محمد خان
 ثالث حضرت می وضعی بدر محتر می اثرینه اقتضایدوب مدده العرش شراب
 ناب و جنگ و ربابه سبل ایتمش اید می بیک تاریخچه عجم شاه ای و لا
 عباس خدا بنده اب خشماس تنا اول ایدر می قریم خانی غازی کرای با
 صوبی استعمال ایدر دیکه کیفیت و صداع و خاری با دونه غالب در
 همد باوش هی جلال الدین کبر سکر ایدر دهن لای اولد یعنی مسیح
 و کل اید می اما ساز و سوز ایدر جوش و خروسی شهسور اید می ثقت
 سیاهین همد دن منقولدر که اول مملکت و بعضی میوه لرا اولور شش که
 کیفیتی آتمش با دونه دن افزون امیش و جوی بوکه اول درختک کوکنی صبح و ام
 می کفام ایدر سوار لر امیش بلا دهره اول مغزین حرارت ششک انظام
 تاثیر می ایدر عروق تجارت ایدر وب حاصل اولان میوه ایدر شک
 با دونه خوشکوار اولور شش اول دیار که آب سوانی اقتضایدوب کفر یا بولی
 افزون و بعضی کیفیت همچون استعمال ایدر لر امیش اناس علی دین بکوم
 خود اسنجه االی مملکتی تر یا کی بولنوب کیفیت شراب ناب دن بی بهره ناست
تزیین بودنی معلوم اوله که سلاطین گرام ایدر که بر سفره دونه
 طعام تنا اول ایدر مزحتی شهزاده لر بیلد او تو رسق جائز دکدر غالب

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

مساوات صورتند کی گفتند باجتناب اولیست در اگر چه ملک سالف
 زمانند و واقع اولست اما ابو الفتح سلطان محمد خان دورند بنزد
 بالکلیه ممنوعه در نهایت کند ورتنا اول است که لشکره بقیه سی خواص
 ندمایه و اجینا شزادگان که نذر ملک اولور بادست هر طعاعی التون
 صحنردن والتون تسیدردن تنا اول بد لر ایدی و عد و انو اعی
 یکرمی دست بر قول وزره او تو ز ایدی بو عد و مقصداری بر سفره دخی
 سیم صحنردن ترتیب اولور اما حضور همایون که در دی بادش هر
 حرم اندرونده طعاع کل اید کلر نده کند و اردن صکره بقیه سی
 والد شزادگان که بکیوردی و عد و مذکور وزره کوشش صحنرد
 طشره حرمده او ده باشی به بسط اولور دی بادش هر طشره
 حرمده طعاع مننه زترین صحنردده اولان فضائل لغم او ده
 باشی به کوشش صحنردده والد شزادگان که نذر بلور ایدی
 خلاصه بادش هر طشره ده طعاع مننه صحنرد سیم حرمده کبر حرمده
 طعاع مننه طشره ده او ده باشی به بکیوردی ایدی زیر ایکسی بر مرتبه ده
 بادش هر اصلا کوشش صحنرد اید یکس بز لر ایدی سلطان مراد
 خان ثالث حضرت ندر نیک و از اولادی و ارا ایدی اکثری او جرد
 یا سنده ایدی هر کون اطعمه لغیم بادش بهی عقبنده او تو ز ایدی
 بیوک تسیدر هر برنده دور در طاس سگری خوش با اید حرم همایون
 کیدر دی هر برین بشقه بشقه سفره لر تیسین اید سے **نظم**

رویش

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

روشن سلطنت جمانده بهمان	اول عثمانده خستم اولده می عیان
قنده اولور کیرمی اولوز اطفال	بشقعه بشقعه سماط ایله اجلال
بو یله ترتیب بو یله آیینی	کور محمد رساف سلاطین
بونکرک نسل باسک یا موللا	حشره دک کور مسون زوال فنا

فصل رابع مجلس ملوکدن طاعن اشارت نری بیاننده دره

اگر چه مجلس کبارون کلمه اشارت اوزون کچم لوده مشه اولون
 کسندنه کی حالتدرا کتاب منما جده مسطور در که سلاطین سالفه
 بر این و جامه تبدیله قیام ایتسه لر یا خود اللین بیازه آله لر یا خود
 استیوب کرینه لر یا خود یا ندرمی اوزره طیان لر حصار جنگ
 طاعن اشارت ایدمی طیان ملوک برینه او یاز هر برمی طور مخصوص
 اختیار ایتش در از جمله ادرتیه بابک کریند که کتاس کوزن
 سوز دکده بهرام کور اللین یوزینه سوز دکده یزدجرد مشه کیده
 یعنی کجه بر مقدار اولده می دیکدر بهرام بن بهرام خرم خوابیده دیکده
 یعنی حضور ایلد خوابه وارک دیکدر بر ویزایا غن اوزارنده قد قس
 آسمانه باقد قد فوتش وان کوزلین یودم قدده مجلسه بولنا نظر طاعن
 هر کس مقرو ماوالرینه کیدرمی حضرت عمر رضی الله عنه الصلوة
 لفظی ایما ایدرمی وبعثت انقل قصص وحکایاتی منع بیورش
 ایدمی ملوک بنی امیه دن هشتم ایاعن اوزاردی مروان بن محمد
 مع السلامه ویردی عباسیدون ابوالعباس و محمد می یا فلام

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

دیر دمی نادمی السلام علیکم دیر دمی هارون سبجی بک اقدم و بجز
 دیر دمی مامون بالینه طیباً نور دمی و الفی العزیز یوزینه سور دمی کتبی
 غیر می و جملہ دخی رمز و ایما ایدر دمی اما سلطان آل عثمان عظیم
 ست ندی اولغین بالذات اشارتہ تنزل میور سیوب قبوا غاسنه خزان
 ایدر لر و مجلس ہما یوزینہ داخل و شرف مخاطبہ یہ نائل اولندہ
 بالست فہمہ خطاب ایدر لر قبوا غاسنه توجیہ روی التفات ایدر لب
 سوبلر کو یا مخاطب قبوا غاسنی اولور حتی دیوان کونلری دفتر دار لر
 عرضہ کیر وب برسوال لازم کلمکہ ہ وزیر اعظمہ خطاب ایدر لب
 دفتر دارہ اسماج ایدر لر و کہ اولور کہ ستر قیاب مجلس سنا و مدولان
 بندہ لرینہ التفاتاً بلا واسطہ خطاب و سوال و جواب واقع اولو
حکایت غریب بیک برتاریخندہ محمد شاہی کیلانی ضبط استمکہ
 فرمانفرمای قلم و کیلان اولان احمد خان داعیہ استمداد ایلد بادشاہ
 عصر سلطان مراد خان نالست حضرت تریک رکاب کامیا برینہ
 یوز سور مکہ یا می تخت رومہ کلمتیدی ارکان دولت استقبال ذو
 سرای عالی یہ اجلاس ایدر لب مراعات مراسم مہمان نوازیدہ
 دقیقہ فوت اولندہ می اما ہایا می ملوکانہ سی ایدر حضور ہما یونہ کلوب
 نائل عز و انبوسس ستر یاری اولد قہ توجیہ وجہہ التفات
 و اقبال و حال و خاطرین برسوال لازم ایکن جد خطاب ایدر لب
 لا و نعمدن برسوز سوبلر اوبلر علم و فضیلتہ یکانہ شریف النسب

صاحب

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

صاحب سکه و خطبه پادشاه عالیشان بود که نه تحقیقانه معاصره
 ایله اوضاع بیکانه بیورملی اصلا مناسب و کل ایله می حضورها بودند
 عود و انصار فنده کمال حیرت و اضطرابند خورد و خوابی ترک ایرو
 اول کچه صباحه دک کریان اولمش بو وضع مستبعد سلطان مراد
 خان مرحوم کبر و غرور ندن و کل ایله می بحق عقلا دن امور بود
 و کار از موده خیر اندیش مصاحب ندن بولنده یغندن معقولی بود
 ایله دفع و حشت اولنده یغندن بو گونه کسر خاطره با دی معاصره
 صد و رایله می مع هذا سلطان سیمان مرحوم وان فتنه و ابا
 کرامندن ملاقات ایته که ه فوق اسحه نوازش و التفات استیله
 فریم خانلری بو رتبه اربا بندن دکلد ایکن بولت. تچه خان زندگ
 دیو التفات بیقیاس و حضورها بونده اسکله بی مجلس ایرو
 بونلکه ه قدر شناس مصاحب می اوله می بولله وضع ناجسبان

ایله اوله همان کرامی تحقیق اولنده می

مصل خاص مصاحب و ندیم معارف عنوان و سازندگان

و کوبندگان و سازنده صدقات نشان لزومی بیانه در

عقلا پادشاه بزرگ انواع اکابر لشکره احتیاج بدین بیان ضمنیه بکره

دولتی حیمه بی تشبیه استیله در که اول حیمه سستونی وزیر اعظم

بکر کیلیل ایله می بکره او تادی حکام شریفتر جتر دولت بونلکه

ایله قائم اولور اگر چه صورت ظاهرده او تادطن بلردن بستدر

اما حقیقتند خیمه کتاب قیامی ستون ایله در ستونک دخی دومی
 اوتا دایله در طنا برالت ارتباط طدر بو تمشیل خواص اندر و فی یه تکون
 اولسه خیمه دن ناموس با دش هی مرا و ا لنوب ستونی قبو
 انجاسی طنا بردی مصاحبه یل ایله می خواننده و سازنده لرا وتا
 سار خدام خاص با هر الاختصاص عدا و لنور بو جمود دن بردی انحصار
 اولسه نبات قیام خیام ستونک ستغذرا و لور با دش هرک کبار
 صفار لشکره استخدام چیتدن احتیاج جددی مقرر در بو و جهل که بوزیر
 اعطفا امور دولت و نظام حکومت ایچون لازمد کتاب مکاتباته
 مستحق خدمات ایچون لازمد زیر سیف ایله قلم تواند رنگه فکر
 رجحانی ستدر فضا یوز یک عسکر اولسه ایچون نده اوقور بازار
 اوم بولمنه وقت اقتصاد دستگیر ای قلم یرین طوتماز نایله
 صورت تبدیر حصول وله حق امور سیف ایله تمیز حصول نظام
 بیت المال و خزینة یه مستحق احواله قلم و صاحب رقم کتابک
 لزومی به بیدر کندک اجرائی احکام شرعیه ایچون قضاة ستو
 و نشر نظامی و ترتیب مراسم علمای ایچون شیخ الاسلام و و عظ
 و تذکیر و فضل حدیث و تفسیر ایچون شیخ علمین و علمای فضایل
 اهم مهمات و ینتبه دندر و وزرا و میر میران و امر اسفود جمع علم
 دین و حضره دفع امر مفسرین ایچون لازمد رسم سباه وز عماس
 و فقری و سار بیا ده و سوار طوایف عسکری جهاد و غزای ایچون

لازمد

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

لازم در بونمایین حکمت و قوانین سلطنت ایچون بنجه لازم ایسه
 مصاحبه و خی مجالس نش و زبته در دهنگام ذوق و صحبت ده
 محله مناسب طبعه موافق نقل حکایت و مطایبات و نوادر و لسط
 نکات و مضامین لطافت ناز ایچون لازم در انسانی عیش و عشرت
 و خی تشنید خاطر و دفع خواطر ایچون ندمید و مضحکه و سازنده
 و خواننده لر لازم در سفده خدام که خزنده و سالیس و شتر بان
 مقوله سی حیواندر در اندر خی خدمات مخصوصه لر ایچون لازم در
 خصوصاً سفر و تو عینه مهم هما تندر خلاصه بادت بدشکره
 و لشکرک هر نوعی رباب صنایعه و بونلرک مجموعی رعایا یا محبت
 که از بار و انبار و حیوانات و کلاه و کلاه انلرک سنی و اعتماد لرینه
 سو تو قدر نکه انواع نباتات و حکما و مرضایک احتیاجی بی سبب هر
 و لقد خلقناکم عشا مضمون حکمت نمونی بوکر کو اهدر **نظم**

هر برینک منافی پیدا	هر نه خلق بودیله باری خدا
کمی دادر کمی دوای مرض	کمی دادر کمی دوای مرض
کل شئی بد اجگت	کل شئی بد اجگت

ترتیب افلاک تقرب مجالس خاک کمی دگر **بیت**
 ترتیب کو اکب بطریق الانعام اولدی بزه تقدیم مست ویرانام
 نتر این ملوک تشبیهی بو وجهله قابلدر که در انشایان حرکات کو اکب
 افتابی بادشاه شوکتها بر قمری وزیر عالیجناب مرینچی سحر زنده

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

یا خودارباب سینهک بکار نه مستری بی قاضی استود اطوار نه
 عطارومی کاتب دیوان صاحب طومارینه زهره بی سازنده
 مجلس صفا شعارینه وز خفی خادم سپهر وی بنده اقتدارینه بگوشه
 مولفک بو باده آید یکی الطاب بی مالک خلاصه سی بودر

**فصل سادس بادشاہک اخلاق حمیدہ و عفو
 جرایمہ و اثراتفاق پسندیدہ سی یا پسندہ در**

بادشاہک صدور حکومتہ کی عالی مجلس انس و خدمتہ اولان
 احوالی کنی دکدر کنگ سیر و تفریح ایچون سوار اولد تہ اولان
 اطوارمی صید و شکار و اولان اطوارینه بگرم دندیم صاحب
 قیسمہ لازندر کہ بود قایقہ مرعات ایروب التماس مرادات و عرض
 حاجاتہ ہرزمانی بر بلیہ و بادشاہ عطا بخش و خطا پوشہ دخی
 لایقدر کہ نہ بایک سہو و عظمت ایصد و رایدن جرم و قصورینه
 باقیوب تغافل بیورہ لخصوصاً بزم عشرتہ کہ شاہ و کلا برابر
 طوبیوب کیفیت ایلا ابدن خارج بعضی اطوار صدورینہ رخصت
 ویریلہ کلت در ککر کہ در جہ مسکروہ وارمازدن اول برکت خلق ایلا
 بو صورتہ تعذیر و تادیب مرتبہ و جوہدہ در انا بو وضع کسائی خانی
 واقع اولور سہ بادشاہ مخیر در دیلر سہ عفو ایدر دیلر سہ جرایمہ
 انسانی عشرتہ مصاحب لردن بر لسی زیادہ جہست اولوب مقتضای
 کیفیت ایملہ ترک ادب و وقار صدورمی تحقیق بولس لایق اولان

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

اکا تکلیف جام ایتوب طلبکار اولورسه ده منع اولمقد که
 زیرانشو سفر طه شراب سو او بد جبارت ایتوبه مرحوم سلطان
 مرادخان ثالث حضرت نیک خواننده لرندن ایکی کیمه سرای
 هایون برکون کیم کلدر اعیان حرم تهید و تحلیف ایله تویج
 مرادایدوب حضورهایون عرض ایدر لر اندرگ سترم و جایی تیر داخل
 حرم خاصم اولان ندمایی رنجیده ایتوب دیو بیور ستر **قطع**
 احست لطف طبعنا اول تاو شفقک | جور و جفائی کورینه لایق ندینه
 دایم عطا و لطفه دسارت ایدر | خواننده کان بزنگه مستدینه

فصل سابع بادش بهرک عیب بین اولماه سی و مجرک
کنایه برینه کوره خزار می وقوع بو نامه سی بیانشه در

عفو بهمت ملوکانه تک بر قسمی دخی افت سی لازم اولان جرایطه
 بو خصوص ملوک مخصوص دکل داخل مجلس سلاطین اولنده دخی لازمدر
 با سجد کتم اسرار مرتبه وجوده در و سول سنه که تغافل باعث اختلاف
 امور دولت اولیه اعراض بیور نری عین عنایتدر اما محل تطویر
 عالم اولان امور دن تجاهل غفلت و حماقتدر کتاب منبها جده طویر
 بهرام برکون انشای سکارده جستوی بنجر ایدرک خدم و حشمتین
 دور اولدی بالاقضا دفع ضرورت بستر یاجون ایتوب اتنی برچوما
 طو تدریب ببوله کندی جو بان رخسک بر قاج بافته سن قطع و
 سرقه ایدرکن بهرامک نظری تعین ایتوب سبادا جو بان کور و ب

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

شمسند اولیسه دیو کوزلین یوماراق سوار اولوب صیدار کاهی چابنه
 چکوب کتدی اختام سراینه کله کده رختوانی جاغوب بن خنک
 بعضی بافته لرین کوب برسانله باغشلام زینهار برکسه یه سود
 ظن ائیمه دیو قیبه ایله بی **بیت** عجب موقی غالب کیم سر در پیش
 اوغورله و غنی دزدک باغشلام **دیریش حکایت** نوستروان قنق
 روز هر جان سهاظنده او توروب خنک اول جوان یغادون تان اول
 و تراجمی قنق ایله روی ارکان دولتی عیسن نوشت مشغول یله
 ارباب مجلسدن بری برجام زرین کرانقدری اوغورله می نوستروان
 کوردی اما تغافل ایله می مجلس اولده قده حفظ اوانی زرینه نامور
 اولان خادم کتدی بی جستویه باشدیوب هر کس یوقلمه قنق
 کتسون دیدی نوستروان خادمی منع ایله ب من بعد اول جامی
 ارامق قیدینه دو شمه که الان ویرم کورن سویله دیدی معاویله
 ستر عیب ایله انصافی بوکه قریب برکه بریرام کونی عادت ملوکانه اوز
 بسط سهاظ نعم و خلقه بخشش ایچون یاننه کیمه لرایله و افروینار و درم
 وضع اولمشیدمی یغایه صلا عام اولده قده بر دزد جا کده ست تان اول
 طعام بهانه سیله برکب کت او ستنه جو کوب نراکت ایله در میان
 ایله وب کتک صد دنده اولده می کله با نر کیمه کت بری ناقصه
 دیو حریفی مواظنده مراد ایله یله معاویله رضا ویر میسوب اول کیمه
 حسابی دفتر کیزون فرو نهاده قلمت در دیوب **ع** کورده می انصاف

دردی

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.3901.5079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

وزیر و **فصل نهم** بادشاه **بزرگ** **علو** **همت** **بیان** **در**
 علو همت احسن محاسن خصاله را عامه انانیه خصوصاً سلاطین
 کرامه باعث خنود و ذکر جمیل و وسیله حصول نالدر علو همت
 من لایمان مدلولی بومعنیه **والدر بیت** بلند همت و عالی نظر
 کرک آدم **بکه** **همت** **کوره** **کشید** **و** **اولور** **مقدار** **بلند** **همت** **و** **بیشتر**
 ذو حمت مقرر **خسین** **ارون** **همت** **نه** **تسخیر** **قوب** **اید** **بیلور** **نشان**
 سعادت **یکید** **بیلور** **اول** **تشریح** **سلطنت** **رکن** **رکین** **و** **اساس** **تینی**
 علو همت وجود و سخا و تدر اما شرایط و مراتبی وارد اول عطا
 و کرم استحقاقه کرکد که اقربا و تعلقات و خدمه و منسوبان و اولاد
 عطا و کرم چند ان حمد و ستم و کله در دنیا احسان هرک که جو صله
 استعداد و یاقته کوره اولی و نمود در مشلات عمر خوش آینه ایلد
 خواننده **یه** **زیاده** **احسان** **ایقه** **فقط** **بخش** **اولور** **مراتب** **ناس**
 متفاوت نالدر جاتدر هرک لایقته کوره احسان شرایط **فیب**
 ملوک کرام و وزیر ای عطا لایق اولان **باب** **استعداد** **و** **تفصیح**
 و درگاه رافت بنا برینه **التی** **انتساب** **ایدن** **بند** **کان** **ستوده**
اخلاق **بلا** **طلب** **و** **سؤال** **فاده** **نوال** **بر** **افضال** **ایله** **مقتضی**
الانال **اینگه** **را** **اشلاف** **سلاطین** **محمد** **وجود** **و** **سخا** **ایله** **مسلم** **عالمدر**
استان **که** **مدینه** **تر** **دیدند** **می** **ذی** **سؤال** **مبتلا** **و** **عرض** **الاجتجاج**
ایتمیوب **بلا** **طلب** **احسان** **بیر** **را** **ایش** **ملوک** **بنی** **ایسه** **و** **خلف** **می**
عباسیه **و** **حق** **علو** **همت** **و** **شان** **و** **بذل** **و** **احسان** **ایله** **بشار** **باب** **ایدن**

بر کیک که هر ون آرسیده و زرا سندن جو و سخاوه مشهور در
 نام نامیدی السند نام ایله قیام قیامت وک خیر ایله مذکور در حسن بن
 زیاد و قولنج صاحب کرم اولدر که منسو باقی کنه و در نصکره کسه به
 محتاج اولیبه مرحوم سلطان مراد خان ثالث سازنده و خواشنده
 و سخره مقوله سی ندمای خوش آینه به التفات ایدر وی هفتده
 یکینه نوبت بشه التون حسامی معین ایدر می تا علوفه و تیمار و بر مردی
 رجایقه لرا بخنور وی بلا سوال احساندخی مشه بر می دکل ایدر
 کست خلق ایدر نظر دو ابعاد اول نور وی ارباب ساز و نوا ایسه
 بو کو نم یارینه قاسون دیزر بلوک بی برک و لوا اهل صوا الحنین
 کند و لر و نصکره آج و محتاج اولوب خراباته و وسته یلر اکثر عقدا
 قولنج سلاطین عثمانیه تکمال شوکت وسعت مملکتدینه کوردیل
 واحساند می بنی امینه و عباسیه کبی حد دن افزون دکدر سلطان
 سلیمان علیه الرحمه حضرت بیک مشهیر که مای عثمانیا ندر فرزند کور بیک
 سلطان سبیک دامادی دکنه و حرم پرورده باهر الاستعدادی
 اولان روم ایلی بیکر کبکی حسن با سایه دفعه اون بیک التون
 احسان ایتد ایدر می بوندن زیاده که مری مسوج دکدر سلطان
 محمد خان ثالث علیه الرحمه حضرت بیک نظر لرنده در هم و دینار مانده
 خذنیاره بیقدر و اعتبار ایدر مژده سلطنت ایله کن بوستایخی همی
 فرما داغاید اون بیک التون وضعی مقداری تحف کونا کون احسان
 ایدوب بعد سجدوس دخی برای مقدار زمانده تقود و عود حسن جنبه

عظایا

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

عطایای ایلی بیک التوند بالغ اولمشیدی مع هذا بقدر بدل اوجک
 اجدا و کرامتندن صدور ایتمشیدی مژده سلطنت مقابله سنده
 اولغین سخا دن عدا و لغاتش زرا جود و سخا لالغرض و لالغرض
 و برین عطایا در کتاب منهاجده مسطور در که خلفای عباسیه دن
 ابو جعفر منصور ک امر اسندن ابو زید علی و فات اید و ب التی و غیره
 قائمشیدی خلفای ایلی بیک التوند بالغ اولدی تهنیز و تکفین امیر
 اولغین ایلی صفالیده تالده عرو حضور خلافت پناهی بی عرض
 اولدقه در یای مرحمتی موج انداز خوش اولوب هر بر تهنیه
 بیک دینار احسان ایدوب و اولاد کبک امر ادن بر جلیل انسان
 اولدقه تزوجین فرمان ایدوب پادشاه عبادت معنیت معناه
 خلقت الباس ایلیک عادت و مقتضای علمو همه ریح و اکر ام
 ایچون الباس ایدر لسه دیوان همایونده اولمق لازم دکدر
 تنهاده کیدر ملک یا خود منزه کوندر ملک مناسبتد اکر بیان
 حکمتی تمهید و ارکان دولتی نماید ایچون توجیه مناصب و عطای
 مراتب ضمننده ایسه اعیان دولت حضورنده دیوان همایونده ایلی
 مقامات دین و دولتندرنسکه وزیرایه و ایلیبیده و سایر و کما یه

و خدام دیوانه بو وجهه عادت اولمشدر
 فصل نهم پادشاه اولاد کرامی ایله معالجه سی بیاننده در
 کتاب منهاجده مسطور در که پادشاه پاره لایق اولان اقربا و اولادی

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ایله جدا عنایت معتادی میزان عدالتیه برابر طو تقدر سینه زاده لر
دخی سزاوار اولان مقام عبودیتیه کمال ادب و وقار ایله با بر جانی قیام
اولوب مخالف رضای همایونده بر وضعه جرت اینها مکرر مریه کیر
یزدجرد او غلی بهرامی حم خاصنده بر مخالف محمده کوروب در بانک
سرفتی ایله می کلک دیدی بلنی ذنی ایله کلام دیدی و اراجدی غل
او توز دکنک اوروب برینه ازا مردی نصیب ایله دیدی اولدی
بر موجب فرمان عمل ایله می انا سنوز اولون اوج یاشنده طفل
نوساله اولمغین بوا مرک و جینی بلدی بر کونینه حره کیمک
استدی ازا مرد کلام سر دایله طرد ایدوب بر دخی سنی بونجه
کور رسم التمش دکنک اوروب در بانک انتقامن لورم دیدی
یزدجرد ایشید و بار ازا مرد و خلعت الباس ایله می معا ویه
دخی بر کون خلوتخانه خاصنده تلاوته مشغول ایکن او غلی بریدینه
کیردی معا ویه توجیه وجهه عقاب ایدوب و نایق مخصوصک
یوقمیدر رخصت یافته مسئول اولمیدین بی بیجاب و خو کک
اصلی ندر دیونجه کوندر مجبور نظر التفات ایله می مأمون خلیفه بیلور
بستر موت ایکن اولادندن بری عیادت ایچون یاشنه و ازمق مراد ایله
حاجب منع ایدوب قصدک خلیفه کک حالنه اطلاع کوشه درجه دن
نمای نظر ایله سنی کور مسوئله ایله محمده دخول سکک و بیلم دیریکوره
محمولدر دیدی حکایت اولنور که سلاطین آل عثمان دن بری خلوتخانه

خاصنده

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

خاصنده قبوله بیمار ایلر غنوده فراسل استراحت ایکن خلاف
 قانون شهزاده لر دن علی الغضله حضور هما یونلرینه کیردی بادشاه
 هنوز سیدار اولمش شهزاده بی کوروب نه خبر دیونکاه انداز خشا اولمش
 خط و خطا سن بیوب هزار ترم و اعتذار ایلر رجعت ایلر با شهزاده
 بو وضع غریبی نهمت و خیانته قریب کور بیوب برآه دمتی ظاهر
 اولنج حرم خلقی تقییس و تقض ایلر تکلیل و بو تجلیل عزل و تذلیل
 اولنوب شهزاده وحی بلا تاخیر سخا غنه کوندر یلور **قطعه**
 | ایچر و کیر مکین ملاخصت | | ویر دیرش شهزاده به المی |
 | که بیور شهزاده رسول خدا | | اتقوا من مواضع التهمی |
 شهزاده عثمانیه سفده بو یله در که شهزاده لر حد بلو حد ایلر کور
 ابته اسور خاندنی کمال مسرت و احتشام ایلر ترقیب اولنوب برر
 سخا ق و هر برینه او توزریوک انچه بازار خا صلا ایلر سنه ده و تر
 بیک التون جیب خر جینی ویر یلور بوندون ما حد ایلر ق قش قش
 بیر اعلی نامه متعین و معهود دستونی انعامات لایقه و جوار ق
 ایلر اکرام اولنور بعد البوغ برای عامه ده تو قشلی جبار کور بیوب
 سخا قورینه کوندر یلور این عثمانی اوزره اصناف عسکر بیک
 قدر آدم تعیین اولنور تدریجی کند و لر دخی سخا قور بیک تخمینه کوره
 آدم تدارک ایلر اما افراطی عرضه محمولدر کند و سخا قورنده کی قضا
 و حوالیدنمه بولغان امر او میر میرانه دفع مطلق ایچون طغری ایلر

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

و مباحثه کرد که در دردت بشیو یک آنچه خاص ایله باشا نامنده بر لالا
 و بر لوبک آنچه خاص ایله بر دفتر تعیین مخته و بر گره دیوان ایدر
 عرضه گیر لر لازم الا اعلام اولان امور ای انها ایدر لر آجا حد از حالت
 و تیمار و مناصب توجیهت قار شمر لر نهایت مراد ایته کلری مناصبی
 شفاعت ایدر لر طرف باد شایب دن کتر یا مساعده اولنور
 مرحوم سلطان سلیمان خانک مدت سلطنتی متعادی اولمغین
 شهزاده لر ای سلطان سلیم و بایزید سخی قدرنده او تو زسنه قدر کت
 ایله عنفوان سبنا بلری سینه قریب اولوب مجلسه نده انار کلهوت
 نمایان اولمشیدی سلطان سلیم خانک سو دایم سلطنت پیر امن
 کرد خاطر ای اولیوب ذوق سدیدم ایله عیش و نوشه مشغول اییدی
 اما برادر کتر لر ای سلطان بایزید بعض او باش و اشقیای ایله همزبان
 و اراذل و اجلاف ایله همعنان اولوب حکومتکا هی اولان مایه
 او تو زبیک قدر شکر ایله برادری سلطان سلیم او زرنه تونیه به
 یوریدی می طرفیندن لشکر جنگ و بر خاش تر زره باش اولوب
 بادشاه عالیه سلطان سلیمه مدد و اعانت ایوب تواریخچه
 مذکور و السنه ده مشهور اولدی یعنی او زره بایزید خان منزهت یار
 حجه فرار ایته که لشکر سلطان سلیمه کل مساعده اولنوب تیمار
 وز عانت و ابتدان ویر لکلر و بکلکلر توجیهت رخصت و بر لری
 حتی توجیه ایته کلری تیمار و ز عانت استانه یا حکامی کلوب

برات

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
 UNIVERSITY OF MICHIGAN

برات اولد قده او علم سلیم طالع بقاه و نال فی الدارین مناه توجیه
اینگین لایق کورلد می دیو شرح اولندی تحت سلطنته جلوس بدینجه
سز سنه مقداری داد و ستاده کمال استقال واستید و ایله
شهراده کک صد و نریده با و ستاده نه قیام ایله بدین سلفده بر شهراده

بور حصت ویرلمشدر لطفه

معینه با و ستاده چنان اولدی خان سلیم لطف ایله دی خاص و عامه عطا ایله اولدی
داد و دهش ستم اولوب استانه بیلدی ولی عهد ایله یکن طبع ستقیم
شهر با و ستاک سلطان سلیم جنبانه بود کلو محبت و رخصتی رضای هانویه
بولند قری بخون ایله می زیر شهراده لره لازم اولان دائمی رخصت
با و ست هیده بلونوب دوسته دوست و دشمنه دشمن و ملقدر رخصت
شیخ اکبر قدس سره الاظهر مواقع النجوم نام تالیفنده صفحه زیب
بیان اولوب بیور مشرکه مرید حاضر و غایبده مراسم ادب و تقا
ایله و ب شیخی رینا و تور میه دائمی فرمانه چشم و گوش اولوب
سودیکنه محبت روگردان اولدیفنه عداوت ایلمیه فی تحقیقه با و ست
صیح الاعتقاد مشا بر سنده در خدمت الملوک نصف السلوک دیندیگی
بومناست ایله در سار و زرامی عظام و عملای کرام و خلی بوسلوب

امر غوی بی پشینا داعیای و ایتمک لازمه در

فصل حاضر بدست بلده کتمه اسرار لزومی بیامنده در
ملوک مرصیته السلوک اسرار ملک و سلطنتی بر مرتبه کتمه و اخلاقیه ملوک

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

اولاد و اتباع و اجبابی واقف اولق و کل بیک کند و دخی انداخت
 کومت نیا منسیا ایدر یصد و رالار بر قبور الاسرار مغمومی کتم و اخفاء
 کمال بیالقه یا سار تدر زیر **ع** کل پیر جا و زالا نین **ع** مسد قنجه
 بر سر مکتوم که اخره نقل اولنه البته منتظر اولور حتی بو مصرع **ع**
 معناسنه ه اشین قید ندن مراد متقین در دیشتر یعنی دهندن
 خروجی بدیه سبب سیه عدد و یک اولور کند و سرنی کتم و اخفایه
 قادر اولیوب نقل ایدر یکی صد لفته کتمی ایدر تو صد ایدر ان دکا نقصان
ع عقدنه حکم اتفاق ایتدر در افت می سر ایدر جوقی که سر دیرتدر
ع کشف راز ایدر نتیجه دولت بر کشته و نتیجه سلطنت رواله ایتدر
ع سر ویرک اولور سر می عیان بیک اولور **ع** مصرعی بو معنایه
ع مؤلف قونجه مصرع عربی ملوک مصرع ترکی اعیان دولت مصداقند
 مرحوم سلطان مراد خان ثالث کشف راز نه مانل ایدر و زراد
 یا خود ندن مای کار ز نادن بری کتمی لازم بر کلام خیر القایله در حال
 وزیر اعظم سویلردی بو سبدن وزیر اعظم سنان باش ایدر
 فرما و پاش میماننده عداوت عظیمه پیدا و لوب اکیسی وضع عجز
 و کنو و ارنا و دیدنم و اولمغین بر می بر نیک جاننه قصد ایدر
ع عاقبت سنان باش یا ور می اقبال و قوه مال و انواع نیک
 دال ایدر فرما و پاش بی طعمه استمیه هلاک و انداخته منگ خاک
 ایدر کند و دخی جوقی چندین افتاده حفره کور و طعمه مار و مور

آقا نو نرک

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from UNIVERSITY OF MICHIGAN

اما بونکر خصوصت وجدالندن ناشی اربول وافلاق وبقدران
 ولایتی الدن جیقوب حاکم معمره اسلام اختلال کلی بولکه
 تفصیلی تواریخده نکاشته کلک بیاندربیت بود کلو فتنه و
 باوی کشف رزا اولدی **بده** مین قدم باوساهی کار ساز اولدی
نیز بوخلایده سلطان مرادخان انتقال ایدوب فرزندکرملری سلطان
 محمدخان ثالث حضرتی جالس تحت سلطنت اجدال اولدی
 وزیر اعظم و داماد محترم لری ابراهیم باشا ک حسن تدبیری و
 اصابت پذیر می اید عالم امن و امان اولوب دولت عید نظام بود که
 انفرضا بر ایند کینی اول ستوده **دانت** **تغیره** باشلیدی و بره حق دانسته **نات**
 اضطراری اول یکی سوکاک بوسرور **اینگده** در عطا اید بر سرور و برور

اصل احمدی عشر بادشا هرک سر عت غضبندی باشنده در

بادشا هر هشتم و غضبه سر عت و قتل سیاستده استیجار سادت
 لایق دکدر زیر که فرمانداری مطاع و حکمدی نافذ در تاخیر و تانی سوز
 نه فوت اولور اما جائز در که مجله اید کبری امورک انجاسنده نادم اولور
 ناسف چکیده اسلاف عتدای موک قید و بند و جس و زندانی مجر
 دفع سر عت غضب ایچون اختیار تیشدر در اتانی من الرحمن
 سفومن پیشینها و عتدا ایدوب شاهرا عدل و انصاف کنت در
حکایت نوسروان کاتب دیوانه امرایش ایدیکه اوج رفته تکر اولدی
 برنده ما حسن العفو عن القدره و برنده ارحم عباده

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

و برنده اسك نكسك و است باله فانما انت عمر حاجز جماع الكلي
 اوله هر چند كه انماى حكومتده چشم و تنور ايد و بورقه لى على الزب
 واحد بعد واحد عرض ايد رايدي في الواقع غضبي كن اولور دى عشت
 غضب اخلاق با دشا هيد ندر انا در عقب عفو و رضا نر ناس
 مناسب ملوكه لابق و كدر ملون و عدم ثباتى موجب اولفين تقضه
حكایت جد خلفا ابو العباس ند ما سندن برينه غضب ايد و ب
 مجلسدن طرد و ابعاد ايتشيدى مساجد ندن برى شفاعت ايدى
 ابو العباس ميورد كد اكر چه انك جرمى قبيله بود و كجوايه ستمل و كدر
 هر و جمد سايسته جليلدرا با دشا هر ك غضب ايد رضاسى ما بينى مدت
 طوليل كركدر در عقب عفو ايسم حفته محمددر ملوكه بو مقوله وضع نام مقوله
 ايدى **حكایت** كذلك بارون ايتشيدى عيان مملكتدن عبد السبن
 مالك خراعى چشم ايتشيدى بر مدت كوسته كزين عالت اوله قون
 صكر و مساجد ندن محمد بن ابراهيم الفصام شفاعت ايد جرمى عفو
 اولنوب كال اول ملازمت و شرف مساجده رخصت و بر لى
 اما عبادت مجلس ها يونه كد كد بشره با دشا هيد و انار غضب مشاهد
 ايدردى بركون بيه اول صاحب و ايسوسس نياز اولوب بقيه غضب
 سايك بالكيه ازاله سن رجا ايدى بارون توجيه خطاب حكمت
 نمون ايد و ب بز ملوك قمن نوز خواصه دن برينه غضب ايسك العفة
 دضى براز قالمس اولر كه سر عمت رضا محل داب سلطنتدر ويدست

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

پادشاه بهر لایق اولان امورک بریدمی چون ارکان دولتند بزود
 الفتک سرعت اهلانکه نظام دولت یا ناموس سلطنت رخس
 و خلل احتمالی اوله صورت مسامحه ده تاخیر و سهولت تدبیرنده
 اعمال حسن تدبیر اینکدر **حکایت** نوشتروان خواص خدمندان برینک
 حیانتنه مطلع اولوب سرعت اهلانکی باعث کسه عرض سلطنت
 اولغنین اعمال انکار صاحب ایدرک دست اخرا ایدر اهلانستون
 ایدوب قیصر ایدر خصوصت دینیه مز معلومکدر البته مملکتده برینک
 بولوب واقف اولدیغی امور همه بی نمانی طرفه اعلام ایتلودر
 سندن زیاده معتدلم یوقدر بو خدمتک تمامی سندن نامولدر
 دیدمی اولدیغی صورت تجارتده روده عزیمت ایدر می التی سنه
 مقدار می زمان هرورند لشکره نوشتروان برالتون قدح یا بهر بزود
 کندمی صورتی ایدر اول شخصک صورتن بر طرز نقش ایدر ویکه
 کویاقولانغه اسرار مملکتدن خبر نقل ایدر یورند یا سندن برینک
 باغش سیوب روده بو مقوله تخلفه اهر خوبه در کوندرانده صالح اولد
 بحاسیلده دفع ضرورت ایدر دیدمی تا بهر ایدر کوندروب دست
 بدست قیصره واصل اولدی قیصره غایت عاقل و کارازمود و ایدر
 قدحده مرسوم اولان صورتده توجیب نظر تدقیق و تا جرک صورت
 و انعامنه تطبیق ایدوب بوشکل انسانی جاسوسقت نیندر
 دیلوب تا جرمی بر دار ایدر می نوشتروان برکت حرم و تدبیر
 ایدر اول دشمن جانیندن اخذ انتقام ایدوب کسب می واقف

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

دسیسه امودایلمدی هارون الرشید جعفر برکنیک قتل و اعدا سینه
 تقصیرم نیت ایوب حج شریفه استار بیت مکره جهره ساهی نیایا
 اولوب اللهم انی استخیرک فی قتل جعفر بن یحیی البرککی دیو دشمنیکین
 کسر ناموس دولتسه دار ملا خطه لرایله بسن الهی سنه تاخیر انصکره
 علف تیغ تلف ایلمدی منزه نامه فرار ایمن ستهزاده با یزیدیک
 دخی کیفیت قتل و اعدا سن صورت نظیره ایراد ایشش با بو باده
 اصلا سس مناسبتی اولمد یغسه ان یهوده تخمیر سواد اولنددی

اصل نامی عشر بادشاهک عطر و بجزوی و خلعت
فانسه و لباس منو نوری بیاننده در

هر بادشاه عصر نده اشرف نوع انسانی ایدیکینه السلطان ظل الله
 فی الارض مضادی تحت قاطعه در لباس و جامه و عطر و بجز و تاج
 و عمامه لری سارون ممتاز اولمغه مختار کمال شوکت و احتشام
 بینا لانام احراز رتبه امتیاز تا ملری سبب دوام نظام و انتظام
 فرضا تنها سوار اولسه لر وجه کر میگردن بر تو انداز اشراق اولان اولوا
 سلطنتی معاین ایدنله بادشاه ایدیکین بیله تبدیل اولسه دوار باب
 اوراک تفرس ایدیه کتاب منها جده مسطور در که هر چند که بادشاه
 عطر و بجز استعمال ایلمیه اول کون مصاحب استعمال سوک ایلمیه کتفا
 ایلمیه لر که بادشاه پشته تام بولنیه دستام جاندری اول رواج طیبیه
 محروم قالمیه بو کلام جندان معتبره و کلمه زبیر استعمال عطر و بجز کسنت
 سنیه در نظیر نایب جمله اداب ندان بر عادت بیته در موکره

ندن

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ندان کور مولفہ سوال وار دا اولور اما جامد و عمادہ دن لزوم
 امتیاز مرتبہ و جو بدہ در ملوک مخصوص افسر و خلعت و زریب و زینت
 غیرہ تہمتہ ہر جہت کہ اردنیہ عسکرینہ تاج شاہی ایلمہ نمایان اولکہ کار
 عسکرینک علامت مخصوصہ سی اولان قضیب خیز زانی کہ پشہ
 طاقتزدی شادان مجیدن بری خاتم طاقتدینی کون کہ طفتزدی
 ججاج طیسان ایلمہ کورندیکی کون کہ دستارینہ طیسان تو یا فرودی
 واکا بردونی کند و یہ برسوز سولیمہ فرودی جب الملک صاری مست
 کیسہ ہر کس سستی جقار فرودی مرویدر کہ صنایدا کا بر عباسیہ دن پشہ
 بن مہدی بر کچھ علی بن داود حضورینہ البسہ فاخرہ ملوکا نہ ایلمہ
 مہدی علی بن داود توجیہ و جہتہ عتاب ایوب بولباس فاخرہ
 اسحق ملوکہ مخصوصہ رسکا نہ مناسبدر دیوب بعدہ حضورینہ کتوتورکا
 لکن بو قاعدہ دولت عدیہ عثمانیہ دہ نامر عیدر ملوک و وزرایہ
 لایق البسہ کرا بنہائی اوساط ناس وخی لابس اولور کہ نہ منع
 و تعیب ایلمہ مولف منعی مناسبدر دیوسر و مقدمات ایلمہ
 عظیم شان سلاطین بو مقولہ امور جزئیہ دہ توجیہ نظر منافیہ کہ
 بو دولت عدیہ دہ اعتبار ذات و حیثیات و مناصب عالیاتہ در
 اربابی من جہت المراتب متفاوتہ در از جملہ التوان زنجیر کہ رخش
 بادشاہی یہ مخصوصہ رانی کہ آنتہ اور منہ تا در و کلدر اسحق بر کا
 منصب واردر کہ اربابی دیوان کوندری سیم زنجیر ایلمہ آفرین تزیینہ

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ما ذونکر در بساط مرکوبه بود و قیقه مرعی اولین مراد اولن البس و
 دخی مقرر در اما بود دولت علیه ملک دول سازه به بر رجحانی دخی
 کمال احتشام ایله در ذمی قدرت اولنک الناس مع البساس
 مقوم می ایله عمل اینه لر محل اعتراض و کدر لکن تھی دست بسجایه
 سفید دخی اغنیایه تقیید ایله گرفتار دام وام اولنک کتا خفقد **قطعه**
 روم ملکنده قتی صدیقی غیر چوقدر **شخص کتا کنه سخته سیات** بقدر
 ساده رومی کی ستر و فلان کتا کنه **یلاق جماده ایله کوبه سی آر** نقدر
نثر حوم سلطان سلیم قدیم هرگز مجوزه به دستار صار نما مشر زب
 وزینت عدم اعتبار ایله نقر و ایشتر خلق بکا قظیم قصد می اید اختیار
 کسوت مخصوصه اید لر بن کبره قظیم قصد اید به هم بپوشد **قطعه**
 کسوه ترکیبی کسوت ایشتر **ایشتر نده اصابت ایشتر**
 ترکی تجویز اید وب مجوزه ده **عرض قدر و ریاست ایشتر**
 نه بلا در دیو بو بار کرا **حفتنه و ظرافت ایشتر**
 اول سبیدن سلیبی دستاری **ذات با کینه نسبت ایشتر**
نثر ابتدا مجوزه فاتح سلطان محمد خان و بعضیدر قوبلجه سلطان بایزید
 قدیم عصر نده ایجا اولنک رانگردن اول مسند رومی سلطنت اولنک
 ملوک بسنده به سلوک کاه ساد و مولوی کلاه ای دستینه سجده و کتا
 صارینور لر ایشتر کاه اول کلاه زرکش کنه رایتید و بگوار دستار
 یکی پارمنق تاشمی کوستر لر ایشتر خصوصاً عثمان خان و سلطان اورما

اول

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

اول وضعی اختیار ایتمشدر ملوک چغتمای سوسونده تاج خراسانی و زره
صوفیانه عامه صارنشدر صاحب منہاج توبیخه لباس و عطر اختیارنده
طبايع متفاير در بعضيد احسن ثياب و معطر اته رخت بيور مشر
بر پرايهنی بر کون کيشدر کيبي بر ساعت کيوي ترک ايشدر کيبي بيج کون
کيوي رونق گنه که لشکره بروخی کيا مشر در اردشير و پير و جرد
و قباد و نونشروان پير اهندين اوج دفعه يونجه کيت در کنه و لره مخصوص
اولان ثياب فاخره دن ستيغاي حطايته که لشکره کيبي شهنزاده لره
و کيبي آقرباد تعلقاته بافتيدوب خيره اعطاسنی کريه کور مشر در ملوک
بنی اميه دن معاويه بن عبد الملک و سليمان و عمر بن عبد العزيز و هاشم
ابو مروان و عباسيد دن ابو جعفر و مأمون پرايهنی فقط او جگره يونجه
کيشدر در يزيه و وليد و مهدي و هارون رسيد بر کره کيت در در
نهايت ذمی قیمت لباس فاخره لي يله دنک لباس اولور لرايد می اما
سلاطين عثمانیه حرم افارينه و اندرونی حکماک متعیندینه و وزرا
و ندمايه تبرکات احسان يدر باب مناسب و الجديره الباس اولر حقیق
چون لاشي خلقدر طيره خزينه ده محفوظدر
فصل ثالث عشر ملوک محمد مخصوص اولان حاد تبرکاتيه در
کتاب منہاجده مسطور در که ملوک سالفه خوابکا بهرین حرم و طيره
خلقندن مقروضی و دام بر مخصوص مکانده یا تملز لرايد می ملوک
ساسانیه کيجه ده و کوندر ده خوابکا بهرین انحصر خواصندن غیره بلدر

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ایدمی اردشیر و ساسان و بهرام ویز و جرد و پرویز و نوشیروان و قبا
 اوطد به بسط فرانس اید بر لر اید می قنقی اوطد ده یا تد قنقین نو تجسیر
 غیر می کسه بلزومی سلاطین غنائیه بو خصوصه اعتبار اعلیٰ مشر اکثر ملک
 محکم قصد و حجت اید لر شربت اید لر شبنم احتراز او کلون
 عوام و خواص دن کسه اولمقوله مد او آتد جبارت اید لر اید می نوشیروان
 اکثر یا بست کوفی اجتنام اید ردی اول کون قصا در دکان اجزومی
 در کاره مباحثت اید لر اید می بر عادت مخصوصه لر می دخی بر کسه
 جرم و جنایت یا ولی نعمتہ خیانت اید جرمی هر نه اید بر تمغایه
 قازوب بعد التشنیه قیز دروب السنه با صر لر اید می بعد و شهنون نفی اید لر
 اید می جرمی عظیم اید وار دینی یزده قتل اولنو اید می حکایت پرویز
 مصاصیلندن بر سالوس زرا تده زیاده اعتقاد و التفات اید تشبیه می
 حتی سزای خاصه حجره مخصوصه تعیین اولنمشیه می بو حال وزره و افزون
 مرور اید می پرویز بو کتب احوالنی بجز به مراد ایلدوب بر جمیل جاریه ایله گاه
 عطیات و گاه صلوات کوندر و ب تطیف اید روی اگر اطاله دست
 کس خلی اید رسه مو اعیده اید فریب عرقوبی اید روی ملائمت کوستر
 دیشن اید می جاریه وار و تجمه عرض یال و بال ایلد غشیخ و دلال اید رک
 زاهد بد حالی گرفتار دام خیال وصال اید و بیت تیر خلی تماشای جمال
 الده صور سنن ایمی زاهد محنت زده بولد تجمه بوز سنن نثر مضامین
 در میان اولوب زاهد جلی اید یکی معلوم باد ساهی اولد تده ایدند می ایزد

تفسیر

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

تشیرو تعزیر و جزای لایقنی ترتیب اییدی بر عادت مخصوصه لری
 دخی جمعیت نوز و مهر جاندر که اول بهار و خزانده اولان دیوان
 عظیم است نکرندن جبارتد را اول کونکرده جشن شاه و ساط پادشاهی
 دو شنب و برین عرض لاره مساعده اولنوب جوارز و عطایا ایده
 ارباب حاجاتی مقتضی المادات ایدر لر اییدی دیوان نوز و زده خراج
 جلگته و ابراد سلطنته متعلق امور کور یور مسبلر تبدیل و تغییر و سکر
 نصیح و آتشکده لر تعمیر و تطهیر و سایر نظام دولتی دایره احکام
 تقریر اولنور و پادشاه یک اقربا و تعلقاتی و خواص باهرا اختصاص
 منسوباتی و وزرا و علمدارکان دولت و اعیان مملکتی علمی مر ایتهم
 هدایای لایقه و تحف فایده ایده کلوب فایز و استنوس شهر یاری اولور
 کذلک طبقات نفعه اربابی دخی بحسب القدره دست و بر نایزانه
 ایده عرض عبودیت ایدر لر عمال مملکت دخی بقایا لرین جمع و قماش
 کپسه لر ایله المون سیده وضع ایده و برداشته بیسکه پادشاهی
 ایدر لر علم تالیفاتن و شعرا قصیده لرین عرض ایده و جوارز سنیه
 ایده مکرم اولور لر و هر کسک هدیه سی جلیل و حقیر تقویم و تقدیر
 اولنوب ضعیفی ایده مکافات ایدر لر فرضا بر الما صولسه هدیه نایسته
 یا نایوب عوض و ریور بر گسه هدیه عرض ایده و ب مقابله سنده
 استعطاف ایله یا خود صورت استعداده عدم رجعت کور سینه
 الی ایلی و وظیفه معینه سی و بر یلیوب هر یه عده اولنور دولت

عثمانیه دخی نور و زبیشکنی حادث قدیم و داب ستمیدر نهایت
 بومر تبه تکلف بود قدر دفتر دار اول کونده محاسبه لرین او قیوب بود
 اعظله نور و زبیشکنی و برکات قانوند رار دستیر و بهرام و نوسرودان
 نور و زو مهر جانده خانیسه ده اولان با سدرین اخراج و خدام سرای نظام
 ایدر لر ایدی ملوک مستعمل البسه و خاری عیدر و در لر ایدی بر حادث
 مخصوصه لر ایدی قریب باری منزله محبت دست یخته زیارتا و وزیر ای التفاتا
 وار لر ایدی و سائر ملوک سالفه دخی وزیرانک و صاحب جیش اولان
 امرانک دعوتند اجابت ایده کسدر در وزیر اعظله و التفاتا بلا دعوت
 وار ملق حادث هر چند که پادشاه سزای وزیره شرفخشش تشریف اوله
 مرصع اگر لی آنگر جگر لر و کلمه که هانک ای غنی التند یا می ندازد و ستر
 ایدی ایردستیر و نوسرودان شهر باره واقع اولمشه رفتنی وزیره
 وارک لر بین الناس قدری عالی و رتبه سی از دیا و بولت در ضابط
 شهر طرفندن خلیفه سی خدمتند نامورا و لوب سوار اولد قیما و حیور کوما
 و یوز پیاوه رکابنده کیدر منسوب اتدن بری جنایت ایتیه جسیل و لغز
 نور و زو مهر جانده بهر یه سی جمله دن اول عرض اولنور حضور باشا دخی
 جمله دن اول کیرر و جانب میسنه او تور رومی سلاطین عثمانیه دن
 سلطان سلیمان وزیر اعظله می ابراهیم باشا تک جمعیت سوریه
 وار مشر در سلطان سلیم دخی سزاده ایکن دفتر دار لر طوراق چلبی
 مصاحب لر تک منزله و دفاتر تشریف بیور مشر در سلطان محمد خان

دخی

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

دخی شهزاده ایکن خواجهدری نوالی افندی منزله شرفخشن تشریف
 اولد قری مسوهدر بر عادت مخصوصه لیدخی رخصت واده کدر
 ش هجاس خدایند و طهاسب بعضی مصاحبین بو عادت ایله
 فائز عروا میزایتمشدر در هند بادشاهی جلال الدین بکرک درخی
 رخصت واده مصاحبی اولدی ایتمشدر رخصت واده اولد
 مجلس شهید ه مرخصدر استدی کی ای او تور و لکن سوزی سوله
 اصلاکه مخالفت ایتمچون و هر اویر معاف و مسلم و معزز و قوم
 اولور اما سلاطین عثمانیه ده مصاحبه بو کونه رخصت و التفات
 و قوعی مسووح دکدر جلالت و عظم شایری بو کونه رخصت مانهدر
فصل رابع عشر بادشاه بکرک ملازم رکاب کامیابری اولدک
حرکات و رکوب و جلوسدینه مناسب خدمات بیانند در
 مصاحبه و نه ما حضور تکایو نه کیر دکری وقتد آیین مخصوص او زره
 سلاطین کمال ادب ایله مقاسنده قائم اول بادشاه فتح کلام ایتمیسه
 سوزده افق زایتمیسه کمان غیبه و طوک ماضیه تک قوج و نه شتغی
 سوز سولیه و بادشاهک منکام غضبند راست کورسه یا برکسه یسیا
 امر ایدرسه شفاعت مبادرت ایتمیه تا بشره بادشاهیمده انارک شت
 کورسه شفاعت ایتمه جائز در اگر اول محمد کند و دن جلیل القدر
 آدم و ارایسه بو تک مقام شفاعت قیامی کست خلددر بادشاهلرات
 ایله کیر کن بلا طلب نیاشند ما موراً هم کابسا اولدقه روز کاره مانع

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

ما هو اوله قد قطع كلام ايدكس متا به ايتدكه مفارقت ايدس
 ايتدكه سلام طوره ر و سلام ايتدكي كني ات براغوب يد كرون
 ايدر يد يورمي ي اما اقوان و امثال دن ايسه برا بركيد رسده مفارقت
 ايدرس ده لا باس را يكي بلكر كني ات ارقه سنده ملاقات ايتدكه
 بول واسع ايسه يد كروي ايني صره اولور تنك ايسه يدك صاحب ايتدكه كونه

فصل خامس عشر مورسي به متعلق مواد باينسده در

ملوك و وزرا و كبار و مجر و انصاف در چون فصل كلام ايدوب فلان
 سزه شوبله شتم ايتدي حنكوزده فلان سوبله ديبر بر خواهي سبگ
 من بلكك كند و شتم ايتدش اولور حنكي بو مضموني بر قطع درج ايتدش

حقا كه حكمت سوبيش : قطع

<p>حضرت سلطانم بنده ناجيزدن بن في خود ديدم فرض ايدره كم كدم</p>	<p>فصل كلام ايتدش و ايتدش اولور كنه شتم سوره در سبگ من بلكك</p>
--	--

نهادي رعایت و با ايراث و حشمت ايدره جاك كلامي روايه و اصالة
 سانه كتور مكدرو و عي ايس كيارده انامي مصاحبتده كس يي دشنام
 ايدره ياد ايتمكدره و انامي طعانه حق و بوله و تنفر و استكراه اولور حق
 قوله نصدي ايتما مكدرو سوده ر و خدشكار لر يك يوزينه توجبه
 نظر تدقيق و ايمامي تعلق ايتما مكدرو وار باب حسن فندان برمي نظم
 و شعرون برسنده او تور كن تمام كلام ايتدن را يه سوز قاتنق كمال
 جمالتد ر صدر مجلس اولان كسه سوبلر كن بر غيري ايدله سوبلر

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

حاقدر و تازه خدمتکار مقولہ سی خدمتہ و طور رکن و پور رکن ع
 تماشای اینستو حظ ابدین اندام سیر ندن مضمونی تبلیغ ایدرک عرض یال
 و بال جنبش خیزانہ ایلہ قیل و قال اینتک کستا خدمتہ عدا متدر یوزینہ
 یا قد قدہ لہدین بخریک و بعضی بر لرین قاسیق ملائمتہ اش رتدر
 ایچ او غلا فی ایستدکی سوزی اش اینتک باشند چھاسنہ و خیانتہ
 و لالتدر ادب و لہر کہ ایچ او غلا فی اصلا طرہ خدمتکاری ایدر الفت
 ایتمیہ و کوزین افندہ یسندن ابر میوب امینہ رام اولہ افندہ سی باشندہ
 کلر تک و او کہ تک و انچخر مق و افراط ایلہ یک یک عیبہ راؤنہ
 ات قوستق جویدا وینق کیر ویر قلوب غیر سی او ملا ایلہ مصاحبت ایلک
 قبا حتر حتر نڈہ سوکک و و کہ لری جو زک اولق و تراش کوزین
 بچور تک باشندہ در مانسز قبیل اولد یغنه عدا متدر مخرینہ دار و مضناح
 او غلا فی مخرینہ سفنا حتی غایت ایلہ حفظ اینتک کر کدر درونی و برنی
 خدمتکار لک اکلدر لرینہ رعایت لازندر یکی خدمتکار و اکلدر ایلہ
 طعا مدہ بیلاہ او تورق نامناسبدر مکر تازه و یا خود او تور یا زرقسی
 و یا خود خوانندہ و سز ندہ مقولہ سی اولہ بو صورتہ یکی اسک اچینک
 اولمز کولکل قالسون بکم یول قالسون و بر لشدہ بو قاعدہ سی بو مقولہ
 خدمتکار دہ جاری دکدر بر خدمتکار قباحت اینتک کج س حکمک ستا خدمتہ
 سبب اولور جمنہ کورہ تاویب و تغزیری لازندر مکر خطا ایتیر ماولہ
 بو صورتہ و عفو می مناسبدر مانا افندہ یسندہ یا حرمینہ یا تازه خدمتکاریندہ

سود

سود قصد ایدر سیاست و اجدر دراز دست و دل ازار و بر
 قاج کره فرار ایدن کوله کب سبی ممد ر خدمتکار قسمنک جمله دن مقبول
 و اجب الزامی سبی حسن و جمال و ادب و حیا و معرفت و کمالی بزرگ
 اولاندر بولی کچه کده محبوب دلنواز و سازنده خوشن اوز اولاندر
 ادب و صداقت و حسن خدمتی اولان جمله دن زیاده اگر استمقدر
 و کبارک خدا و سجونی بر این و معتقد خدمتکاره و بر یوب ضبطنده
 کر که ریخود مهری حفظ اولنما لودر محتوم اولیان خدمتی تناول جائز
 دکدر بردون مصاصجدی ابله حاکم کبر و کده ساده رود لاک کندن
 غیره کیمه سور مک جائز در بوندن غیره خدمتی نامناسبدر و بزم شراب
 ساقی اولان خدمتکار ک شراب بچسبی میر جملک اجازتته موقوفه
 معقولی عدم رخصتدر و بر لیکه صورته دخی از اینجک کر که ساقی
 اهل بزنگ حاکمی کیدر است اولاسی اهل بزنگ کستا خلفه با عشره
 ساقی جمله اهل بزنی برابر کور و ب اندیسنه سازون از و بر مک کر که
 کران مست اولیه خوبر و خدمتکار بطور کن صاحب ریش و عیوس
 الوجد بر تنوش اولان خدمتکار ساقی اینک اهل جمله امانتدر
 بو مقوله قنوه و برده سبی سید قبا حتر متعه خدمتکار استخدا منه
 قادر اکا بر مطروش و معنوش و منوش و معکوس قرانته تعیل اولن
 پشلی و کندیسی لوند بوزند سبی کبراب بکت با ببری ایچ افغانی سید
 خدمتدینه تعزیب و مجالس سامیدین تویث اینک روش اسلاف

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

کرده مخالف ناموس ادب و دولت معیار موجب تغییر و باعث تبع
 بر عزیز حالت در انج لاس و انفعال تقدم مصدقچه بوقول در
 قیافتدینه مناسب خدمات ایله جملدرندن تبعید اصابتدر و خدمتکاره
 برشش و افیون و سگک و شراب الجک و قولدرینه داغ و کوسه
 فعل کسک عظیم قباحتر در بوقولر تک وخی استخدا می ممنوعه در ایگی
 تازه خدمتکار بر فرشته و تنها بر جرحه ده یا تنق جانزد کلددر حسن و اندر
 اولان خدام اورته قوشاق ایله خدمت ایتمک عادتدر مکر که زیاده
 حسن و جمال و معرفت و کمال اصحابی و یا خود رتبه اربالی اوله کیوب
 موم بورنی کسک قومه ویرک عیدر قاعده ادب دیز چو کسک
 خدمتکارده اذعان شرطدر قومه و تربت ویرد که مراتب ناسی
 عملیدر معلوم دکل ایسه اوکر نمودر زیر تقدیم و تاخیر مسافه ناست
 و صاحبخانه یر باعث جمالدر سه ده و خدمتکار دانا مسواک استعمال
 ایتمک و صفوخان و مسرق بیکدن برهیز ایتمک و دار جین و نعل
 یک وروایح طیبیه استعمال ایتمک و نیابن تطییف ایتمک و طر نقدر
 کسک لازدر که علامت طهارت و موجب مزید قربتدر بودرک
 خلاقی حرکت باعث استکراه و نفرتدر جامه لرین تصیق و لباسی طار
 ایدوب هر کسی قولقنق و کوز لرینه سوره جملک و منع خنجر بجاتق
 طاقمنق محسنات خدمتدر اندر ایتمک صدر مخصوصه اذ نور منق
 جانزد کلددر و فضا صدر رسینه یر جوسس یرن اربا بدن ایسه ده و اولدرینه

مخصوص

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
 Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

83
236
83

مخصوص اولان مستر به و مسواک و دوات و فرانس و بالین و کفافی
استعمال منهدر فرشته معیت اید استرک عالی باشقه
بعنا در انگ جواز و استجابنده کار از مو و کان نظر فایز بان
و نه قدر و ساده و خود شکارک معین ایلقری و بر لیلو در حلقه
ف و نه رخصتدر بو ذکر اولان خدام اندرونی به کوره در طشه
نقد احوالی باشقه در مجالس کباره داخل و شرف منادیه به نامه
اولند بو اثر صغیر انجم کثیر المفاذک مال فرایا سینه پسته نهاد اعتبار
اینگک لازم در ساز جانور کن مصاحبت لقر و بی تاوله او نیارکن
زیارت قر و بی مخالف کتاب اصولدر بو نذر لنگره مؤلف کبی

لغوه استغالدن و هنر تومی فراع اولتی معقولدر **طعمه**
ایمن خدمتک بو عشق صد و غایتی تفصیل اولسه قنده بولور وی نهائی

فایده لازم اولینی بیدر و یکک تیر
عالی تیر سوزا کله و زاتر حکایتی

کتاب السید الحاج معطفی عزت
انجلیب فی جامع حضرت خالد
الانصاری عفی
عنہ
۸۸

Generated on 2016-05-11 11:11 GMT / http://hdl.handle.net/2027/mdp.39015079130632
Public Domain / http://www.hathitrust.org/access_use#pd

Digitized by
UNIVERSITY OF MICHIGAN

Original from
UNIVERSITY OF MICHIGAN

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Hasan Saiyaf
Tez Adı	Mehâsinü'l-Edeb (İnceleme-Metin)
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Dr. Öğr. Üyesi Sadettin EĞRİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	<input type="checkbox"/> Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum <input type="checkbox"/> Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum <input checked="" type="checkbox"/> Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	<input type="checkbox"/> Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 16/05/2018

İmza : 